

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА і ОБОРОНА

№ 7-8 (136-137)

2012

Засновник і видавець:

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ЕКОНОМІЧНИХ І ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА РАЗУМКОВА

Генеральний директор Анатолій Рачок
Шеф-редактор Людмила Шангіна
Редактор Алла Чернова
Макет Олександр Шаптала
Техніко-комп'ютерна
підтримка Володимир Кекух

Журнал зареєстровано в Державному
комітеті інформаційної політики України,
свідчення КВ № 4122

Журнал видається з 2000р.
українською та англійською мовами

Загальний тираж 3800 примірників

Адреса редакції:
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 16
2-й поверх
тел.: (380 44) 201-11-98
факс: (380 44) 201-11-99
e-mail: info@razumkov.org.ua
веб-сторінка: http://www.razumkov.org.ua

При використанні матеріалів
посилання на журнал
“Національна безпека і оборона”
обов'язкове

Фотографії:

ukrajinciberlinu.files.wordpress.com – обкладинка
www.mediaport.ua – стор.37
ukrday.com – стор.39, i.obozrevatel.ua – стор.71
pravo-kiev.com – стор.88, vgoles.com.ua – стор.89
l.bp.blogspot.com – стор.92

© Центр Разумкова, 2012

З М І С Т

ПАРЛАМЕНТ І ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ В УКРАЇНІ 2012р.: ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ, СУСПІЛЬНІ НАСТРОЇ ТА ОЧІКУВАННЯ

(Аналітична доповідь Центру Разумкова).....	2
1. ПАРЛАМЕНТАРИЗМ В УКРАЇНІ: ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ	3
2. ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ 2012р.: ВИБОРЧЕ ЗАКОНОДАВСТВО, СУБ'ЄКТИ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ ТА ЇХ ПОВНОВАЖЕННЯ	19
3. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ У КРАЇНІ НАПЕРЕДОДНІ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ.....	28
4. СУСПІЛЬНІ НАСТРОЇ В ПЕРІОД ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ ТА ОЧІКУВАННЯ ВІД ПАРЛАМЕНТУ НОВОГО СКЛИКАННЯ	55
5. ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	76

ЕКСПЕРТИ ПРО ПАРЛАМЕНТ І ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ В УКРАЇНІ

УКРАЇНСЬКИЙ ПАРЛАМЕНТАРИЗМ: ПРОБЛЕМИ І ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ (Інтерв'ю)

Степан ГАВРИШ, Володимир ЛИТВИН, Віктор МЕДВЕДЧУК,
Олександр МОРОЗ, Віктор МУСІЯКА, Арсеній ЯЦЕНЮК

УКРАЇНА НАПЕРЕДОДНІ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ: ЧИ СПРАВДЯТЬСЯ ОЧІКУВАННЯ ГРОМАДЯН? (Виступи учасників Круглого столу).....

Валентин НАЛИВАЙЧЕНКО, Ксенія ЛЯПІНА, Віктор ЧУМАК,
Віталій БАЛА, Юрій ГАНУЩАК, Ігор ЖДАНОВ, Микола КНЯЖИЦЬКИЙ,
Віктор НЕБОЖЕНКО, Олександр БАРАБАШ, Ольга АЙВАЗОВСЬКА,
Андрій ІЛЛЕНКО, Володимир ФЕСЕНКО, Євген СУСЛОВ,
Павло РОЗЕНКО, Олексій КЛЯШТОРНИЙ, Микола МЕЛЬНИК

ДОДАТОК 1 ПЕРЕДВИБОРНІ ПРОГРАМИ ОСНОВНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГОЛОВНІ ГАСЛА, ПРІОРИТЕТИ, ПІДХОДИ ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ

ДОДАТОК 2 НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЧЛЕНІВ ПАРЛАМЕНТУ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.....

Проект виконано за підтримки Місії USAID в Україні, Молдові та Білорусі відповідно до умов угоди №AID 121-A-00-03-00008 (Програма сприяння Парламенту II: Програма розвитку законотворчої політики).

Думки і твердження, висловлені в публікаціях, відбивають власну позицію авторів і можуть не збігатися з позицією USAID, ПСП II та Університету штату Огайо.

Електронна версія публікації розміщена на сайті ПСП II: <http://pdp.org.ua>

Видання журналу здійснено за сприяння Національного Фонду підтримки демократії (США).

ПАРЛАМЕНТ І ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ В УКРАЇНІ 2012р.: ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ, СУСПІЛЬНІ НАСТРОЇ ТА ОЧІКУВАННЯ*

Становлення парламентаризму в Україні є тривалим і складним процесом, що відбиває всі труднощі структуризації українського суспільства, недосконалість державного й партійного будівництва, неналежний рівень політичної і правової культури вітчизняного політикуму. На цей час у країні відбувається кампанія з виборів уже сьомого складу Парламенту. Однак, немає підстав говорити про усталеність засад і відповідність практик вітчизняного парламентаризму демократичним стандартам, про стабільне законодавче забезпечення парламентських виборів і конституційне – статусу, повноважень і функцій Парламенту. Кожна виборча кампанія відбувається за новим законом, що змінює не лише процедуру, але й систему виборів; змінюється також роль і місце Парламенту в системі державної влади у країні.

Остання така зміна відбулася внаслідок відновлення у 2010р. Конституції України в редакції 1996р. Діюча Верховна Рада VI скликання погодилася на цей акт, започаткувавши тим самим вкрай небезпечні тенденції поступового нівелювання конституційного статусу українського Парламенту, звуження його повноважень, посилення підконтрольності Президенту. Водночас спостерігалися негативні тенденції зниження якості законодавчого процесу, погіршення виконання Верховною Радою її представницьких, установчих і контрольних функцій. Усе це зумовило критично низький рівень повної суспільної підтримки дій Парламенту, який упродовж останнього року, згідно з результатами соціологічних опитувань, лише дещо перевищував 4%. Така ситуація може мати наслідком дискредитацію в очах українського суспільства самого інституту парламентаризму та демократичних засад державного врядування в цілому.

За цих умов тим більше зростає важливість поточних парламентських виборів. Їх результати, по суті, значною мірою визначатимуть як долю українського парламентаризму, так і принципові риси подальшої внутрішньої і зовнішньої політики країни.

По-перше, результати виборчої кампанії дадуть відповідь на те, чи вдасться припинити наростання авторитарних тенденцій, деградацію демократії і парламентаризму та повернути країну на шлях прогресивного розвитку, забезпечити демократизацію державного управління та всієї політичної системи.

По-друге, вибори можуть суттєво вплинути на зовнішньополітичний курс України. У разі визнання їх недемократичними та запровадження відповідних санкцій проти української сторони виникає загроза призупинення євроінтеграції, згорання контактів з ЄС. Альтернативою ізоляції на Заході може стати інтеграція на Схід (приєднання до Митного союзу), що перетворить Україну на сателітну, підпорядковану російським інтересам державу.

Водночас, аналіз виборчої кампанії, яка наразі триває, свідчить про численні порушення виборчого законодавства, насамперед – з боку влади і провладних політичних сил. Надзвичайних масштабів набуло застосування адміністративного ресурсу, прямого та опосередкованого підкупу виборців, перешкоджання агітаційним заходам опозиційних сил і кандидатів. Привертає увагу й бездіяльність правоохоронних органів, які не реагують на подання і скарги не лише представників опозиції, але й ЦВК.

Однак, результати виборів визначатиме голосування громадян. З огляду на це, головним завданням усіх суб'єктів виборчого процесу, громадянського суспільства є забезпечення максимально можливої прозорості, відкритості та чесності голосування та підрахунку голосів у день виборів, запобігання всіма законними засобами будь-яким фальсифікаціям волевиявлення громадян.

Аналітична доповідь складається з п'яти розділів.

У першому розділі розглядаються специфіка та тенденції розвитку парламентаризму в Україні, аналізуються інституційне забезпечення та особливості діяльності Верховної Ради України VI скликання, оцінюється виконання нею представницької, законодавчої і контрольної функцій.

У другому розділі характеризується виборче законодавство, його переваги та недоліки, а також стан забезпечення прав усіх суб'єктів виборчого процесу.

У третьому розділі досліджується соціально-економічна ситуація у країні напередодні виборів, оцінюється її вплив на соціальне самопочуття виборців, аналізується стан дотримання головних громадянських прав, безпосередньо дотичних до виборчого процесу – права на свободу слова, мирні зібрання та вільне волевиявлення.

У четвертому розділі на основі результатів загальнонаціональних соціологічних досліджень громадської думки характеризуються суспільні настрої стосовно виборів та очікування від Парламенту нового скликання.

У п'ятому розділі наводяться загальні висновки, що випливають з проведеного дослідження, і пропозиції щодо підвищення ефективності діяльності нової Верховної Ради України.

* У Доповіді наводяться результати досліджень, проведених соціологічною службою Центру Разумкова в різний час. У межах кожного дослідження було опитано понад 2 000 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України. Теоретична похибка вибірки – 2,3%. Розподіл відповідей по областях подано на основі дослідження, проведеного дослідницькою компанією "ГФК Юкрейні", Соціологічною групою "Рейтинг", Центром соціальних і маркетингових досліджень "Соціс" та Центром Разумкова з 27 липня по 9 серпня 2012р. Опитано 10 979 респондентів віком від 18 років у всіх областях України. Теоретична похибка вибірки – 1%. Теоретична похибка вибірки для кожної області 5%. У тексті використовуються терміни "виборці" або "електорат" певної партії – йдеться про громадян, які, за результатами опитування, висловили намір голосувати за цю партію; "прохідні партії" – за результатами опитувань, можуть подолати 5% виборчий бар'єр.

1. ПАРЛАМЕНТАРИЗМ В УКРАЇНІ: ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ

Становлення парламентаризму в Україні в його демократичному розумінні бере свій початок з часу набуття українською державою суверенітету та незалежності. Однак, цей процес і досі є далеким від завершення. Його гальмують ряд чинників – як об'єктивних (тривала трансформаційна криза, неструктурованість українського суспільства, відсутність традицій демократичного державотворення), так і суб'єктивних (зрощення влади і крупного бізнесу, олігархізація влади, низький рівень політичної і правової культури українського політикуму).

Після президентських виборів 2010р. до чинників суб'єктивного характеру додалися тенденції до утворення авторитарної президентської влади та зосередження всієї державної влади в руках однієї політичної сили, яка, до того ж, контролюється кількома потужними фінансово-промисловими групами. Це призвело до відновлення шляхом конституційної “антиреформи” президентсько-парламентської форми державного управління і значного обмеження повноважень, функцій та ролі українського Парламенту – Верховної Ради України. Таким чином, у становленні парламентаризму в Україні відбувається очевидний регрес.

У цьому розділі окреслюються особливості складу та діяльності діючої Верховної Ради VI скликання (ВР-VI) із врахуванням наслідків конституційної “антиреформи”, їх впливу на загальний стан демократії в Україні, ефективність діяльності Парламенту та його сприйняття експертною спільнотою і громадянами.

1.1. ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВЕРХОВНОЇ РАДИ VI СКЛИКАННЯ: НАСЛІДКИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ “АНТИРЕФОРМИ” 2010р.

Нормативно-правове забезпечення. Верховна Рада VI скликання (2007-2012рр.) працювала в умовах зміни нормативно-правового забезпечення її діяльності, що відбулася внаслідок конституційної “антиреформи” у вересні 2010р. і полягала у скасуванні, за рішенням Конституційного Суду України, Закону “Про внесення змін до Конституції України” від 8 грудня 2004р., а також – у внесенні змін до деяких законів України, що стосувалися розподілу повноважень у трикутнику “Президент – Парламент – Уряд”. Таким чином, на цей час діяльність ВР регламентується Конституцією в редакції 1996р., законами та іншими нормативно-правовими актами (врізка “Правова база діяльності ВР-VI...”¹, с.6).

Зміни конституційних та інших правових засад значною мірою вплинули на повноваження Парламенту.

Так, зокрема Верховна Рада втратила право призначення Прем'єр-міністра (за поданням Президента) та його відставки, на формування Уряду (призначення окремих міністрів) та вплив на програмні документи його діяльності²; за відновленою редакцією Конституції Уряд є відповідальним не перед Парламентом, а перед Президентом і в своїй діяльності не керується постановами Верховної Ради. Натомість Президент набув права фактично одноосібно формувати персональний склад Уряду (поряд з призначенням/звільненням інших керівників центральних органів влади та голів місцевих державних адміністрацій), а також – приймати рішення про дострокове припинення повноважень Верховної Ради без консультацій з Головою Верховної Ради (врізка “Конституційна реформа 2010р.: порівняльна таблиця...”³, с.4-5).

Відповідно – знизилась ефективність його діяльності. Головними наслідками зазначених змін є: зниження ролі Верховної Ради в системі влади; структурні вади Парламенту; низька ефективність роботи ВР; безсистемність і низька якість законотворчої діяльності; недосконалість парламентського контролю; неналежний рівень прозорості³.

¹ Джерело: Правова база діяльності Верховної Ради України. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/pravbase>. З офіційного переліку вилучені закони, що втратили чинність (“Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну слідчу комісію і тимчасові спеціальні слідчі комісії Верховної Ради України”, “Про мови в Україні”), додано Закон “Про засади державної мовної політики” – ред.

² Формально, необхідність розробки Програми діяльності Уряду та її затвердження Парламентом не скасована та передбачена чинним законодавством. Водночас, згідно з ухваленням 17 травні 2012р. Законом “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо системи програмних документів)” з обов'язків Уряду вилучено розробку Державної програми економічного і соціального розвитку України на наступний рік (на заміну їм приходять затверджені Урядом Національні плани дій, що не підлягають ухваленню ВР). Уряд М.Азарова працює без затвердженої Програми діяльності.

³ Обґрунтування наведених у підрозділі даних див.: Опозиція в Україні: стан, умови діяльності, відносини з владою. Аналітична доповідь Центру Разумкова. – Національна безпека і оборона, 2011, №7-8, с.2-50; Оцінка стану українського парламентаризму на основі керівних принципів демократичних парламентів: Доповідь Лабораторії законодавчих ініціатив у рамках проекту USAID “Програма сприяння парламенту II”, 2011р., http://parlament.org.ua/upload/docs/Benchmarks_democracy_1.pdf; Нормативне закріплення статусу і прав парламентської опозиції: Аналітична записка, Додаток 2 “Порівняльний аналіз діяльності парламентської опозиції за період V та VII сесій Верховної Ради України VI скликання”. – Національний інститут стратегічних досліджень, 2011, <http://www.niss.gov.ua/articles/550>.

**КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА 2010р.: ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ ПОВНОВАЖЕНЬ
ВЕРХОВНОЇ РАДИ ДО І ПІСЛЯ РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ
від 30 вересня 2010р.**

Перелік повноважень ВРУ	Повноваження ВРУ за Конституцією 2004р.	Повноваження ВРУ за чинною Конституцією (1996р. зі змінами)
Призначення Прем'єр-міністра України	Призначення за поданням Президента.	Надання згоди на призначення Президентом. Президент призначає за згодою ВРУ Прем'єр-міністра; припиняє повноваження Прем'єр-міністра та приймає рішення про його відставку.
Формування персонального складу Уряду	Призначення за поданням Президента Прем'єр-міністра, Міністра оборони, Міністра закордонних справ, призначення за поданням Прем'єр-міністра інших членів КМУ, голів Антимонопольного комітету, Держкомтелерадіо, ФДМУ, звільнення їх з посад, вирішення питання про відставку Прем'єр-міністра, членів КМУ.	Президент призначає за поданням Прем'єр-міністра членів КМУ, керівників інших центральних органів виконавчої влади, а також голів місцевих державних адміністрацій та припиняє їх повноваження на цих посадах. Надання згоди на призначення на посади та звільнення з посад Президентом голів Антимонопольного комітету, ФДМУ, Держкомтелерадіо
Призначення і звільнення Голови СБУ	Призначення на посаду та звільнення з посади за поданням Президента Голови СБУ.	Скасовано
Призначення і звільнення Генерального прокурора	Надання згоди на призначення на посаду та звільнення з посади Президентом Генерального прокурора; висловлення недовіри Генеральному прокурору, що має наслідком його відставку з посади.	Надання згоди на призначення Президентом на посаду Генерального прокурора; висловлення недовіри Генеральному прокурору, що має наслідком його відставку з посади.
Призначення і звільнення третини складу КСУ	Призначення на посади та звільнення з посад третини складу КСУ.	Призначення третини складу КСУ.
Суб'єкт подання кадрових пропозицій	Коаліція депутатських фракцій у ВРУ вносить пропозиції Президенту щодо кандидатури Прем'єр-міністра, а також щодо кандидатур до складу КМУ.	Кадрові призначення здійснюються Президентом.
Повноваження народного депутата припиняються достроково	Якщо протягом 12 днів з дня виникнення обставин, які призводять до порушення вимог щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, ці обставини ним не усунуто.	У разі невиконання вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності повноваження народного депутата припиняються достроково на підставі закону за рішенням суду.
	Невходження народного депутата, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій) до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу народного депутата зі складу такої фракції (імперативний мандат).	Скасовано (імперативний мандат).
Припинення повноважень ВРУ	Президент має право достроково припинити повноваження ВРУ, якщо: • протягом одного місяця у ВРУ не сформовано коаліцію депутатських фракцій; • протягом 60 днів після відставки КМУ не сформовано персональний склад КМУ.	Ці підстави розпуску ВРУ скасовані.
	Рішення про дострокове припинення повноважень ВРУ приймається Президентом після консультацій з Головою ВРУ, його заступниками та головами депутатських фракцій.	Рішення про дострокове припинення повноважень ВРУ приймається Президентом без консультацій з Головою ВРУ.
Формування коаліції депутатських фракцій, до якої належить більшість депутатів	У ВРУ за результатами виборів і на основі узгодження політичних позицій формується коаліція депутатських фракцій, до складу якої належать більшість народних депутатів від конституційного складу ВРУ. Коаліція депутатських фракцій у ВРУ формується протягом одного місяця з дня відкриття першого засідання ВРУ..., або протягом місяця з дня припинення діяльності коаліції депутатських фракцій у ВРУ.	Скасовано.

Право законодавчої ініціативи	Право законодавчої ініціативи належить Президенту, народним депутатам та КМУ.	Право законодавчої ініціативи належить Президенту, народним депутатам, КМУ і Національному банку.
Підписання закону після подолання вето Президента	Якщо під час повторного розгляду закон буде знову прийнятий ВРУ не менш як 2/3 від її конституційного складу, Президент зобов'язаний його підписати та офіційно оприлюднити протягом 10 днів. У разі, якщо Президент не підписав такий закон, він невідкладно офіційно оприлюднюється Головою ВРУ і опубліковується за його підписом.	Якщо під час повторного розгляду закон буде знову прийнятий ВРУ не менш як 2/3 від її конституційного складу, Президент зобов'язаний його підписати та офіційно оприлюднити протягом 10 днів.
Вето Президента	Президент має право вето щодо прийнятих ВРУ законів (крім законів про внесення змін до Конституції) з наступним поверненням їх на повторний розгляд ВР.	Президент має право вето щодо прийнятих ВРУ законів із наступним поверненням їх на повторний розгляд ВРУ.
Контроль над бюджетом	Контроль від імені ВРУ за надходженням коштів до Державного бюджету та їх використанням здійснює Рахункова палата.	Контроль за використанням коштів Державного бюджету від імені ВРУ здійснює Рахункова палата.
Порядок затвердження Регламенту ВРУ	Порядок роботи ВРУ встановлюється Конституцією та Регламентом ВРУ . Голова ВРУ здійснює повноваження, передбачені цією Конституцією, в порядку, встановленому Регламентом ВРУ .	Порядок роботи ВРУ встановлюється Конституцією та законом про Регламент ВРУ . Голова ВРУ здійснює повноваження, передбачені цією Конституцією, у порядку, встановленому законом про Регламент ВРУ .
Виконання повноважень Президента в разі дострокового припинення його повноважень	У разі дострокового припинення повноважень Президента відповідно до статей 108, 109, 110, 111 цієї Конституції виконання обов'язків Президента на період до обрання і вступу на пост нового Президента покладається на Голову ВРУ . Голова ВРУ в період виконання ним обов'язків Президента не може здійснювати повноваження, передбачені пунктами 2, 6-8, 10-13, 22, 24, 25, 27, 28 статті 106 Конституції.	У разі дострокового припинення повноважень Президента відповідно до статей 108, 109, 110, 111 цієї Конституції виконання обов'язків Президента на період до обрання і вступу на пост нового Президента покладається на Прем'єр-міністра . Прем'єр-міністр у період виконання ним обов'язків Президента не може здійснювати повноваження, передбачені пунктами 2, 6, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 22, 25, 27 статті 106 Конституції.
Відповідальність КМУ	КМУ відповідальний перед Президентом і ВРУ, підконтрольний і підзвітний ВРУ в межах, передбачених цією Конституцією.	КМУ відповідальний перед Президентом та підконтрольний і підзвітний ВРУ в межах, передбачених у статтях 85, 87 Конституції.
Нормативна основа діяльності КМУ	КМУ у своїй діяльності керується цією Конституцією та законами, а також указами Президента та постановами ВРУ, прийнятими відповідно до Конституції та законів.	КМУ у своїй діяльності керується Конституцією і законами, актами Президента.
Складення повноважень КМУ	КМУ складає повноваження перед новообраною ВРУ.	КМУ складає повноваження перед новообраним Президентом.
Програма діяльності КМУ	Прем'єр-міністр керує роботою КМУ, спрямовує її на виконання Програми діяльності КМУ, схваленої ВРУ.	Прем'єр-міністр керує роботою КМУ, спрямовує її на виконання Програми діяльності КМУ, схваленої ВРУ*.
Реорганізація КМУ	КМУ утворює, реорганізовує та ліквідує відповідно до закону міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади.	Прем'єр-міністр входить із поданням до Президента про утворення, реорганізацію та ліквідацію міністерств, інших центральних органів виконавчої влади в межах коштів, передбачених Державним бюджетом України на утримання цих органів.
Резолюція недовіри КМУ	Відставка Прем'єр-міністра, прийняття ВРУ резолюції недовіри КМУ мають наслідком відставку всього складу КМУ. У цих випадках ВРУ здійснює формування нового складу КМУ України у строки і в порядку, що визначені цією Конституцією.	КМУ, відставку якого прийнято Президентом, за його дорученням продовжує виконувати свої повноваження до початку роботи новосформованого КМУ, але не довше ніж 60 днів. Прем'єр-міністр зобов'язаний подати Президенту заяву про відставку КМУ за рішенням Президента чи у зв'язку з прийняттям ВРУ резолюції недовіри.
Термін повноважень ВРУ	П'ять років.	Чергові вибори до ВРУ відбуваються в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень ВРУ**.
Суб'єкт виборів	Партії (виборчий блок політичних партій).	Виключно політичні партії***.

* Формально цю статтю не змінено. Однак, згідно з Законом "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо системи програмних документів)" від 17 травня 2012р. Програма діяльності Уряду має базуватися на щорічних посланнях Президента.

** Колізія криється в тому, що після скасування Конституції в редакції 8 грудня 2004р. і повернення до первинної редакції Конституції 1996р. наступні парламентські вибори мали б відбуватися навесні, в останню неділю березня четвертого року повноважень депутатів (Конституція визначала, що термін повноважень ВРУ становить чотири роки). Однак виборчий процес було загальмовано КСУ. Це дало час для внесення змін до Конституції. Відтак, згідно з Законом "Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів" від 1 лютого 2011р. збільшено термін повноважень депутатів ВРУ, Верховної Ради АР Крим, депутатів сільської, селищної, міської, районної, обласної ради, депутати якої обрані на чергових виборах, до п'яти років. Він також визначає, що вибори відбуваються в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень відповідної ради, а чергові вибори Президента проводяться в останню неділю березня 2015р.

*** Виборчу систему та суб'єктів виборчого процесу визначив новий Закон про вибори, прийнятий Парламентом після внесення змін до Конституції (збільшено терміни повноважень усіх рад) і проведення місцевих виборів за змішаною системою, на яких тотально виграла Партія регіонів.

**ПРАВОВА БАЗА ДІЯЛЬНОСТІ ВР-VI,
станом на 1 листопада 2012р.**

Конституція України (в редакції від 28 квітня 2010р.; відповідно до тексту, що існував до внесення змін Законом “Про внесення змін до Конституції України” від 8 грудня 2004р.)

Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969р.

Закони України:

- “Про статус народного депутата України” від 21 листопада 1992р.
- “Про Регламент Верховної Ради України” від 10 лютого 2010р.
- “Про комітети Верховної Ради України” від 4 квітня 1995р.
- “Про звернення громадян” від 2 жовтня 1996р.
- “Про інформацію” від 2 жовтня 1992р.
- “Про доступ до публічної інформації” від 13 січня 2012р.
- “Про державну службу” від 16 грудня 1993р.
- “Про засади запобігання та протидії корупції” від 7 квітня 2011р.
- “Про засади державної мовної політики” від 5 червня 2012р.

Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971р.

Положення:

- про помічника-консультанта народного депутата України (Постанова ВР №379 від 31 жовтня 1995р.);
- про Апарат Верховної Ради України (Розпорядження Голови ВР №459 від 31 травня 2000р.);
- про порядок роботи з проектами законів, постанов, інших актів Верховної Ради України (Розпорядження Голови ВР №428 від 22 травня 2006р.);
- про порядок роботи з документами у Верховній Раді України (Розпорядження Голови ВР №448 від 25 травня 2006р.);

Загальні правила поведінки державного службовця (Наказ начальника Головного управління Державної служби України №214 від 4 серпня 2010р.).

Зменшення повноважень Верховної Ради призвело до зниження її ролі в системі влади, звуження її установчої і контрольної функцій.

Організація роботи Парламенту. Структура Верховної Ради України в цілому відповідає уніфікованим стандартам і будується за політичним і функціональним принципами. Політичний принцип організації передбачає створення на засадах партійної належності депутатських фракцій (груп), міжфракційних об'єднань, коаліцій на засадах політичної та ідеологічної сумісності, з яких складаються парламентські більшість та опозиція. Функціональний – передбачає створення відповідних до основних функцій Парламенту депутатських комітетів (і підкомітетів), робочих груп, тимчасових спеціальних і слідчих комісій; перелік цих парламентських органів не є універсальним і постійним – він залежить від пріоритетів і проблем державної політики, напрямів та обсягів законотворчої діяльності, професійних якостей та амбіцій політичних і фракційних лідерів, інших чинників.

Роботу Парламенту та виконання ним парламентських функцій забезпечують його Апарат, допоміжні

наукові установи, парламентські ЗМІ; штат Апарату складають наймані працівники (структура, функції та механізми Верховної Ради наведені у врізці “Верховна Рада VI скликання...”, с.8-9).

Після президентських виборів у лютому 2010р. структура Верховної Ради за функціональним принципом фактично не зазнала змін⁴. Однак, за політичним – була змінена докорінним чином, у дуже стислі терміни та в інтересах пропрезидентської більшості.

9 березня Парламент ухвалив Закон “Про внесення змін до Закону України “Про регламент Верховної Ради України””, який дозволив формування парламентської коаліції не лише фракціями (як це було у ВР-V та у ВР-VI до березня 2010р.), але й окремими депутатами. Вже 10 березня Закон був підписаний Президентом, а 11 березня в Парламенті утворено коаліцію “Стабільність і реформи”. До її складу ввійшли фракції Партії регіонів, КПУ і Блоку Литвина (227 депутатів) та окремі депутати, які раніше належали до фракцій БЮТ і НУНС⁵. 6 квітня Конституційний Суд підтвердив правомочність формування коаліції, надавши їй тим самим юридичної легітимності⁶.

Показовими стали дві обставини прийняття Рішення Конституційного Суду. Перша – зазначене Рішення суперечило Рішенню самого Конституційного Суду від 17 вересня 2008р., яким встановлювалося, що “до складу коаліції депутатських фракцій можуть увійти лише ті народні депутати, які є у складі депутатських фракцій, що сформували коаліцію”⁹. Друга – зміст рішення Суду був відомий державним високопосадовцям і функціонерам Партії регіонів до його офіційного оголошення. Зазначені обставини дали підстави для сумнівів у неупередженості Конституційного Суду і припущень, що він перебував під впливом нової президентської адміністрації, отже – не може бути безстороннім арбітром у відносинах, зокрема парламентської більшості та опозиції.

Коментуючи Рішення Суду, експерти Центру Разумкова зазначали: “Конституційний Суд фактично легітимізував можливість діаметральної зміни позицій окремих народних депутатів у координатах “влада – опозиція”, незалежно від політичних сил, за списками яких вони були обрані. Це нівелює політичну волю громадян, висловлену ними на виборах через підтримку політичних партій (блоків), їх передвиборних програм – тим самим девальвуються гарантований статтею 5 Конституції принцип здійснення влади народом через органи державної влади та право громадян на участь в управлінні державними справами, закріплене статтею 38 Конституції України. Рішення Конституційного Суду може стати також стимулом для подальшого поширення політичної корупції в Парламенті... Воно засвідчує також, що в Україні немає інститутів, здатних гарантувати дотримання Конституції України самими органами влади, гарантувати права і свободи громадян”⁸.

⁴ Попри її недоліки, до яких можна віднести, зокрема систему парламентських комітетів, яка є кількісно надмірною і функціонально недостатньою, що проявляється в дублюванні їх функцій, розпорошенні зусиль та ускладненні виконання контрольних функцій, збільшенні тривалості законотворчого процесу, зниження його якості.

⁵ 3 березня 2010р. Уряду Ю.Тимошенка висловлено недовіру (“за” – 243 депутатів). 11 березня Прем'єр-міністром призначено М.Азарова (“за” – 242), припинено повноваження членів попереднього Уряду (“за” – 238), затверджено склад нового Уряду (“за” – 240). **Таким чином, було виконано програму-мінімум В.Януковича – сформовано пропрезидентський Уряд.**

⁶ Рішення Конституційного Суду України №11-рп/2010 від 6 квітня 2010р. – Сайт ВР України, <http://zakon2.rada.gov.ua>.

⁷ Рішення Конституційного Суду України №16-рп/2008 від 17 вересня 2008р. – Там само.

⁸ Заява Центру Разумкова з приводу рішення Конституційного Суду, 9 квітня 2010р. – Сайт Центру Разумкова, <http://www.razumkov.org.ua>.

Подальші події у Парламенті та наступні рішення Конституційного Суду підтвердили наведені висновки.

З формуванням коаліції “Стабільність і реформи”, парламентська опозиція була фактично позбавлена права голосу, її пропозиції і зауваження переважно не бралися до уваги. Набула поширення практика відвертого порушення процедур розгляду законопроектів та ухвалення законів. Голосування парламентської більшості відбувалося автоматично, за помахом руки одного з депутатів фракції Партії регіонів, найчастіше – без належного обговорення і врахування не лише альтернативних точок зору, але й фахових висновків Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради.

Усе це в поєднанні призвело до поступового перетворення Парламенту в інститут схвалення та законодавчого оформлення рішень Президента та Уряду. Логічним завершенням цього процесу стала фактична згода Верховної Ради з Рішенням Конституційного Суду від 8 вересня 2010р., яким, як зазначалося вище, скасовувалася конституційна реформа 2004р., країна поверталася до президентсько-парламентського державного устрою, де Президент набув повноважень, які не надавалися йому виборцями, а Парламент – позбувся частини своїх повноважень. У кінцевому підсумку, Парламент, фактично, втратив незалежність у системі розподілу влади та потрапив під контроль Президента, ставши одним з елементів президентської “вертикалі влади”⁹.

1.2. ВИКОНАННЯ ВЕРХОВНОЮ РАДОЮ ВІ СКЛИКАННЯ ГОЛОВНИХ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ФУНКЦІЙ

До головних функцій парламенту, як правило, відносять законодавчу, представницьку та контрольну. Вирізняють також установчу (державотворчу, організаційну), бюджетно-фінансову та зовнішньополітичну функції, однак у багатьох джерелах вони розглядаються як різновиди цих трьох головних¹⁰.

Законодавча функція Парламенту: якість законотворення. Законотворча діяльність українського Парламенту оцінюється досить критично. Насамперед, це стосується якості законопроектів, що вносяться на розгляд Верховної Ради. Так, за даними моніторингу Лабораторії законодавчих ініціатив, з 2003р. на розгляд Верховної Ради щорічно вноситься близько тисячі законопроектів, з яких лише 10-20% стають законами¹¹.

Характеру поширеної практики набуває внесення законопроектів, які не мають достатнього економічного обґрунтування – що від початку робить їх

імплементацію (у разі прийняття) неможливою. Так, реалізація реформи органів внутрішніх справ, запропонована законопроектом “Про Державну службу правоохоронку”, навіть за аналогією з реформами у Збройних Силах України, вимагає величезних ресурсів. Водночас, у законопроекті без будь-якої аргументації заявлено, що на реформу вистачить наявних коштів Держбюджету за статтею МВС¹². Фінансово-економічне обґрунтування законопроекту “Про внесення змін до Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність” Головне науково-експертне управління також визнало таким, що не відповідає вимогам Бюджетного кодексу і запропонувало його відхилити¹³.

Про неналежну якість законопроектів свідчить і велика кількість поправок, що вносяться до них під час обговорення¹⁴. Так, до проекту Закону “Про вибори народних депутатів України” було подано понад 600 поправок, до проекту Податкового кодексу – близько 1 000 (втім, ці поправки далеко не завжди враховуються ініціаторами законопроекту та парламентською більшістю під час голосування).

Неналежною є і якість прийнятих законів. Про це свідчать, зокрема, наступні обставини:

- *нехтування Парламентом під час розгляду і прийняття законів положеннями Конституції.* Про це виразно свідчить такий факт: дві третини розглянутих КС упродовж 2007р. і листопада 2009р. законів повністю чи частково було визнано неконституційними¹⁵. Наступними роками практика нехтування положеннями Конституції набула більшого поширення;
- *зростання кількості законодавчих актів, які є змінами до чинних законів.* Як свідчать дані, наведені в таблиці “Якість законотворчої діяльності ВР-VI” (с.8), якщо серед законів, прийнятих під час III сесії Парламенту 50% були законами про внесення змін, то надалі ця цифра збільшилася до понад 70%¹⁶;
- *дедалі більше поширення практики внесення змін до щойно прийнятих законодавчих актів, у т.ч. до тих, які навіть не встигли набути чинності.* Так, у липні 2010р. поспішно, без висновку Венеціанської комісії, прийнято Закон “Про судову систему і статус суддів”, а вже у 2011р. – “напрацьовано” його нову редакцію. До нового Податкового кодексу, прийнятого 2 грудня 2010р., вже з 23 грудня того ж року вносяться зміни, на цей нараховується 26 змін. До Кримінального процесуального кодексу, який був прийнятий у квітні 2012р. та набуде чинності в листопаді, в липні 2012р. вже внесено зміни;

⁹ “Ми створили сильну ефективну владу на чолі з Президентом країни. У нас як єдине ціле працює Уряд, Верховна Рада”. Див.: Николай Азаров: Оперативная организация ликвидации пожара на Херсонщине продемонстрировала эффективность работы нынешней власти. – Сайт Партии регионов, 10 августа 2012г., <http://www.partyofregions.org.ua>. “Мені дуже хотілося займатися реформами. Тим більше що вперше для цього створені дуже ділові, робочі умови – влада Президента, Кабміну й більшості в Парламенті практично представляє одне ціле”. Див.: Тігіпко збирається брати участь у президентських виборах. – Українська правда, 10 серпня 2012р., <http://www.pravda.com.ua>.

¹⁰ Зменшення повноважень Верховної Ради зумовило зменшення її можливостей належним чином виконувати насамперед установчу, бюджетно-контрольну та зовнішньополітичну функції (зокрема, через надання Президенту та Уряду вищості в питаннях формування владних інститутів, державної політики загалом і зовнішньої політики зокрема, втрату Рахунковою палатою права контролю над надходженням коштів до Державного бюджету).

¹¹ Див.: “Біла книга” українського парламентаризму. – Лабораторія законодавчих ініціатив, Westminster Foundation for Democracy, Київ, 2010, <http://www.parlament.org.ua>.

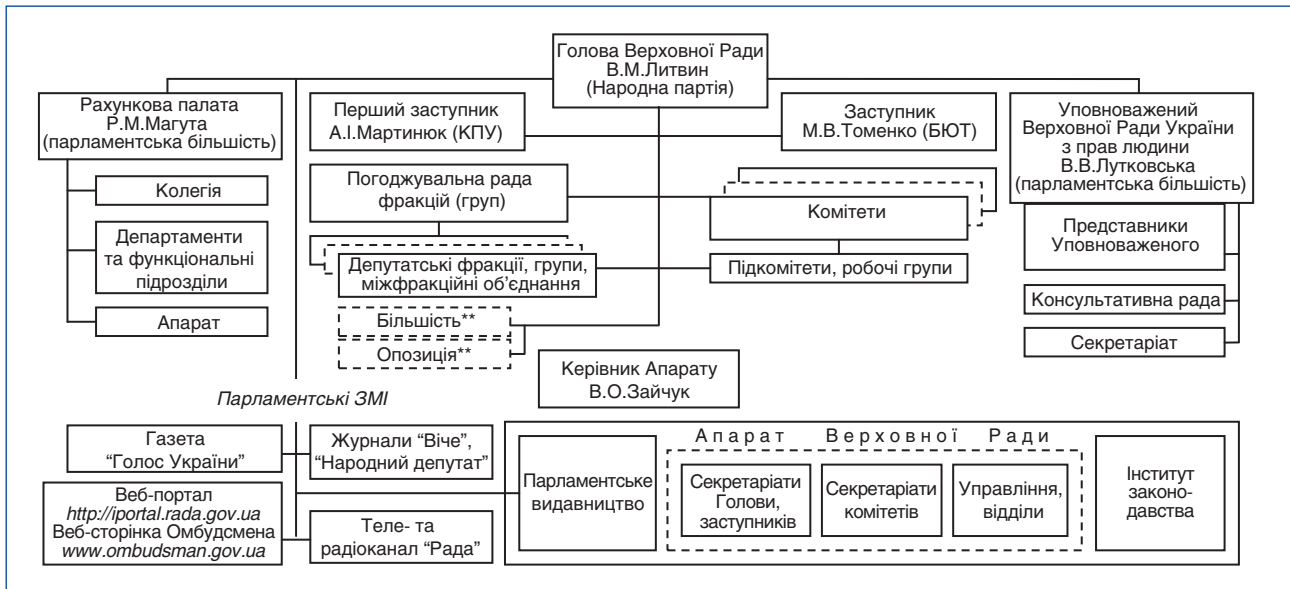
¹² Реєстр. №10579 від 12 вересня 2012р., автори – депутати від ПР В.Грицак і В.Коновалюк.

¹³ Реєстр. №3185 від 18 вересня 2008р., автор – депутат від КПУ К.Самойлик.

¹⁴ Слід зауважити, що в окремих випадках внесення численних поправок до певних законопроектів є елементом політичної тактики парламентських фракцій і груп з метою перешкодження проходженню цих законопроектів.

¹⁵ Див.: “Біла книга” українського парламентаризму...

¹⁶ Доречно додати, що, за підрахунками Лабораторії законодавчих ініціатив, майже 76% зареєстрованих законопроектів і 56% ухвалених законів – це зміни до чинного законодавства. Тобто, більшу частину робочого часу Парламент витрачає на перегляд власних актів – тоді як досі не прийняті вкрай необхідні законодавчі акти (такі, як Трудовий і Житловий кодекси, Кодекс про адміністративні правопорушення, закони “Про прокуратуру”, “Про міліцію” та десятки інших законів, що були прийняті або в радянські часи, або в перші роки незалежності України та є на цей час застарілими). Див.: Там само.

Структура Верховної Ради України*

* Верховна Рада України є однопалатним парламентом, який складається з 450 народних депутатів, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування терміном на п'ять років. Народним депутатом може бути лише громадянин України, який на день виборів досяг 21 року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років. Не може бути обраний до Верховної Ради громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена й не знята у встановленому законом порядку. Верховна Рада є повноважною у випадку обрання не менш як 2/3 її конституційного складу. Президент України може достроково припинити повноваження Верховної Ради, якщо протягом 30 днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися. Повноваження Верховної Ради, що обрана на позачергових виборах, проведених після дострокового припинення Президентом повноважень Верховної Ради попереднього скликання, не можуть бути припинені протягом одного року з дня її обрання. Повноваження Верховної Ради не можуть бути достроково припинені в останні шість місяців терміну повноважень Президента України.

** Попри фактичне існування у складі ВР-VI парламентських більшості та опозиції, засади їх утворення та діяльності законодавчо не визначені: в чинній редакції Конституції України немає поняття "коаліція депутатських фракцій", тому із Закону "Про Регламент Верховної Ради України" відповідні глави (12 та 13) вилучені згідно із Законом "Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України" від 8 жовтня 2010р. Докладніше див.: Опозиція в Україні: стан, умови діяльності, відносини з владою. Аналітична доповідь Центру Разумкова. – Національна безпека і оборона, №7-8, 2011, с.3-24.

Головні функції Верховної Ради

Законодавча	Представницька	Установча	Контрольна	Зовнішньополітична	Бюджетно-фінансова
Підготовка та обговорення законопроектів; експертиза законопроектів; прийняття законів, внесення до них змін, визнання їх такими, що втратили юридичну силу, скасування або призупинення їх дії; внесення змін до Конституції України; видання законів. Право законодавчої ініціативи належить Президенту, народним депутатам, Кабінету Міністрів і Національному банку. Законами вирішуються питання за винятком тих, що вирішуються загальноукраїнським референдумом	Виявлення, узагальнення, узгодження, формування, реалізація і захист інтересів народу України: призначення виборів і всеукраїнського референдуму з питань, визначених Конституцією; визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики; затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля; заслушування щорічних і позачергових послань Президента про внутрішнє та зовнішнє становище України	Участь у формуванні Уряду, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування; визначення засад їх функціонування; формування органів судової влади; створення парламентських структур; участь у формуванні інших органів державної влади та державних організацій; призначення чи обрання на посади, звільнення з посад, надання згоди на призначення і звільнення з посад осіб інших органів державної влади та державних організацій, сприяння формуванню органів місцевого самоврядування; вирішення питань, що стосуються інших елементів (атрибутів) життєдіяльності суспільства та держави	Контроль над діяльністю Уряду; парламентський контроль над дотриманням конституційних прав і свобод людини і громадянина та їх захист (Омбудсмен); бюджетно-фінансовий контроль (Рахункова палата); прийняття рішень стосовно запитів до Президента на вимогу депутата, групи депутатів чи парламентського Комітету; депутатські запити і звернення; парламентський контроль з окремих питань безпосередньо або через тимчасові спеціальні і тимчасові слідчі комісії. Верховна Рада за пропозицією не менш як 1/3 народних депутатів від її конституційного складу може розглянути питання про відповідальність Уряду і прийняти резолюцію недовіри більшості конституційного складу Верховної Ради	Визначення засад зовнішньої політики; законодавча діяльність у галузі зовнішніх відносин; надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та їх денонсація; схвалення рішень про надання військової допомоги іншим державам, направлення підрозділів Збройних Сил до іншої держави чи допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України; участь у діяльності міждержавних парламентських структур: Міжпарламентський союз Парламентська асамблея Ради Європи Парламентська асамблея ОБСЄ Парламентська асамблея ОЧЕС Парламентська асамблея НАТО Міжпарламентська асамблея СНД Парламентський вимір Центральноевропейської ініціативи Міжпарламентська асамблея ЄврАзЕс Міжпарламентська асамблея Православ'я Парламентська асамблея ГУАМ Парламентська асамблея ЄС-Східні сусіди Міждержавні міжпарламентські асамблеї	Затвердження Законом Державного бюджету; внесення змін до нього; контроль над виконанням Державного бюджету; прийняття рішень стосовно звіту про його виконання

Механізми

Внутрішньодержавні	Внутрішньопарламентські	Міжнародні
Вибори Референдум Діяльність інституту Омбудсмена Діяльність Рахункової палати Звіти Уряду Робота депутатів у виборчих округах Інформування громадськості та органів влади	Парламентські слухання "Година запитань до Уряду" Засідання з питання відповідальності Уряду Заслуховування керівників органів державної влади Слухання в комітетах Діяльність тимчасових спеціальних і слідчих комісій Робота депутатів у комітетах Внутрішньо- та міжфракційна діяльність Робота зі зверненнями громадян Депутатські звернення та запити	Депутатські групи з міжпарламентських зв'язків з іншими країнами та організаціями Обмін візитами делегацій Інформаційний обмін з широкого кола питань

СТРУКТУРА, ФУНКЦІЇ, МЕХАНІЗМИ

Депутатські фракції і групи

Назва депутатської фракції, групи	Дата створення	Чисельний склад на час обрання ВР-VI	Чисельний склад на 09.09.2012р.
Фракція Партії регіонів	23.11.2007	175	194
Фракція "Блок Юлії Тимошенко - Батьківщина"	23.11.2007	156	98
Фракція Блоку "НАША УКРАЇНА – НАРОДНА САМООБОРОНА": Народний Союз "Наша Україна", Політична партія "Вперед, Україно!", Народний Рух України, Українська Народна Партія, Українська республіканська партія "Собор", Партія Християнсько-Демократичний Союз, Європейська партія України, Громадянська партія "ПОРА", Партія захисників Вітчизни	23.11.2007	72	63
Фракція Комуністичної партії України	23.11.2007	27	25
Фракція Народної партії **	23.11.2007	20	20
Група "Реформи заради майбутнього"	16.02.2011	21	19
Народні депутати, які не належать до складу жодної фракції, групи (позафракційні)		21	31

* У вересні 2010р. фракція БЮТ перейменована на фракцію БЮТ-Батьківщина (БЮТ-Б).

** У листопаді 2010р. фракція "Блок Литвина" перейменована на фракцію Народної партії.

Парламентська більшість "Стабільність і реформи"

Назва депутатської фракції	Число народних депутатів	
	05.10.2010р.	04.09.2012р.
Партія регіонів	179	194
Комуністична партія України	27	25
Народна партія	21	20
Загалом	227	239

Комітети та комісії Верховної Ради України (чисельний склад, голови та їх фракційна належність)

Комітети (26)						
Економічної політики (19) О.М. Ткаченко – КПУ	Аграрної політики та земельних відносин (23) Г.М.Калетнік – ПР	Європейської інтеграції (13) Б.І.Тарасюк – НУНС	Правосуддя (24) С.В. Ківалов – ПР	Державного будівництва та МСВ (16) О.О.Омельченко – позафракційний	Будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства та регіональної політики (15) В.В.Рибак – ПР	Екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи (17) А.І.Семиного – позафракційний
Культури і духовності (11) В.О.Яворівський – БЮТ-Б	Боротьби з організованою злочинністю і корупцією (22) В.А.Бевз – КПУ	Бюджету (34) В.О.Баранов – Народна партія	Свободи слова та інформації (10) Ю.Я.Стець – НУНС	Законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності (16) В.Д.Швець – БЮТ-Б	Паливно-енергетичного комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки (20) М.В.Мартиненко – НУНС	
Науки і освіти (12) М.Г.Луцький – ПР	Національної безпеки і оборони (18) А.С.Гриценко – НУНС	Закордонних справ (14) О.Г.Білоус – БЮТ-Б	Соціальної політики та праці (13) В.Г.Хара – ПР	Сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму (12) П.І.Костенко – БЮТ-Б	Промислової і регуляторної політики та підприємництва (13) Н.Ю.Королевська – позафракційна	Регламенту, депутатської етики та забезпечення діяльності Верховної Ради (22) В.В.Макеєнко – ПР
Пенсіонерів, ветеранів та інвалідів (7) В.М.Сушкевич – БЮТ-Б	Правової політики (13) С.Г.Міщенко – позафракційний	Охорони здоров'я (14) Т.Д.Бахтеєва – ПР	Транспорту і зв'язку (25) М.І.Мироненко – ПР	Фінансів, банківської діяльності, податкової та митної політики (33) В.Ю.Хомутиннік – ПР	Прав людини, національних меншин і міжнародних відносин (9) О.О.Зарубінський – Народна партія	

Голови комітетів, перші заступники, заступники та секретарі комітетів не можуть бути одночасно керівниками депутатських фракцій. Голова комітету, його перший заступник та секретар комітету не можуть бути членами однієї фракції. До складу комітетів не можуть бути обрані Голова Верховної Ради України, Перший заступник і заступник Голови Верховної Ради України

Комісії (6) / їх чисельний склад

Лічильна комісія VI скликання (20) М.Х.Шершун – Народна партія	Тимчасова спеціальна комісія з питань АР Крим (15) Б.Д.Дейч – ПР	Тимчасова слідча комісія з питань розслідування обставин, що призвели до ситуації, яка склалася довкола ЗАТ "Індар" (14) І.І.Плохой – ПР
Спеціальна контрольна комісія з питань приватизації (36) Є.В.Мармазов – КПУ	Тимчасова слідча комісія з питань розслідування обставин порушення Конституції, Земельного кодексу, інших законів України і прийняття протиправних рішень Київською міською радою у 2007-2010рр. (7) К.Б.Куликов – НУНС	Тимчасова слідча комісія з питань розслідування дій працівників органів внутрішніх справ під час реалізації конституційного права на свободу мирних зборів учасниками мітингу 24 серпня 2011р. в місті Києві (6) В.А.Кириленко – НУНС

Розподіл комітетів і комісій за фракціями

	ПР	БЮТ-Б	НУНС	КПУ	Народна партія	Позафракційні	Усього
Станом на 01.01.2008р.	9	9	5	3	2	–	28
Станом на 01.08.2012р.	9	5	4	2	2	4	26

Управління та відділи Апарату Верховної Ради

Головне науково-експертне управління Головне юридичне управління Головне управління документального забезпечення Головне організаційне управління Інформаційне управління Прес-служба Управління комп'ютеризованих систем	Управління забезпечення міжпарламентських зв'язків Управління по зв'язках з місцевими органами владі і органами місцевого самоврядування Управління кадрів Управління справами Відділ зв'язків з органами правосуддя Відділ з питань звернень громадян Відділ контролю	Інститут законодавства Верховної Ради Відділ теорії і методології законотворчої діяльності та систематизації законодавства Відділ державного будівництва Відділ адміністративного та фінансового законодавства Відділ цивільного та господарського законодавства Відділ трудового і соціального законодавства Відділ кримінального та виправно-трудового законодавства Відділ міжнародного та порівняльного законодавства Підрозділи забезпечення
---	--	---

**ЯКІСТЬ ЗАКОНОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВР-VI
(за оцінкою Центру Разумкова)**
Кількість законів, якими внесені зміни до раніше ухвалених

Сесії	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Загальна кількість законів	102	158	63	118	115	188	153	196
З них змін до законів (% загальної кількості)*	51 (50%)	118 (75%)	50 (79%)	91 (77%)	96 (83%)	141 (75%)	116 (76%)	139 (71%)
В.Ющенко				В.Янукович				

* Не враховуючи ратифікаційних законів, законів про ухвалення і внесення змін до Державного бюджету.

Кодекси, ухвалені ВР VI скликання і кількість змін до них

Кодекси	Бюджетний кодекс	Податковий кодекс	Повітряний кодекс	Кримінальний процесуальний кодекс	Митний кодекс
Дата ухвалення	08.07.2010	02.12.2010	19.05.2011	13.04.2012	13.03.2012
Остання зміна	05.07.2012	06.07.2012		05.07.2012	05.07.2012
Кількість змін до них	13	26	Без змін	1*	4

* Набуття чинності – 19 листопада 2012р.

- *створення прецеденту підписання закону Президентом з умовою його доопрацювання.* Так, Закон “Про засади державної мовної політики” підписаний Президентом з одночасним дорученням Уряду створити робочу групу “з удосконалення законодавчого забезпечення застосування мов в Україні”, а фактично – з доопрацювання зазначеного Закону¹⁷;
- *поширення практики ігнорування під час розгляду законопроектів критичних висновків профільних парламентських комітетів і Головного науково-експертного та Головного юридичного управлінь і прийняття таких законопроектів у першому читанні.* Так, під час X сесії ВР-VI були ухвалені в цілому в першому читанні 43 законопроекти – попри рекомендації доопрацювати їх перед ухваленням або відхилити зовсім.

Унаслідок зазначених та інших недоліків, ВР-VI ухвалені дуже суперечливі, часто – корупційногенні правові акти у сфері зовнішньої, економічної, соціальної, гуманітарної політики¹⁸. Ігнорування при цьому висновків профільних комітетів і Головного науково-експертного та Головного юридичного управлінь Апарату ВР (що де-юре не є порушенням Регламенту) може свідчити про **перевагу в діяльності Парламенту політичної складової над професійною.**

Примітними в законотворчій діяльності ВР-VI є також три характерні риси.

Перша: зазначена діяльність набула особливої активності після виборів Президента України 2010р. і створення пропрезидентської парламентської

більшості. Так, якщо під час V сесії Парламенту (вересень 2009р. – січень 2010р.) ухвалено 63 закони, то під час VI (лютий-липень 2010р.) – вже 118 законів, надалі ця цифра зростала й досягла 196 законів, ухвалених під час X сесії (липень-лютий 2012р.)¹⁹.

Друга – зменшення кількості законів, що приймаються широким консенсусом (конституційною більшістю голосів). Так, якщо під час V сесії так було прийнято 17 законів, VI – 14, то під час VII сесії – лише три, VIII – таких законів не було зовсім, а під час IX і X сесій – по одному закону. Всі законопроекти підтримували члени фракцій Партії регіонів і Народної партії. Деякі застереження мали депутати групи “Реформи заради майбутнього” – ними не підтримано шість законопроектів. КПУ іноді вдавалося зберігати політико-ідеологічне обличчя за рахунок відмови в підтримці найодіозніших пропозицій (38)²⁰. Така ситуація свідчить про гостре політичне протистояння у ВР..., що робить політично неможливою підтримку законопроектів, ініційованих опозицією і водночас – забезпечує “автоматичне” прийняття законів, що підтримуються пропрезидентською більшістю.

Третя – дедалі більш переважаюча частина законів, ініційованих не народними депутатами, а Урядом і Президентом. Так, із згаданих 196 законів, ухвалених під час X сесії, 92 (або 47%) були внесені народними депутатами, а 104 закони (53%) – Урядом (96) і Президентом України (вісім)²¹. Якщо врахувати, що депутати часто є лобістами окремих ініціатив центральних органів виконавчої влади та подають на розгляд розроблені цими органами законопроекти від свого імені (що спрощує процедуру подання), то є підстави для **припущення про втрату Парламентом законодавчої ініціативи.**

¹⁷ Доручення Президента України “Щодо удосконалення законодавчого забезпечення застосування мов в Україні” від 8 серпня 2012р. – Сайт Президента України, <http://www.president.gov.ua>. У документі йдеться: “Утворити робочу групу... для розробки та внесення системних пропозицій з удосконалення законодавства щодо порядку застосування мов в Україні”. За словами Віце-прем’єр-міністра Р.Богатирьової, одним із головних завдань Робочої групи буде розробка змін до Закону “Про засади державної мовної політики”. Див.: Робоча група розроблятиме сучасне законодавство, яке забезпечить мовні потреби всіх громадян, – Раїса Богатирьова. – Сайт Президента України, 8 серпня 2012р.

¹⁸ Зокрема, закони 2010р.: у зовнішньополітичній сфері – “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” (1 липня 2010р.); в економічній – “Про здійснення державних закупівель” (1 червня 2010р.); Податковий кодекс України (2 грудня 2010р.); соціальний – “Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи” (8 липня 2011р.), а також Закон “Про засади державної мовної політики” від 3 липня 2012р. – в гуманітарній політиці.

¹⁹ За даними Лабораторії законодавчих ініціатив. Див.: Шрамів В. Чи потрібні нам рекорди Верховної Ради? – Українська правда, 26 липня 2012р., <http://www.pravda.com.ua>.

²⁰ Слід відзначити, що окремі “опозиційні” депутати голосують всупереч позиції фракції: якщо загалом фракція БЮТ-Б підтримала 13 законів, а НУНС – три, то певне число депутатів цих фракцій віддали свої голоси за деякі ініційовані більшістю закони.

²¹ Шрамів В. Чи потрібні нам рекорди Верховної Ради?...

У поєднанні з відзначеним вище ігноруванням опозиції, ці риси спонукають до припущення, що парламентська більшість (а в дійсності – нова президентська Адміністрація і Партія регіонів) наполегливо намагається створити нормативно-правову базу, що відповідає винятково її баченню нинішнього та майбутнього країни і пройти “точку неповернення”, тобто створити ситуацію, коли скасування вже імплементованих законів буде якщо не неможливою, то складною справою.

Як приклади, можна навести закон про ратифікацію “Харківських угод”, якими до 2042р. подовжено перебування на території України Чорноморського Флоту Російської Федерації, Закон “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики”, яким Україна проголошена позаблоковою державою, а також Закон “Про засади державної мовної політики”. Останній випадок є особливо виразним: Закон був прийнятий поспішно, з порушенням процедури, буквально напередодні офіційної парламентської виборчої кампанії – 3 липня 2012р.; попри те, що Закон очевидно мав характер передвиборчої технології (оскільки був спрямований на виконання перевибірчих обіцянок Партії регіонів і Президента) та, як зазначалося вище, потребує доопрацювання, але вже на цей час його положення фактично реалізовані в окремих регіонах країни – тобто запроваджена російська мова як офіційна “регіональна”. виправити цю ситуацію (у разі зміни влади) буде надзвичайно складно. Як його прийняття супроводжувалося масовими суспільними акціями протесту, так і скасування може викликати соціальну напруженість.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що український Парламент виконує свою законотворчу функцію неналежним чином. Ігноруються як пропозиції та ініціативи опозиції, так і висновки парламентських комітетів і Головного науково-експертного та Головного юридичного управлінь Апарату ВР. При цьому, закон будь-якої якості та тематики, ініційований Президентом чи Урядом, фактично приречений на автоматичну підтримку парламентською більшістю. В масиві законопроектів і прийнятих законів значну частку становлять зміни до чинного законодавства, дедалі більшу – законопроекти та закони, ініційовані не народними депутатами, а Урядом і Президентом України.

Представницька функція Парламенту: слабкий зв'язок з виборцями. Запровадження у 2004р. пропорційної виборчої системи із закритими партійними списками призвело, з одного боку, до фактичної втрати виборцями важелів впливу на формування персонального складу Парламенту. З іншого – до критичного зниження відповідальності народних депутатів перед громадянами. Останнє пояснюється, насамперед, нерозвиненістю вітчизняної партійної системи, низьким рівнем політичної культури

і специфічним характером більшості політичних партій – які є не об'єднаннями громадян на підставі певної політичної ідеології та/або спільного бачення шляхів розвитку країни, а радше бізнес-проектами або об'єднаннями, створеними для просування певних осіб до влади²².

За такої ситуації політична влада поступово концентрувалася в руках кількох партій і блоків, а Парламент, що обирався за вказаною системою, перетворювався з органу, що має представляти інтереси суспільних груп, на інструмент просування інтересів кількох політичних угруповань та їх лідерів, а також, у більшості випадків – їх спонсорів, потужних фінансово-промислових груп. Так, у ВР V і VI скликань усі без винятку фракції одержували підтримку від тієї чи іншої ФПГ.

Водночас, проявилась і швидко зміцнюється інша тенденція – непотизму (“фамілізації”): до Парламенту дедалі більшою мірою кооптувалися родичі посадовців вищих органів влади, кілька членів однієї родини водночас тощо. Судячи з партійних списків і списків кандидатів-мажоритарників, поточні парламентські вибори можуть перетворити тенденцію непотизму в державній владі в Україні на традицію²³. За словами голови Комітету виборців України О.Черненко: “Є небезпека, що парламент після виборів перетвориться на сімейно-кланову структуру. Під час політичних торгів члени сімейних пар, що пройдуть до Ради, вимагатимуть собі посади взамін на підтримку конкретних осіб або позитивного сприяння вирішення певних питань. Можливо, така тенденція зміцнить їхню сім'ю, але не український парламентаризм”²⁴.

Ще однією тенденцією, що нівелює представницьку функцію українського Парламенту, є дедалі більше переважання в його складі заможних осіб. Так, якщо у ВР-II було лише близько двох десятків депутатів, чий майновий стан оцінювався в понад 1 млн., то у ВР-III – після запровадження змішаної виборчої системи – вже понад 110 депутатів, у ВР-IV – понад 200, у ВР-V – понад 250, у ВР – понад 300, або двох третин складу Парламенту²⁵. За підрахунками, статки 20 найзаможніших кандидатів у депутати на нинішніх виборах становлять \$7,7 млрд. 15 із них – балотуються від Партії регіонів²⁶. Отже, можна припустити, що й тенденція переважання серед парламентарів винятково заможних осіб не зазнає змін – тоді як близько 80% українських сімей живуть на межі бідності.

Зазначені тенденції дискредитують Парламент в очах українських громадян і дає підстави для їх впевненості в тому, що Верховна Рада захищає інтереси не суспільства, а насамперед – інтереси представників великого капіталу, ділків “тіньового бізнесу” та керівників органів державного управління. Про це свідчать результати соціологічного опитування, наведені в таблиці “На захист інтересів яких соціальних груп...?” (с.12). Такої ж думки дотримуються експерти²⁷.

²² Докладно див.: Політичні партії України: Аналітична доповідь Центру Разумкова. – Національна безпека і оборона, 2011, №12, с.15-60; Партійна система України: особливості становлення, проблеми функціонування, тенденції еволюції. Аналітична доповідь Центру Разумкова. – Національна безпека і оборона, 2010, №5, с.2-34.

²³ Аналіз зазначених списків свідчить, що понад 50 кандидатів є членами 23 відомих у країні родин політиків, бізнесменів або високопосадовців. У разі обрання, ці особи становитимуть понад 10% складу Парламенту.

²⁴ Потрапляння до Верховної Ради сімей, родичів зміцнить їхні сім'ї, але не український парламентаризм – Черненко. – Незалежний громадський портал, 22 жовтня 2012р., <http://ngp-ua.info>.

²⁵ Див.: Поровський М. Вибори майбутнього через парадокси сучасного. – Сайт “Громадянин України”, <http://gukr.com/article1496.html>; Політолог Віктор Пашенко: У Верховній Раді – понад 300 мільйонерів і їм невідгодно вводити податок на нерухомість. – Газета ЗІК, <http://zik.ua/ua/news/2007/01/11/60121>.

²⁶ Найбільше багатіїв іде в парламент під прапором Партії регіонів: *Forbes.ua* склав рейтинг найбагатших кандидатів у депутати. – 20 вересня 2012р., <http://tvi.ua>.

²⁷ Див. таблицю “На захист інтересів яких соціальних груп...?”, вміщену на с.81.

Наведене вище дає підстави стверджувати, що Верховна Рада України дедалі меншою мірою здатна виконувати представницьку парламентську функцію, що, зокрема дискредитує її в очах громадян.

Контрольна функція Парламенту: звуження повноважень, формальний характер. Традиційними механізмами парламентського контролю є: інститут Уповноваженого з прав людини (Омбудсмена), Рахункова палата, тимчасові спеціальні і слідчі комісії, звіти Уряду, “година питань до Уряду”, засідання з питань відповідальності Уряду, заслуховування керівників органів державної влади, парламентські звернення та депутатські запити, слухання в комітетах і парламентські слухання.

Аналіз свідчить, що ВР-VI не забезпечила ефективне використання цих механізмів. Насамперед, це стосується всіх форм звітів Уряду та окремих урядовців (такі звіти є нерегулярними за часом проведення та формальними за змістом як самих звітів, так і відповідних рішень ВР, до того ж усталеною практикою є звітування не перших осіб міністерств і відомств, а їх заступників); парламентських звернень і депутатських запитів, реакція на які є, як правило, формальною²⁸; парламентських слухань і слухань у комітетах (такі слухання, як правило, завершуються формальними постановами та рішеннями). Інші механізми є дещо ефективнішими, хоча їх діяльність загалом не покращує стану справ у сферах, які вони контролюють.

Інститут Омбудсмена²⁹. Цей інститут, запроваджений в Україні в 1998р., є головною структурою, який від імені Парламенту здійснює контроль над діяльністю державної правоохоронної системи³⁰. Аналіз діяльності інституту Омбудсмена впродовж усього періоду його існування дозволяє зробити наступні головні висновки.

(1). Омбудсмен у своїй діяльності використовував переважно один з найменш ефективних механізмів впливу на органи державної влади – переадресацію звернень, надісланих до нього, до компетентних органів влади та/або органів місцевого самоврядування, тобто, власне до тих органів, які в той чи інший спосіб порушили права громадян і на які громадяни скаржилися. За підрахунками, впродовж 14 років щорічна кількість звернень громадян до Омбудсмена становила 50-70 тис.; до розгляду приймалося лише 30%, решта – відхилялась як неприйнятні. З прийнятих до розгляду – приблизно 40% перенаправлялися до інших інстанцій і їх подальша доля не відстежувалася; ще по 40% звернень заявникам надавалися роз’яснення стосовно заходів, яких їм необхідно вжити, – і лише по 20% звернень відкривалося провадження (за іншими підрахунками – 10-11%). Зокрема, у 2011р. Уповноважений відкрив провадження за 10,6% звернень; надіслав звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (25,4%); відмовив у розгляді 3,7% звернень³¹.

На захист інтересів яких соціальних груп насамперед спрямована діяльність Верховної Ради України?*
% опитаних

	УКРАЇНА	РЕГІОНИ				ВІК					ПАРТІЙНІ УПОДОБАННЯ						
		Захід	Центр	Південь	Схід	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші	Батьківщина	Свобода	КПУ	Україна – Вперед!	Партія регіонів	УДАР	Важко відповісти
Представників великого капіталу	47,7	53,5	55,2	39,5	40,6	49,1	48,6	49,0	47,0	45,5	57,1	71,2	47,3	50,0	31,5	58,0	39,8
Ділків тіньового бізнесу	35,5	39,5	42,8	26,9	30,0	36,3	34,0	36,6	36,6	34,3	42,9	39,7	30,6	28,9	22,1	51,0	33,9
Керівників органів державного управління	23,0	19,5	24,3	14,8	27,7	24,0	24,9	24,6	21,7	20,8	23,0	28,8	27,7	27,6	20,0	34,0	20,2
Громадян України в цілому	17,0	7,9	14,3	38,0	15,2	14,5	16,2	17,7	19,2	17,8	8,6	6,8	17,1	8,0	37,8	6,4	18,7
Керівників державних підприємств	8,4	7,2	9,1	2,3	11,4	9,0	8,6	8,4	6,1	9,4	8,6	5,1	6,3	4,0	10,3	14,7	7,0
Пенсіонерів, людей літнього віку	6,9	3,1	2,9	16,4	9,0	5,1	6,9	5,5	9,3	8,0	2,5	0,0	8,0	8,0	16,1	5,8	6,7
Працівників бюджетної сфери	4,3	5,4	3,9	3,3	4,4	3,5	3,8	5,8	3,5	4,7	3,4	5,1	3,6	2,6	7,2	3,8	4,0
Молоді	4,1	2,6	1,1	12,1	4,1	3,7	5,2	2,0	6,4	3,3	1,7	1,7	2,7	5,3	10,3	1,9	4,3
Робітників	2,6	2,1	1,1	9,5	1,1	2,4	2,3	3,5	3,2	1,8	0,5	0,0	1,8	5,3	6,5	0,6	3,7
Селян	2,4	1,0	0,6	9,5	1,7	2,2	1,7	3,2	2,6	2,4	0,5	0,0	2,7	2,7	6,5	1,3	2,8
Середніх і дрібних підприємців	2,4	1,0	1,7	2,9	3,7	2,2	1,7	2,3	3,2	2,5	0,5	0,0	3,6	0,0	5,1	1,9	1,8
Ветеранів, “афганців”, “чорнобильців”	1,9	1,5	0,3	1,3	4,0	1,5	2,0	1,2	3,2	1,8	0,7	1,7	2,7	0,0	4,4	2,5	1,5
Фахівців і службовців	1,5	1,5	1,2	3,6	0,8	1,1	1,7	1,7	2,0	1,2	1,7	0,0	0,0	2,6	2,6	1,3	0,6
Інших	3,8	3,9	2,3	1,0	6,5	2,6	4,0	4,1	3,8	4,5	5,9	5,1	6,3	1,3	1,6	5,1	2,1
Важко відповісти	12,7	14,4	7,4	8,2	19,0	13,6	15,3	11,0	7,6	14,9	10,5	10,2	15,2	9,3	10,2	7,0	17,4

* Респондентам пропонувалося відзначити не більше трьох прийнятних варіантів відповіді.

²⁸ За час роботи ВР-VI на 7 779 депутатських запитів. На всі депутатські запити і звернення ВР надаються відповіді (оскільки невиконання цієї процедури загрожує державним службовцям штрафом від 10 до 25 неоподаткованих мінімумів – ст.188-19 Кодексу України про адміністративні правопорушення). Однак, часто депутати висловлюють незадоволення відповідями посадовців різних рівнів, про що неодноразово оголошувалося на пленарних засіданнях ВР-VI.

²⁹ Докладно аналіз діяльності Уповноваженого див.: упродовж 1998-2007рр. та частково 2008р.: Коваль Л. Аналіз діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. – Харків, 2010, <http://library.khpg.org/files/docs/1269004586.pdf>; на початку 2012р.: Моніторинг перших місяців діяльності Валерії Лутковської на посаді Омбудсмена. – Українська Гельсінська спілка з прав людини, 3 липня 2012р., <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1341311879>.

³⁰ З моменту запровадження до квітня 2012р. Уповноваженим обиралася Н.Карпачова; у квітні 2012р. на посаду обрано В.Лутковську – за поданням Партії регіонів.

³¹ Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні за 2011р., с.16. – Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; <http://www.ombudsman.gov.ua>.

(2). Органи влади, включно із самим Парламентом, реагують на доповіді, звернення та інші подання Омбудсмена досить формально. За висновком правозахисників, прикладом цього можуть слугувати Постанови ВР по щорічних і спеціальних доповідях Омбудсмена “зі стандартним, ні до чого не зобов’язуючим змістом”³². Так, 5 квітня 2011р. ВР прийняла Постанову, якою, зокрема, рекомендувала “Кабінету Міністрів України, іншим органам державної влади розглянути висновки та рекомендації щорічної доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та вжити відповідних заходів щодо поліпшення стану забезпечення прав і свобод людини в Україні, вдосконалення правозастосовної практики в галузі прав і свобод людини”. Відповідно до цього першим віце-прем’єр-міністром України А.Клюєвим доручено міністрам, керівникам інших центральних органів виконавчої влади, голові Ради міністрів Автономної Республіки Крим, головам обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій *продовжити здійснення заходів із забезпечення дотримання гарантованих Конституцією України прав і свобод людини та виконання взятих Україною міжнародних зобов’язань у зазначеній сфері*” (виділено – *ред.*). Дієвість подібних доручень є більш ніж сумнівною.

У 2012р., після заслуховування останньої за часом Щорічної доповіді, відповідна Постанова ВР зовсім не ставилася на голосування.

(3). Загалом, 14-річна діяльність інституту Омбудсмена фактично не вплинула на загальну, радше негативну ситуацію з дотриманням прав людини в Україні. За визнанням самого Уповноваженого, “ситуація щодо стану дотримання та захисту прав людини не покращується”³³. Однак, слід додати, що останніми роками ця ситуація значно погіршується, особливо у сфері дотримання громадянських прав, а також дотримання прав людини правоохоронними органами, проте Омбудсмен та, відповідно – Верховна Рада виявилися неездатними запобігти цьому процесу³⁴. Парламентські механізми захисту прав людини залишаються малоефективними.

Рахункова палата. Рахункова палата утворена в Україні в 1996р. з метою здійснення від імені Парламенту контролю над використанням коштів Державного бюджету. У результаті конституційної реформи 2004р. Рахункова палата отримала право контролювати не лише використання, але й надходження коштів до Держбюджету. Проте, це фактично не зробило Рахункову палату дійсно ефективним контролюючим органом – що пояснюється

формальним реагуванням самого Парламенту та компетентних державних органів на її звіти. Так, *по-перше*, на підставі звітів і повідомлень Рахункової палати парламентські комітети лише *можуть* (а не зобов’язані) розробляти пропозиції з удосконалення чинного законодавства в бюджетній і фінансово-кредитній сферах. Відповідно, не набула поширення практика усунення недоліків законодавства, що уможливлюють неефективне використання бюджетних коштів, на підставі документів Рахункової палати.

По-друге, перевірки, здійснювані Рахунковою палатою, постійно виявляють численні порушення у фінансовій сфері, нецільове або нераціональне використання бюджетних коштів. Однак, факти притягнення винуватих до кримінальної відповідальності за результатами таких перевірок невідомі.

Таким чином, відсутність належного реагування Парламенту і правоохоронних органів якщо не нівелює, то знижує ефективність діяльності Рахункової палати. До того ж, внаслідок “конституційної реформи” 2010р. Рахункова палата втратила право контролю над надходженням коштів до Держбюджету.

Тимчасові слідчі комісії, спеціальні тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії. В парламентах європейських країн, де існує практика тимчасових слідчих комісій, вони створюються, як правило, опозицією і відіграють вагомий роль у контролі над діяльністю Уряду, розслідуванні резонансних справ тощо³⁵. В Україні порядок створення та діяльності тимчасових комісій досі законодавчо не унормований³⁶.

ВР-VI з моменту обрання утворила 44 тимчасові комісії³⁷. Діяльність 39 з них на цей час припинено. При цьому, лише по восьми з них прийнято постанови ВР, діяльність однієї – припинена через завершення терміну повноважень; решта 30 – “за оголошенням”³⁸. Іншими словами – без будь-яких *результатів чи наслідків*. У цьому числі – комісії створені за резонансними справами: з питань розслідування обставин та наслідків діяльності на українському ринку нафтопродуктів компанії “Лівела” та інших пов’язаних з нею юридичних осіб (діяла з 12 травня по 18 листопада 2011р.) та з питань розслідування випадків цензури у ЗМІ, тиску на свободу слова в Україні та перешкоджання законній професійній діяльності журналістів (з 1 липня 2010р. по 17 червня 2011р.).

Результативність діяльності тимчасових слідчих комісій об’єктивно оцінив Голова Верховної Ради В.Литвин, який визнав: “На мій пам’яті ще жодна

³² Моніторинг перших місяців діяльності Валерії Лутковської на посаді Омбудсмена...

³³ Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України..., с.19.

³⁴ Зокрема, ні Парламент, ні Уповноважений належним чином не відреагували на ліквідацію у 2010р. Управління моніторингу дотримання прав людини в діяльності органів внутрішніх справ при МВС. Управління було створене в січні 2008р., 40% посад помічників Міністра з прав людини посіли представники правозахисних організацій.

³⁵ Див., наприклад: Кох М., Каневський Д. Слідчі комісії Бундестагу – “гострий меч” у руках опозиції. – Сайт *Deutsche Welle*, 27 вересня 2012р., <http://www.dw.de>. У повідомленні привертає увагу та обставина, що комісія, про яку йдеться, – 39 за весь повоєнний час.

³⁶ Перша спроба законодавчого унормування припадає на 2006р. (законопроект реєстр. №6450 від 3 квітня 2006р.). Після триразового вето Президента Закон скасовано. Закон “Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії” ухвалено 15 січня 2009р., але повернуто Президентом до ВР. 3 березня 2009р. Парламент подолав вето. Однак, за поданням Президента Конституційний Суд визнав Закон не конституційним (Рішення №20-рп/2009 від 10 вересня 2009р.).

³⁷ Діючими на цей час є дві комісії, термін повноважень яких завершився, але які не надали звіти: (1) з розслідування дій працівників органів внутрішніх справ під час реалізації конституційного права на свободу мирних зборів учасниками мітингу 24 серпня 2011р. (термін повноважень завершився у грудні 2011р.); (2) з питань розслідування обставин, що склалися довкола ЗАТ “Індар” (термін повноважень завершився у квітні 2012р.). Діють також Тимчасова слідча комісія з питань розслідування обставин порушення Конституції, Земельного кодексу України, інших законів України та прийняття протиправних рішень Київською міською радою в період 2007-2010рр. (термін повноважень – до грудня 2012р.); Тимчасова спеціальна комісія для підготовки пропозицій щодо змін до чинного законодавства у зв’язку з прийняттям Конституційним Судом України рішення неконституційності політичної реформи; з питань АР Крим (термін повноважень – період діяльності ВР VI).

³⁸ Див.: Тимчасові комісії ВР України. – Портал ВР, http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_temp_komitis.

слідча комісія не дала щось на виході. Розмов, політичних дискусій, взаємних звинувачень багато, але результату немає. У нас дискредитована сама ідея слідчих комісій... Тому що... слідча комісія, як правило, орієнтована на те, щоб зводити рахунки, а не встановлювати істину”³⁹.

Наведене дає можливість констатувати, що контрольні функції український Парламент виконує досить формально. Документи, що їх готують парламентські контролюючі інститути розглядаються та беруться до відома. Проте, як правило, винуваті в порушеннях до відповідальності не притягуються, законодавство на підставі цих документів не вдосконалюється.

1.3. ПОЛІТИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПАРЛАМЕНТУ ТА НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ

Показниками рівня політичної відповідальності Парламенту перед суспільством можна вважати: виконання парламентськими партіями їх передвиборних програм; незмінність політичної позиції народного депутата відповідно до волевиявлення виборців; дотримання народним депутатом конституційної норми про особисте голосування.

Виконання парламентськими партіями (блоками) їх передвиборних програм. В Україні немає практики звітування про виконання публічно взятих політичних зобов’язань, у т.ч. – політичні партії не звітують про діяльність своїх парламентських фракцій (і народних депутатів, обраних за їх списками до Парламенту), насамперед – про виконання передвиборних програм і зобов’язань.

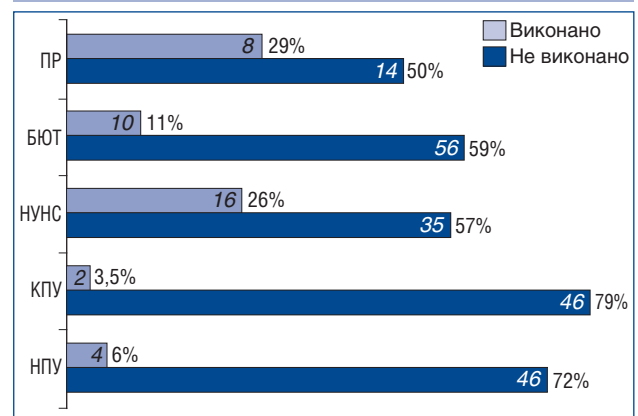
При цьому, спроби законодавчого запровадження такої практики зустрічають опір самих народних депутатів. Так, у 2008р. до Верховної Ради було подано законопроект “Про внесення змін до Закону України “Про політичні партії в Україні” (щодо звітності партій за політичні та передвиборні програми)”, яким пропонувалося запровадити практику щорічних звітів парламентських партій⁴⁰. У квітні 2008р. законопроект було прийнято в першому читанні. Друге читання відбулося через три роки – 21 квітня 2011р., і під час голосування за законопроект у цілому, він набрав лише 30 голосів. Отже, закон не підтримали депутати як більшості, так і опозиції.

Водночас, було створено прецедент судового визнання такого документа, як передвиборна програма винятково “засобом агітації”, отже – таким, виконання якого є правом, а не обов’язком суб’єкта, який за допомогою цього засобу “формував волю виборців”. Йдеться про рішення Вищого адміністративного суду України стосовно передвиборної програми Президента В.Януковича “Україна для людей”. Визначивши її як “засіб агітації” (а не “законодавчий акт”), Суд не знайшов підстав “для визнання бездіяльності Президента України протиправною” і не встановив, “що при здійсненні владних управлінських повноважень Президентом України було порушено права позивача, в тому числі і як виборця”⁴¹. Такі оцінки

можуть бути поширені на передвиборні програми політичних партій – навіть попри ту обставину, що програма є атрибутивною властивістю політичної партії, як це впливає з юридичного визначення партії⁴².

Практика свідчить, що, дійсно – парламентські політичні партії розглядають свої передвиборні програми радше як засіб агітації, а не публічно взяті на себе політичні зобов’язання, які підлягають виконанню з точки зору політичної відповідальності перед виборцями. Відповідно, виконується, як правило, незначна частка зазначених зобов’язань. Так, за результатами моніторингу діяльності ВР-VI за листопад 2007р. – грудень 2011р., загальний показник виконання передвиборних зобов’язань парламентськими політичними партіями склав лише 13%, причому, навіть у цей відсоток “значний внесок зробили Президент та Уряд”⁴³ (що може бути підтвердженням зробленого вище припущення про втрату Парламентом законодавчої ініціативи). Показники виконання передвиборних зобов’язань кожної з парламентських партій (блоків) наведені на діаграмі “Виконання парламентськими партіями...”⁴⁴.

Виконання парламентськими партіями (блоками) їх передвиборних зобов’язань, кількість / частка

Зведення передвиборних програм до статусу “агітаційного засобу”, їх систематичне невиконання можуть призвести до втрати виборцями зацікавленості в їх вивченні та оцінці, а також до нівелювання змісту виборів як обрання “загальнонаціональної програми суспільного розвитку”.

Незмінність політичної позиції відповідно до волевиявлення виборців. На практиці це означає обов’язковість входження народного депутата до парламентської фракції тієї політичної партії (блоку), за списком яких він був обраний до Парламенту, та, відповідно – заборону його переходу до іншої фракції.

Ще у 2000р. До Верховної Ради було подано законопроект про внесення змін до Конституції України, якими передбачалося автоматичне дострокове припинення повноважень депутата у випадку його виходу зі складу фракції партії (блоку), за виборчим списком яких він був обраний до Парламенту; Конституційний

³⁹ Литвин переконаний, що слідчі комісії Ради лише зводять рахунки. – Сайт “Тиждень”, 16 березня 2012р., <http://tyzhden.ua>.

⁴⁰ Реєстр. №1467 від 31 січня 2008р.; автор – депутат від Блоку Литвина О.Зарубінський.

⁴¹ Рішення Вищого адміністративного суду України від 21 липня 2011р. – Єдиний державний реєстр судових рішень, <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review17313305>.

Довідково: 23 червня 2011р. помічник-консультант народного депутата Ю.Одарченка (“БЮТ-Батьківщина”), правозахисник Д.Ільченко подав позов до Президента України В.Януковича у зв’язку з “бездіяльністю глави держави у виконанні своїх передвиборних обіцянок”.

⁴² “...Політична партія... – об’єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку”. – ст.2 Закону “Про політичні партії в Україні”.

⁴³ Моніторинг виконує ГО Фондация “Відкрите суспільство”. Див.: Передостанній залік: робота фракцій Верховної Ради України (листопад 2007р. – грудень 2011р.). – Як працює твій депутат: Інформаційно-аналітичний журнал, 2012, №1, с.2-28. <http://www.deputat.org.ua/files/1330351701.pdf>.

⁴⁴ Джерело: Там само, с.18.

Суд визнав таку норму конституційною⁴⁵ – і 10 липня 2001р. законопроект був прийнятий у першому читанні.

Однак, друге читання так і не відбулося, а названа норма була внесена до Конституції в межах конституційної реформи 2004р.⁴⁶ Так само Конституційний Суд у 2008р. визначав належність депутата до фракції не як його право, а *обов'язок*⁴⁷. Наявність зазначеної норми в Конституції і позиція Конституційного Суду створили певний запобіжник “міжфракційним міграціям”, проте не вирішили проблему забезпечення політичної єдності фракцій. Масового характеру “міжфракційні міграції” набули після конституційної “антиреформи” 2010р., якою названа норма була вилучена з Конституції, а змінами до Закону “Про Регламент Верховної Ради України” – дозволено формування позапартійних депутатських груп.

За результатами дослідження громадського руху “Чесно”, у ВР-VI налічується 76 депутатів, які не відповідають критерію “незмінності політичної позиції відповідно до волевиявлення виборців”⁴⁸. Це – майже 17% складу Верховної Ради, що дає підстави стверджувати: **політична структура діючого українського Парламенту не відповідає волевиявленню виборців 2007р., є деформованою. ВР-VI не повною мірою виконує представницьку функцію. Зростання випадків “міжфракційних міграцій” і гучні скандали, якими супроводжувалися окремі з них, можуть свідчити про поширення політичної корупції і зростання сторонніх впливів на Парламент**⁴⁹.

Особисте голосування народних депутатів. Вимога особистого голосування депутата зумовлена самою представницькою природою парламенту: голосуючи, депутат реалізує волю своїх виборців. Норма про особисте голосування народного депутата України закріплена в Конституції (ст.84) та підтверджена Конституційним Судом України⁵⁰. Однак, фактично в усіх скликаннях Парламенту існувала практика голосування чужими картками. Із запровадженням пропорційної виборчої системи ця практика набула поширення та форми голосування “фракціями” – коли один депутат голосує своєю і кількома чужими картками, які, як правило, належать його однопартійцям. Дослідження, проведене Програмою сприяння парламенту України в лютому-квітні 2009р., засвідчило, що для депутатів найвагомішим чинником вирішення питання, як голосувати, є позиція та рекомендації керівництва фракції⁵¹. Фракції голосують консолідовано, а відтак – втрачає сенс особисте голосування та навіть присутність депутата на робочому місці в сесійній залі.

Будь-які спроби припинити поширення практики голосування чужими картками – запровадження модернізованої сенсорної системи підрахунку результатів голосування “Рада-3”, законодавче врегулювання питання, надання депутатам права звернення до Конституційного Суду у випадку прийняття закону “фракційним голосуванням” тощо – не мали

результату. При цьому, зазначені спроби блокувалися – і блокуються, самими народними депутатами. Створення парламентської більшості у 2010р. ситуацію лише погіршило. За результатами дослідження громадського руху “Чесно”, 424 (або понад 94%) народних депутатів порушують конституційну вимогу особистого голосування⁵².

Таким чином, на цей час для абсолютної більшості народних депутатів у процесі голосування в Парламенті позиція виборців не є значимою. Політична відповідальність народного депутата фактично зведена до відповідальності перед фракцією або групи, а останні – до відповідальності перед лідерами партій (груп) і їх спонсорами.

1.4. СПРИЙНЯТТЯ ПАРЛАМЕНТУ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДЯНАМИ ТА ЕКСПЕРТАМИ

Підсумковими показниками неефективності роботи Парламенту, браку прозорості і зрозумілості його діяльності для суспільства, небажання депутатів рахуватися з потребами та запитамі громадян є численні негативні відгуки у ЗМІ та гостра реакція суспільства на прийняття “непопулярних” і дуже суперечливих правових актів – акції протесту, символами яких стали Податковий майдан і спорудження металевих парканів біля Верховної Ради. Негативне сприйняття громадянами діяльності ВР відбилося в результатах соціологічних та експертних опитувань⁵³.

Суспільна підтримка діяльності Парламенту. Як свідчать результати соціологічних досліджень, започаткованих у 2000р., повна суспільна підтримка діяльності українського Парламенту за час, що минув, рідко перевищувала 10%. Сплески повної підтримки виразно корелювали навіть не з парламентськими, а з президентськими виборами: так, у лютому 2005р. повна підтримка діяльності Парламенту сягнула 28%, у квітні-травні 2010р. – 17% і 19%, відповідно. Надалі, мірою розчарування громадян у черговій владній команді, рівень повної підтримки, а за тим – і підтримки окремих заходів падав і, відповідно, зростало число тих, хто зовсім не підтримував діяльність ВР.

За час, що минув від виборів Президента та формування пропрезидентської більшості у ВР-VI, повна підтримка діяльності Парламенту впала зі згаданих 19% у травні 2010р. до 4% у серпні 2012р.; підтримка окремих заходів знизилась із 40% у березні 2010р. до 35% у серпні 2012р. Водночас, число тих, хто зовсім не підтримує діяльність Парламенту, збільшилося з 37% у квітні 2010р. до 54% у серпні 2012р. Слід відзначити, що в певні періоди діяльності Парламенту за час каденції В.Януковича це число сягало 63-67% (вересень-листопад 2011р.) (діаграма “Чи підтримуєте Ви діяльність Верховної Ради України?”, с.16).

Оцінки діяльності Парламенту. Станом на червень 2012р., переважна більшість (75%) громадян висловили незадоволення діяльністю українського

⁴⁵ Законопроект “Про внесення змін до Конституції України”, реєстр. №6254 від 1 грудня 2000р., http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=9428; Висновок Конституційного Суду України № 2-в/2001 від 4 липня 2001р., <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v002v710-01>.

⁴⁶ Див.: Конституція України (в редакції 2004р.), ст.81, ч.2, п.6.

⁴⁷ Див.: Рішення Конституційного Суду України №12-рп/2008 від 25 червня 2008р. – Сайт ВР, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-08>.

⁴⁸ Див.: Таран С. “Тушкофілія” української політики. – Українська правда, 25 вересня 2012р.

⁴⁹ Див., наприклад: Забзалюк: корупційний скандал в Раде. – Сайт “Ліга-Новости”, http://news.liga.net/themes/603756-korruptsiionnyy_skandal_v_rade.htm.

⁵⁰ Рішення №11-рп/98 від 7 липня 1998р. – Сайт ВР.

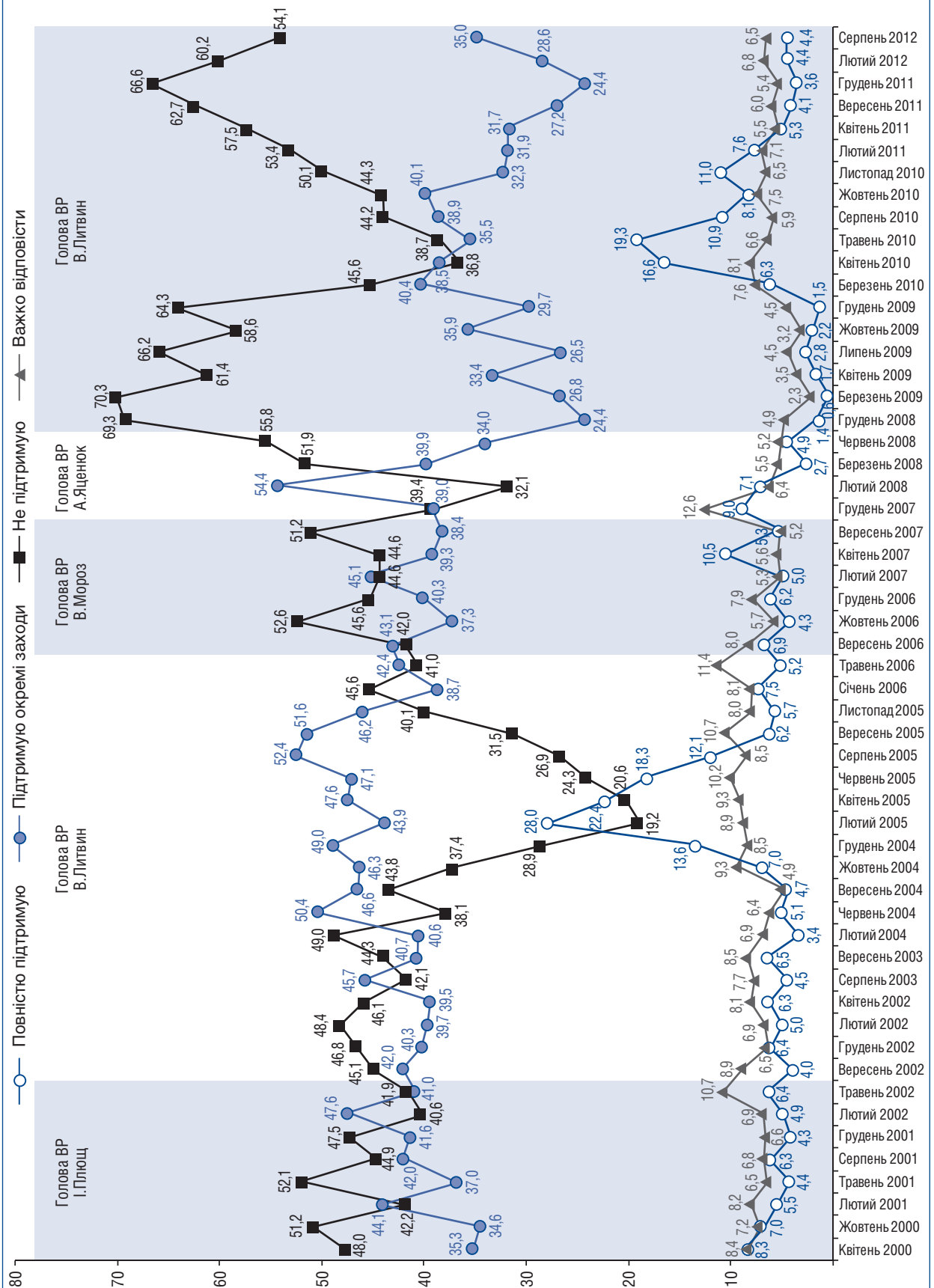
⁵¹ Див.: Шосте опитування народних депутатів України. – Програма сприяння парламенту України (ПСП II), 2009, с.8-35.

⁵² Див.: Оновлення ЧЕСНОМЕТРА: стисло. – Сайт руху “Чесно”, 7 серпня 2012р., <http://www.chesno.org>.

⁵³ Докладно опис та узагальнені в таблицях і діаграмах результати опитувань див.: загальнонаціональні соціологічні дослідження – Розділ 4 цієї Доповіді; експертне опитування – матеріал “Експерти про Парламент і парламентські вибори в Україні”, с.80.

Чи підтримуєте Ви діяльність Верховної Ради України?

% опитаних

Парламенту⁵⁴ (від 88% в Центрі до 60% на Півдні); задоволення його роботою засвідчили лише 12% опитаних (від 22% на Півдні до 3% на Заході). Водночас, оцінки значно різняться, залежно від електоральних прихильностей респондентів: так, задоволення діяльністю ВР-VI висловили 42% потенційних виборців ПР – і лише близько 3% “Батьківщини”, 8% “Україна – Вперед!”, 12% КПУ. Натомість серед виборців “Свободи” та “УДАРу” жоден респондент не обрав відповідь “так” (таблиця “Чи задоволені Ви діяльністю Верховної Ради України?”).

Ще більш критичним, ніж ставлення громадян, є ставлення до діяльності ВР-VI експертної спільноти: 83% опитаних експертів висловили невдоволення цією діяльністю, і лише 10% – задоволені. Близько 7% експертів не змогли визначитися (діаграма “Чи задоволені Ви діяльністю Верховної Ради України?”, с.81).

Визначаючи суб'єктів або чинники переважного впливу на прийняття народним депутатом рішень у Парламенті, громадяни відвели першу позицію олігархам (30%; від 37% на Заході до 21% на Півдні), другу – парламентським фракціям та їх керівникам (19%; від 34% на Півдні до 14% на Сході), третю – Президенту України (11%; від 17% на Заході до 3% на Півдні).

Переконання самого депутата, його власну позицію як домінуючий чинник впливу на прийняття ним рішення відзначили лише 9% громадян (п'ята позиція). Такий чинник впливу, як “громадяни та їх політичні

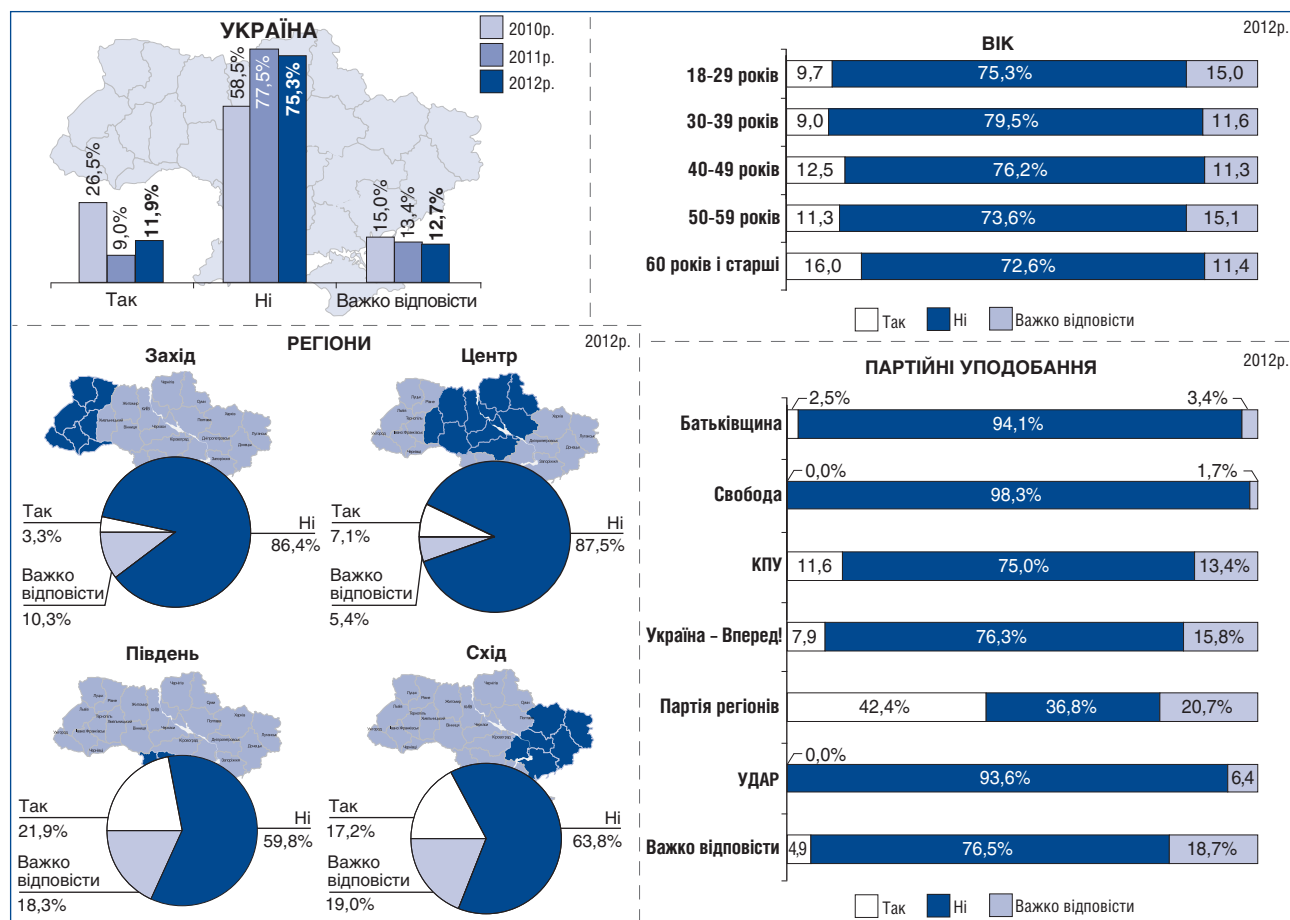
пріоритети” посів останню (сьому) позицію. Його відзначили лише близько 3% опитаних. У цих випадках регіональних відмінностей в оцінках фактично немає.

За ознакою електоральних симпатій, дещо вище оцінюють вплив на рішення самого депутата, його переконань потенційні виборці КПУ, віддавши цьому чиннику третю позицію (нарівні з керівництвом Парламенту), водночас, серед цієї групи жоден респондент не відзначив громадян та їх політичних інтересів як чинників впливу на прийняття рішень народним депутатом. Потенційні виборці ПР першу позицію серед чинників впливу віддали парламентським фракціям та їх керівникам (23%), другу – олігархам (16%), третю – переконанням самого народного депутата (14%) (діаграма “Хто найбільшою мірою впливає на прийняття народним депутатом України рішень у Верховній Раді України?”, с.18).

Експерти про відмінності між головними парламентськими політичними силами. Питання стосовно різниці перевибірних програм головних парламентських політичних сил і характеру їх діяльності у ВР-VI ставилося експертам у 2010р. та у 2012р. Слід зауважити, що, по-перше, нинішні позиції експертів є більш визначеними. Так, у цьогогорічному опитуванні жоден експерт не обрав варіант “важко відповісти” – тоді як у 2010р. стосовно передвиборних програм таких було 7%, стосовно характеру їх діяльності – 6%. По-друге, різниця в діяльності головних політичних сил в очах експертів стала більш істотною, що цілком зрозуміло, з огляду на практику діяльності Парламенту з 2010р. до цього часу.

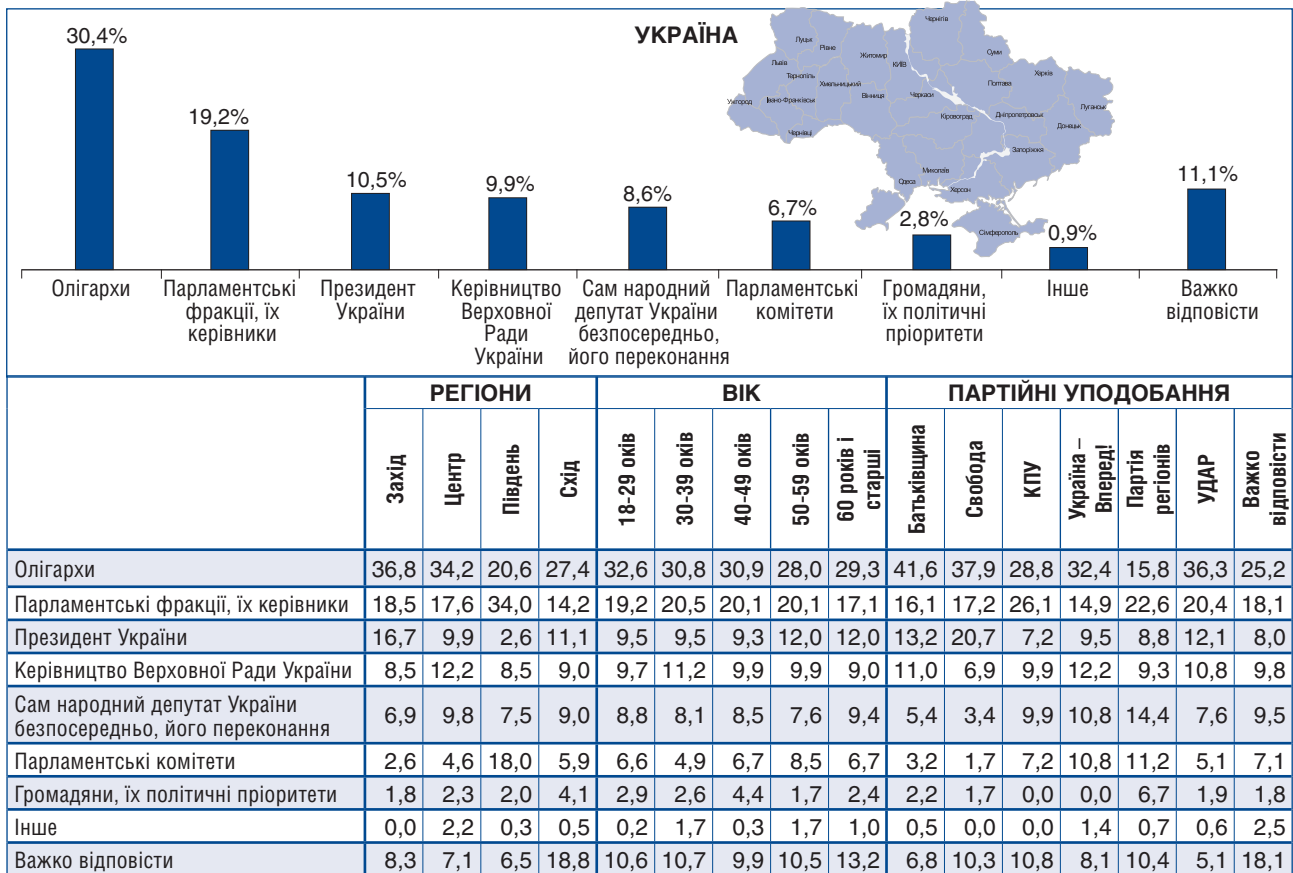
Чи задоволені Ви діяльністю Верховної Ради України?

% опитаних

⁵⁴ Доречно відзначити, що у 2010р. співвідношення груп незадоволених/задоволених було іншим: 56% проти 27%, відповідно.

Хто найбільшою мірою впливає на прийняття народним депутатом України рішень у Верховній Раді України? % опитаних

Отже, оцінюючи різницю в характері діяльності головних політичних сил, наразі 42% експертів відзначили, що ця різниця є “помітно вираженою”, – проти 39% у 2010р. Водночас, виразно зросло число тих експертів, які вважають, що “різниця є, але незначна”: з 20% у 2010р. до 32% у 2012р. Відповідно, зменшилося число експертів, які особливої різниці в характері діяльності головних політичних сил у Парламенті не бачать, – з 35% до 26%, відповідно.

Визнання відмінностей в діяльності головних політичних сил, очевидно, відбулося на оцінках різниці їх передвиборних програм, які, природно, не змінилися. Але змінилася їх оцінка: наразі, оцінюючи різницю передвиборних програм, третина експертів заявили, що “різниця є помітно вираженою” – проти 22% у 2010р.; “незначною” назвали різницю програм 43% експертів – проти 49% у 2010р. Не побачили особливої різниці програм – 24% експертів проти 22% у 2010р. (таблиця “Наскільки істотною є різниця між головними політичними силами...”, с.82).

Питання стосовно різниці між парламентською провладною більшістю та політичними силами, що декларують опозиційність, в окремих сферах політики ставилося експертам у 2011р. та у 2012р. За час, що минув від першого опитування, оцінки експертів змінилися наступним чином:

(1) виразною, за оцінками експертів, стала різниця:

- в гуманітарній політиці: якщо у 2011р. “помітно виражену” різницю відзначили 57% опитаних, то у 2012р. – 65%;
- у сфері безпеки і оборони – 36% і 47%, відповідно;

- в соціальній політиці – 37% і 45%, відповідно;
- в політиці зарплати, доходів населення, податків з фізичних осіб – 46% і 36%, відповідно;
- в питаннях цін і тарифів для населення – 42% і 32%, відповідно;

(2) не змінилися або практично не змінилися оцінки експертів стосовно “помітно вираженої різниці” в:

- зовнішній політиці (60% як у 2011, так і у 2012р.);
- правовій політиці (55% і 56%, відповідно);
- економічній політиці в цілому (41% і 43%, відповідно).

Наведене дає підстави для наступних висновків. Ставлення громадян та експертів до діяльності українського Парламенту не відзначається переважно позитивним характером. Однак, у період після конституційної “антиреформи” воно значно погіршилося. Повна суспільна підтримка діяльності Парламенту має критичний рівень – 4%. Переважна більшість як громадян, так і експертів незадоволені роботою Верховної Ради і вважають, що вона захищає насамперед інтереси великого капіталу, “тіньового” бізнесу та керівників органів державного управління. Останнім часом, на думку експертів, більш виразною стала різниця між головними парламентськими політичними силами (більшістю та опозицією) в політиці, яку вони проводять у гуманітарній, безпековій і соціальній сферах, натомість менш помітною є різниця в політиці зарплати, доходів населення, податків з фізичних осіб та в питаннях цін і тарифів для населення.

2. ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ 2012р.: ВИБОРЧЕ ЗАКОНОДАВСТВО, СУБ'ЄКТИ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ ТА ЇХ ПОВНОВАЖЕННЯ

Особливістю виборчих процесів в Україні залишається їх проведення щоразу за новим Законом (врізка “Виборче законодавство в Україні”).

Не є винятком парламентські вибори 2012р. – вони відбуватимуться за новим Законом “Про вибори народних депутатів України”, прийнятим 17 листопада 2011р. Крім того, 5 липня 2012р. прийнято Закон “Про особливості забезпечення відкритості, прозорості та демократичності виборів народних депутатів України 28 жовтня 2012р.”¹.

У цьому розділі аналізуються окремі принципові положення вказаних законів і можливі наслідки їх реалізації у процесі виборів-2012.

2.1. ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2012р.

Закон “Про вибори народних депутатів України” (далі – новий виборчий Закон) містить ряд принципів новел, які стосуються, зокрема: системи виборів; виборчого “бар’єра”; суб’єктів виборчого процесу; порядку формування виборчих комісій; здійснення окремих виборчих процедур (врізка “Важливі положення нового Закону “Про вибори народних депутатів України””, с.20).

Виборча система. Згідно з новим виборчим Законом, вибори здійснюватимуться за **змішаною (пропорційно-мажоритарною) системою**: 225 депутатів обираються за пропорційною системою у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі за виборчими списками кандидатів у депутати; 225 депутатів – за мажоритарною системою в одномандатних виборчих округах. При цьому, як і раніше, у пропорційній частині використовуватимуться **закриті партійні списки**.

Прийняття Закону стало новим етапом в еволюції вітчизняної електоральної системи, оскільки відбулося повернення до змішаної виборчої системи, яка вже діяла в Україні під час виборів 1998р. і 2002р.

ВИБОРЧЕ ЗАКОНОДАВСТВО В УКРАЇНІ

Проведення практично кожних виборів за новим виборчим законом є негативною традицією вітчизняного виборчого процесу. При цьому, зміни виборчого законодавства характеризувалися кількома моментами, а саме:

- ухвалення кожного нового виборчого закону відбувалося в гострій політичній боротьбі;
- прийняття нового виборчого закону було максимально наближене до початку виборчого процесу;
- щоразу істотно змінювалися система виборів і виборчі процедури;
- як правило, передбачені новим законом виборчі процедури зазнавали істотних змін уже під час виборчого процесу².

Слід зазначити, що за період незалежності Україна вже вчетверте змінює систему виборів народних депутатів – вибори 1990р. та 1994р. відбувалися за мажоритарною системою, 1998р. та 2002р. – за змішаною, а вибори 2006р. і 2007р. – за пропорційною.

Часта та необґрунтована зміна виборчого законодавства, по-перше, не узгоджується з міжнародно-правовим принципом стабільності виборчого законодавства та виборчої системи³.

По-друге, перешкоджає формуванню усталеної практики проведення виборчих кампаній, негативно впливає на підготовку організації та проведення виборів, заважає обізнаності громадян у частині виборчих процедур, реалізації прав виборців і відповідальності суб’єктів виборчого процесу та інших юридичних і фізичних осіб за порушення виборчого законодавства. Таким чином, **по-третє**, зберігається сприятливий фон для зловживань під час виборчих кампаній⁴.

¹ Законопроекти внесені відповідно: Головою Тимчасової спеціальної комісії ВР з питання підготовки проекту Закону України про вибори народних депутатів Р.Князевичем (реєстр. №9265-д від 17 листопада 2011р.); народним депутатом В.Забарським (фракція ПР) (реєстр. №10681 від 2 липня 2012р.).

² Докладніше див.: Мельник М. Проблеми організації підготовки та проведення парламентських і місцевих виборів 2006р. – Вісник Центральної виборчої комісії, Київ, 2006, №3, с.24-29.

³ Європейський демократичний дорожчик у галузі виборчого права. – Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи (пер. з англ. за ред. Ю.Ключковського), Київ, 2009, с.82.

⁴ Докладніше. див.: Вибори 2006р.: умови, суб’єкти, наслідки. Аналітична доповідь Центру Разумкова. – Національна безпека і оборона, 2005, №10, с.27-34.

ВАЖЛИВІ ПОЛОЖЕННЯ НОВОГО ЗАКОНУ “ПРО ВИБОРИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ”

Відкритість роботи виборчих комісій. У засіданнях ЦВК мають право брати участь: представники партій; кандидати в депутати, їх довірені особи, уповноважені особи партій; офіційні спостерігачі від громадських організацій, іноземних держав і міжнародних організацій; представники ЗМІ.

На засіданнях ОВК і ДВК, включно в день голосування у приміщенні, де проводиться голосування, можуть перебувати: члени виборчих комісій вищого рівня; кандидати в депутати, їх довірені особи, уповноважені особи партій; офіційні спостерігачі від суб'єктів виборчого процесу; офіційні спостерігачі від іноземних держав і міжнародних організацій; представники ЗМІ.

Постанова, прийнята ОВК чи ДВК, оприлюднюється на стенді офіційних матеріалів комісії не пізніше ранку наступного дня після дня її прийняття; прийнята напередодні дня голосування – у день голосування, під час підрахунку голосів і встановлення підсумків голосування – не пізніше як через чотири години по завершенні засідання виборчої комісії.

Достокове припинення повноважень члена ОВК і ДВК. Повноваження члена ОВК чи ДВК припиняються достроково виборчою комісією, що їх утворила, у зв'язку з: особистою заявою; заявою про заміну члена виборчої комісії суб'єктом подання; відмовою скласти присягу; порушенням присяги члена комісії, що виявилось як систематичне невиконання покладених на нього обов'язків, засвідченим не менш як двома рішеннями з цього приводу виборчої комісії; одностороннім грубим порушенням законодавства України про вибори, встановленим рішенням суду чи рішенням виборчої комісії вищого рівня; набуттям щодо нього законної сили обвинувальним вироком суду за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину чи злочину проти виборчих прав громадян тощо.

Списки виборців. Органи ведення Державного реєстру виборців складають попередні списки виборців для звичайних виборчих дільниць. ДВК звичайної виборчої дільниці не пізніше як за 15 днів до дня голосування надсилає кожному виборцю іменне запрошення. Виборцям, нездатним пересуватися, повідомляється про можливість проголосувати за місцем перебування. Виборець може звернутися до ДВК або до органу ведення Держреєстру з заявою про включення або виключення зі списку себе особисто чи інших осіб. Адміністративний позов про уточнення списку виборців може бути подано до суду. У день голосування зміни до уточненого списку виборців вносяться винятково на підставі рішення суду.

Виборчі фонди. Партія, кандидати в депутати від якої зареєстровані в загальнодержавному окрузі, кандидат у депутати в одномандатному окрузі для фінансування своєї передвиборної агітації зобов'язані утворити власний виборчий фонд. Фінансування передвиборних агітаційних заходів чи матеріалів суб'єктів виборчого процесу не з виборчих фондів забороняється. Виборчі фонди формуються за рахунок власних коштів, а також добровільних внесків фізичних осіб (не більше 400 розмірів мінімальних заробітних плат – до виборчого фонду однієї партії та 20 – кандидата в депутати в одномандатному окрузі). Власні кошти суб'єктів виборчого процесу не підлягають обмеженням за сумою і кількістю перерахувань. Заборонено робити добровільні внески: іноземцям, особам без громадянства, анонімним жертводавцям.

Попередження та скасування реєстрації кандидата в депутати. ЦВК може попередити суб'єкта виборчого процесу, якщо суд під час розгляду виборчого спору встановить факти: підкупу виборців або членів виборчих комісій; надання під час виборчого процесу виборцям, закладам, установам, організаціям або членам виборчих комісій грошей чи безоплатно або на пільгових умовах товарів, робіт, послуг, цінних паперів, кредитів, лотерейних білетів, інших матеріальних цінностей (непрямого підкупу); використання кандидатом у депутати, партією при фінансуванні передвиборної агітації крім коштів виборчого фонду інших коштів; зловживання службовим становищем; порушення обмежень щодо проведення передвиборної агітації, у т.ч. за проведення агітації після 24 години останньої п'ятниці перед днем голосування.

Закон передбачає вичерпний перелік підстав для скасування реєстрації кандидата в депутати. ЦВК приймає рішення про скасування реєстрації кандидата в депутати в разі: (1) звернення кандидата не пізніше як за 12 днів до дня голосування із письмовою заявою про відмову балотуватися; (2) звернення партії не пізніше як за 12 днів до дня голосування про скасування рішення щодо реєстрації кандидата у депутати; (3) припинення громадянства України кандидата; (4) вибуття кандидата за межі України на постійне проживання чи з метою отримання політичного притулку; (5) визнання кандидата недієздатним; (6) набуття щодо кандидата законної сили обвинувальним вироком суду за вчинення умисного злочину; (7) порушення вимог щодо порядку висунення кандидатів у депутати; (8) виявлення виборчою комісією обставин, які позбавляють особу, висунуту кандидатом, права бути обраною депутатом.

Передвиборна агітація. Передвиборна агітація закінчується о 24 годині останньої п'ятниці перед днем голосування. З цього часу місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування знімають передвиборні агітаційні матеріали. Напередодні дня голосування та в день голосування агітація забороняється*.

Агітація здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету та виборчих фондів суб'єктів виборчого процесу. Використання коштів з інших джерел заборонено. Підтримка суб'єктами виборчого процесу будь-яких публічних заходів або проведення заходів на їх підтримку здійснюється лише в разі фінансування цих заходів із коштів виборчого фонду суб'єкта виборів.

Суб'єктам виборчого процесу гарантуються рівні умови доступу до: площ у друкованих ЗМІ; ефірного часу; приміщень усіх форм власності для проведення публічних заходів передвиборної агітації. Надання площ чи приміщення одному суб'єкту виборів зобов'язує власника надати такі ж можливості всім іншим суб'єктам.

Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування повинні обладнати стенди, дошки оголошень у відведених місцях для розміщення матеріалів передвиборної агітації суб'єктами виборчого процесу.

ЦВК виготовляє інформаційні плакати партій, кандидати в депутати від яких зареєстровані в загальнодержавному окрузі (два примірники на кожну виборчу дільницю). Плакат повинен містити: передвиборну програму партії, виборчий список партії, фотографії перших п'яти кандидатів.

ОВК виготовляє інформаційні плакати (2 000 прим. на кожного кандидата-мажоритарника (біографія кандидата, його передвиборна програма і фотографія).

Суб'єкти виборчого процесу зобов'язані подати до ЦВК по одному примірнику кожного друкованого матеріалу передвиборної агітації, виготовленого за рахунок коштів виборчого фонду, котрі повинні містити відомості про замовника цих матеріалів, установу, що здійснила друк, їх наклад, інформацію про осіб, відповідальних за випуск.

Телерадіоорганізації надають кожній партії – суб'єкту виборчого процесу ефірний час для проведення передвиборної агітації за рахунок Державного бюджету (по 60 хв. на загальнонаціональних теле- і радіоканалах, по 20 хв. на регіональних теле- і радіоканалах у кожному з регіонів). Кандидатам-мажоритарникам надається по 20 хв. на відповідних регіональних теле- і радіоканалах.

Забороняється:

- брати участь в агітації: іноземцям, особам без громадянства; органам виконавчої влади, органам влади АР Крим, органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам і судам; у робочий час посадовим і службовим особам органів виконавчої влади, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів і судів; членам виборчих комісій;
- передвиборна агітація в зарубіжних ЗМІ, що діють на території України та зареєстрованих в Україні ЗМІ, в яких частка зарубіжної власності більше 50%;
- використання приміщень органів державної влади, органів влади АР Крим, органів місцевого самоврядування для проведення передвиборної агітації;
- розміщення агітаційних матеріалів і політичної реклами на будинках і в приміщеннях органів державної влади, органів влади АР Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій державної та комунальної форми власності, а також на об'єктах культурної спадщини;
- авторам і ведучим телерадіопередач, які є кандидатами в депутати, вести передвиборну агітацію у телерадіопередачах; розміщення політичної реклами в одному блоці з комерційною чи соціальною рекламою;
- розміщення носіїв політичної реклами на зовнішній поверхні та всередині громадських транспортних засобів, у приміщеннях і на будівлях станцій метрополітену, автобусних і залізничних вокзалів, портів і аеропортів; поширення матеріалів передвиборної агітації через телерадіотрансляційні чи інші інформаційні мережі сповіщення пасажирів та інформаційні табло у громадських транспортних засобах;
- поширення у будь-якій формі матеріалів, що містять заклики до ліквідації незалежності України, зміни конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підризу її безпеки, незаконного захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства та розпалювання міжнатової, расової, національної, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення;

* Докладно про права журналістів і ЗМІ у виборчому процесі: Дорош М. ЗМІ й парламентські вибори: правознавча пам'ятка. – MediaSapiens, 17 липня 2012р., <http://osvita.mediasapiens.ua/material/8335>.

- поширення відомостей про суб'єкта виборчого процесу, недостовірний або наклепницький характер яких встановлено в судовому порядку;

- проводити передвиборну агітацію, що супроводжується наданням виборцям, закладам, установам, організаціям коштів або безоплатно чи на пільгових умовах товарів (символіка партії не повинна перевищувати 3% мінімального розміру заробітної плати), послуг, робіт, цінних паперів, кредитів, лотерейних білетів, інших матеріальних цінностей (непрямий підкуп виборців);

- кандидатам у депутати використовувати для проведення передвиборної агітації будь-які об'єкти та ресурси за місцем роботи, службові чи виробничі наради, збори колективу, а також залучати до передвиборної агітації чи будь-якої роботи, пов'язаної з її проведенням: посадових і службових осіб органів державної влади, інших державних органів, органів влади АР Крим, органів місцевого самоврядування, підлеглих осіб за місцем роботи (у робочий час);

- виготовлення та поширення друкованих передвиборних агітаційних матеріалів, які не містять відомостей про їх замовника, установу, що здійснила друк, їх наклад, інформацію про осіб, відповідальних за випуск.

Голосування. Проводиться з 8.00 до 20.00 без перерви. Виборець розписується за отримання виборчих бюлетенів у списку виборців і на визначених місцях на контрольних талонах виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі та одномандатному окрузі. Передавати виборчі бюлетені іншим особам заборонено.

Невідкладно після закінчення голосування ДВК передає до ОВК попередні відомості про кількість виборців, внесених до списку виборців на виборчій дільниці на момент закінчення голосування, та кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені на виборчій дільниці на момент закінчення голосування. ОВК після отримання цих відомостей від усіх ДВК передає ці попередні відомості до ЦВК.

Підсумкові протоколи. Протоколи про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці в загальнодержавному та одномандатному округах складаються ДВК за формою, визначеною законом, у кількості примірників, що на чотири більша, ніж число осіб, які належать до її складу.

Кандидатам у депутати, їх довіреним особам, уповноваженим особам партії, офіційним спостерігачам від партій, кандидатів та громадських організацій, які були присутні при підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці, на їх прохання невідкладно видаються копії протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці, включно з поміткою "Уточнений", засвідчені на кожній сторінці головою і секретарем ДВК та скріплені печаткою виборчої комісії.

Протоколи про підрахунок голосів виборців у межах одномандатного округу в загальнодержавному та одномандатному округах складаються ОВК у кількості примірників, яка на три більша, ніж число осіб, які належать до її складу.

Уповноваженій особі партії, офіційному спостерігачу від партії, громадської організації на його прохання невідкладно видається копія протоколу ОВК про підсумки голосування в межах одномандатного округу.

Визнання недійсним голосування на виборчій дільниці. ДВК може визнати голосування на виборчій дільниці недійсним у разі:

- (1) виявлення фактів незаконного голосування у кількості, що перевищує 10% кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені;

- (2) знищення або пошкодження виборчої скриньки (скриньок), що унеможливує встановлення змісту виборчих бюлетенів, якщо кількість цих бюлетенів перевищує 20% кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені;

- (3) виявлення у виборчих скриньках виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному чи одномандатному окрузі в кількості, що перевищує більш як на 10% виборців, які отримали відповідні виборчі бюлетені.

ОВК може визнати голосування на виборчій дільниці недійсним лише в разі: виявлення при повторному підрахунку голосів виборців на відповідній виборчій дільниці обставин, зазначених вище, а також виявлення фактів, підтверджених судовим рішенням, навмисного створення перешкод у здійсненні повноважень членами виборчих комісій у переддень або день голосування чи під час підрахунку голосів, навмисного неправомірного недопущення чи усунення з приміщення для голосування чи приміщення, де відбувається підрахунок голосів, осіб, які мають право там перебувати згідно з законом.

ОВК зобов'язана встановити підсумки голосування у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та одномандатному окрузі незалежно від кількості виборчих дільниць, на яких голосування було визнано недійсним. **Визнання голосування недійсним у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі не допускається.** ЦВК зобов'язана встановити результати виборів депутатів у загальнодержавному окрузі незалежно від кількості виборчих дільниць, в яких голосування було визнано недійсним.

Повернення до змішаної виборчої системи по-різному оцінюється політиками та експертами. Одні вважають це регресом у розвитку виборчої системи, інші – кроком уперед, оскільки така система дозволяє наблизити депутата до виборців і зробити його діяльність більш відповідальною. Дехто – виходячи з того, що Закон проголосований як провладними, так і опозиційними депутатами, – розцінив його ухвалення як компроміс між владою та опозицією, який забезпечив їх головні політичні інтереси на виборах 2012р.⁵

Аналіз ситуацій, за яких відбувалася кожна чергова зміна виборчої системи, свідчить про те, що мотивом таких змін насправді були політичні інтереси – насамперед діючої на той час влади. Це повною мірою стосується і зміни виборчої системи напередодні виборів 2012р. – за експертними прогнозами, змішана система виборів дозволить представникам влади отримати значно більшу кількість депутатських мандатів, ніж це було б за пропорційної виборчої системи.

ПРОБЛЕМНІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАКОНУ “ПРО ВИБОРИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ”

Повдвієне балотування кандидатів. Закон передбачав право кандидата в народні депутати, крім балотування в загальнодержавному окрузі одночасно балотуватися в одному з одномандатних виборчих округів.

За поданням 51 народного депутата України (представників парламентської більшості) Конституційний Суд (КС) визнав ці положення Закону неконституційними, оскільки вони не забезпечують рівного впливу голосів виборців на результати виборів, що не відповідає конституційному принципу рівного виборчого права. Таким чином, положення нового Закону, які дозволяли “паралельне балотування”, втратили чинність з дня ухвалення Рішення КС⁶.

Слід зауважити, що на час прийняття Закону (17 листопада 2011р.) вже існувало рішення КС з аналогічного питання – практично тотожне положення Закону “Про вибори народних депутатів України” від 24 вересня 1997р. було визнано КС неконституційним ще в 1998р.⁷ З огляду на це, **Парламент не мав правових (конституційних) підстав передбачати в новому виборчому законі можливість “паралельного балотування”**. Виходячи з цього, можна припустити, що внесення до Закону цього положення було винятково політичною домовленістю між владою та опозицією, яка невдовзі, за допомогою КС, була порушена (що для вітчизняної політики є цілком очікуваним результатом).

Рівномірне віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів Києва. Ст.22 (част. 2) нового виборчого Закону передбачала рівномірне віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України – міста Києва.

За поданням 59 народних депутатів КС визнав це положення неконституційним, оскільки зазначене віднесення зумовлює, зокрема значне збільшення числа виборців, не пов'язаних з територіальною громадою Києва, а отже – “не забезпечує відображення волевиявлення тих виборців, які проживають на території міста Києва”. Назване положення втратило чинність з дня ухвалення Рішення КС⁸.

⁵ Новий закон про вибори: назад у майбутнє чи компроміс? – Сайт “ForUm”, 24 листопада 2011р., <http://ua.for-ua.com>.

⁶ Рішення КС №8-рп від 5 квітня 2012р. у справі про висування кандидатів у народні депутати України за змішаної виборчої системи.

⁷ Рішення КС №02/3600 від 26 лютого 1998р. у справі про вибори народних депутатів України.

⁸ Рішення КС №7-рп від 4 квітня 2012р. у справі стосовно рівномірного віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих дільниць, які утворюються на території столиці України – міста Києва.

Підвищення прохідного бар'єра. Суттєвою новелою нового Закону про вибори, яка безперечно вплине на політичну структуру Парламенту, є підвищення "прохідного бар'єра" для партій з 3% до 5%. Доречно зауважити, що визначення "прохідного бар'єра" на парламентських виборах 2006р. і 2007р. мало іншу тенденцію – зниження "бар'єра" з 4% до 3%. Тоді це було однією з умов голосування за Закон представників менш потужних політичних партій, а також депутатів-мажоритарників, які мали намір створити нові (чи очолити існуючі) політичні партії. Тоді в політичному середовищі точилися гострі спори з приводу цієї зміни⁹.

Перед прийняттям нового виборчого Закону серед політиків та експертів також точилися дискусії навколо "прохідного бар'єра", але з огляду на політичну ситуацію і явне домінування в Парламенті провідної більшості, вони не мали такої гостроти, як попередні. Цілком прогнозованими є й оцінки нового рівня "бар'єра": представники влади вважають, що 5% – це оптимальний варіант, який відповідає європейським нормам; представники опозиції нерідко вказують на завищеність "бар'єра", оскільки в такий спосіб від проходження до Парламенту відсікаються ідеологічні партії, що не мають широкої підтримки; багато експертів розцінюють 5% "бар'єр" як компроміс між ПР і найбільшими опозиційними політичними силами (за рахунок цього парламентська більшість у ВР-VI отримала вигідну їй виборчу систему)¹⁰. Жодна з пропозицій про підвищення "прохідного бар'єра" не супроводжувалася переконливими аргументами. Зрештою, їх і не могло бути, з огляду на те, що "бар'єр" у 3% проіснував лише кілька років – термін, упродовж якого визначити його переваги та недоліки дуже складно. Підвищення "прохідного бар'єра" виглядає ще більш сумнівним, оскільки воно відбулось одночасно із законодавчою заборонаю створювати виборчі блоки партій.

Заборона створення виборчих блоків партій. На думку більшості експертів, ця заборона має виразний політичний підтекст і є вигідною діючій владі. Адже в такий спосіб владі вдається: *по-перше*, унеможливити участь у виборах великих об'єднань опозиційних політичних сил; *по-друге*, усунути від виборів ті блоки партій, які вже є добре відомими в суспільстві, – насамперед Блок Юлії Тимошенко. У підсумку – це зменшує шанси опозиційних партій (особливо недостатньо відомих) на проходження до Парламенту, а отже – збільшує шанси діючої влади отримати в його наступному складі більшість депутатських мандатів.

Зазначена заборона є свідченням домінування політичних інтересів партії влади у встановленні правил проведення виборів. У європейській практиці існують обмеження участі блоків у виборчих компаніях, але немає їх повної заборони.

Відеоспостереження. Вибори 2012р. ознаменуються ще однією істотною новелою, яка, за твердженням ініціаторів її впровадження, забезпечить реалізацію такого принципу виборчого процесу, як публічність і відкритість. Ідеться про встановлення відеокамер на виборчих дільницях, а точніше – застосування відеоспостереження, відеозапису і трансляції зображення для спостереження за організацією голосування та підрахунку голосів на виборчих дільницях. Це передбачено Законом "Про особливості забезпечення відкритості, прозорості та демократичності виборів народних депутатів України 28 жовтня 2012р."¹¹.

Керівники держави і ПР (Прем'єр-міністр М.Азаров і голова парламентської фракції ПР О.Єфремов) пояснили таку необхідність наявністю інформації про підготовку опозицією звинувачень влади у фальсифікації виборів¹². Як успішний міжнародний досвід застосування відеоспостереження під час голосування наводяться цьогоорічні президентські вибори в Росії.

Сам суб'єкт законодавчої ініціативи і представники діючої влади вбачають у запровадженні нової виборчої процедури лише позитиви. За їх твердженням, встановлення відеокамер на виборчих дільницях і забезпечення їх роботи в режимі реального часу, можливість перегляду перебігу голосування на відповідному сайті в мережі Інтернет, фіксація, збереження та можливість отримати за запитом відеозапис усієї процедури підрахунку голосів на виборчих дільницях створюють реальний механізм, здатний допомогти проведенню чесних і прозорих виборів¹³.

Водночас, представники опозиції, багато експертів і журналістів відзначають істотні недоліки цієї законодавчої новели та ризики її застосування. На їх думку, насправді йдеться не про забезпечення владою прозорих і чесних виборів, а про створення ілюзії прозорості (не кажучи про можливість "освоєння" чималих бюджетних коштів¹⁴) – як це було на президентських виборах 2004р., коли розрекламовані тодішнім головою ЦВК С.Ківаловим прозорі виборчі скриньки не убезпечили вибори від масштабних фальсифікацій процесу голосування, підрахунку голосів і підбиття підсумків¹⁵.

Неоднозначно оцінив запровадження відеоспостереження нинішній голова ЦВК В.Шаповал. Зазначивши, що ЦВК у цьому питанні була поставлена перед фактом і з нею ніхто не радився, він сказав: "Сам по собі процес відеоспостереження не можна оцінити однозначно. З одного боку, це ніби позитивний момент: візуальне спостереження, додаткові контрольні можливості публічного характеру. Хоча підрахунок голосів випадає за рамки відеоспостереження". Крім того, В.Шаповал вважає, що "відбувається своєрідний рیمейк, повтор російського досвіду", – причому, не досить вдалого¹⁶.

⁹ Див.: Вибори 2006р.: умови, суб'єкти, наслідки..., с.3-15.

¹⁰ Новий закон про вибори: назад у майбутнє чи компроміс?...

¹¹ Доречно зауважити, що Закон було прийнято, попри негативний висновок Головного науково-експертного управління ВР, у якому рекомендувалося відхилити відповідний законопроект. Див.: Висновок на проект Закону України "Про забезпечення відкритості..." (реєстр. №10681 від 02. 07. 2012р.). – http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=43869.

¹² Див.: Самар В. Імітація прозорості. – Дзеркало тижня, 6 липня 2012р.

¹³ Див.: Пояснювальна записка до законопроекту "Про особливості забезпечення відкритості, прозорості та демократичності виборів народних депутатів 28 жовтня 2012р." (реєстр. №5028 від 3 липня 2012р.), <http://w1.c1.rada.gov.ua>.

¹⁴ За рішенням Уряду, підряд на встановлення на виборчих дільницях камер спостереження отримала на безконкурсній основі компанія Ситроникс (належить до російського концерну ВАТ "Ситроникс"). Див.: Названа компанія, яка буде встановлювати веб-камери на 1 млрд. грн. – для виборів у Раду. – Сайт Кредитпромбанку України, 20 серпня 2012р., <http://news.finance.ua>.

¹⁵ Див.: Ніколаєнко Т. Відеокамери як захист від повторення 2004р. – Українська правда, 31 серпня 2012р.; Самар В. Імітація прозорості...

¹⁶ "Я був спостерігачем на виборах у Росії, – зазначив голова ЦВК, – й хочу сказати, що в неофіційних розмовах з їх організаторами, починаючи з найвищого рівня й закінчуючи рівнем виборчих дільниць, практично не чув позитивних відгуків з приводу того, що на дільницях установлені відеокамери". Див.: Глава ЦВК не хоче відеоспостереження на виборах: Ми не настільки багаті. – Дзеркало тижня, 24 липня 2012р.

До головних недоліків нововведення відносять: низьку якість відеоспостереження, що завадить фіксувати можливі порушення; різні режими роботи системи відеоспостереження (спостереження в режимі *on-line* – за голосуванням на дільниці, але лише в режимі запису – за підрахунком голосів, який є найбільш криміногенним етапом виборів і потребує найвищого ступеня громадського контролю); нерегульованість порядку отримання та використання відеозаписів підрахунку голосів на виборчих дільницях.

З огляду на особливості функціонування політичної і правової систем України, встановлення відеокamer і здійснення відеоспостереження на виборчих дільницях у день голосування може мати негативні наслідки як для виборчого процесу загалом, так і в частині забезпечення вільного волевиявлення громадян. Відеоспостереження може бути використано, зокрема, для:

- **заякування виборців** тим, що про їх голосування дізнаються сторонні особи (доречно зауважити, що на подібний ефект від запровадження відеоспостереження вказувалося також у Висновку головного науково-експертного управління Апарату ВР на відповідний законопроект, причому – з посиланням саме на досвід президентських виборів у Росії 4 березня 2012р.; крім того, слід привернути увагу до тієї обставини, що на цей час 15% громадян України вважають, що камери спостереження будуть встановлювати, щоб заякати виборців, ще 13% упевнені, що метаспостереження – “знати, як хто проголосував” (діаграма “Для чого будуть встановлювати камери спостереження на виборчих дільницях?”¹⁷);
- **маніпулювання відеозображенням** процесу голосування, зокрема штучного створення ситуацій зникнення “з технічних причин” зображення на певних (“потрібних”) виборчих дільницях;
- **вибіркового використання матеріалів відеоспостереження** (в т.ч. відеозапису) з метою: визнання голосування на виборчій дільниці недійсним; вирішення питання про порушення кримінальної справи за фактами підроблення виборчих документів чи інших протиправних діянь; створення відповідної громадської думки про перебіг голосування та його результати.

Для чого будуть встановлювати камери спостереження на виборчих дільницях?*
% опитаних

* Респондентам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

¹⁷ Дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова спільно з Фондом “Демократичні ініціативи” ім. Ілька Кучеріва 10-15 серпня 2012р. Опитано 2 009 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України. Теоретична похибка вибірки – 2,3%.

¹⁸ Постанова ЦВК “Про Порядок проведення жеребкування щодо визначення представників політичних партій, виборчих блоків політичних партій-суб’єктів виборчого процесу для включення до складу окружних виборчих комісій з виборів народних депутатів України 26 березня 2006р. та розподілу керівних посад між політичними партіями, виборчими блоками політичних партій у цих комісіях” №237 від 19 січня 2006р.

Поза сумнівом, влада має набагато ширші можливості для таких маніпуляцій, ніж опозиція.

Таким чином, використання відеокamer на виборчих дільницях у день голосування може мати для виборчого процесу неоднозначні наслідки. Якими будуть ефективність цієї новели та результат її запровадження у виборчий процес – покажуть день голосування та наступні події. Тоді ж стане зрозумілою і справжня мета цього заходу.

2.2. СУБ'ЄКТИ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

Суб’єктами процесу виборів народних депутатів України згідно зі ст.12 нового виборчого Закону є: (1) виборець; (2) Центральна виборча комісія, а також інша виборча комісія, утворена відповідно до Закону; (3) партія, що висунула кандидата в депутати; (4) кандидат у депутати; (5) офіційний спостерігач від партії, яка висунула кандидатів у депутати в загальнодержавному окрузі, від кандидата в депутати в одномандатному окрузі, від громадської організації (врізка “Суб’єкти виборчого процесу та їх повноваження”, с.24-25).

На цей час найбільші проблеми з реалізацією законодавчих положень виникли стосовно таких суб’єктів виборчого процесу, як виборчі комісії і партії, що висунули кандидатів у депутати.

Виборчі комісії: новели стосовно формування та їх наслідки. Відповідно до виборчого Закону, **окружна виборча комісія (ОВК)** утворюється ЦВК у складі голови, його заступника, секретаря та інших членів комісії (не менше 12 й не більше 18 осіб).

Суб’єктами подання кандидатур до складу ОВК є: (1) політична партія, депутатська фракція якої зареєстрована в Апараті Верховної Ради поточного скликання; (2) політичні партії-суб’єкти виборчого процесу. До складу ОВК обов’язково вносяться (за наявності відповідного подання) по одному представнику від політичної партії, депутатська фракція якої зареєстрована в Апараті Верховної Ради поточного скликання. Не більш ніж по одному представнику від інших політичних партій-суб’єктів виборчого процесу вносяться до складу ОВК шляхом жеребкування, що проводиться ЦВК у встановленому нею порядку.

На виборах 2012р. таких суб’єктів – 87 (п’ять політичних партій, депутатські фракції яких зареєстровані в Апараті ВР-VI, та 82 інші політичні партії-суб’єкти виборчого процесу). З них 81 партія подала кандидатури до складу ОВК, шість – не скористалися цим правом.

Для підготовки і проведення виборів ЦВК утворено 225 ОВК. Слід зазначити, що встановлений законом порядок утворення ОВК на цих виборах істотно відрізняється від порядку їх утворення на попередніх парламентських виборах. Таких відмінностей дві:

- *по-перше*, на відміну від попередніх виборів, суб’єктом формування персонального складу ОВК є партії, які висунули кандидатів не лише в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі, але й в одномандатних виборчих округах;
- *по-друге*, на попередніх виборах внесення до складу ОВК представників партій-суб’єктів виборчого процесу здійснювалося шляхом жеребкування *стосовно кожної ОВК окремо*¹⁸;

Виборець	Центральна виборча комісія (ЦВК)	Окружна виборча комісія (ОВК)	Дільнична виборча комісія (ДВК)
– громадянин України, який має право голосу. Право голосу на виборах депутатів мають громадянин України, якому на день голосування виповнилося 18 років. Не має права голосу громадянин, який визнаний судом невідєздатним. Підставою реалізації виборцем свого права голосу на виборах є його включення до списку виборців на виборчій дільниці. Кожний виборець має в одномандатному та загальнодержавному округах по одному голосу. Виборець може використати право голосу тільки на одній виборчій дільниці, де він включений до списку виборців. Виборець реалізує своє право голосу під час виборів у порядку, встановленому виборчим законом. За даними Державного реєстру виборців станом на 31 жовтня 2012р., в Україні налічувалося 36 730 042 виборців.	очолює систему виборчих комісій, які є спеціальними колегіальними органами, уповноваженими організовувати підготовку та проведення виборів депутатів і забезпечувати додержання та однакове застосування законодавства про вибори депутатів. ЦВК є постійно діючим органом, до її складу належать 15 членів Комісії. ЦВК є комісією вищого рівня щодо всіх окружних виборчих комісій (ОВК) та дільничних виборчих комісій (ДВК). Вона контролює діяльність усіх інших виборчих комісій та здійснює їх організаційно-методичне забезпечення. ЦВК здійснює повноваження ОВК закордонного округу.	забезпечує підготовку та проведення виборів депутатів в одномандатному окрузі та в загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу. Для проведення виборів депутатів ЦВК утворює ОВК у кожному з 225 одномандатних виборчих округів. ОВК утворюється у складі голови, заступника голови, секретаря та інших членів комісії числом не менше 12 і не більше 18 осіб. ОВК є комісією вищого рівня щодо всіх ДВК в межах відповідного одномандатного округу. Суб'єктами подання кандидатур до складу ОВК є: (1) політична партія, депутатська фракція якої зареєстрована в Апараті Верховної Ради України поточного скликання; (2) політичні партії – суб'єкти виборчого процесу. До складу ОВК обов'язково включаються (за наявності відповідного подання) по одному представнику від політичної партії, депутатська фракція якої зареєстрована в Апараті Верховної Ради України поточного скликання. Не більше ніж по одному представнику від інших політичних партій – суб'єктів виборчого процесу включаються до складу ОВК шляхом жеребкування, що проводиться ЦВК у встановленому нею порядку.	є виборчою комісією найнижчого рівня. Закон передбачає утворення ДВК: (1) звичайної виборчої дільниці; (2) спеціальної виборчої дільниці; (3) закордонної виборчої дільниці. ДВК звичайної та спеціальної виборчої дільниці утворюються відповідною ОВК, а ДВК закордонної виборчої дільниці – ЦВК. Склад ДВК формується з кандидатур, поданих тими ж суб'єктами, за поданням яких формується склад ОВК. Суб'єктом формування ДВК закордонних виборчих дільниць є також МЗС України. Порядок включення представників цих суб'єктів до складу ДВК є аналогічним порядку їх включення до складу ОВК. Виходячи з кількості виборчих дільниць, для підготовки і проведення парламентських виборів 2012р. в одномандатних виборчих округах було утворено 33 762 ДВК (у т.ч. 32 188 ДВК звичайних виборчих дільниць, 1 458 – ДВК спеціальних виборчих дільниць, 116 ДВК закордонних виборчих дільниць).
Повноваження виборця	Повноваження ЦВК	Повноваження ОВК	Повноваження ДВК
Має право ознайомитися із попереднім списком виборців і перевірити правильність внесених до нього відомостей. Може: (1) звернутися до ДВК із заявою про уточнення попереднього списку виборців, а також щодо наявності або відсутності відміток про постійну нездатність виборця самостійно пересуватися; (2) оскаржити до відповідної виборчої комісії рішення, дії чи бездіяльність виборчої комісії, члена виборчої комісії, а також усіх інших суб'єктів виборчого процесу, якщо ці дії чи бездіяльність порушують виборчі права або інтереси щодо участі у виборчому процесі його особисто.	(1) забезпечує дотримання передбачених Конституцією та законами України принципів і засад виборчого процесу; (2) встановлює систему територіальної організації загальнодержавних виборів шляхом утворення територіальних виборчих округів та виборчих дільниць; (3) здійснює контроль за додержанням і однаковим застосуванням законодавства про вибори депутатів виборцями, ОВК і ДВК та їх членами, органами державної влади та органами місцевого самоврядування, посадовими і службовими особами цих органів, підприємствами, закладами, установами, організаціями та їх посадовими особами, ЗМІ, їх власниками, посадовими особами та творчими працівниками, кандидатами у депутати, партіями, їх представниками у ЦВК та уповноваженими особами, довіреними особами кандидатів у депутати в одномандатних округах, офіційними спостерігачами, громадськими організаціями; (4) реєструє кандидатів у депутати; (5) надає дозвіл громадським організаціям мати офіційних спостерігачів під час виборів депутатів; (6) реєструє офіційних спостерігачів від іноземних держав, міжнародних організацій; (7) затверджує форму, колір і текст виборчого бюлетеня для голосування в загальнодержавному окрузі та в одномандатних виборчих округах; забезпечує централізоване виготовлення у необхідній кількості та облік виборчих бюлетенів і передає їх окружним виборчим комісіям; (8) розглядає заяви і скарги на рішення, дії або бездіяльність окружних виборчих комісій і приймає рішення з цих питань; (9) надає роз'яснення окружним та дільничним виборчим комісіям по заповненню відповідних протоколів про підрахунок голосів та встановленню підсумків голосування; (10) утворює закордонні виборчі дільниці та виборчі комісії цих дільниць; (11) здійснює інші повноваження, передбачені законом.	(1) надає правову, організаційно-методичну, технічну допомогу ДВК, організовує навчання членів цих комісій з питань організації виборчого процесу; (2) реєструє довірених осіб кандидатів у депутати, зареєстрованих в одномандатному окрузі, та видає їм посвідчення; (3) утворює ДВК (крім закордонних виборчих дільниць); (4) контролює дотримання органами, уповноваженими на це законом, законодавства щодо складання списків виборців по виборчих дільницях на території одномандатного округу, контролює надання їх для загального ознайомлення; (5) передає ДВК виборчі бюлетені, бланки іншої документації, забезпечує контроль за обліком виборчих бюлетенів у межах одномандатного округу; (6) забезпечує виготовлення інформаційних плакатів, плакатів, що роз'яснюють порядок голосування та відповідальність за порушення законодавства про вибори депутатів, печаток дільничних виборчих комісій та передає їх дільничним виборчим комісіям, а також забезпечує виготовлення іншої виборчої документації; (7) реєструє офіційних спостерігачів від партії, яка висунула кандидатів у депутати в загальнодержавному окрузі, від кандидата у депутати в одномандатному окрузі, від громадської організації; (8) розглядає заяви і скарги на рішення, дії або бездіяльність дільничних виборчих комісій і приймає рішення з цих питань; (9) встановлює підсумки голосування в загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі, складає протокол про підсумки голосування, передає протоколи та іншу виборчу документацію ЦВК; (10) визнає голосування на виборчій дільниці недійсним у випадках, передбачених виборчим законом; (11) здійснює інші повноваження, передбачені законом.	(1) здійснює контроль за неухильним додержанням та однаковим застосуванням законодавства про вибори депутатів під час голосування та підрахунок голосів на виборчій дільниці; (2) отримує список виборців від органу ведення Державного реєстру виборців або МЗС України, складає список виборців у випадках, передбачених законом про вибори, надає його для загального ознайомлення, а також вносить до нього зміни у випадках, передбачених законом про вибори; (3) забезпечує можливість ознайомлення виборців з виборчими списками кандидатів у депутати від партій, відомостями про кандидатів у депутати в одномандатних округах, а також з рішеннями, прийнятими ЦВК, відповідною ОВК, власними рішеннями та повідомленнями; (4) вручає або надсилає кожному виборцю іменне запрошення із зазначенням дати проведення голосування, адреси приміщення для голосування, часу початку і закінчення голосування; (5) забезпечує облік отриманих комісією виборчих бюлетенів; (6) забезпечує підготовку приміщення для голосування та виборчих скриньок; (7) організовує на виборчій дільниці голосування; (8) проводить підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці, складає протоколи про підрахунок голосів на виборчій дільниці та передає їх та іншу виборчу документацію відповідній ОВК; (9) визнає недейсним голосування на виборчій дільниці за наявності обставин, передбачених законом про вибори; (10) розглядає заяви і скарги з питань підготовки та організації голосування на виборчій дільниці та в межах своїх повноважень приймає щодо них рішення; (11) здійснює інші повноваження, передбачені законом.

Партія, що висунула кандидата в депутати

87 партій

Кандидат у депутати

5 207 осіб

Офіційні спостерігачі від:

партій – 181 247
кандидатів у депутати – 150 627
громадських організацій – 40 017

Партія, що висунула кандидата у депутати

Новий виборчий закон наділив партію правом висувати: виборчий список кандидатів у депутати від партії у загальнодержавному окрузі у кількості, яка не перевищує 225 осіб; по одному кандидату у депутати в кожному одномандатному окрузі. Таким чином, суб'єктом виборчого процесу визнається партія, яка висунула:

- (1) виборчий список кандидатів у депутати від партії у загальнодержавному окрузі;
- (2) виборчий список кандидатів у депутати від партії у загальнодержавному окрузі і своїх кандидатів (кандидатів) в одномандатних округах (окрузі);
- (3) своїх кандидатів в одномандатних округах (хоча б в одному окрузі).

Суб'єктами виборчого процесу на парламентських виборах 2012р. стали **87 партій**, з яких **22 – це партії, які висунули список кандидатів у депутати від партії у загальнодержавному окрузі**.

Кандидат у депутати

стає суб'єктом виборчого процесу з моменту його реєстрації ЦВК. Суб'єктами виборчого процесу є всі кандидати в депутати, незалежно від порядку їх висунування – партією у виборчому списку, партією по одномандатному округу, шляхом самовисування в одномандатному окрузі.

На виборах 2012р. ЦВК було зареєстровано **5 207 кандидатів у депутати**, з яких **2 554 висунуто у виборчих списках партій, 2 653 – в одномандатних округах (з них 1 502 висунуто партіями, 1 151 – шляхом самовисування)**.

Станом на 28 жовтня 2012р., було скасовано реєстрацію 566 кандидатів у депутати.

Офіційний спостерігач

Суб'єктом виборчого процесу є офіційний спостерігач від: (1) партії, яка висунула кандидатів у депутати в загальнодержавному окрузі; (2) кандидата у депутати в одномандатному окрузі; (3) громадської організації, яка зареєстрована у передбаченому законом порядку.

Такі офіційні спостерігачі мають право брати участь у виборчому процесі з моменту їх реєстрації ОВК. Станом на 12 листопада 2012р., відповідними ОВК було зареєстровано **40 017 офіційних спостерігачів від громадських організацій, 150 627 – від кандидатів у депутати, 181 247 – від партій**.

Не є суб'єктом виборчого процесу офіційні спостерігачі від іноземних держав та міжнародних організацій. Вони лише мають право вести спостереження за перебігом виборчого процесу як на території України, так і на закордонних виборчих дільницях.

Права офіційних спостерігачів:

- (1) перебувати на виборчих дільницях під час голосування, спостерігати з будь-якої відстані за діями членів виборчої комісії, у т.ч. під час видачі виборчих бюлетенів виборцям і підрахунку голосів, не заважаючи членам виборчої комісії фізично;
- (2) робити фото- та кінозйомки, аудіо- та відеозаписи, не порушуючи при цьому таємниці голосування;
- (3) бути присутнім при видачі виборчих бюлетенів членам дільничної виборчої комісії, у тому числі для організації голосування виборців за місцем перебування, та при проведенні такого голосування;
- (4) бути присутнім з дотриманням вимог закону на засіданнях дільничних та окружних виборчих комісій, у тому числі під час підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці та встановленні підсумків голосування;
- (5) звертатися до відповідної виборчої комісії чи до суду щодо усунення порушень закону про вибори в разі їх виявлення;
- (6) складати акт про виявлення порушення закону про вибори, що підписується ним та не менш як двома виборцями, які засвідчують факт цього порушення, із зазначенням їх прізвищ, імен, по батькові, місця проживання та адреси житла, та подавати його до відповідної виборчої комісії чи до суду;
- (7) вживати необхідних заходів у межах законодавства щодо припинення протиправних дій під час голосування та підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці;
- (8) отримувати копії протоколів про передачу виборчих бюлетенів, про підрахунок голосів і встановлення підсумків голосування та інших документів у випадках, передбачених законом про вибори;
- (9) реалізовувати інші права, передбачені законом про вибори для офіційних спостерігачів.

Повноваження партій

Усі партії-суб'єкти виборчого процесу мають рівні права:

- (1) делегувати одного представника до ЦВК з правом дорадчого голосу, який уповноважений представляти інтереси партії під час виборчого процесу;
- (2) подавати кандидатури до складу виборчих комісій;
- (3) вести передвиборчу агітацію та політичну рекламу коштом виборчого фонду, орендувати для цього будинки і приміщення; отримувати на рівних умовах друковані площі у ЗМІ;
- (4) звернутися до засобу масової інформації, що оприлюднив інформацію, яку партія або кандидат вважають недостовірною, з вимогою опублікувати їх відповідь.

Партія, кандидати в депутати від якої зареєстровані в загальнодержавному окрузі, кандидат у депутати в одномандатному окрузі зобов'язані відкрити рахунок свого виборчого фонду не пізніше як на десятий день з дня реєстрації ЦВК; виборчий фонд кандидата в депутати в одномандатному окрузі формується за рахунок його коштів і добровільних внесків фізичних осіб; арешт коштів на рахунках виборчого фонду не допускається.

Кандидат у депутати, зареєстрований у встановленому Законом порядку, партія-суб'єкт виборчого процесу в особі її керівника, представника партії у ЦВК, уповноваженої особи партії чи іншої особи, уповноваженої рішенням центрального керівного органу партії, довірена особа кандидата в депутати, офіційний спостерігач, виборча комісія, утворена відповідно до Закону, виборець, чий особисті виборчі права або охоронювані законом інтереси щодо участі у виборчому процесі, в т.ч. на участь у роботі виборчої комісії чи на здійснення спостереження, порушено рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта оскарження, може звернутися до виборчої комісії зі скаргю, що стосується виборчого процесу.

Повноваження кандидатів

Усі кандидати в депутати мають рівні права:

- (1) отримувати неоплачувану відпустку за місцем роботи на період передвиборчої агітації;
- (2) вести передвиборчу агітацію та політичну рекламу коштом виборчого фонду, орендувати для цього будинки і приміщення; отримувати на рівних умовах друковані площі у ЗМІ;
- (3) звернутися до ЗМІ, що оприлюднив інформацію, яку партія або кандидат вважають недостовірною, з вимогою опублікувати їх відповідь;
- (4) не можуть бути звільнені з роботи з ініціативи власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу, командири військової частини (формування);
- (5) не можуть бути переведені на іншу роботу, направлені у відрядження, а також призвані на військову або альтернативну (невійськову) службу, навчальні (перевірні) та спеціальні збори військовозобов'язаних;
- (6) кандидат у депутати в одномандатному окрузі має право мати довірених осіб (не більше трьох осіб), а також звернутися із заявою до ЦВК про припинення їх повноважень.

* Цифри, наведені в цій схемі, якщо не вказане інше, взяті з сайту ЦВК. – www.cvk.gov.ua.

натомість на цих виборах формування складу всіх ОВК відбулося шляхом проведення 24 серпня 2012р. лише одного жеребкування¹⁹.

У результаті, до складу ОВК ввійшли представники маловідомих партій, що висунули кандидатів лише в одномандатних округах, і водночас – до них не потрапили представники партій, що висунули кандидатів у загальнодержавному окрузі, в т.ч. тих, які, за даними соціологічних опитувань, мають реальні шанси подолання виборчого “бар’єра” (зокрема, це стосується партій УДАР і “Свобода”).

Загалом, за рішенням ЦВК, до складу ОВК, крім представників партій, що мають депутатські фракції у ВР-VI, ввійшли представники 19 політичних партій, з яких лише п’ять подали виборчі списки кандидатів у багатомандатному окрузі, інші 14 – висунули кандидатів лише в одномандатних виборчих округах (таблиця “Представники партій у складі ОВК”)²⁰.

Представники партій у складі ОВК

Назва партії	Число кандидатур		Число кандидатів від партії	
	подано	внесено до складу ОВК	в ОВО	у виборчому списку
Політична партія “Молодь до влади”	225	223	1	-
Політична партія України “Русь єдина”	225	225	3	-
Політична партія “Народно-трудовий союз України”	225	225	3	17
Всеукраїнська політична партія “Братство”	225	225	1	-
Українська партія “Зелена планета”	225	225	18	225
Партія Наталії Королевської “Україна – Вперед!”	223	223	108	149
Партія “Руський блок”	223	223	10	34
Політична партія “Руська єдність”	221	221	4	-
Політична партія “Союз анархістів України”	220	220	2	-
Ліберальна партія України	219	219	9	56
Християнсько-демократична партія України	223	218	3	-
Всеукраїнське політичне об’єднання “Єдина Родина”	212	212	1	-
Українська народна партія	217	178	37	-
Політична партія “Єдиний центр”	43	43	9	-
Народна екологічна партія	223	31	1	-
Партія “Громадянська солідарність”	5	5	4	-
Партія “Солідарність жінок України”	225	4	11	-
Партія “Сам за себе”	1	1	1	-
Політична партія Народний Рух України	224	1	2	-

Джерело: сайт ЦВК, станом на 21 вересня 2012р.

Проведене в такий спосіб жеребкування було оскаржене в суді відповідними суб’єктами виборчого процесу²¹. Однак, Київський апеляційний адміністративний суд відмовив у задоволенні адміністративного позову, визнавши таким чином формування складу ОВК законним. Вищий адміністративний суд України залишив рішення суду першої інстанції без змін.

Тим часом, багато політиків та аналітиків вважали такий порядок утворення ОВК (як і ДВК)

політичною технологією формування “лояльних” виборчих комісій, нормативне підґрунтя якої було завбачливо закріплене в новому виборчому законі²².

Наступні події підтвердили таку точку зору. Практично відразу після затвердження первинного складу ОВК почалися масові ротації в усіх ОВК. Формальною підставою для цього стала закріплена в законі можливість заміни членів ОВК у зв’язку з особистою заявою про складення повноважень члена комісії і внесення подання про його заміну суб’єктом, за поданням якого кандидатуру цього члена було внесено до складу комісії.

На початку вересня Комітет виборців України прогнозував, що до дня голосування склад ОВК буде змінений наполовину²³. Однак це сталося значно раніше. Так, за деякими підрахунками, станом на 13 вересня 2012р., ЦВК провела 1972 заміни членів ОВК (із загальної чисельності 4 050 осіб). Тобто, фактично за два тижні з моменту створення ОВК їх кадровий склад було змінено на 49%. При цьому, найменшу кількість заміни здійснили політичні сили, представлені фракціями в Парламенті. Найбільшу – на рівні понад 100% (деяких членів ОВК змінювали кілька разів) – “Русь Єдина”, “Братство”, “Руський блок”, “Руська Єдність”, “Союз анархістів України”, “Єдина Родина”. На ці шість політичних партій припадає 1 349 заміни членів ОВК, або 68,4% загальної кількості заміни за вказаний період. Привертають увагу заміни в керівному складі ОВК: змінено 64% голів комісій, 45% – заступників голів, 58% – секретарів комісій. Загалом – 56% керівного складу ОВК²⁴.

Достатньо обґрунтованими виглядають наступні висновки, зроблені на підставі попереднього досвіду (врізка “Формування виборчих комісій: досвід парламентських виборів 2006р.”) та аналізу нинішньої ситуації з формуванням ОВК:

- новий виборчий Закон передбачає можливість масових маніпуляцій зі складом ОВК вже після створення комісій. За допомогою цілком легальних маніпуляцій суб’єкт виборчого процесу може в разі збільшити своє фактичне представництво в усіх без винятку ОВК – настільки, щоб повністю контролювати процес прийняття рішень;
- масовість заміни в ОВК свідчить про те, що цей процес є добре скоординованим і керованим;
- існує велика ймовірність, що подібні процеси відбуватимуться й на стадії формування найнижчої ланки виборчої адміністрації – дільничних виборчих комісій (ДВК)²⁵.

Партії як суб’єкт виборчого процесу. Новий виборчий Закон по-новому визначив партію як суб’єкта виборчого процесу. Він надав партії право висувати виборчий список кандидатів у депутати від партії у загальнодержавному окрузі числом, яке не перевищує 225 осіб; по одному кандидату в депутати в кожному одномандатному окрузі.

Таким чином, суб’єктом виборчого процесу визнається партія, яка висунула: (1) виборчий список

¹⁹ Постанова ЦВК “Про Порядок проведення Центральною виборчою комісією жеребкування щодо включення кандидатур до складу окружних виборчих комісій з виборів народних депутатів України 28 жовтня 2012р.” №69 від 19 квітня 2012р.;

²⁰ Джерело: сайт ЦВК, станом на 21 вересня 2012р., <http://www.cvk.gov.ua>.

²¹ ВО “Свобода” та партія УДАР звернулися до Київського апеляційного адміністративного суду з позовом до ЦВК щодо визнання протиправним проведення ЦВК 24 серпня 2012р. жеребкування та скасування Постанови ЦВК “Про утворення окружних виборчих комісій з виборів народних депутатів України 28 жовтня 2012р.” №604 від 26 серпня 2012р.

²² Див., наприклад: Олександр Барабаш: Жеребкування у ЦВК правильне по формі, але знищальне по суті. – УНІАН, 28 серпня 2012р.

²³ Див.: Членів окружкомів “купуватимуть” по 10-20 тисяч. – Українська правда, 3 вересня 2012р.

²⁴ Бойко Н. ОВК: від суб’єкта виборчого процесу до об’єкта виборчих маніпуляцій. – Українська правда, 18 вересня 2012р.

²⁵ Там само.

ФОРМУВАННЯ ВИБОРЧИХ КОМІСІЙ: ДОСВІД ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2006р.

Проблема формування ОВК і ДВК є для вітчизняного виборчого процесу хронічною. Дуже гострою вона була як на президентських виборах 2004р., так і на парламентських виборах 2006р. – коли реалізація на практиці передбаченого законом порядку формування ОВК за поданням партій (блоків) засвідчила його недосконалість і неефективність. Річ у тім, що окремі партії (блоки) підійшли до висування кандидатур до складу ОВК та кандидатур на керівні посади вкрай безвідповідально. Практично з першого дня роботи цих комісій ЦВК змушена була достроково припинити повноваження значного числа членів ОВК, у т.ч. їх керівного складу – голів, заступників і секретарів. Зайве пояснювати, як це впливало на організацію діяльності цих комісій, особливо на початку, коли потрібно було зареєструвати їх як юридичні особи, утворити виборчі дільниці та ДВК. Процес дострокового припинення повноважень членів ОВК і призначення нових тривав аж до дня голосування. Практично кожна партія чи блок робили заміни своїх представників у комісіях, окремі з них – десятки (по 50 і більше). Такі заміни торкнулися більшості комісій усіх регіонів.

Загалом, за час виборчої кампанії достроково були припинені повноваження кожному п'ятому члена ОВК (777 із 4 050), у т.ч. голів комісій – 59, заступників голів – 51, секретарів – 82. В окремих комісіях голова або секретар змінювалися по 2-3 рази. Причинами дострокового припинення повноважень членів ОВК були, зокрема: особиста заява про складення повноважень члена комісії (325 випадків), відкликання суб'єктом подання кандидатури (375), відмова скласти присягу (60); систематичне невиконання обов'язків члена комісії (13).

На день голосування вакантними залишалися посади членів комісій у 119 ОВК з 226. Окремі комісії змушені були організувати вибори в окрузі у складі лише 13-14 осіб. Станом на 26 березня 2006р., залишалися вакантними навіть шість керівних посад – одна посада голови, дві – заступників голови, три – секретарів.

Ще більш безвідповідальним було ставлення деяких партій (блоків) до формування ДВК. Приблизно за три тижні до дня голосування з їх утворенням склалася ситуація, яка поставила під реальну загрозу проведення виборів 26 березня 2006р. на правових засадах, з дотриманням передбачених законом виборчих процедур, з належним забезпеченням конституційних виборчих прав громадян²⁶.

кандидатів у депутати від партії у загальнодержавному окрузі; (2) виборчий список кандидатів у депутати від партії у загальнодержавному окрузі і своїх кандидатів (кандидата) в одномандатних округах (окрузі); (3) своїх кандидатів в одномандатних округах (хоча б в одному окрузі).

Загалом, за даними ЦВК, суб'єктами виборчого процесу на парламентських виборах 2012р. стали 87 партій, з них лише 22 висунули списки кандидатів у депутати в загальнодержавному окрузі. При цьому, найбільше – максимумом можливе – число кандидатів (225) містить виборчий список Української партії “Зелена планета”; найменше (17) – політичної партії “Народно-трудовий союз України”.

Передбачений виборчим Законом підхід до визнання партій суб'єктом виборчого процесу видається юридично та політично необґрунтованим. Формально він начебто відповідає принципу рівного виборчого права, за яким усі партії-суб'єкти виборчого процесу мають рівні права та можливості брати участь у виборчому процесі. Насправді ж він порушує цей принцип, оскільки визнає рівноправними суб'єктів, участь яких у виборчому процесі істотно різниться. Так, незрозуміло, з яких підстав партії, що висунула своїх кандидатів лише в одному чи кількох одномандатних округах, надається право брати участь у формуванні складу всіх без винятку ОВК і ДВК – тобто, і в округах, де вона не має жодного політичного інтересу й не реалізує своє виборче право. Наділення

таким правом зазначених партій може фактично позбавити відповідних прав ті партії, які висунули виборчий список кандидатів у депутати в загальнодержавному окрузі, – що, власне, й відбувається наразі і про що йшлося вище.

ВИСНОВКИ

Практика постійних змін виборчого законодавства напередодні чергових виборів, що склалася в Україні, є хибною, негативно впливає на виборчий процес і результати виборів. Найбільшою мірою це стосується головних елементів виборчого процесу – виборчої системи, формування виборчих округів, організації підготовки і проведення виборів (суб'єктів і способу формування виборчих комісій).

Конституція України не визначає виборчу систему – це є прерогативою Парламенту. Водночас, за нинішньої суспільно-політичної ситуації змішану систему виборів 2012р. не можна визнати оптимальною. Вибір і закріплення у виборчому законодавстві цієї системи базувалися не на прагненні забезпечити максимально адекватне представництво суспільних верств у Парламенті, а на політичній доцільності, зумовленій інтересами провідних політичних гравців – влади та, частково, найбільших суб'єктів опозиції.

Чинне виборче законодавство загалом досить повно регламентує виборчі процедури. Проте, багато його положень є недосконалими, внутрішньо суперечливими, що істотно ускладнює підготовку і проведення чесних і справедливих виборів.

Характер виборчого процесу свідчить про те, що дуже оптимістичні оцінки політиків, у т.ч. опозиційних, і багатьох експертів, зроблені відразу після ухвалення нового виборчого Закону, щодо високої якості його процедурних норм, були явно поспішними. Сьогодні є більше підстав погодитися з іншим висновком – новим законом легалізовано багато технологій, які створюють умови для різного роду зловживань і маніпуляцій з виборчими процедурами – вони або зовсім не вважатимуться правопорушеннями (оскільки завбачливо “узаконені”), або матимуть, так би мовити, витончений, цивілізований характер.

Фундаментальною проблемою організації виборів в Україні стало формування виборчих комісій – ОВК і ДВК. Це зумовлює необхідність кардинальної зміни порядку формування персонального складу виборчих комісій. Організація підготовки і проведення виборів виборчими комісіями має бути максимально деполітизована – політична складова виборів має превалювати лише в передвиборній агітації.

В Україні не створено загальних передумов для проведення демократичних, чесних і справедливих виборів. Неналежна якість виборчого законодавства, відсутність належного правового реагування на його порушення, високий рівень корупційності державного апарату, ігнорування принципу поділу влади та фактична концентрація всієї державної влади в руках Президента, політична ангажованість багатьох провідних ЗМІ, залежність суду, згорання демократичних процесів створюють широкі можливості для використання адміністративного ресурсу та інших зловживань у виборчій сфері, неправомірного впливу на суб'єктів виборчого процесу, спотворення реального волевиявлення громадян.

²⁶ Докладніше див.: Мельник М. Проблеми організації підготовки та проведення парламентських і місцевих виборів 2006р. – Вісник ЦВК, 2006, №3, с.24-29.

3. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ У КРАЇНІ НАПЕРЕДОДНІ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ

Суспільно-політична ситуація у країні має важливе значення для результатів виборів, зокрема в координатах “влада/опозиція”. Так, суттєвим чином впливають на настрої виборців, на їх соціальне самопочуття, рівень довіри/не довіри до влади (провладних політичних сил і кандидатів) соціально-економічні чинники, стан дотримання громадянських прав і свобод, загальний інформаційний фон, що створюється в медійному просторі як найбільш потужними та затребуваними ЗМІ, так і агітаційними матеріалами та заходами політичних партій та/або кандидатів.

У цьому розділі стисло характеризується суспільно-політична ситуація в Україні напередодні та під час поточної парламентської виборчої кампанії. З огляду на те, що на електоральний вибір громадян найбільшою мірою впливають їх суб'єктивні оцінки явищ, процесів і змін, які відбуваються в суспільстві, самооцінки власного матеріального стану тощо, в цьому розділі наводяться оцінки громадянами та експертами тих чи інших складових суспільно-політичної ситуації.

3.1. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СИТУАЦІЯ І ТЕНДЕНЦІЇ ЇЇ РОЗВИТКУ

Головні показники стану національної економіки свідчать про наявність негативних тенденцій, які в середньостроковій перспективі можуть призвести до погіршення суспільного добробуту (це, насамперед: надзвичайно низький рівень економічного зростання; помітне зростання дефіциту бюджету України; значне збільшення дефіциту зовнішньої торгівлі; посилення тенденцій девальвації національної валюти).

З іншого боку, характеристики добробуту громадян і на цей час є досить посередніми. Особливу стурбованість викликає та обставина, що заробітна плата не є головним джерелом доходів українських родин, її частка у структурі зазначених доходів фактично дорівнює частці соціальних виплат та інших трансфертів, що свідчить про популістський характер державної політики оплати праці та перерозподілу національного доходу, наслідком чого є, зокрема, різка поляризація суспільства за майновою ознакою.

Макроекономічні показники

Аналіз основних макроекономічних показників і стану виконання Держбюджету дає підстави для висновків про те, що цілком реальними є ризики **невиконання державних програм, у т.ч. тих, що стосуються дотримання соціально-економічних прав громадян**: своєчасних і в повному обсязі виплат зарплат у бюджетній сфері, пенсій, стипендій, усіх видів державної соціальної допомоги (врізка “Макроекономічні показники стану національної економіки та тенденцій її розвитку”).

Однак, попри негативні тенденції в економіці, влада вдалася до перевіреної часом виборчої технології – висунення “соціальних ініціатив”. Як свідчать зміни до Держбюджету-2012, внесені у квітні 2012р., на реалізацію соціальних ініціатив Президента виділено 18,2 млрд. грн., а загалом передбачається збільшення дохідної частини Держбюджету-2012 більш ніж на

33 млрд. грн. (врізка “Соціальні ініціативи Президента України”). Цілком очевидно, що за наведених вище характеристик економічної ситуації у країні і проблем з виконанням навіть раніше запланованих надходжень до Держбюджету, значне збільшення його дохідної частини є малоімовірним.

СОЦІАЛЬНІ ІНІЦІАТИВИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

7 березня 2012р. В.Янукович на розширеному засіданні Уряду виступив з промовою “Нова якість соціальної політики”, що отримала назву “соціальних ініціатив Президента”. Президент пообіцяв скоротити майнове розшарування, виправити механізми перерозподілу доходів, сприяти розвитку середнього класу, створити ефективну систему захисту населення від соціальних ризиків.

На їх виконання Уряд отримав 21 доручення. Зокрема:

- провести поетапний перерахунок пенсій;
- покращити пенсійне забезпечення військовослужбовців;
- збільшити доплати до пенсій для різних категорій учасників війни;
- підвищити інвалідам війни одноразову допомогу до 9 Травня;
- підвищити пенсії членам сімей померлих інвалідів війни;
- провести перерахунок страхових виплат працівників галузей з високим рівнем травматизму;
- запровадити європейський підхід до державного регулювання цін на ліки;
- реформувати роботу державних соціальних служб;
- розвивати сімейні форми виховання дітей;
- безкоштовно забезпечити інвалідів протезами та колісними кріслами
- запровадити програму реабілітації дітей із ДЦП;
- забезпечити житлом інвалідів ЧАЕС, інвалідів війни та ін.;
- повернути громадянам вклади колишнього Ощадбанку на суму 1 000 грн. (тим, хто їх не отримав у 2008р.).

У квітні 2012р. до Закону про Держбюджет на 2012р. було внесено зміни, якими, зокрема передбачається збільшити доходи бюджету на 33,3 млрд. грн. Понад половини цієї суми – 18,2 млрд. грн. – передбачається спрямувати на реалізацію “соціальних ініціатив”.

Джерелами збільшення доходів загального фонду визначено: економічне зростання та детінізація економіки – 21 млрд. грн.; індексація і плата за адміністративні послуги – 1,8 млрд. грн.; премії за підписання угод про розподіл продукції – 6 млрд. грн.

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ СТАНУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ТЕНДЕНЦІЙ ЇЇ РОЗВИТКУ

ВВП. Розробляючи Державний бюджет країни на 2012р., Уряд виходив з таких прогнозних показників: зростання реального ВВП – на 5% (пізніше зменшено до 3,9%), номінального – на 16,6% до 1,5 трлн. грн.; зростання промислового виробництва – на 5,5%; рівень інфляції – 7,9%; середньорічний курс гривні до долара – 8,1:1.

Але вже на цей час очевидно, що зазначені показники є надто оптимістичними. **За оцінками експертів Центру Разумкова, в найкращому разі, зростання реального ВВП матиме нульовий рівень.** Незадовільна економічна динаміка не дозволяє сформувати базу стійкого зростання і ставить під сумнів можливість виконання державного бюджету як за доходами, так і видатками.

Підтвердженням цього висновку є посилення в серпні-вересні негативних тенденцій: в ряді найважливіших сфер спостерігається стагнація або падіння виробничих показників. Хоча офіційні джерела фіксували в цей час 2% економічного зростання, за оцінками експертів Центру, за вісім місяців 2012р. Україна має нульовий або навіть негативний показник зростання ВВП. При цьому, за даними Держстату, кумулятивне падіння промисловості сягнуло 0,4%, знизилася обсяги вантажообігу, показники будівництва, аграрного сектору.

Збереження стагнації в Європі (що обмежує попит на український експорт), досить низький урожай, низька динаміка найважливіших сфер економіки не дозволяють очікувати покращення показників зростання реального ВВП в останньому кварталі 2012р. Відповідно, й досягнення прогнозних показників зростання номінального ВВП (до 1,5 трлн. грн.) видається недосяжним.

Інфляція. Хоч упродовж січня-серпня 2012р. офіційна статистика засвідчує дефляцію (зниження індексу споживчих цін), проте, за оцінками експертів Центру Разумкова, відбулося зростання споживчих цін на 5-7%. Так, лише в серпні подорожчали м'ясопродукція, цукор, яйця, намітилася тенденція до подорожчання бензину, помітно зросли ціни на продовольче зерно (на 4-6%), що вказує на реальні ризики підвищення цін на продовольчих ринках вже найближчим часом.

Стійкість національної валюти. За оцінками експертів, курсоутворення в Україні залишається складовою не економічних, а політичних рішень. Фіксований

офіційний курс (гривня до долара), з одного боку, не відповідає реальному стану економіки, з іншого – обмежує можливості стимулювання економіки. В дійсності у країні вже давно відбувається “тиха” девальвація гривні – як на міжбанківському, так і на готівковому ринках спостерігаються постійні коливання курсу та помітне її послаблення. Підтвердженням такої ситуації є значне скорочення валютних резервів НБУ, яке за рік склало майже \$10 млрд.¹

Державний бюджет. Погіршення економічної динаміки відбивається на державному бюджеті. Так, *по-перше*, “охолодження” економіки на дохідну частину держбюджету. В липні 2012р. **надходження до загального фонду впали до мінімуму** для відповідного місяця в посткризовий період і були меншими, ніж навіть у 2010р. (діаграма “Доходи загального фонду”²) (хоч у серпні вдалося дещо “компенсувати” втрати бюджетних надходжень, проте, зважаючи на вказані вище тенденції, слід очікувати, що у вересні надходження знову будуть вкрай низькими).

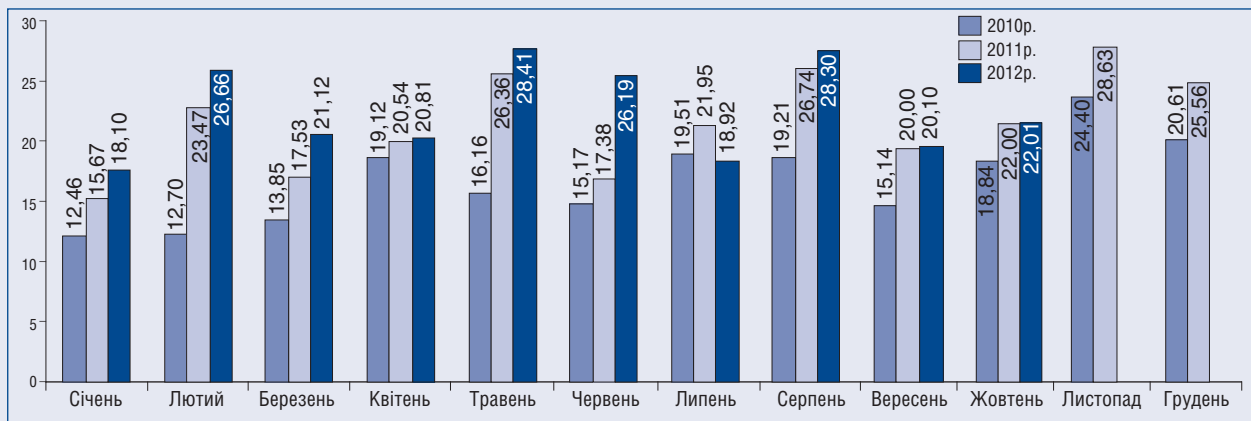
По-друге, “необхідність” розширення соціальних виплат провокує нарощування дефіциту державних фінансів. За 10 місяців “акумльований” дефіцит досяг 33,2 млрд. грн. за “планових” річних 25 млрд. грн. З огляду на те, що найбільше зростання дефіциту “традиційно” спостерігається в останні місяці року, реальний річний дефіцит 2012р. варто оцінювати в 44-45 млрд. грн.

Розростання дефіциту до значних розмірів вже в липні є досить тривожним сигналом. Відповідно до Бюджету-2012, Уряд має зібрати 370,8 млрд. грн., проте за вісім місяців надійшло лише 220,6 млрд. Це означає, що за останні чотири місяці для того, щоб виконати план, необхідно щомісячно залучати понад 41 млрд. грн.

Варто зазначити, що навіть у відносно благополучному періоді – січень-серпень, коли економіка все ще демонструвала позитивні темпи зростання, Уряд збирав у середньому близько 28 млрд. грн. Але ситуація сьогодні не є сприятливою для того, аби відчутно наростити доходи бюджету.

Бюджетні проблеми можуть поглибитися внаслідок не лише бюджетного, але й зовнішньоторговельного дефіциту, який стрімко зростає і, вірогідно, становитиме \$14-15 млрд. (за січень-липень дефіцит досяг \$8,7 млрд.).

Доходи загального фонду,
млрд. грн.

¹ Див.: Пинзеник: “Прихована девальвація йде вже давно”. – Лб.уа, 21 вересня 2012р., <http://economics.lb.ua>.

² Джерело: Бюджет-2012: дисбаланси посилюються. – Сайт “Реальна економіка”, 6 вересня 2012р., <http://real-economy.com.ua>.

Примітним на фоні “соціальних ініціатив” є урядовий проект Державного бюджету на 2013р. Його важко назвати “соціально-орієнтованим” (як це декларується), але він свідчить, що Уряд або не може, або не бажає реально підвищувати рівень життя громадян, зокрема – через встановлення адекватної ціни праці (врізка “Урядовий проект Державного бюджету України на 2013р.”)

УРЯДОВИЙ ПРОЕКТ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ НА 2013р.

12 вересня 2012р. Уряд затвердив проект Державного бюджету на 2013р. і подав його до Парламенту. Проект передбачав, що мінімальна зарплата і прожитковий мінімум зростуть на 8,4% і 5,9%, відповідно (таблиця “Мінімальні стандарти”), що, по-перше, помітно менше рівня зростання, запланованого в Бюджеті-2012.

Мінімальні стандарти

	Грудень 2011р.	Грудень 2012р.	Грудень 2013р.*
Мінімальна зарплата, грн.	1 004	1 134	1 230
Зростання до відповідного періоду попереднього року		12,9%	8,4%
Прожитковий мінімум, грн.	953	1 095	1 160
Зростання до відповідного періоду попереднього року		14,9%	5,9%

* Проект.

По-друге, вказане зростання номінальних мінімальних стандартів у 2013р. є меншим, ніж зростання номінального ВВП, тобто частка зарплати у структурі ВВП залишатиметься на неприйнятно низькому рівні, а сама зарплата й надалі не виконуватиме як своїх функцій, так і ролі головного джерела доходів сімей, що є вкрай незадовільною характеристикою українського ринку праці.

По-третє, прожитковий мінімум зростає, згідно з урядовою версією Держбюджету-2013, лише на рівень офіційного показника інфляції. Однак, фактична інфляція у 2013р., як вказувалося раніше, швидше за все, перевищить офіційно декларовану, тому й реальний прожитковий мінімум не зростає, а знизиться (від чого, звичайно, насамперед і найбільшою мірою постраждають найменш забезпечені суспільні верстви).

Проект Держбюджету-2013р. Голова Верховної Ради повернув Уряду на доопрацювання. Проте, є підстави для сумнівів, що мізерні показники мінімальних соціальних стандартів у доопрацьованому проекті будуть збільшені.

Узагальнюючи наведене, можна припустити, що, по-перше, “соціальні ініціативи” мають на меті використання анонсованих соціальних виплат і заходів для покращення рейтингів Президента та партії влади; по-друге, реальне завдання Уряду – утримати нинішню соціально-економічну ситуацію у країні до парламентських виборів.

А надалі невиконання “соціальних ініціатив” та інших обіцянок можна буде “списати” на чергове загострення світової фінансової кризи або на протидію парламентської опозиції, як це нинішня влада робить уже третій рік поспіль.

Показники добробуту громадян

Доходи та витрати. За даними Держстату, структура доходів і витрат громадян у 2012р. не відрізняється від показників 2011р. Так, за підсумками I кварталу, у структурі доходів частка зарплати становить лише близько 43% – тоді як соціальна допомога та інші трансферти – 40%, доходи від власності – 5% (проти майже 6% у 2011р., це єдина відмінність). Отже, як і раніше **праця, загалом, не є головним джерелом доходу українських сімей.**

У структурі витрат можна відзначити лише певне збільшення видатків на придбання товарів і послуг (на 1,8%), але водночас – зменшення приросту заощаджень на 0,9% (діаграма “Структура доходів, витрат і заощаджень населення України”).

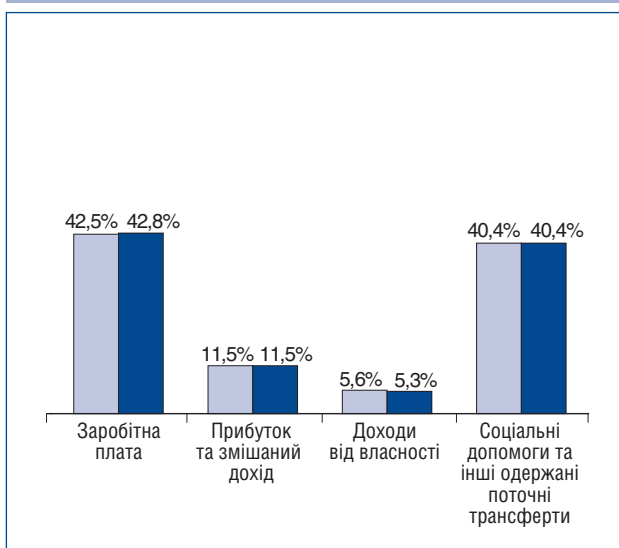
Оплата праці. Оплата праці в Україні залишається найнижчою серед європейських держав (за винятком Молдови). Набуло поширення таке явище, як “бідність працюючих”, причому останнім часом воно стосується і кваліфікованих працівників з вищою освітою. Зарплата (крім того, що вона, як зазначалося вище, не є головним джерелом доходу українських сімей) не виконує навіть функції розширеного відтворення робочої сили¹.

Так, у липні 2012р. середня зарплата штатних працівників складала 3 151 грн., або 2,9 прожиткових мінімуми для працездатних осіб (1 102 грн.) – так

СТРУКТУРА ДОХОДІВ, ВИТРАТ І ЗАОЩАДЖЕНЬ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ,

%

Доходи

Витрати та заощадження

¹ Докладно див.: Заробітна плата в Україні: на шляху до економічного зростання і добробуту. Аналітична доповідь Центру Разумкова. – Національна безпека і оборона, 2010, №7, с.26-32, 58.

само, як і в липні 2011р. (середня зарплата – 2 749 грн., прожитковий мінімум – 960 грн.). Тобто, **співвідношення середньої зарплати та мінімального прожиткового мінімуму впродовж року не змінилося і свідчить про те, що молода українська сім'я, де батько працює та отримує середню зарплату, може жити та утримувати на рівні прожиткового мінімуму лише одну дитину.**

При цьому, у працівників бюджетної сфери зарплати є нижчими за середню. Так, у липні 2012р. в системі освіти середня зарплата складала лише 2 730 грн., у системі охорони здоров'я та наданні соціальної допомоги – 2 343 грн. Така ситуація пояснюється насамперед стійкою практикою порушення чинного законодавства: оклад І тарифного розряду оплати праці працівників бюджетної сфери встановлюється на рівні, нижчому за мінімальну зарплату. Зокрема, з 1 вересня 2012р. мінімальна зарплата складає 1 102 грн., а оклад І тарифного розряду – 807 грн. Внаслідок цього, кожен працівник бюджетної сфери щомісячно недоотримує від 300 до 1 500 грн. зарплати (залежно від розряду).

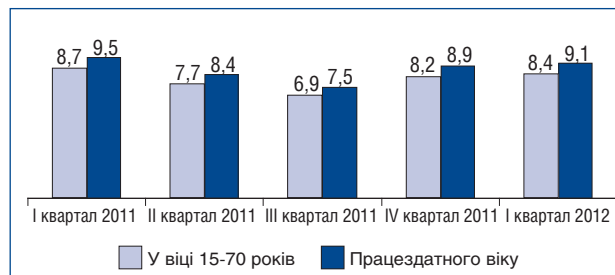
Виплати заробітної плати. Упродовж 2010-2012рр. Уряду не вдалося розв'язати проблему із заборгованістю з виплат заробітної плати. За даними Держстату, станом на 1 серпня 2012р., загальна сума заборгованості складала 986 млн. грн. (на 2,5% більше, ніж на 1 липня 2012р.). На економічно активних підприємствах ситуація є ще більш складною: з початку року заборгованість із заробітної плати на них збільшилася на 10,1%.

У 2012р. **набули масового характеру затримки виплат зарплат** працівникам бюджетної сфери: науковцям, працівникам освіти, охорони здоров'я, соціальної сфери². Недостатність бюджетного фінансування спричинило також повернення до **практики вимушених відпусток працівників “за власний рахунок”**³. Масовість і систематичність таких фактів примусили визнати цю проблему навіть Прем'єр-міністра України М.Азарова, який на засіданні Уряду доручив Міністру освіти і науки, молоді та спорту, Міністру фінансів і головам ОДА (зокрема Харківської) “взяти ці ганебні сигнали під особистий контроль”⁴.

Ситуація на ринку праці. Порівняно з 2011р., ситуація на ринку праці змінилася мало. Рівень безробіття (за методологією МОП) у I кварталі 2012р. склав 9,1% осіб працездатного віку – проти 9,5% у 2011р. (діаграма “Рівень безробіття...”).

Спостерігаються тенденції подальшої “**тінізації**” ринку праці. Зокрема, це пов'язано з ухваленням Податкового кодексу. Перехід приватних підприємств до “тіньового сектору”, очевидно, став наслідком фактичної відсутності реакції влади на їх протести наприкінці 2010р. (“Податковий майдан”)⁵. Як засвідчив народний депутат від ПР А.Кінах, наприкінці

Рівень безробіття (за методологією МОП) у 2011-2012рр., % економічно активного населення відповідного віку

2011р. число зареєстрованих приватних підприємств скоротилося у 2,5 рази⁶. Не слід виключати також впливу на “тінізацію” ринку праці (і втрату легальних робочих місць) практики рейдерства, що дістала поширення впродовж останніх років⁷.

Майнова поляризація суспільства. Поляризація суспільства за майновою ознакою, за експертними оцінками, постійно поглиблюється та вже сягнула критичного рівня, що наближає Україну за цією ознакою до окремих латиноамериканських держав. Так, за різними експертними даними, децильний коефіцієнт доходів становить близько 1:40. За даними рейтингу *Forbes*, станом на квітень 2012р., загальний дохід 100 найбагатших українців перевищує \$54 млрд. За повідомленням Державної податкової служби, в Києві у 2011р. задекларували річний дохід у понад 1 млн. грн. 999 осіб, у т.ч. – дві особи в понад 100 млн. грн.

Найбільш “чутливими” для суспільства є дві обставини: перша – наявність найбагатших осіб у вищих органах державної влади. Так, сумарні особисті статки членів Уряду перевищують 2 млрд. грн.; крім того, більшість народних депутатів України є або офіційно визнаними мільйонерами, або ведуть спосіб життя мільйонерів (маєтки, яхти, автомобілі, годинники тощо)⁸. Це свідчить про наявність безпосереднього зв'язку між високою державною посадою або депутатським мандатом і можливостями особистого збагачення.

Друга обставина – очевидна невідповідність декларацій значної частини чиновників і народних депутатів їх реальному життєвому рівню в поєднанні з їх “демонстративним споживанням”.

Можливо, саме ці обставини, по-перше, зумовлюють упевненість більшості громадян у тому, що всі вищі інститути влади, зокрема й Парламент, як згадувалося вище, діють в інтересах насамперед великого капіталу та/або “ділків” тіньового бізнесу. По-друге – дають підстави для сумнівів у щирості намірів і передвиборних обіцянок, насамперед, провладних сил і кандидатів у депутати.

² Див.: ЗМІ: київським медикам затримують зарплату. – УНІАН, 20 липня 2012р., <http://www.unian.ua>.

³ Див., наприклад: Міносвіти втричі урізало фінансування інституту українознавства. – “5-й канал”, 20 січня 2012р., <http://5.ua/newsline>.

⁴ Див.: Уже за три тижні країна має бути стовідсотково готова до нового опалювального сезону. – Урядовий кур'єр, 6 вересня 2012р., <http://ukurier.gov.ua>.

⁵ Десятки тисяч підприємців вийшли на Майдан. – *Tochka.net*, 22 листопада 2010р., <http://news.tochka.net>.

⁶ Теневой налоговый кодекс. – *Finance.ua*, 9 листопада 2011р., <http://news.finance.ua>.

⁷ Див., наприклад: В Луганській області рейдери захопили шахту Белореченська. – Корреспондент, 14 вересня 2012р., <http://korrespondent.net>; Могилев-Подольський “газприбор” підвергся рейдерському захвату. – УНН, 13 вересня 2012р., <http://www.unn.com.ua>; Музей трипольської культури захопили рейдери. – *Liga.net*, 27 липня 2012р., <http://news.liga.net>; Рейдерський захват пансіоната “Збруч” на Херсонщині. – ПІК, 9 липня 2012р., <http://pik.ua>; У журналі “Всесвіт” заявляють, що на них наїхали ті ж, хто знищив “Вітчизну”. – УНІАН, 28 квітня 2012р.

Показники добробуту українських сімей в оцінках громадян

Самооцінка добробуту родини. За результатами загальнонаціонального соціологічного опитування, самооцінка матеріального становища сімей, станом на серпень 2012р., свідчить, що **48% українських родин відчують себе на рівні виживання** (в т.ч. 13% – “ледве зводять кінці з кінцями”, їх доходів не вистачає навіть на необхідні продукти; 35% – “вистачає на харчування і придбання необхідних недорогих речей”). **50% – перевищили цей рівень, але лише 8% з них засвідчили, що “живуть забезпечено”, проте водночас не в змозі придбати, наприклад, квартиру чи автомобіль; 43% сімей з цієї категорії заявили, що їм “у цілому на життя вистачає, але придбання речей тривалого вжитку, таких, як меблі, холодильник, телевізор викликає труднощі”** (таблиця “Яким є в цілому матеріальне становище Вашої родини?”).

До цього слід додати, що більшість або відносна більшість громадян відзначають, що за час каденції В.Януковича та діяльності Уряду М.Азарова погіршилася ситуація з цінами та тарифами (75%), в оплаті праці (46%) та пенсійного забезпечення (36%). У результаті, **46% опитаних засвідчили погіршення за цей час добробуту своїх сімей, 40% – заявили, що жодних змін не відчули; покращення добробуту відзначили лише 9% опитаних** (насамперед, на Сході – 12%; серед старших вікових груп – по 11%, та серед електорату ПР – 28%) (врізка “Оцінки змін, що сталися за час каденції Президента В.Януковича та діяльності Уряду М.Азарова у сферах, які безпосередньо стосуються добробуту українських родин”).

Узагальнюючи наведене, можна відзначити, що соціально-економічна ситуація у країні є загально несприятливою, діючій владі не вдалося забезпечити стає економічне зростання, наявність негативних тенденцій таїть у собі ризики погіршення суспільного добробуту, нездатності держави забезпечити на належному рівні соціально-економічні права громадян. Є підстави очікувати, що 2013р. стане своєрідною “розплатою” простих громадян держави за популістську політику влади напередодні парламентських виборів.

3.2. СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ ПРАВ І СВОБОД

Зайве доводити, що стан забезпечення громадянських прав і свобод (у т.ч. на вільні вибори) є одним з головних чинників як електорального вибору громадян, так і чесності, відкритості і прозорості самої виборчої кампанії⁹.

У цьому підрозділі стисло окреслюються показники та наводяться оцінки, що характеризують стан дотримання в Україні головних громадянських прав – свободи слова, мирних зібрань, права на вільні вибори, а також – узагальнюючі оцінки стану демократії.

⁸ Див.: У Києві без одного тисяча мільйонерів. – Укрінформ, 30 серпня 2012р., <http://www.ukrinform.ua>; Налоговая насчитала в Киеве почти тысячу миллионеров. – Ukranews, 13 червня 2012р.

⁹ Доречно зауважити, що, згідно з позицією Європейського суду з прав людини, стан забезпечення таких прав, як право на вільні вибори, право на свободу вираження поглядів (на свободу слова), на мирні зібрання є “лакмусовим папірцем демократичності держави”.

Оцінки змін, що сталися за час каденції Президента В.Януковича та діяльності уряду М.Азарова у сферах, які безпосередньо стосуються добробуту українських родин

Рівень цін і тарифів: переважна більшість (75%) громадян відзначили погіршення в цій сфері (від 77% на Півдні до 70% на Сході); покращення помітили лише 3%, у відсутності змін упевнені 19% (регіональні відмінності в обох випадках є статистично не значимими). Відмінностей у розподілі оцінок за віком респондентів фактично немає. **За ознакою електоральних симпатій, дещо вищими є оцінки прихильників ПР:** 9% з них відзначили покращення ситуації з цінами і тарифами, 59% – погіршення, 28% – відсутність змін.

Оплата праці: покращення в цій сфері відзначили лише 9% громадян (від 11% у Центрі до 6% на Заході та Півдні); погіршення – 46% (від 57% на Заході до 34% на Сході); відсутність змін – 39% (від 49% на Сході до 31% на Заході та Півдні). **Примітно, що погіршення в цій сфері відзначають відносно більшість громадян як працездатного, так і пенсійного віку,** лише в окремих вікових групах різниця між числом тих, хто відзначив погіршення, і тих, хто засвідчив відсутність змін, є статистично не значимою.

За ознакою електоральних симпатій, найбільш позитивними оцінками змін у цій сфері є оцінки потенційних виборців партії влади: 25% з них упевнені, що ситуація змінилася на краще; 18% – вбачають погіршення; 51% – упевнені, що жодних змін не сталося.

Пенсійне забезпечення: покращення в цій сфері зафіксували 23% опитаних (від 47% на Півдні до 15% на Заході); погіршення – 36% (від 46% на Заході до 20% на Півдні); відсутність змін – 33% (від 41% на Сході до 20% на Півдні). Примітно, що покращення пенсійного забезпечення відзначили 27% опитаних пенсійного віку (60 років і старші) – ця цифра є найвищою серед вікових груп. Однак, 37% громадян цієї вікової категорії засвідчили погіршення ситуації, а 32% – відсутність змін.

Визрно вищими є оцінки змін у пенсійному забезпеченні потенційними виборцями ПР: 53% засвідчили покращення ситуації, лише 7% – погіршення, 34% впевнені у відсутності змін.

Рівень добробуту родини: покращення тут відзначили лише 9% опитаних (від 12% на Сході до 4% на Заході); погіршення – 46% (від 53% на Заході до 35% на Півдні); відсутність змін – 41% (від 51% на Півдні до 35% в Центрі). Як і в попередніх випадках, оцінки ситуації електорату ПР є дещо вищими: 28% з них засвідчили покращення добробуту своїх родин, лише 11% – погіршення, 58% – заявили, що змін у їх добробуті не сталося.

(таблиця “Яким чином за період діяльності Президента України В.Януковича і Прем’єр-міністра М.Азарова змінилося становище в Україні...?”, с.50-51).

Свобода слова та незалежність ЗМІ

Свобода слова і свобода преси в оцінках і рейтингах незалежних медіа-моніторингових організацій. Тенденції до звуження свободи слова відзначаються з першого року каденції В.Януковича. Вже у 2010р. рейтинг України в частині свободи преси (Індекс свободи преси, що об’єднується міжнародною неурядовою організацією Freedom House) був знижений до 131 позиції (з 90 у 2009р.). У 2011р. подальше погіршення ситуації фіксували більшість українських громадських організацій, що опікуються питаннями свободи слова та незалежності ЗМІ, зокрема ГО “Телекритика” (врізка “Голова правління ГО “Телекритика” Н.Лігачова...”, с.34¹⁰).

¹⁰ Див.: Експертне опитування “Свобода слова в Україні: міфи і реальність”. – Сайт Фонду якісної політики, <http://www.fundgp.com>. **Довідково:** В.Хорошковський: на час публікації інтерв’ю – Голова СБУ України, на цей час – Перший віце-прем’єр України; до медіа-групи U.A. Inter Media Group В.Хорошовського належить ряд активів. Зокрема, вона опосередковано володіє 61% акцій АОЗТ “Українська незалежна ТВ-корпорація (телеканал “Інтер”), 60% акцій ТОВ “Телевізійна служба інформації” (телеканал “НТН”) та ін. медіа-активами в Україні та за кордоном. С.Льовочкін – глава Адміністрації Президента України.

Яким є в цілому матеріальне становище Вашої родини?

% опитаних

Серпень 2012р.	12,9	35,2	42,6	7,7	0,6	0,9
Червень 2012р.	10,5	40,8	40,9	6,3	0,2	1,3
Лютий 2012р.	13,4	40,2	38,6	6,8	0,5	0,6
Грудень 2011р.	11,5	38,8	42,4	6,3	0,1	1,0
Жовтень 2011р.	13,8	41,1	38,1	5,8	0,2	1,0
Червень 2011р.	18,8	38,9	35,2	5,6	0,2	1,3
Квітень 2011р.	17,3	42,2	33,7	6,0	0,3	0,5
Лютий 2011р.	18,3	40,5	32,8	6,7	0,2	1,6
Жовтень 2010р.	16,8	38,3	37,2	6,0	0,1	1,7
Травень 2010р.	14,9	36,5	36,7	8,8	0,3	1,7
Квітень 2010р.	17,2	40,1	34,7	6,6	0,3	1,0
Січень 2010р.	14,8	39,1	36,7	7,3	0,6	1,5
Грудень 2009р.	21,8	40,7	30,9	5,1	0,3	1,2
Липень 2009р.	17,4	39,4	33,7	8,0	0,5	0,9
Березень 2009р.	22,5	39,4	30,9	5,4	0,2	1,6
Грудень 2008р.	18,4	38,6	34,4	7,0	0,6	1,1
Червень 2008р.	15,1	35,0	39,3	8,4	0,5	1,7
Лютий 2008р.	12,5	33,9	42,9	9,4	0,2	1,2
Грудень 2007р.	11,8	32,3	45,1	9,1	1,0	0,7
Вересень 2007р.	13,9	35,8	41,2	7,3	0,5	1,4
Лютий 2007р.	18,4	35,5	38,3	6,3	0,4	1,1
Грудень 2006р.	16,3	37,2	36,0	8,0	0,2	2,3
Листопад 2006р.	15,3	38,9	37,2	6,8	0,2	1,6
Червень 2006р.	17,1	39,1	35,9	6,1	0,2	1,7
Жовтень 2005р.	23,1	41,3	30,2	3,6	0,1	1,7
Серпень 2005р.	17,7	42,8	33,0	5,0	0,5	1,0
Лютий 2005р.	18,3	43,2	31,7	5,2	0,4	1,2
Січень 2004р.	25,3	41,9	27,0	4,1	0,3	1,4
Ледве зводимо кінці з кінцями, грошей не вистаєє навіть на необхідні продукти						
Вистаєє на харчування та на придбання необхідних недорогих речей						
У цілому на життя вистаєє, але придбання речей тривалого вжитку, таких як меблі, холодильник, телевізор, уже викликає труднощі						
Живемо забезпечено, але зробити деякі покупки ми поки що не в змозі (купити квартиру, автомобіль тощо)						
Ми можемо собі дозволити придбати практично все, що хочемо						
Важко відповісти, не відповіли						

**Голова Правління ГО “Телекритика” Н.Лігачова,
журналіст і медіа-експерт
(витяг з інтерв'ю)**

У 2011р. “всі телеканали, крім 5-го і ТВі, стовідсотково лояльні до влади, провадять її лінію в інформаційному просторі, а керівництво новинами на таких каналах, як Перший національний та “Інтер” здійснюється синхронізовано людьми, близькими до Хорошковського і Льовочкіна. Також у 2010-2011 роках різко погіршилася ситуація з тиском на журналістів, створенням перешкод їх діяльності з боку силових структур, місцевої влади.

Відбулася також абсолютно нахабна і безпринципна, з порушенням навіть законодавчих норм, монополізація однією політико-медійною групою Нацради з питань ТВ і РМ. Вона сформована непрозоро, з людей, які виражають інтереси групи Хорошковського. Чиниться тиск на канали, недостатньо лояльні до влади, з боку цього органу, що розподіляє частоти.

Процеси навколо цифрового мовлення також непрозорі й мають всі ознаки корупційних схем.

Парламентський комітет з питань свободи слова та інформації практично не діє.

Відновилися спроби ввести цензуру, насамперед в Інтернеті, через лобювання нового закону про суспільну мораль. Робляться спроби ввести держрегулювання Інтернет-простору”..

**Негативні тенденції в інформаційному
просторі України, відзначені у Звіті Freedom House
“Б'ючи на сполох – раунд 2: на захист демократії в Україні”**

- переважна більшість власників теле- та друкованих ЗМІ тісно пов'язані з нинішньою владою або є членами Уряду. Вони дедалі більше зміцнюють і розширюють свій контроль над новими засобами мовлення. ...**Контент ЗМІ щораз частіше відбиває інтереси їх власників** за рахунок об'єктивного та відповідально висвітлення поточних подій і задоволення потреб суспільства. У підсумку цензура в Україні загалом є наслідком економічного тиску на власників медіа, а не прямого втручання влади;
- **зволікання в ухваленні законодавства щодо реформування суспільного мовлення вказують на небажання влади здійснювати реальні реформи**, в т.ч. приватизацію державних друкованих ЗМІ. Результатом цих зволікань є де-факто продовження державного контролю над телерадіомовниками та друкованими медіа;
- **Національну раду з питань телебачення і радіомовлення часто використовують для корупційних цілей, а її члени мають глибокі й непрозорі політичні зв'язки**. 28 ліцензій отримали вісім телеканалів (Інтер, Україна, Kinotochka, ТОНІС, Мера, Enter Music, MTV Україна, Банк ТВ), що належать бізнесменам, які відкрито підтримують владу;
- **відсутність прозорості на ранніх етапах процесу переходу телебачення з аналогового на цифрове мовлення показує, що його може бути використано для політичного впливу та як інструмент подальшої корупції**.... Конкурс для визначення постачальника всіх цифрових мереж в Україні виграла невідома офшорна компанія *Zeonbud LLC*, що належить консорціуму анонімних приватних інвесторів на Кіпрі... Жоден з 68 регіональних і кількох провідних національних телеканалів, які нині здійснюють мовлення на аналогових частотах, не виграв ліцензії на право цифрового мовлення. Ліцензії натомість пішли державним каналам і кільком новим каналам із невідомими власниками. Жодна з приватних компаній, які здійснюють мовлення в західних регіонах України, не отримала ліцензії;
- **зниження якості інформації про поточні справи**. За даними моніторингу, ... лише одна з п'яти новин на телебаченні пов'язана з державними справами чи політикою;
- **різкий дисбаланс у висвітленні політичних сил на телебаченні**. Впродовж 2012р. частка проплачених новин, або “джинси”, неухильно зростає, оскільки провладні політичні сили розпочали кампанію з дискредитації політичної опозиції.

У Звіті *Freedom House*, виданому в липні 2012р., йдеться: “Події в медіа-середовищі України за останній рік посилюють побоювання, що простір свободи ЗМІ скорочується, а незалежність багатьох медіа перебуває під загрозою. Про погіршення тенденції свідчить корупція та зниження незалежності ЗМІ від політичного й бізнесового впливу... Викликає занепокоєння монополізація медіа-сфери кількома приватними особами, компаніями та владою..., зниження якості інформації на телебаченні, дедалі ширше використання адміністративних і законодавчих інструментів для перешкоджання роботі журналістів, зростання обсягів “спонсорованої” інформації у ЗМІ”¹¹. Загалом, у Звіті відзначені ряд **негативних тенденцій в медіа-просторі України, які набувають особливої ваги напередодні та у процесі виборчої кампанії** (врізка “*Негативні тенденції в інформаційному просторі України...*”).

Ситуація напередодні та під час виборчої кампанії: загальні дані. Мірою наближення виборів, у вітчизняному інформаційному полі та в діяльності ЗМІ дедалі більше виявлялися такі негативні тенденції, як зростання кількості “замовних” матеріалів, посилення тиску на ЗМІ та журналістів, незбалансованість присутності різних політичних сил у телеефірі.

Збільшення кількості замовних матеріалів відзначили фактично всі організації, що здійснювали моніторинг друкованих та/або електронних ЗМІ. Зокрема, моніторинг регіональних друкованих видань засвідчив, що кількість замовних матеріалів у них становила: в березні 2012р. – 14,2%, у червні – 20%, у вересні – 27,8%¹².

Моніторинг центральних видань зафіксував багаторазове збільшення замовних матеріалів мірою розгортання виборчої кампанії: з п'яти в січні 2012р. до 275 у жовтні¹³. При цьому, за період виборчої кампанії (червень-жовтень) найбільша частка замовних матеріалів припала на партію влади – майже 37% їх загальної кількості; наступну позицію посіли кандидати-мажоритарники (19%); на користь Об'єднаної опозиції припало 6% замовних матеріалів (діаграма “*Кількість замовних матеріалів...*”¹⁴). Перевага замовних матеріалів на користь партії влади відзначена і в межах моніторингу Інтернет-видань¹⁵.

Поширення практики порушення прав журналістів зафіксував, зокрема, моніторинг “Барометр свободи слова”: кількість випадків таких порушень збільшилася з шести в січні 2012р. до 85 у жовтні. За час офіційної виборчої кампанії (30 липня – 27 жовтня) зафіксовано 185 випадків, з яких 115 – безпосередньо

¹¹ Б'ючи на сполох – раунд 2: на захист демократії в Україні. – Сайт *Freedom House*, липень 2012р., <http://www.freedomhouse.org>. У Звіті використані матеріали ГО “Телекритика”, Інституту масової інформації, Незалежної асоціації телерадіомовників, Академії української преси та Інституту соціології НАНУ та ін.

¹² Моніторинг регіональної преси в шести областях України здійснює ГО “Український освітній центр реформ”. Докладно див.: Сайт “Медіаграмотність”, <http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring>.

¹³ Моніторинг політичної “джинси”. Здійснюється з січня 2012р. Інститутом масової інформації (ІМІ). Моніторингу підлягають шість загальнонаціональних видань: *Коментарі*, *Комсомольская правда в Україні* (з червня 2012р., замість видання *Экономические известия*), *Корреспондент*, *Сегодня*, *Український тиждень*, *Факти*.

¹⁴ Джерело: Політична джинса у період виборів. – Сайт ІМІ, <http://imi.org.ua/content/politichna-dzhinsa-u-period-vivoriv>.

¹⁵ Там само.

пов'язані з виборами (діаграма “Порушення прав журналістів...”). Загалом, за неповний 2012р. зареєстровано 329 випадків, що у 3,2 разу перевищує відповідний показник 2011р. (102 випадки) та більш ніж удвічі – показник 2010р., коли відбувалися президентські вибори (152)¹⁶.

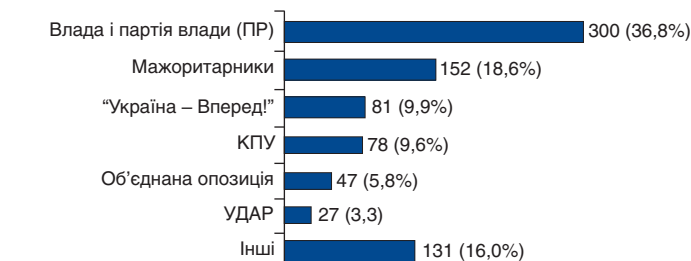
Незбалансованість присутності різних політичних сил у телебаченні, як правило – на користь “партії влади” (ПР) відзначена в рамках фактично всіх моніторингових проектів, які виконувалися незалежними громадськими організаціями¹⁷. Так, за результатами моніторингу політичних новин загальнонаціональних телеканалів за серпень-вересень 2012р. зроблено наступний висновок: “Увага до влади перебільшує увагу до опозиції в 6,5 разів. На державному каналі [“Перший національний”] не надано жодної секунди синхрону опозиції у вересні, це єдиний канал, на якому не було жодної збалансованої новини з двома точками зору. Це вже називається не новинами, а пропагандою”¹⁸. Така ж ситуація спостерігалася на регіональних телеканалах – з тією різницею, що ці канали надавали перевагу кандидатам-мажоритарникам, яких підтримувала Партія регіонів¹⁹. У жовтні ситуація не змінилася²⁰.

Найбільш резонансні події, пов'язані із ЗМІ і свободою слова. Серед таких подій варто відзначити ситуації навколо ТРК “ТБі” і законопроекту “Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо посилення відповідальності за посягання на честь, гідність та ділову репутацію людини” (врізка “Резонансні події...”, с.36).

Дії влади в обох ситуаціях викликали активну критику з боку як представників європейських інституцій, так і української громадськості. Так, з приводу тиску на ТРК “ТБі” Європейська Комісія нагадала Україні про ухвалене в лютому 2012р. рішення Верховної Ради з рекомендацією урядовим інституціям (ДПС, Національній раді з питань телебачення і радіомовлення) не перевіряти ЗМІ в передвиборний період²¹.

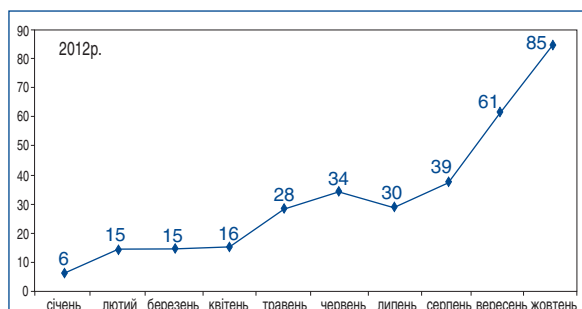
З критичними заявами щодо названого вище законопроекту виступили, зокрема депутат Європарламенту, голова делегації із зв'язків з Україною П.Коваль²²; президент Міжнародної федерації журналістів Дж.Бомбела і президент Європейської федерації журналістів А.Кьоніг²³. Нарешті, Міжнародна організація “Репортери без кордонів” закликала Верховну Раду відхилити у другому читанні цей проект закону²⁴.

Кількість замовних матеріалів у загальнонаціональних виданнях

За виборчу кампанію (червень-жовтень 2012р.) – 816

Порушення прав журналістів у 2012р.

За виборчу кампанію (серпень-жовтень 2012р.) – 185

¹⁶ Моніторинг здійснюється ІМІ. Див.: Вибори-2012: за три місяці – 185 випадків порушень прав журналістів. – Сайт ІМІ, 1 листопада 2012р., <http://imi.org.ua>.

¹⁷ Зокрема, моніторинг “Відкриті новини заради чесних виборів” (виконавці – Академія української преси, видання “Телекритика”, Комітет “Рівність можливостей”); проект “Політична реклама на телебаченні у період передвиборчої кампанії” (Академія української преси, потижневі звіти див.: <http://www.aup.com.ua/?cat=monitoring&subcat=newst>); моніторинг теленовин (Інститут соціології НАН України, Академія української преси).

¹⁸ Перед виборами – без стандартів: Моніторинг АУП. – Сайт “Медіаграмотність”, 20 вересня 2012р., <http://osvita.mediasapiens.ua>.

¹⁹ Соколенко Н. Як “джинсували” місцеві телеканали у вересні 2012-го. – Там само, 1 листопада 2012р.

²⁰ Див., наприклад: Презентація результатів передвиборчого моніторингу теленовин дев'яти провідних телеканалів України за вересень та жовтень 2012р. – Укрінформ, 23 жовтня 2012р., <http://presscenter.ukrinform.ua>.

²¹ Брюссель нагадує Києву про рішення не перевіряти ЗМІ в передвиборний період. – Сайт Радіо свобода, 23 вересня 2012р., <http://www.radiosvoboda.org>.

²² Депутат Європарламенту Коваль бачить загрозу свободі слова в Україні. – УНІАН, 19 вересня 2012р.

²³ Міжнародна федерація журналістів та її регіональний підрозділ – Європейська федерація журналістів – засудили законопроект про запровадження в Україні кримінальної відповідальності за наклеп. – УНІАН, 20 вересня 2012р.

²⁴ Міжнародна організація “Репортери без кордонів” висловила стурбованість з приводу законодавчої ініціативи народного депутата від Партії регіонів В.Журавського щодо введення кримінальної відповідальності за наклеп. – УНІАН, 2 серпня 2012р.

РЕЗОНАНСНІ ПОДІЇ ОСТАННЬОГО ЧАСУ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ЗМІ І СВОБОДОЮ СЛОВА**Ситуація навколо ТРК "ТБі" (ТОВ "ТРК "ТелеРадіоСвіт")²⁵**

На думку медіа-експертів, "ТБі" – один з дуже небагатьох в Україні телеканалів, які не демонструють лояльності до влади.

У квітні 2012р. виник конфлікт між телеканалом і Державною податковою службою (ДПС), яка заявляє про ухиляння ТОВ "ТелеРадіоСвіт" від сплати податку в сумі понад 3 млн. грн. 3 липня проти директора ТОВ "ТелеРадіоСвіт" М.Княжицького порушено кримінальну справу за ознаками злочину, передбаченого ч.3 ст.212 Кримінального кодексу України "Умисне ухилення від сплати податків в особливо великих розмірах".

9 липня Шевченківський районний суд Києва виніс постанову про вилучення оригіналів документів у службових осіб ТОВ "ТРК "ТелеРадіоСвіт", а 12 липня п'ятеро співробітників податкової міліції її здійснили. Канал скористався правом на оскарження рішення, винесеного за результатами перевірки і звернувся до суду. Суд першої інстанції скасував податкові рішення за результатами перевірки.

19 липня канал звернувся до прокурора м.Києва А.Мельника зі скаргою на постанову слідчих податкової міліції про порушення кримінальної справи. За вказівкою Генпрокурора В.Пшонки, на виконання доручення Президента, 20 липня 2012р. Прокуратура розпочала перевірку законності порушення та розслідування кримінальної справи стосовно керівництва телеканалу "ТБі".

27 липня прес-служба Прокуратури повідомила, що Прокуратура Києва скасувала постанову податківців про порушення кримінальної справи щодо директора каналу "ТБі" М.Княжицького, оскільки "засначена кримінальна справа стосовно особи податківцями була порушена без належної перевірки та без достатніх на це підстав".

30 липня матеріали кримінальної справи було повернуто до слідчого відділу податкової міліції у м.Києві. За повідомленням прес-служби Прокуратури, 1 серпня слідчий відділ податкової міліції заклав кримінальну справу. Також прийнято рішення про повернення вилучених документів. Натомість, М.Княжицький у блозі на "Українській правді" написав, що постанови про закриття йому не надали, вилучені на "ТБі" документи не повернуто, а податкова не відмовилася від судового позову.

12 вересня 2012р. в Апеляційному адміністративному суді відбувся розгляд апеляційної скарги ДПІ у Солом'янському районі Києва на постанову Окружного адміністративного суду Києва за позовом ТОВ "ТРК "ТелеРадіоСвіт". Апеляційна скарга податкової задоволена частково.

На цей час:

(1) Від трансляції телеканалу відмовилися понад 80 кабельних мереж. Припинила його трансляцію в базовому ("соціальному") пакеті компанія "Воля" – найбільший в Україні оператор кабельного телебачення, – що, за оцінками каналу, призвело до втрати доступу до телеканалу майже 2/3 його глядачів;

(2) Окружний апеляційний суд міста Києва зобов'язав "ТБі" виплатити Податковій службі 4 млн. грн.

Законопроект "Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо посилення відповідальності за посягання на честь, гідність та ділову репутацію людини"²⁶

Законопроект внесено до ВР народним депутатом В.Журавським 19 липня 2012р. (реєстр. №11013). Проект передбачав насамперед встановлення кримінальної відповідальності за "наклеп" та "образу" – як злочини проти волі, честі та гідності особи. Слід нагадати, що у 2001р. Україна, виконуючи зобов'язання, взяті на себе під час вступу до Ради Європи, відмовилася від кримінального переслідування за поширення недостовірної інформації, передбачивши за це цивільно-правову відповідальність.

Примітно, що в Пояснювальній записці до Законопроекту містились апеляції до прийнятого Державною Думою РФ 13 липня 2012р. Закону, яким відповідальність за "наклеп" повернута із сфери адміністративних правопорушень до кримінальних злочинів, а також посилено відповідальність за "образу". Водночас,

не зазначалося, що Законопроект потребує громадського обговорення. Проект отримав негативний висновок Головного науково-експертного управління Апарату ВР з рекомендацією його відхилити. Крім того, Законопроект не був надісланий до Парламентського комітету з питань свободи слова та інформації і, відповідно, Комітетом не розглядався.

Однак, проект був надісланий на доопрацювання; його доопрацьована версія під назвою "Закон України "Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо посилення відповідальності за посягання на честь, гідність та ділову репутацію особи"", без Висновку Головного науково-експертного управління, була надана депутатам 12 вересня 2012р., а вже 18 вересня – прийнята в першому читанні (244 голоси); в тексті законопроекту передбачено, що відповідний Закон набуде чинності з 1 грудня 2012р.

19 вересня Міжвідомча робоча група з аналізу стану додержання законодавства про свободу слова та захист журналістів рекомендувала законопроект відхилити.

Зміни до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів України (за доопрацюванням проектом Закону)

Згідно зі змінами до ст.145-1 Кримінального кодексу України, журналістів, а також інших громадян, які поширяють інформацію, що її хтось розцінить як посягання на його честь і гідність, чекають наступні санкції.

"Стаття 145-1. Наклеп

1. Наклеп, тобто умисне поширення завідомо неправдивих відомостей, що ганьблять честь і гідність іншої особи або підривають її ділову репутацію, якщо такі дії спричинили тяжкі наслідки, карається штрафом у розмірі від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до одного року, або обмеженням волі до двох років.

2. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене шляхом публічного демонстрування у творах або засобах масової інформації, або вчинене слідчим, прокурором чи суддею карається штрафом у розмірі від п'ятисот до тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк від одного до двох років, або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років.

3. Діяння, передбачене частиною другою цієї статті, поєднане з обвинуваченням особи у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, карається обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років" (виділення – ред.).

Показово в цій ситуації є також та обставина, що впродовж 2003-2010рр. до Верховної Ради було внесено п'ять аналогічних законопроектів, проте жоден з них не був прийнятий як закон. Однак, наразі цей закон виявився затребуваним парламентською провладною більшістю. Мету його посліпняття прийняття дещо просяняють слова народного депутата Я.Сухого. Відповідаючи на питання журналістів, народний депутат заявив: "Закон потрібен, щоб ви не писали фігню". Як приклад, депутат навів телеканал "ТБі", "де одна чорнуха на владу" (стилістику відповіді депутата збережено – ред.).

Слід зауважити, що, як правило, в суді важко доводити "умисність" поширення завідомо неправдивих відомостей". Однак, по-перше, в Україні судова влада не є незалежною – про що визрно свідчить судова практика останніх років. По-друге, сама наявність кримінального переслідування за "наклеп" та "образу" є формою звуження свободи слова та тиску на ЗМІ. Відповідно до рішення Європейського суду з прав людини, кримінальне звинувачення в наклепі та судовий розгляд мас "охолоджувальний ефект" для свободи висловлення поглядів.

²⁵ Джерела: Див.: Закалюжний М. На ТБі чиниться тиск – парламентарі з Комітету свободи слова. – Радіо Свобода, 17 липня 2012р.; Брюссель нагадує Києву про рішення не перевіряти ЗМІ в передвиборний період. – Радіо Свобода, 17 липня 2012р.; Нардепи з Комітету з питань свободи слова заявляють про переслідування незалежних ЗМІ. – УНІАН, 18 липня 2012р.; ТБі по своє через Мінекономіки. – Україна молода, 13 вересня 2012р., <http://www.umoloda.kiev.ua>.

²⁶ Джерело: Законопроект "Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо посилення відповідальності за посягання на честь, гідність та ділову репутацію людини"; Пояснювальна записка до проекту Закону...; Висновок на проект Закону...; доопрацьований законопроект "Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо посилення відповідальності за посягання на честь, гідність та ділову репутацію особи"; Пояснювальна записка до проекту... – Сайт ВР України, <http://rada.gov.ua>; У "Регіонах" кажуть, що зменшать покарання за "чорнуху" та "поруху". – Українська правда, 19 вересня 2012р.; Спинити наступ на свободу слова! Спільна заява Національної спілки журналістів, Комісії з журналістської етики та Незалежної медіа профспілки. – Дзеркало тижня, 21 вересня 2012р., <http://dt.ua>.

Водночас активний спротив наступу на свободу слова чинили громадськість і журналістська спільнота України. Так, 8 вересня 2012р. в 19 містах України відбулися досить чисельні мітинги на підтримку ТРК "ТБі" (у Києві мітинг зібрав понад 3 000 осіб). 11 вересня відбулося пікетування Національної ради з питань телебачення і радіомовлення з вимогами виконання резолюції мітингу 8 вересня: припинення репресій проти незалежних ЗМІ, цензури та тиску на журналістів; відновлення мовлення телеканалу "ТБі" в повному обсязі; відставка членів Нацради; забезпечення всім мовникам рівного доступу до поширення телесигналу. Багато організацій, установ та окремих громадян надсилали ТРК "ТБі" гроші з метою допомогти йому сплатити т.зв. податкову заборгованість²⁷.

21 вересня 2012р. оприлюднена Спільна заява Національної спілки журналістів, Комісії з журналістської етики та Незалежної медіа профспілки "Спинити наступ на свободу слова!", в якій міститься вимога відхилення законопроекту №11013²⁸.

Досить принципову позицію продемонструвала також частина парламентського Комітету з питань свободи слова та інформації, який визнав порушення кримінальної справи проти сайту *Lb.ua* політично вмотивованим. Депутати підписали заяву із закликом до ПАРЄ, міжнародних організацій і світової громадськості виступити на підтримку українських журналістів. Заява містила також заклик до видань і телеканалів України виявити солідарність і підтримати ЗМІ, які зазнали переслідувань і тиску за професійну діяльність²⁹.

Суспільний і міжнародний резонанс спроби запровадження кримінальної відповідальності за "наклеп" та "образу" змусив Верховну Раду 2 жовтня скасувати власне рішення про ухвалення законопроекту в першому читанні. Однак, є підстави вважати, що депутати від ПР порушують це питання після парламентських виборів³⁰.

Свобода мирних зібрань і демонстрацій

Право громадян на мирні зібрання (збори, мітинги, походи та демонстрації) гарантоване ст.39 Конституції України, а також – Європейською Конвенцією із захисту прав людини та основних свобод, яку Україна ратифікувала в 1997р.

Події останніх років свідчать, що громадяни змушені дедалі частіше використовувати це право³¹; при цьому, за оцінкою Всеукраїнської ініціативи "За мирний протест!", зросла результативність таких

зібрань: об'єднання студентів, дрібних підприємців та незалежні профспілки в результаті проведених демонстрацій досягли скасування низки законодавчих ініціатив влади.

Проте, водночас зростає кількість порушень зазначеного права, звуження свободи громадян проводити мирні зібрання. За висновком аналітиків Харківської правозахисної групи, "після президентських виборів [2010р.] ситуація зі свободою мирних зібрань докорінним чином змінилася... Тільки за перші 100 днів нової влади засобами масової інформації лише обласного та національного рівня було оприлюднено більше 350 критичних публікацій стосовно дій працівників міліції під час проведення мирних зібрань. Це абсолютно рекордна кількість критики, отримана МВС лише за одним напрямком та за незначний термін часу. На превеликий жаль, мусимо констатувати, що міліцію почали використовувати для перешкоджання проведенню мирних зібрань"³².

Мірою наближення парламентської виборчої кампанії, стан забезпечення права на мирні зібрання викликав дедалі більше занепокоєння як української громадськості, так і міжнародних організацій.

Ситуацію ускладнює та обставина, що на цей час процедури організації і проведення мирних зібрань в Україні законодавчо не врегульовані (врізка "Законодавче врегулювання порядку організації і проведення мирних зібрань в Україні..."³³, с.38). Так, у питанні повідомлення організаторами мирного зібрання органів державної влади та/або органів місцевого самоврядування про час і місце його проведення зазначені органи керуються рішенням КС №4-рп у справі щодо завчасного сповіщення про мирні збори від 19 квітня 2001р.

²⁷ Станом на 24 вересня, було зібрано понад 2,8 млн. грн., у т.ч. – від майже 11 тис. фізичних і юридичних осіб. Див.: Подяка від ТБі. – Сайт ТРК "ТБі", 24 вересня 2012р.

²⁸ Спинити наступ на свободу слова! Спільна заява Національної спілки журналістів, Комісії з журналістської етики та Незалежної медіа профспілки. – Дзеркало тижня, 21 вересня 2012р.

²⁹ Опозиційні члени Комітету свободи слова: *Lb.ua* переслідують з політичних мотивів (заява). – Телекритика, 18 липня 2012р., <http://www.telekritika.ua>. Див. також: Нардепи з Комітету з питань свободи слова заявляють про переслідування незалежних ЗМІ. – УНІАН, 18 липня 2012р.

³⁰ Зокрема, таку пропозицію висловив автор законопроекту В.Журавський (див.: Партія регіонів вирішила відкликати закон про наклеп. – Дзеркало тижня, 25 вересня 2012р.); також глава фракції ПР О.Єфремов не виключив можливість розгляду питання наступним складом Парламенту (До закону про наклеп можуть повернутися після виборів. – Коментарі, 2 жовтня 2012р., <http://ua.politics.comments.ua>); член фракції ПР О.Бондаренко заявила, що законопроект було скасовано винятково під впливом політичної ситуації, тому для обговорення теми, яку він порушив, "потрібно шукати більш вигідний час" У Партії регіонів пообіцяли повернутися до закону про наклеп у "відповідний час" (Дзеркало тижня, 3 жовтня 2012р.).

³¹ Так, у матеріалах Всеукраїнської ініціативи "За мирний протест!" наводяться дані МВС України: за п'ять місяців 2010р. в Україні відбулося 181,7 тис. масових заходів з 95,8 млн. учасників, тоді як за весь 2009р. – 156,5 тис. заходів з 61,5 млн. учасників. Див.: <http://kvis.jimdo.com>.

³² Права людини в Україні 2009-2010: Узагальнена доповідь. IX. Свобода мирних зібрань. – Інформаційний портал Харківської правозахисної групи, <http://www.khpg.org/index.php?id=1298306308>.

³³ Джерела: В Україні стартувала кампанія "За мирний протест!". – УНІАН, 17 листопада 2011р.; Чемерис В. Свобода зібрань. Європейські принципи та українські реалії. – Європейський центр інформаційної підтримки у ВР України, 27 серпня 2012р., <http://euinfocentre.rada.gov.ua>; Заява Інституту Республіка з приводу розгляду Верховною Радою у другому читанні законопроекту №2450 "Про порядок організації і проведення мирних заходів", 3 вересня 2012р., <http://www.zmina.org.ua>.

ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПОРЯДКУ ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРОВЕДЕННЯ МИРНИХ ЗІБРАНЬ В УКРАЇНІ: ПРОЦЕС І ПОТОЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ

У травні 2008р. Уряд подав до Верховної Ради законопроект “Про порядок організації і проведення мирних заходів” (реєстр. №2450), розроблений Мін’юстом України. В пояснювальній записці до законопроекту вказувалося, що проект погоджено з МВС, СБУ, Мінекономіки, Мінфіном, Управлінням державної охорони, а також – “з урахуванням пропозицій, що надійшли за результатами проведеного громадського обговорення та з урахуванням результатів моніторингу ЗМІ”. Однак, Висновок Головного науково-експертного управління Апарату ВР стосовно проекту був загалом негативним і містив рекомендацію за результатами першого читання повернути законопроект на доопрацювання. Попри це, 3 березня 2009р. Проект був прийнятий Верховною Радою в першому читанні.

Проти законопроекту виступили ряд громадських організацій, на думку яких, “проект значно обмежував свободу зібрань, порівняно навіть з тією досить негативною практикою, яка склалася в Україні”. На вимогу громадськості, в липні 2010р. проект було надіслано до Венеціанської комісії, яка надала стосовно нього негативний висновок, зробивши суттєві зауваження буквально до кожної його статті³⁴. Організації, які виступили проти законопроекту, об’єдналися у Всеукраїнську громадську ініціативу “За мирний протест!”. Однією з перших заяв Ініціативи була заява про те, що **законопроект №2450 робить проведення мирних акцій цілком підконтрольним владі, яка, розуміючи небезпеку для себе мирних зібрань, вирішила відібрати у громадян це право.**

Зі свого боку, учасники Ініціативи розробили альтернативний проект закону “Про свободу мирних зібрань”, який отримав загалом позитивний відгук Венеціанської комісії і 3 листопада 2011р. був презентований в Україні.

На початку 2012р. Верховна Рада повернула законопроект №2450 до парламентського Комітету з прав людини для доопрацювання. Комітет створив для цього робочу групу у складі як представників Уряду (МВС, Мін’юст), так і громадських організацій з Ініціативи “За мирний протест!”. Крім того, Комітет погодився з точкою зору представників громадських організацій про те, що закон про мирні зібрання необхідно ухвалювати одночасно із внесенням змін до ряду інших законів – до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кодексу адміністративного судочинства України, законів “Про міліцію”, “Про місцеве самоврядування”.

У червні робоча група завершила розробку, по суті, нового законопроекту, який врахував окремі зауваження Венеціанської комісії. 6 червня 2012р. парламентський Комітет з питань прав людини цей законопроект затвердив. Одночасно до Верховної Ради було подано проект Закону “Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо свободи мирних зібрань” (реєстр. №10569 від 6 червня 2012р.).

У липні 2012р. понад 150 громадських організацій і профспілок зверталися до Голови Верховної Ради та голів депутатських фракцій Парламенту з проханням не виносити законопроект №2450 на голосування до того, як його оновлена редакція не пройде експертизу Венеціанської комісії.

31 серпня парламентський Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності надіслав законопроекти №2450 та №10569 до Венеціанської комісії.

Однак, 3 вересня 2012р. під час Погоджувальної ради депутатських фракцій Верховної Ради було вирішено законопроект №2450 винести на голосування 6 вересня – не чекаючи висновків Венеціанської комісії.

На це рішення того ж дня Всеукраїнське громадське об’єднання “Інститут Республіка” відповіло Заявою, в якій, зокрема, йшлося: “У разі...схвалення [законопроекту №2450 – ред.] у варіанті, підготовленому Комітетом ВР з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин, і якщо одночасно з ним не буде ухвалено законопроект №10569 “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо свободи мирних зібрань”, в Україні буде значно обмежена свобода з огляду на наступні недоліки законопроекту №2450:

“1. Встановлено термін повідомлення про зібрання у два робочих дні. Це означає, що про проведення зібрань необхідно буде повідомляти за 4 або й 5 календарних дні (враховуючи вихідні і свята). Такий термін є невідповідно великим і, як свідчить практика, він буде використовуватись органами виконавчої влади для того, аби заборонити мирні зібрання у судовому порядку.

2. Законопроект передбачає можливість проведення спонтанних зібрань, спричинених подіями, які неможливо було завчасно передбачити. Але водночас варіант проекту №2450, схвалений профільним Комітетом, нівелює європейські принципи свободи мирних зібрань, покладаючи на учасників таких мітингів неспитаний їм обов’язок повідомляти про спонтанне зібрання.

3. Також законопроект №2450 передбачає, що можуть бути ухвалені закони, які заборонятимуть проведення мирних зібрань у тих чи інших місцях. Так, зокрема, можуть бути заборонені мітинги і пікети біля приміщень органів влади і громадяни не зможуть донести до них свою точку зору. Могуть бути заборонені зібрання у парках і громадяни не зможуть захистити зелені насадження, можуть бути заборонені зібрання на будівельних майданчиках тощо.

4. ...Закон про мирні зібрання необхідно ухвалювати одночасно із поправками до низки інших законів – до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кодексу адміністративного судочинства України, законів “Про міліцію”, “Про місцеве самоврядування”. Тому що у випадку ухвалення проекту №2450 діючі норми КУпАП дозволять міліціонерам затримувати на власний розсуд організаторів і учасників зібрань. А діючі норми КАСУ фактично позбавляють громадян конституційного права на апеляційне оскарження судових рішень про заборону зібрань”.

У Заяві містилися вимоги одночасного розгляду Верховною Радою обох законопроектів після отримання висновків Венеціанської комісії.

6 вересня 2012р. Законопроект №10569 “Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо свободи мирних зібрань” Верховна Рада відхилила і зняла з розгляду (попри рекомендацію Головного науково-експертного управління Апарату ВР від 18 червня 2012р. за результатами першого читання повернути законопроект на доопрацювання). Розгляд законопроекту №2450 відкладено на невизначений термін.

³⁴ Чемерис В. Свобода зібрань. Європейські принципи та українські реалії. – Європейський центр інформаційної підтримки у ВР України, 27 серпня 2012р.

Форми обмеження права громадян на мирні зібрання. Можна вирізнити наступні форми обмеження права громадян на мирні зібрання, які використовуються сьогодні органами державної влади, органами місцевого самоврядування або партією влади:

- прийняття органами місцевого самоврядування власних нормативних актів про

порядок організації і проведення мирних зібрань; такій практиці сприяє і відзначена вище неврегульованість процедур організації і проведення мирних зібрань³⁵;

- **судові заборони мирних зібрань** (як правило, за позовами місцевих органів влади); суди задовольняють такі позови в переважній

³⁵ За даними ГІМЦ “Всесвіт”, такі акти прийняли міські ради (або їх виконавчі органи) 12 міст України (Дніпропетровськ, Житомир, Запоріжжя, Київ, Луцьк, Полтава, Рівне, Сімферополь, Суми, Ужгород, Харків, Херсон). Див.: Зубар Н., Северин О. Припинити системні порушення права на мирні збори! – Сайт “Майдан”, 11 червня 2012р., <http://maidan.org.ua>; В АР Крим, крім Сімферополя, “місцеві” нормативні акти були затверджені також у містах Євпаторії, Джанкої, Ялті. Див.: Дотримання прав громадян на свободу мирних зібрань в АР Крим. – Євпаторійський центр регіонального розвитку, 2011, <http://ngocrimea.wordpress.com>; Самочинно обмежила місця проведення мирних зібрань міська рада м.Бровари Київської області. Див.: Нечипорук С. Газета “Вісті”: зібрання громадян – під контроль! – Вісті, 19 вересня 2012р., <http://i-visti.com>. Надалі в окремих містах місцеві нормативні акти були скасовані.

більшості випадків – причому відсоток задоволених позовів зростає (2010р. – 83%; 2011р. – 88%³⁶); зростає і число осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності “за порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій”³⁷;

- застосування силових методів розгону мирних зібрань, у т.ч. з використанням спецзагону “Беркут”³⁸;
- проведення партією влади альтернативного зібрання (“контрмітинг”) в місці та в час, заявлений або передбачений для проведення акції опозиційними силами³⁹;
- влаштування на територіях, де, як правило, відбуваються зібрання (насамперед, на центральних площах населених пунктів) альтернативних місцевих заходів – різного роду масових заходів, які фізично не дають можливості зібратись опозиційно налаштованим громадянам⁴⁰;
- перешкоджання вільному пересуванню громадян до місць проведення масових акцій; як правило, до таких акцій залучають службовців ДАІ, які під різними приводами не дозволяють перевізникам доставити людей до місця проведення акції (насамперед, це стосується акцій, що проводяться в Києві)⁴¹.

Перешкоджання мирним зібранням під час виборчої кампанії. Практику перешкоджання мирним зібранням або їх заборони влада (партія влади) поширила на зустрічі кандидатів у депутати з виборцями, а також на мітинги, що їх організують опозиційні політичні сили в межах передвиборчої агітації. Найбільш активно використовувалися відмови під різними приводами в місці проведення заходів та їх судові заборони:

- відмови опозиційним кандидатам у місці проведення агітаційних акцій під приводом альтернативних місцевих заходів або “контрмітингів”⁴². При цьому, відзначається, що в організації “контрмітингів” беруть участь представники місцевої влади, до їх проведення

залучаються місцеві бюджетники, а самі вони “по всій країні організовуються за одним сценарієм”⁴³;

- судові заборони мітингів і зустрічей кандидатів від опозиції з виборцями. Так, адміністративними судами за позовами органів місцевого самоврядування були заборонені мітинг Об’єднаної опозиції в Чернігові; зустрічі з опозиційними кандидатами в Харкові та м.Вишневому Київської області; мітинг на підтримку чесних виборів у Володимир-Волинському (“Народне віче”, 17 жовтня) та Донецьку (27 жовтня). Нарешті, 27 жовтня 2012р. Київський окружний адміністративний суд заборонив проведення будь-яких масових заходів, крім державних, у центральній частині столиці до 12 листопада включно⁴⁴.

Примітно, що суди вдаються до однакової мотивації своїх рішень: у всіх випадках судові рішення апелюють до “інтересів національної безпеки та громадського порядку”, містять у тій чи іншій формі твердження про те, що масові заходи можуть створити “реальну небезпеку заворушень і злочинів”, загрожувати “здоров’ю, правам і свободам населення”, а відмова аргументується неспроможністю місцевої влади забезпечити охорону громадського порядку та безпеку дорожнього руху. Така аргументація виглядає досить

³⁶ Зубар Н., Северин О. Припинити системні порушення права на мирні збори! – Сайт “Майдан”, 11 червня 2012р., <http://maidan.org.ua>.

³⁷ Див.: Спільна заява громадських організацій щодо захисту свободи мирних зібрань в Україні. – Сайт “Майдан”, 14 вересня 2012р.

³⁸ Наприклад, знесення в листопаді 2011р. табору чорнобильців, які пікетували обласний Пенсійний фонд у Донецьку (під час розгону акції протесту загинув шахтар-інвалід Г.Конопльов). Див.: Шибалов Є. Донецький Чорнобиль. Перша кров. – Дзеркало тижня, 28 листопада 2011р.; спроба розгону мітингу проти прийняття Закону “Про засади державної мовної політики” 4 липня в Києві. Див.: Міліція заперечує штурм Українського дому. – Сайт “ТСН.ua”, 4 липня 2012р., <http://tsn.ua>.

³⁹ Як це сталося у квітні 2010р., коли вночі перед ратифікацією Парламентом “Харківських угод” будівля Верховної Ради була оточена синіми наметами із символікою ПР, а в день ратифікації – сотнями прихильників партії влади.

⁴⁰ Так, на столичному Майдані Незалежності від часу масової акції підприємців у листопаді 2011р. постійно проводяться масові гуляння, конкурси, концерти, виставки тощо. Така ж ситуація, наприклад, у Черкасах, де, за словами координатора Об’єднаної опозиції Черкащини Л.Даценка: центральну площу міста “із Соборної можна сміливо перейменувати на митинг в Києві”. Див.: Писарева Н. На центральній площі Черкас заборонили проводити акції. – GAZETA.ua, 10 вересня 2012р., <http://gazeta.ua>

⁴¹ Зокрема, під час масових протестних акцій підприємців проти прийняття Податкового кодексу в листопаді 2010р. ДАІ не пропускали до Києва громадян, які мали намір взяти участь в цих акціях, з Вінниці, Дніпропетровська, Миколаєва, Полтави, Харкова, ін. міст та областей України. Див., наприклад: ГАІ не пускає підприємців із областей на митинг в Києві. – Сайт “Дело”, 18 листопада 2010г., <http://delo.ua>.

⁴² Так, 14 серпня, в робочий день, у Мелітополі Запорізької області на центральній площі міста був нібито запланований “медовий ярмарок”, 17 серпня у Васильківській області – ярмарок-продаж “товарів народного вжитку”. Внаслідок цього, опозиційні кандидати отримали відмови у проведенні зустрічей з виборцями. 15 серпня в смт Комінтернівське Одеської області опозиційному кандидату відмовили в можливості зустрічі з виборцями, оскільки нібито на той самий час і в тому самому місці мала відбутися зустріч з виборцями кандидата від ПР.

⁴³ За даними “Майдан-моніторинг: Вибори-2012”. Див.: Гарбар В., Зубар Н., Северин О., Ямщикова Л. Систематичні порушення закону про вибори. 40 днів до голосування. – Сайт “Майдан”, 18 вересня 2012р.

⁴⁴ Див.: Опозиції не дозволяють провести мітинг у Чернігові. – Українська правда, 30 вересня 2012р.; Харківський суд заборонив зустріч Яценюка, щоб зберегти життя громадян. – Українська правда, 14 жовтня 2012р.; УДАР: суд заборонив зустріч Кличка з виборцями, бо “реально небезпечно”. – УНІАН, 18 жовтня 2012р., <http://www.unian.ua>; В Донецьке партія влади против чесних виборів, или как сносили палаточный городок. – <http://maidanua.org/monitor/reports/view/310>.

чиніною як по суті, так і на фоні безперешкодного проведення масових заходів провладних політичних сил та їх союзників⁴⁵.

ОЦІНКИ СТАНУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН

Оцінюючи зміни, що сталися у країні за час президентства В.Януковича та діяльності Уряду М.Азарова, покращення із забезпеченням прав і свобод громадян відзначили лише 10% опитаних (від 22% на Півдні до 2% на Заході); погіршення – 41% (від 68% на Заході до 25% на Півдні); відсутність змін – 42% (від 51% на Сході до 26% на Заході). Значних відмінностей у розподілі оцінок, залежно від віку респондентів, немає.

Більш позитивно оцінюють зміни в забезпеченні прав і свобод громадян потенційні виборці партії влади: 35% з них відзначили покращення в цій сфері, лише 7% – погіршення, 53% – вважають, що ситуація не змінилася (таблиця “Яким чином... змінилося...?”; с.50-51).

ОЦІНКИ РІВНЯ ДЕМОКРАТІЇ У КРАЇНІ

На думку громадян, станом на червень 2012р., рівень демократії у країні міг бути оцінений у 2,80 бала за п'ятибальною шкалою⁴⁶. При цьому, якщо відмінності в оцінках між віковими групами є незначними, то регіональні відмінності – досить виразними. Так, на Заході та в Центрі середні оцінки становлять 2,40 і 2,59 бала, відповідно, а на Півдні і Сході – 3,25 і 3,03. Так само виразними є відмінності за ознакою електоральних симпатій: наприклад, середня оцінка потенційних виборців ПР – 3,68 бала, тоді як виборців “Батьківщини” – 2,31 бала, а “Свободи” – 2,04.

Окреслена ситуація з дотриманням права громадян на мирні зібрання є несприятливою для забезпечення виборчої агітації політичних сил і кандидатів - суб'єктів виборчого процесу. Як свідчать масові випадки перешкоджання проведенню агітаційних заходів переважно – опозиційних кандидатів, влада, провладні політичні сили та навіть суди застосовують у боротьбі проти опозиції засоби, відпрацьовані впродовж останніх двох років практикою заборон і порушень права громадян на мирні зібрання. Подібність сценаріїв перешкоджання

заходам опозиційних кандидатів, аргументації судових рішень з їх заборони дозволяє припускати, що ці дії координуються з єдиного центру.

Право на вільні вибори

Право громадян на волевиявлення та вільні вибори до органів державної влади закріплені у 69 і 71 статтях Конституції України. Згідно із ст.71, “Вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. **Виборцям гарантується вільне волевиявлення**” (виділено – *ред.*).

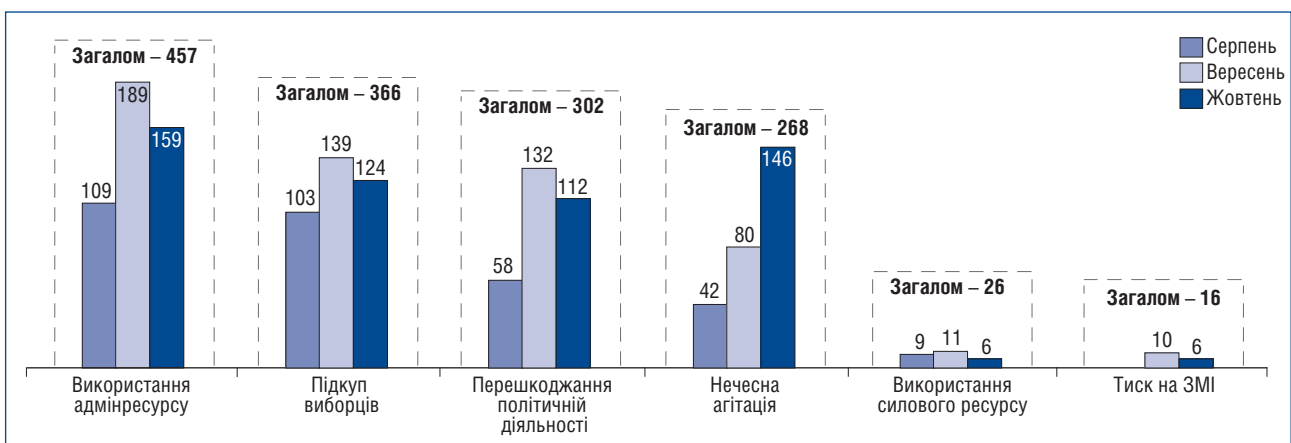
Вільне волевиявлення, зокрема у процесі виборів до Парламенту, можливе винятково за умов жорсткого дотримання виборчого законодавства, яке унеможливує будь-які маніпулювання волею громадян не лише під час самої процедури виборів і підрахунку голосів, але й під час виборчих перегонів.

Офіційно парламентська виборча кампанія розпочалася в Україні 30 липня 2012р.

Однак, задовго до офіційного початку виборчих перегонів політичні сили та окремі кандидати вже вели активну боротьбу за голоси виборців, у т.ч. – із застосуванням засобів, далеких від передбачених виборчими правилами, чинним законодавством і нормами політичної культури.

Так, саме до початку виборів активно використовувались і продовжують використовуватися такі засоби, як зловживання адміністративним ресурсом та підкуп виборців. За даними проекту “Майдан Моніторинг: Вибори 2012”, до офіційного початку виборчої кампанії найбільш поширеними порушеннями були підкуп виборців (131 зареєстрований випадок) і використання адміністративного ресурсу (61 випадок)⁴⁷. За підсумками офіційної виборчої кампанії (серпень-жовтень), першу позицію посіло використання адміністративного ресурсу (457 випадків), другу – підкуп виборців (366 випадків) (діаграма “Рейтинг порушень виборчого законодавства...”⁴⁸).

Рейтинг порушень виборчого законодавства (серпень-жовтень 2012р.),
% опитаних

⁴⁵ Так, 9 серпня на площі Свободи в Харкові відбувся чисельний мітинг КПУ, також постійно проводяться масові заходи, що їх ініціює місцева влада. Що стосується “безпеки дорожнього руху”, то рух дійсно перекривали працівники ДАІ, але – під час поїздок т.зв. “VIP-агітаторів” – Прем’єр-міністра України та лідера ПР (18-19 жовтня 2012р., АР Крим). Див.: Братушак О. Адмінресурс Азарова. – Українська правда, 23 жовтня 2012р.

⁴⁶ Упродовж грудня 2001р. – червня 2012р. середня оцінка рівня демократії лише двічі перевищувала 3 бали: у травні 2010р. – 3,46, та в жовтні 2010р. – 3,07. Після жовтня 2010р. оцінка плавно знижувалася до вказаних вище 2,8 бала.

⁴⁷ Див. проект “Майдан Моніторинг: Вибори 2012”. – Сайт “Майдан”, <http://maidanua.org/vybory2012>.

⁴⁸ Джерело: Сьомий звіт за результатами загальнонаціонального спостереження – парламентські вибори 2012: жовтень, 26 жовтня 2012р., <http://opora.org.ua>.

Застосування адміністративного ресурсу

За результатами моніторингу перебігу виборчої кампанії, аналітиками Громадської мережі “ОПОРА” зроблено висновок про те, що обсяг зловживань адміністративним ресурсом в агітаційних цілях був “безпрецедентно масштабним”, спостерігалася “тотальна мобілізація посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування, працівників бюджетних установ до участі в передвиборчій кампанії на користь провладної партії та кандидатів-мажоритарників”⁴⁹.

Можна вирізнити такі головні форми застосування адміністративного ресурсу у виборах-2012: примушення “бюджетників” до агітації за партію влади⁵⁰; використання бюджетних програм для агітації; агітацію в державних і комунальних закладах⁵¹; перешкоджання агітації (не провладних) політичних сил і кандидатів у депутати⁵²; публічна підтримка провладних кандидатів державними посадовцями, в т.ч. вищими (т.зв. “VIP-агітація”).

Природно, що лідером у застосуванні адміністративного ресурсу є партія влади – Партія регіонів, оскільки саме вона має його у своєму розпорядженні. Почесним лідером партії є Президент України, лідером – Прем’єр-міністр, членами ПР є три віцепрем’єр-міністри та ряд міністрів і глав органів центральної виконавчої влади, глави всіх ОДА, голови 20 обласних рад та ін. Партія регіонів має найбільші інформаційні та фінансові ресурси, включно з можливістю використовувати кошти державного та місцевих бюджетів у виборчих інтересах партії, її партнерів та висунутих нею і її партнерами кандидатів у депутати (таблиця “Найрейтинговіші партії, що беруть участь у парламентських виборах-2012, та їх ресурси”, с.46-48).

Випадки застосування адміністративного ресурсу на користь партії влади не припиняються правоохоронними органами та не стають предметом їх розгляду – що не лише свідчить про тотальний контроль над цими органами з боку президентської “вертикалі”, але й сприяє відкритому використанню адміністративного тиску з метою забезпечення потрібних владі результатів виборів.

Узагальнені дані громадських структур, що здійснюють моніторинг перебігу виборчої кампанії, підтверджують лідерські позиції Партії регіонів у зловживанні адміністративним ресурсом. Так, упродовж жовтня, Громадська мережа “ОПОРА” зафіксувала 159 випадків зловживань, 132 з них – за участю ПР; другу позицію посіли кандидати-самовисуванці (26 випадків)⁵³.

⁴⁹ Там само.

⁵⁰ Особливого резонансу набули повідомлення про те, що у квітні 2012р. Віце-прем’єр-міністр соціальної політики С.Тігіпко доручив державним адміністраціям терміново внести до штатних розкладів соціальних служб 12 тис. тимчасових посад. Надалі у ЗМІ з’явилися повідомлення про те, що умовою прийняття на ці посади було зобов’язання майбутніх працівників агітувати в різний спосіб за партію влади. Див., наприклад: “Регіонали” планують найняти 12 тис. агітаторів за 400 млн. бюджетних гривень (Документ). – Тиждень, 7 червня 2012р.; 12 тисяч соціальних працівників працюють агітаторами Партії регіонів. – Сайт ТРК “ТБІ”, 16 серпня 2012р., <http://tv.tvi.ua>.

За даними проекту “Майдан Моніторинг...”, “12 тисяч таких соціальних працівників держава найняла на роботу на пірроку. І всі вони отримують зарплату з Державного бюджету. Ми отримували численні повідомлення з усіх регіонів України про діяльність таких агітаторів. А також, ми маємо низку, на жаль, на сьогодні не підтверджених документально, повідомлень про те, що чи не всі вони були відібрані місцевими структурами Партії регіонів після відповідних вишкілів”. Див.: Гарбар В., Зубар Н., Северин О., Ямщикова Л. Систематичні порушення закону про вибори. 40 днів до голосування. – Сайт “Майдан”, 18 вересня 2012р.

⁵¹ За повідомленнями проекту “Майдан Моніторинг...”, “агітація в державних і комунальних закладах має масовий характер в Одеській, Харківській областях та в Криму. Але зустрічається скрізь... У школах відбувалося вручення школярам сувенірної продукції і навіть сумок і дощовиків з символікою Партії регіонів, і перетворення їх таким чином на живих носіїв реклами. Спроби маніпулятивного використання дітей задля досягнення електорального результату видаються особливо кричущими порушеннями. Це відбувалося масово 1 вересня... Найбільш диким є випадок, коли у великій кількості шкіл ОВО №94 1 вересня одночасно пролунав аудіозапис поздоровлення з елементами агітації кандидата-депутата Т.Засухи. Див.: Гарбар В., Зубар Н., Северин О., Ямщикова Л. Систематичні порушення закону про вибори. 40 днів до голосування...

⁵² Пошкодження або знищення агітаційних матеріалів не лояльних до влади політичних сил і кандидатів мають масовий характер. Надзвичайного суспільного резонансу набула ситуація з біл-бордом “Взнала, що внук голосував за “Регіони” – переписала хату на kota”. Див.: “Бигборд испугал регионалов”. – “Днепродзержинск online”, 13 серпня 2012р., <http://dndz.com.ua>; “Разработчик билборда “Про бабулю и kota” объявлен в уголовный розыск”. – Там само, 14 серпня 2012р.

⁵³ Див.: Сьомий звіт за результатами загальнонаціонального спостереження – парламентські вибори 2012: жовтень ...

Громадська думка та позиції експертів

ГРОМАДЯНИ ПРО ДЖЕРЕЛА ПОРУШЕНЬ І ФАЛЬСИФІКАЦІЙ ВИБОРІВ

Головними джерелами порушень і фальсифікацій виборів, на думку громадян, є насамперед:

- великий бізнес, що впливає на політику – 27% (від 32% у Центрі до 16% на Півдні);
- кандидати в депутати, які балотуються в мажоритарних округах, – 12%;
- політичні партії – 10%;
- представники центральної влади – 10% (у трьох останніх випадках регіональні відмінності є статистично не значимими).

Наведений рейтинг порушників є дійсним для всіх вікових груп та електорату всіх прохідних партій. Найбільше тих, хто головним джерелом порушень і фальсифікацій вважає великий бізнес, – серед виборців “Свободи” (35%), “УДАРу” (33%) і “Батьківщини” (32%), найменше – ПР (21%) і “Україна – Вперед!” (25%).

Порушень і фальсифікацій очікують: від кандидатів-мажоритарників – найбільшою мірою виборці “Україна – Вперед!” (15%), найменшою – “Свободи” (5%); від політичних партій, відповідно – виборці ПР (13%) і “Свободи” (5%); від представників центральної влади, відповідно – виборці “Свободи” та “УДАРу” (по 18%) і ПР (5%).

Членів виборчих комісій вважають джерелом порушень і фальсифікацій лише 7% громадян (від 12% на Півдні до 5% на Сході). Найбільше тих, хто поділяє таку думку, серед електорату ПР – 12%, найменше – “УДАРу” (4%).

ЕКСПЕРТИ ПРО ГОЛОВНІ ДЖЕРЕЛА ПОРУШЕНЬ І ФАЛЬСИФІКАЦІЙ НА ВИБОРАХ

За оцінками експертів, головними джерелами порушень і фальсифікацій на виборах є, насамперед:

- представники центральної влади – 19%;
- великий бізнес, що впливає на політику – 18%;
- представники місцевої влади – 16%;
- політичні партії – 12%;
- члени виборчих комісій – 10%.

Виборців як потенційне джерело порушень і фальсифікацій відзначили лише 2% експертів. Зовсім не очікують порушень експерти від міліції, судів, Збройних Сил, міжнародних та українських неурядових організацій. 14% експертів не змогли визначитися з відповіддю.

Підкуп виборців

Підкуп виборців є засобом впливу на волевиявлення громадян, широко апробованим в Україні на виборах різних рівнів. Використовуються найрізноманітніші форми підкупу: від роздачі грошей, продуктів і подарунків дітям – до надання техніки, обладнання тощо освітнім і медичним закладам або певним віковим чи професійним категоріям громадян (від окулярів для пенсіонерів – до велосипедів для поштарів). Однак, у процесі нинішньої виборчої кампанії

підкуп виборців набув надзвичайно масового характеру, насамперед через благодійні фонди, переважно – іменні⁵⁴.

Водночас, слід відзначити дві особливості явища підкупу виборців у поточній виборчій кампанії. Перша стосується політичних сил і кандидатів у депутати, друга – позицій громадян, але в поєднанні вони можуть мати реальний маніпулятивний вплив на волевиявлення виборців.

Отже, з боку політичних сил і кандидатів, насамперед провладних, спостерігалось активне використання бюджетних коштів для спрямування їх на потреби тих територій, де балотувалися кандидати від партії влади та її партнерів. Частина цих коштів була завбачливо закладена до бюджетного кошторису ще у грудні 2011р., на етапі затвердження Держбюджету-2012 – як субвенції з центрального бюджету місцевим, частина – передбачена змінами до Держбюджету, що вносились з квітня фактично до завершення передвиборчої кампанії. Найбільші суми, виділені з Держбюджету на певні округи, наводяться

в таблиці “Топ-10 виборчих округів, що отримали...”⁵⁵; загальні суми бюджетних субвенцій і дотацій, виділених на області України – на карті ““Дотації та субвенції з Державного бюджету...”⁵⁶. Останні дані свідчать, що переважна частина дотацій і субвенцій спрямовувались у 2012р. до базових для Партії регіонів електоральних областей країни.

З іншого боку, досить примітним є ставлення громадян до явища “продажу голосів”. Так, лише дещо більше половини громадян засвідчили негативне ставлення до продажу виборцями їх голосів – 51% (від 54% на Заході та в Центрі до 46% на Сході). “З розумінням” ставляться до такого продажу, оскільки виборці “йдуть на це через скрутне матеріальне становище”, 24% громадян (від 28% на Сході до 20% на Заході та Півдні). Засвідчили байдужість до явища “продажу голосів” 19% громадян (без значимих регіональних відмінностей).

Найбільшою мірою привертає увагу ставлення громадян до форм підкупу виборців. Більшість опитаних вважають безумовним підкупом:

Топ-10 виборчих округів, що отримали у 2012р. найбільші субвенції з Державного бюджету

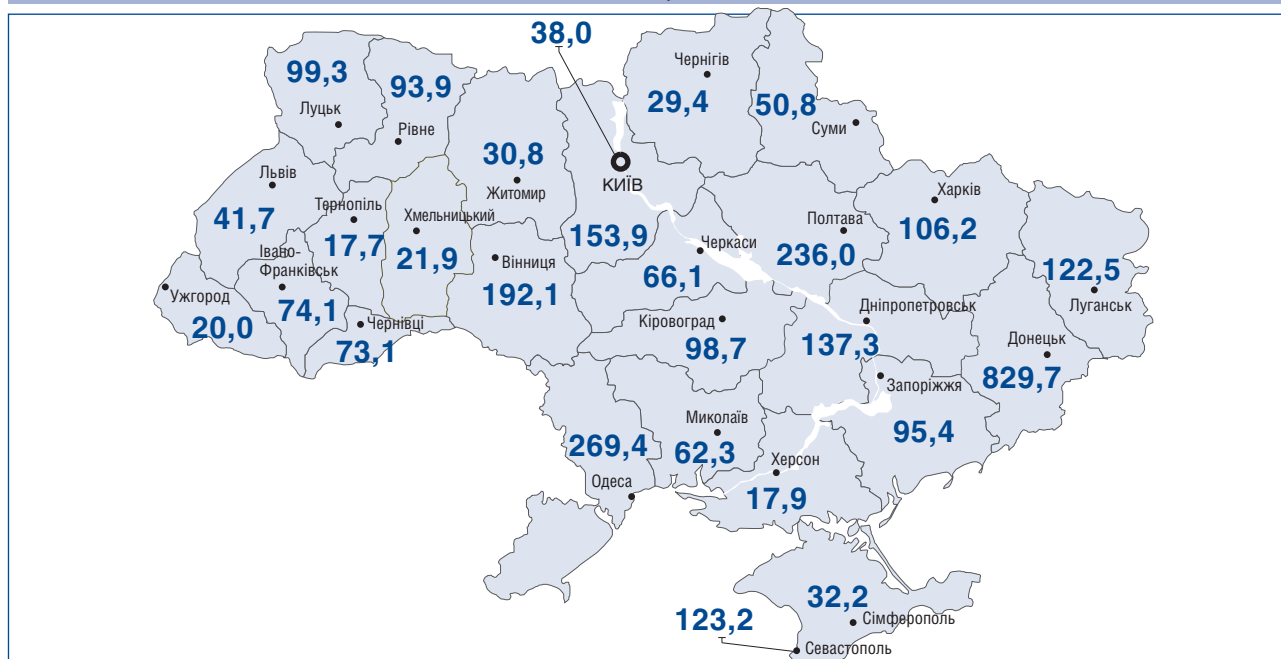
Сума виділених бюджетних коштів, млн. грн.	Округ	Депутат, який балотується в окрузі, партія, що висунула депутата	Примітка
170 (28)	№47 Донецька область	О.Азаров	Син Прем'єр-міністра України. Примітно, що у 2011р. м.Слов'янськ (територія округу) отримало з Держбюджету 15 млн. грн., у 2010р. – субвенцій не було зовсім.
155,2	№54 Донецька область	В.Лук'янов (ПР)	Депутат ВР V і VI скликань
152,5 (163)	№97 Київська область	С.Федоренко (ПР)	За повідомленнями ЗМІ, особа, наближена до Прем'єр-міністра України М.Азарова
99,2	№81 Запорізька область	А.Пшонка (ПР)	Депутат ВР V і VI скликань. Син Генерального прокурора України
95	№65 Житомирська область	В.Литвин,	Депутат ВР IV і VI скликань. Голова ВР-VI. На округ В.Литвина виділено коштів удвічі більше, ніж на решту п'ять округів області
74,8	№95 Київська область	П.Мельник (ПР)	Депутат ВР III, V і VI скликань; ректор Національного університету державної податкової служби України. За повідомленнями ЗМІ, особа, наближена до Прем'єр-міністра України М.Азарова
74	№46 Донецька область	С.Клюєв (ПР)	Депутат ВР V і VI скликань; заступник голови ПР. Брат А.Клюєва – секретаря РНБО України
73,9	№78 Запорізька область	В.Баранов (Народна партія)	Депутат ВР VI скликання; Голова парламентського комітету з питань бюджету; за даними руху “Чесно”, у 2011р. та 2012р. постійно вносив пропозиції про виділення бюджетних коштів на територію округу, в чому вбачається конфлікт інтересів.
65,5	№55 Донецька область	В.Омельченко (ПР)	
57,5	№56 Донецька область	В.Борт (ПР)	Депутат ВР V і VI скликань.

⁵⁴ Так, упродовж серпня 2012р. спостерігачі Громадської мережі “ОПОРА” зафіксували інтенсивну передвиборчу діяльність 64 фондів у 22 областях України. Понад половини (34) цих фондів належать кандидатам-самовисуванцям, 20 – є інструментом агітаційної діяльності кандидатів від ПР. Решта – створені або діють в інтересах кандидатів від ВО “Батьківщина” та “УДАР”. – Див.: П'ятий звіт за результатами загальнонаціонального спостереження – парламентські вибори 2012, 4 вересня 2012р., <http://opora.org.ua>.

⁵⁵ Джерела: Округ сына Азарова уже получил из госбюджета более 100 миллионов гривен. – Новый регион, 21 сентября 2012г., <http://www.nr2.ru/kiev/404767.html>; Азаров помог сыну из бюджетных денег еще 16 миллионами. – SMIUA.net, 3 октября 2012г., <http://smiua.net>; За время выборов на округ сына Азарова из бюджета выделили свыше 170 млн. грн. – 22 октября 2012г., <http://vybory.online.ua>; Хто з кандидатів “вибив” на округ найбільше бюджетних коштів: розслідування ТБі. – Сайт ТБі, 23 жовтня 2012р., <http://tvi.ua>; Павло Різаник: щоб зняти мене з перегонів, Азаров скликав таємну нараду в Броварах. – Сайт партії УДАР, 24 жовтня 2012р., <http://klichko.org>; Лещенко С. Литвин. Адмінресурс в ім'я перемоги. – Українська правда, 25 жовтня 2012р.; дані про персоналії сайту “Чесно”. – <http://www.chesno.org/meter/person>

Зауваження: в різних джерелах іноді наводилися різні дані про суми виділених бюджетних коштів (так, різняться дані стосовно округу №47 – від 28 млн. до понад 170 млн. грн.). Однак, жодні дані не були публічно поставлені під сумнів та/або оскаржені в судовому порядку.

⁵⁶ Джерело: Хто з кандидатів “вибив” на округ найбільше бюджетних коштів: розслідування ТБі. – Сайт ТБі, 23 жовтня 2012р., <http://tvi.ua>. Карта розроблена в межах програми *Тендер News з Наталією Седлецькою* (телеканал ТБі). Враховані субвенції і дотації, виділені на області за статтями “заходи щодо соціально-економічного розвитку окремих територій” та “фінансування медицини та закладів охорони здоров'я”.

**Дотації та субвенції з Державного бюджету України обласним бюджетам України на 2012р.,
млн.грн.**

ДОВІДКОВО

За ознакою електоральних прихильностей, найбільш нетерпимими до "продажу" голосів є виборці КПУ (68%), "Свободи" (63%) і "Батьківщини" (62%), більш толерантними – "УДАР" (49%) і "Україна – Вперед!" (47%). Найбільше тих, хто до продажу голосів ставиться "з розумінням", – серед електорату "Україна – Вперед!" (27%) і ПР (24%); найменше – серед виборців "Свободи" (12%) (таблиці "Як Ви ставитеся до того, що виборці "продають" свої голоси?", с.52).

Доречно зазначити, що 77% респондентів відмовилися відповідати на питання "За яку суму Ви готові проголосувати за політичну силу чи кандидата в депутати, за якого без грошової винагороди Ви б не проголосували?". Решта – назвали різні суми винагороди. Середня ціна голосу – 2 650 грн., або дещо більше \$300.

- виплату людям грошей в обмін на виборчий бюлетень у день виборів – 88% (від 94% на Півдні до 83% на Заході);
- роздавання людям грошей від імені кандидата в депутати – 82% (від 90% на Півдні до 76% на Сході);
- роздавання людям речей, продуктів тощо від імені кандидата в депутати – 72% (від 82% на Півдні до 63% на Сході);
- зобов'язання кандидата в депутати вкласти в округ значні суми грошей після виборів у разі перемоги – 53% (від 61% на Півдні до 46% на Сході).

Водночас, спрямування в округ з ініціативи кандидата в депутати грошей з державного бюджету на побудову доріг, водогонів тощо відносно більшість громадян підкупом не вважають – 46%. При цьому, така позиція переважає на Півдні і Сході (у Центрі між тими, хто поділяє цю думку, і тими, хто її не поділяє, різниця є статистично не значимою), серед молоді 18-29 років, а також – серед електорату ПР, де ця перевага є особливо виразною (56% виборців ПР не вважають спрямування у "свій" округ бюджетних грошей підкупом виборців – проти 29% тих, хто впевнений у протилежному (таблиці "Чи можна вважати підкупом...?", с.54).

Таким чином, використання партією влади (розпорядником бюджетів фактично всіх рівнів) коштів

платників податків у власних виборчих інтересах і водночас нерозуміння громадянами природи походження "щедрості" влади та кандидатів від партії влади можуть призвести до значного викривлення позицій виборців безпосередньо в день виборів.

3.3. ЗОВНІШНІЙ ВПЛИВ НА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНУ СИТУАЦІЮ В УКРАЇНІ

Парламентські вибори в Україні викликають значний інтерес з боку світової спільноти – держав-партнерів, міжнародних структур, іноземних громадських і політичних діячів. Цей інтерес має різну спрямованість та специфіку. Очевидно, що різним буде вплив результатів виборів на західному (ЄС, США) і східному (СНД, Митний союз, Росія) напрямках співробітництва.

Оцінюючи виборчу ситуацію, станом на кінець жовтня 2012р., можна зробити наступні висновки.

1. Не простежується масового, скоординованого та активного зовнішнього впливу на виборчі процеси, зокрема, на волевиявлення виборців (для порівняння варто нагадати про масштабне зіткнення впливів США і країн ЄС, з одного боку, і Росії – з іншого на президентських виборах в Україні у 2004р.). Тиск на Україну з боку ЄС та США, який триває другий рік поспіль, має загальнополітичний характер і виявляється насамперед у критичних оцінках вибіркового судочинства, кримінального переслідування лідерів опозиції за політичними мотивами, згортання демократичних процесів у країні.

2. Результати парламентських виборів мають надзвичайно важливе значення для подальшого розвитку відносин України з ЄС. Від рівня їх відповідності демократичним стандартам залежатиме подальший розвиток партнерства Києва і Брюсселя (не лише доля Угоди про асоціацію, лібералізація візового режиму, а й весь комплекс взаємовідносин на середньострокову перспективу).

3. Вибори (в разі визнання їх недемократичними і запровадження відповідних санкцій проти української сторони) можуть суттєво вплинути на зовнішньополітичний курс України. Альтернативою ізоляції на Заході може стати інтеграція на Схід (Митний союз).

Зовнішньополітичний фон виборчої кампанії

Окреслюючи зовнішньополітичний фон парламентських виборів, слід відзначити наступні моменти.

Перше. Виборча компанія відбувається на фоні глибокої кризи відносин Києва і Брюсселя, переважно – через внутрішньополітичні події в Україні (насамперед, через низьку ефективність соціально-економічних реформ, боротьби з корупцією, корозію судової системи, відчуження влади від суспільства). Найбільш негативну реакцію лідерів ЄС викликають посилення авторитарних тенденцій у країні, згортання демократичних процесів, політична ангажованість судів, що використовуються для переслідування лідерів опозиції.

Останнє найбільш критично позначається на відносинах України з ЄС. Ідеться насамперед про засудження колишніх урядовців – Ю.Тимошенко, Ю.Луценка, В.Івашенка. Зокрема, справа Ю.Тимошенко викликала колосальний негативний резонанс у світі: одностайно засудили переслідування лідера опозиції керівництво та лідери країн ЄС, а також – США, Канади, інших країн світу, авторитетні міжнародні організації⁵⁷.

Керівництво ЄС і лідери європейських країн досить критично оцінюють ситуацію в Україні. Напередодні та під час виборчої кампанії з боку Євросоюзу пролунало ряд ультимативних заяв. Високий Представник ЄС з питань зовнішньої політики та політики безпеки К.Ештон під час засідання Європарламенту 11 вересня 2012р. наголосила, що ЄС хоче бачити “прогрес у трьох сферах: виборче правосуддя, проведення чесних і вільних виборів, а також відновлення реформ у рамках Порядку денного асоціації”⁵⁸.

Президент Єврокомісії Ж.Баррозу, виступаючи на щорічній конференції глав делегацій ЄС 4 вересня 2012р. зазначив: “Ми завершили переговори з Україною, але підписання Угоди буде залежати від відданості Києва європейським цінностям”⁵⁹.

Аналогічні позиції зафіксовані в Резолюції Європарламенту від 12 вересня 2012р., де депутати вимагають від української влади забезпечення верховенства права, поваги до прав людини, а також припинення переслідування опозиції⁶⁰.

14 вересня 2012р. Комісар ЄС з питань розширення та європейської політики сусідства Ш.Фюле, Міністр закордонних справ Швеції К.Більдт та голова Комітету з питань закордонних справ Європарламенту Е.Брок виступили зі спільною заявою, у якій наголошується, що “легітимність майбутнього парламенту залежатиме від проведення виборів, які мають бути вільними та чесними, відповідно до найвищих міжнародних стандартів”. Європейські лідери висловили жаль, що “наслідки нинішньої ситуації не дадуть можливості двом вірогідним лідерам опозиції брати участь у

парламентських виборах внаслідок судових процесів, які не відповідали міжнародним стандартам чесності, прозорості та незалежності юридичного процесу”⁶¹.

Друге. Так само негативно оцінюють внутрішні процеси в Україні власті США. Про це свідчить спільна Заява Саміту ЄС-США (листопад 2011р.), в якій наголошується на спільній співпраці у просуванні демократії і сприянні модернізації в країнах Східної Європи (в т.ч. в Україні)⁶². У березні 2012р. під час саміту з ядерної безпеки в Сеулі Президент США Б.Обама на зустрічі з Президентом України В.Януковичем висловив занепокоєність “з приводу вибіркового переслідування політичної опозиції”⁶³.

22 вересня 2012р. Сенат США ухвалив резолюцію із засудженням “вибіркового та політично мотивованого переслідування та ув’язнення колишнього Прем’єр-міністра Юлії Тимошенко” та закликом до Держдепартаменту США запровадити заборону на видачу віз “особам, відповідальним за ув’язнення...”⁶⁴.

Державні діячі, громадські організації, представники політичного істеблішменту США критично оцінюють внутрішньополітичну ситуацію в Україні, насамперед переслідування лідерів опозиції. З такими заявами виступили представники Держдепартаменту США М.Торнер і В.Нуланд, Посол США в Україні Д.Тейффт, Президент Асоціації конгресменів США Д.Слеттері, экс-Держсекретар США К.Райс та ін.

Третє. Авторитетні міжнародні організації загально негативно характеризують внутрішньополітичну ситуацію в Україні. Про глибоку стурбованість європейської спільноти подіями в Україні, зокрема, згортанням демократичних процесів свідчать Резолюція ПАРЕ (26 січня 2012р.) та резолюція Парламентської асамблеї ОБСЄ (8 липня 2012р.)⁶⁵. В документах наголошується на неприпустимості вибіркового правосуддя, кримінального переслідування опозиції. ПА ОБСЄ закликає Україну “звільнити всіх політв’язнів”⁶⁶. В обох документах наголошується на важливості проведення виборчої кампанії в Україні згідно зі світовими демократичними стандартами.

Своєю чергою, авторитетні міжнародні організації (*Freedom House, Amnesty International, Transparency International, Economist intelligence* та ін.) також фіксують погіршення стану демократії в Україні. За їх оцінками, у країні в цілому знижується рівень демократичного розвитку, незадовільно забезпечуються політичні права громадян і свобода ЗМІ, погіршується ситуація у сфері протидії корупції⁶⁷. У згаданому вище Звіті *Freedom House* “Б’ючи на сполох – раунд 2: на захист демократії в Україні” наголошується: “Сьогодні двома найбільшими чинниками, що підривають демократію в Україні, є вибіркове переслідування політичних опонентів і поширення корупції як невід’ємної складової управління”⁶⁸.

⁵⁷ Докладно див.: Відносини ЄС-Україна-Росія: проблеми і перспективи. Аналітична доповідь Центру Разумкова. – Національна безпека і оборона, 2012, №4-5, с.5-6.

⁵⁸ Євросоюз хотів би бачити прогрес в Україні і ставить у приклад Молдову. – УНІАН, 11 вересня 2012р.

⁵⁹ Києву обіцяють Європу за умови відданості цінностям. – Українська правда, 4 вересня 2012р.

⁶⁰ Європарламент призвал Україну отменити ответственность чиновников за политические действия. – Украинские новости, 13 сентября 2012г., <http://un.ua>.

⁶¹ Фюле, Бильдт і Брок заявили Януковичу, що легітимність майбутньої Верховної Ради залежатиме від перебігу виборів. – УНІАН, 14 вересня 2012р.

⁶² У документі сторони закликають Уряд України “виконувати свої зобов’язання щодо прихильності демократичним цінностям і верховенству закону й щодо проведення справедливих, відкритих і неупереджених судових процесів, пов’язаних із колишніми членами уряду, включаючи будь-яку апеляцію у випадку пані Тимошенко”. Див.: США та ЄС закликають Київ допустити Тимошенко до виборів. – Українська правда, 29 листопада 2011р.

⁶³ Обама висловив Януковичу занепокоєність США переслідуванням української опозиції. – УНІАН, 28 березня 2012р.

⁶⁴ Текст Резолюції див.: Сайт Сенату США, <http://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/S%20Res%20466.pdf>.

⁶⁵ Див., відповідно: Резолюція ПАРЕ щодо України (повний текст, з правками). – Сайт “Тиждень”, 28 січня 2012р.; Офіційний сайт ОБСЄ – <http://www.oscepa.org>.

⁶⁶ Там само.

⁶⁷ Див.: Відносини ЄС-Україна-Росія: проблеми і перспективи..., с.5.

⁶⁸ Переслідування політичних опонентів і корупція найбільше підривають демократію в Україні – *Freedom House*. – УНІАН, 5 липня 2012р.

Четверте. Для російської сторони проблема українських виборів поки залишається “за кадром”. У цьому контексті можна нагадати лише привітання Голови російського уряду Д.Медведева делегатам XIV з'їзду Партії регіонів (31 липня 2012р.)⁶⁹.

Російська сторона, на відміну від ЄС та США, не переймається демократичністю виборчого процесу в Україні адже, з одного боку, практика проведення виборів у Російській Федерації не відрізняється на краще від української, а вимоги щодо верховенства права та розвитку демократії не є визначальними щодо приєднання до євразійських інтеграційних структур (ЄП, Митний союз). З іншого – керівництво РФ очевидно, усвідомлює, що результати виборів суттєво не вплинуть на характер та специфіку двостороннього діалогу.

Водночас, оцінюючи інформаційні можливості зовнішніх суб'єктів впливу, слід зазначити, що Росія має набагато міцніші позиції в українському інформаційному просторі, ніж європейські країни і США. Тому не можна заперечувати, наприклад, можливого негативного впливу на виборчі перспективи опозиційних сил вкидання в інформаційний потік повідомлень про судовий позов Міноборони РФ щодо повернення 3,2 млрд. грн. боргів колишньої ЄЕСУ⁷⁰; нагнітання напруженості в газовій сфері тощо.

Міжнародні спостерігачі

Однією із складових зовнішнього впливу на виборчі процеси в Україні є оцінки зарубіжних і міжнародних інституцій через механізми контролю над дотриманням Україною її міжнародних зобов'язань з проведення виборів. Такий вплив можна визначити як легітимний, врегульований нормами міжнародного права⁷¹.

В Україні інститут спостерігачів пройшов еволюцію у напрямі як збільшення їх числа, так і вдосконалення правового статусу їх повноважень. Він матиме важливе значення на парламентських виборах як механізм довго- та короткострокового спостереження за організацією і проведенням виборчого процесу.

Очевидно, що в позитивних оцінках місій спостереження зацікавлена насамперед діюча влада. Незважаючи на специфіку пропорційно-мажоритарної системи виборів і фактичну неможливість проконтролювати процес виборів на всіх виборчих дільницях (як зазначалося, усього дільниць – 33 762), досвід, набутий спостерігачами під час попередніх виборчих кампаній в Україні, дозволить їм скласти загальну картину рівня демократичності, конкурентності і прозорості виборчого процесу, а їх висновки стануть одним з головних чинників вироблення політичної позиції партнерів щодо результатів проведення виборів в Україні.

Станом на 26 жовтня 2012р., ЦВК зареєструвала 3 797 міжнародних спостерігачів від іноземних країн та міжнародних організацій. Серед

них – найбільш авторитетною і чисельною (635 осіб) є місія Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ (БДІПЛ). У спостереженні також братимуть участь – Міжнародний експертний центр виборчих систем (ICES), Європейська мережа організації зі спостереження за виборами (ENEMO), міжнародна неурядова організація CANADEM, Національний демократичний інститут Міжнародних відносин (НДІ), Міжпарламентська асамблея СНД та ін.⁷²

Аналізуючи перебіг нинішньої виборчої кампанії, міжнародні спостерігачі (ENEMO та НДІ) оприлюднили ряд зафіксованих ними порушень: (а) жеребкування складу окружних виборчих комісій не забезпечила рівне представництво всіх політичних партій; (б) перші засідання дільничних комісій не були проведені належним чином; (в) обмеження мовлення каналу “ТВі”; (г) фізичні перешкоди у проведенні передвиборчих мітингів; (д) зловживання адміністративним ресурсом (зокрема, представлення проектів місцевої влади, фінансованих з державного бюджету, як власні досягнення кандидатів; (е) невдалий перерозподіл меж округів; (є) самоцензура, замовні матеріали у ЗМІ⁷³.

Можна припустити, що позиція найавторитетнішої місії БДІПЛ буде досить жорсткою. 12 вересня Голова місії О.Гловер заявила на прес-конференції: “Ми ознайомилися з резолюціями Парламентської асамблеї Ради Європи та Європейського парламенту, і будемо враховувати ці факти при формуванні наших висновків”⁷⁴. У цих резолюціях містяться вимоги, які українська влада проігнорувала, зокрема – стосовно звільнення колишніх членів Уряду – лідерів опозиції Ю.Тимошенко та Ю.Луценка та надання їм можливості взяти участь у виборах (врізка “Резолюції ПАРЄ і Європарламенту щодо України”, с.49).

21 вересня делегація спостерігачів ПАРЄ оприлюднила заяву, в якій наголошується, що “парламентські вибори... стануть лакмусовим папірцем відданості України демократичним принципам на шляху до подальшої європейської інтеграції”⁷⁵.

Виборча кампанія в Україні викликає значний інтерес іноземних держав і міжнародних організацій. Але якщо для країн Заходу ці вибори є індикатором рівня демократії в Україні, від чого залежатиме характер подальшого діалогу, то для Росії – скоріше проміжним етапом для просування власних інтеграційних ініціатив.

Проведення чесних, прозорих парламентських виборів та відповідні оцінки іноземних спостерігачів стануть недостатньою, але необхідною умовою для подолання кризи довіри та поглиблення взаємодії з ЄС. У разі визнання їх недемократичними виникає загроза міжнародної ізоляції України та переорієнтації її зовнішньополітичного курсу на євразійську інтеграцію.

⁶⁹ Див. От имени партии “Единая Россия” делегатов съезда Партии регионов поздравил Дмитрий Медведев. – Сайт Партії регіонів, 31 липня 2012р., <http://www.partyofregions.org.ua>.

⁷⁰ ЄЕСУ – компанія “Єдині енергетичні системи України” (1995-2009рр.). У 1995-1997рр. президентом компанії була Ю.Тимошенко.

⁷¹ Докладно див.: Зовнішній фактор на президентських виборах-2004..., с.3-13.

⁷² ICES – неурядова громадська некомерційна організація, об'єднує експертів із США, Великої Британії, Нідерландів, Німеччини та Ізраїлю. ENEMO – міжнародна організація, об'єднує громадські організації різних країн; спостереження на виборах-2012 в Україні здійснює за підтримки МЗС Німеччини, урядів Великої Британії, Нідерландів, США та Чорноморського фонду регіональної співпраці. CANADEM – міжнародна некомерційна організація, об'єднує експертів з різних країн. Підтримується Канадською Агенцією міжнародного розвитку та МЗС Канади. НДІ – некомерційна неурядова організація, створена в США, яка підтримує демократичні процеси у світі. Одна із функцій НДІ – організація спостереження на виборах.

⁷³ Докладніше див.: Наблюдатели ENEMO фиксируют множество нарушений в ходе кампании по выборам в Раду-2012. – Интерфакс-Украина, 11 сентября 2012г.; Місія спостерігачів ENEMO фіксує ряд негативних тенденцій під час виборчої кампанії в Україні. – УНІАН, 11 вересня 2012р.; Спостерігачі від НДІ заявляють про необхідність вирішення проблем, які загрожують проведенню чесних виборів. – УНІАН, 17 вересня 2012р.

⁷⁴ Див.: ОБСЄ оцінить выборы с учетом позиций Европы по Тимошенко и Луценку. – Українська правда, 12 вересня 2012р.

⁷⁵ Див.: Делегация спостерігачів ПАРЄ: Выборы станут тестом на відданість України демократії – УНІАН, 22 вересня 2012р.

НАЙРЕЙТИНГОВІШІ ПАРТІЇ, ЩО БЕРУТЬ УЧАСТЬ У ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРАХ-2012, ТА ЇХ РЕСУРСИ

РЕСУРСИ											
№ п/п	№ у виборчому бюлетені	Назва партії, дата реєстрації	Голова партії Перша п'ятірка виборчого списку партії	Передвиборна програма	Чисельність партії, кількість обласних, районних, первинних організацій	Депутати у ВРУ	Представники в Уряді	Глави ОДА, депутати, місцевих рад	Партійні ЗМІ, інформаційні ресурси	Фінансова підтримка	Вибірчий рейтинг Базові регіони
1.	20	Партія регіонів (попередні назви – Партія регіонального відродження України “Трудова солідарність України”; Партія регіонального відродження України) 6 листопада 1997р. №939	М.Азаров <i>В.Янукович – почесний лідер партії</i> 1.М.Азаров 2.Т.Повалій 3.С.Тігіпко 4.А.Клюєв 5.О.Єфремов	“Від стабільності – до добробуту” XIV з’їзд 30 липня 2012р.	1 395 307 271-/32 000	194 196 ²	Прем’єр-міністр М.Азаров Віце-прем’єр-міністри С.Тігіпко Б.Колесніков Р.Богатирьова Міністри: А.Близнюк Ю.Бойко К.Грищенко М.Кулиняк О.Лавринович М.Присяжнюк Д.Саламатін Е.Ставицький Д.Табачник	Глави всіх ОДА, Київської, Севастопольської МДА Голови 20 обласних рад Голови міст, селищ, сіл Депутати місцевих рад	Телеканали: “Україна” “Перший національний” Регіональні кабельні мережі Газета “Сьогодні” Усі комунальні ЗМІ, співзасновниками яких є ОДА, РДА, обласні ради Газети обласних організацій ПР: “Регіон Крым” “Вольний-регіон” “Регіон-експрес” (Запоріжжя) “Київщина регіональна” “Площадь свободы” (Кіровоград) “Жизнь региона” (Луганськ) “Заря региона”, “Регіональний вестник” (Одеса) “Полтавский регион” “Ривненский регион” “Регіон-Севастополь” “Сумской регион” “Время регионов Харьковщины” “Таврический регион” (Херсон) “Черкасская региональная” Регіон “Сиверщина” “Регіон-Донбасс”	Можливість використовувати в рамках виборчої кампанії кошти державного та місцевих бюджетів, ресурси спрямовані на реалізацію економічних і соціальних ініціатив Президента Підтримка ФПГ: Р.Ахметова ⁶ В.Пінчука ⁷ Д.Фірташа ⁸ Ресурси кандидатів, внесених до прохідної частини партійного списку Ресурси кандидатів-мажоритарників Тиск на бізнес (примусове спонсорство) ⁹	Рейтинг¹ 28,1% Базові регіони: Південь – 45,9% Схід – 44,6%

2.	19	Політична партія Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина" 16 вересня 1999р. №1222	Ю.Тимошенко 2. А.Яценюк 3. А.Гриценко 4. О.Турчинов 6. В.Кириленко 7. Г.Неміря	"Справедлива держава, чесна влада, гідне життя" ХІ з'їзд (II етап) 30 липня 2012р.	150 000 27/-/-	99 ³ 118 ⁴	—	Депутати місцевих рад	Телеканали: "5-й канал" (опосередковано через Ю.Стеця) ⁷ "ТВі" (М.Княжицький (№11)) Газета "Вечерние Вести"	Підтримка ФПГ: В.Пінчука ⁷ І.Коломойського ⁷ К.Жеваго ⁷ П.Порошенка ⁷ Ресурси кандидатів, внесених до прохідної частини партійного списку Ресурси кандидатів-мажоритарників	Рейтинг 25,6% Базові регіони: Захід – 43,2% Центр – 29,7%
3.	3	Комуністична партія України 5 жовтня 1993р. №505	П.Симоненко 1. П.Симоненко 2. П.Цибенко 3. І.Спіріна 4. С.Клімчаров 5. О.Присяжнюк	"Повернемо країну народу!" XLV з'їзд 30 липня 2012р.	96 000 27/844/-	25 ⁵	Голова ДМСУ І.Калетнік	Депутати місцевих рад	ТК "Гамма" Газета "Комуніст" Журнал ЦК КПУ "Комуніст України"	Можливості Голови ДМСУ І.Калетнік Ресурси кандидатів, внесених до прохідної частини партійного списку Ресурси кандидатів-мажоритарників Тиск на бізнес (примусове спонсорство)⁹	Рейтинг 8,2% Базові регіони: Південь – 14,4% Схід – 11,1%
4.	17	Політична партія "УДАР" (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка (попередні назви – Політична партія "Нова Країна", Політична партія "Європейська столиця") 14 березня 2005р. №112-п.п.	В.Кличко 1. В.Кличко 2. М.Матіос 3. В.Навіляйченко 4. О.Продан 5. В.Ковальчук	"Від успіху людини – до успіху країни" Х з'їзд 1 серпня 2012р.	10 000 24/596/-	4 І.Геращенко (№6) В.Чепиного (№40) О.Герасим'юк ОВО 139, К.Куликов ОВО 212	—	399 депутатів місцевих рад у 15 регіонах	Телеканали: "Інтер" (опосередкований вплив через "групу Д.Фірташа") ⁷ "І+1" (опосередкований вплив через "групу І.Коломойського")	Підтримка ФПГ: В.Пінчука ⁷ І.Коломойського ⁷ Д.Фірташа ⁸ Ресурси кандидатів, внесених до прохідної частини партійного списку Ресурси кандидатів-мажоритарників О.Юраков ОВО 95 ⁶	Рейтинг 11,5% Базові регіони: Центр – 16,8% Захід – 15,7%
5.	6	Партія Наталії Королевської "Україна – Вперед!" (попередня назва – Українська соціал-демократична партія) 11 грудня 1998р. №1102	Н.Королевська 1. Н.Королевська 2. А.Шевченко 3. О.Ступка 4. Р.Васюк 5. І.Ємець	"10 пріоритетів економічного плану "Нова економіка – нова країна" Х з'їзд 1 серпня 2012р.	70 000 27/-/5 843	3 Н.Королевська (№1) Є.Суслов (№7) О.Логвиненко (№21)	—		Підтримка ФПГ: Р.Ахметова ⁶ Ресурси кандидатів, внесених до прохідної частини партійного списку Ресурси кандидатів-мажоритарників	Рейтинг 4,0% Базові регіони: Південь – 5,5% Центр – 5,3%	

НАЙРЕЙТИНГОВІШІ ПАРТІЇ, ЩО БЕРУТЬ УЧАСТЬ У ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРАХ 2012р., ТА ЇХ РЕСУРСИ

(продовження)

№ п/п	№ у виборчому бюлетені	Назва партії, дата реєстрації	Голова партії Перша п'ятірка виборчого списку партії	Передвиборна програма	Чисельність партії, кількість обласних, районних, первинних організацій	Депутати у ВРУ	Представники в Уряді	Глави ОДА, депутати, місцевих рад	Партійні ЗМІ, інформаційні ресурси	Фінансова підтримка	Вибірчий рейтинг
6.	11	Політична партія Всеукраїнське об'єднання "Свобода" (попередня назва – <i>Соціал-Національна партія України</i>) 16 жовтня 1995р. №686	О. Тягнибок 1. О. Тягнибок 2. Б. Бенюк 3. А. Мохник 4. І. Мірошніченко 5. О. Шевченко	"Своя влада – Своя власність – Своя гідність на СВОЇй, Богом Даній землі" XXIV з'їзд 1 серпня 2012р.	15 000 27/125/-	—	—	Голови Львівської, Івано- Франківської, Тернопільської обласних рад Депутати місцевих рад	Комунальні ЗМІ , співзасновниками яких є Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська обласні ради Газета ВО "Свобода"	Економічна Рада партії (близько 200 осіб)¹⁰ Ресурси кандидатів- мажоритарників	Рейтинг 3,8% Базові регіони: Захід – 12,5%

¹ Тут і далі наводиться % тих, хто має намір взяти участь у виборах. Рейтинги подано за результатами опитування, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова 10-15 серпня 2012р. Опитано 2 009 респондентів.

² Разом із народними депутатами Ю. Круком (група "Реформи заради майбутнього") і В. Писаренком (позафракційний), висунутими ПР в одномандатних виборчих округах (ОВО) – відповідно №143 і №168.

³ Разом із заступником голови ВРУ М. Томенком (позафракційний).

⁴ Разом з 19 народними депутатами - членами фракції Блоку НУНС. 15 з них внесені до виборчого списку партії "Батьківщина": А. Яценюк (№2), А. Гриценко (№3), В. Кириленко (№9), М. Джемилев (№12), М. Мартиненко (№17), А. Парубій (№21), Л. Оробець (№26), Г. Москаль (№32), Р. Князевич (№37), В. Коваль (№59), Ю. Стець (№63), В. Мойсик (№79), Р. Ткач (№86), Ю. Гримчак (№91); 4 – висунуті "Батьківщиною" в ОВО (М. Катеринчук №13, К. Ляліна №216, В. Ар'єв №218, О. Чорноволенко №220).

⁵ Разом із Першим заступником голови ВРУ А. Мартинюком (позафракційний).

Варто зазначити, що окремі народні депутати йдуть на вибори як самовисуванці, хоча й підтримуються партіями. З огляду на інформацію, оприлюднену Р. Забзалюком, визначити справжнє ставлення ПР (влади) до кандидата можна лише проаналізувавши перебіг виборчої кампанії в конкретному окрузі. Водночас, деякі депутати-самовисуванці партіями, до яких вони належать, не підтримуються. Зокрема, члени фракції ПР О. Черноморов і В. Коновалюк мають у своїх ОВО висуваних від ПР. "Батьківщина" і УДАР також у деяких ОВО не висували кандидатів через самовисування інших опозиційних кандидатів.

⁶ С. Лещенко Олігархи на виборах: каток Ріната Ахметова. – Українська правда, 12 вересня 2012р., <http://www.pravda.com.ua>.

⁷ С. Лещенко Олігархи на виборах: Коломойський ставить на Кличка, Пінчук розкладає у всі кишки. – Українська правда, 7 вересня 2012р.

⁸ С. Лещенко Олігархи на виборах: група Львовича-Фірташа дружить з Кличком та ставить на округи. – Українська правда, 10 вересня 2012р.

⁹ Бізнесмена змусили перерахувати 30 тисяч "Регіонам" і комуністам? – Українська правда, 14 вересня 2012р.

¹⁰ Свободу фінансиріє "Клуб по інтересам" із 200 человек, но в Раду могут пройти только трое. – Сайт NEWSru.ua, 3 сентября 2012г.

РЕЗОЛЮЦІЇ ПАРЄ І ЄВРОПАРЛАМЕНТУ
ЩОДО УКРАЇНИ⁷⁶

Резолюція ПАРЄ 26 січня 2012р.

“Функціонування демократичних інституцій в Україні”

Асамблея вважає, що статті 364 та 365 Кримінального кодексу України є занадто широкими в застосуванні та, по суті, дозволяють постфактум криміналізацію звичайних політичних рішень. Це суперечить принципу верховенства права та є неприйнятним. Тому Асамблея закликає владу невідкладно внести зміни до цих двох статей Кримінального кодексу у відповідності до стандартів Ради Європи та зняти обвинувачення проти колишніх членів Уряду, висунуті за цими статтями. Асамблея хоче наголосити на тому, що оцінка політичних рішень та їх наслідків є прерогативою парламентів та, зрештою, виборців, а не судів. У цьому зв'язку, Асамблея просить Президента України розглянути всі наявні в нього правові засоби, щоб звільнити цих колишніх членів Уряду та дозволити їм брати участь у наступних парламентських виборах...

Що стосується незалежності судової системи, Асамблея повторює своє глибоке занепокоєння через відсутність незалежності судової системи та вважає, що це є основним викликом для системи правосуддя в Україні.

Асамблея вважає, що виконання її рекомендацій, особливо пов'язаних з кримінальним переслідуванням колишніх членів Уряду, стане сигналом про відданість влади нормам і цінностям Ради Європи. І навпаки, якщо їх не буде виконано протягом розумного часу, це викличе серйозні питання щодо відданості влади принципам демократії та верховенства права, що має потягнути за собою належну реакцію з боку Асамблеї.

Резолюція Європарламенту 24 травня 2012р.

... поки що в Україні не були запроваджені всеохоплююча реформа судової системи та заходи для забезпечення дотримання закону під час кримінальних розслідувань та судових переслідувань, в т.ч. принципу справедливих, неупереджених і незалежних судових процесів; оскільки ці реформи повинні розроблятися у тісній співпраці з Венеціанською Комісією; оскільки рішення у касаційному розгляді апеляції Ю.Тимошенко щодо вироку Печерського районного суду м.Києва очікується 26 червня 2012р.;

... оскільки засудження 11 жовтня 2011р. колишнього Прем'єр-міністра України Юлії Тимошенко до семи років ув'язнення, а також судові процеси проти інших високопосадовців з колишнього уряду є неприйнятними та є проявом вибіркового правосуддя; оскільки відзначаються серйозні недоліки щодо незалежності судової системи, а також відсутність реформ у всіх аспектах судових процедур: судове переслідування, суд, засудження, арешт і апеляція...

[Європейський парламент]

Ще раз висловлює своє занепокоєння щодо судових процесів проти колишніх та чинних високопосадовців уряду, які не проводились у відповідності з європейськими стандартами справедливості, неупередженості, прозорості та незалежності; закликає до беззастережного негайного звільнення всіх в'язнів, засуджених за політичними мотивами, в т.ч. лідерів опозиції...

Закликає українську владу розрізняти політичну й кримінальну відповідальність та внести відповідні зміни до існуючого кримінального кодексу; підкреслює, що демократична боротьба за політичні рішення повинна відбуватися в парламенті та за участі виборців на вільних виборах, вона не повинна знищуватись особистими або політично-вмотивованими діями з кримінального переслідування та маніпулювання вироками кримінальних судів;

Закликає українську владу вирішити ситуацію з в'язнями, ув'язненими за політичними мотивами, до початку виборчої кампанії...

ВИСНОВКИ

Парламентська виборча кампанія в Україні відбувається в досить несприятливих соціально-економічних умовах. Головні показники стану національної економіки свідчать про наявність негативних тенденцій, які відбиваються на соціальному самопочутті переважної більшості українських громадян. Показники суспільного добробуту свідчать про поширення бідності працюючих, зростання заборгованості з виплат заробітної плати, насамперед – працівникам бюджетної сфери, зменшення приросту заощаджень українських сімей, загальне поглиблення майнової поляризації суспільства тощо. Ці обставини зумовлюють недовіру до інститутів влади, упевненість більшості громадян у тому, що всі вищі інститути влади, зокрема й Парламент, діють в інтересах насамперед великого капіталу та/або “ділків” тіньового бізнесу.

До соціально-економічних проблем останніми роками додаються проблеми порушення громадянських прав, зокрема – прав на свободу слова та мирні зібрання. Активізація громадських протестних рухів стикається з дедалі жорсткішим опором влади, яка вдається або до судових заборон мирних мітингів, або – дедалі частіше – до їх силового розгону, в т.ч. з використанням спецзагону “Беркут”. Такі дії влади можуть зумовити лише підвищення рівня протестних настроїв.

У результаті, суспільне невдоволення соціально-економічною ситуацією у країні та наступом влади на громадянські права, а також зростаючі протестні настрої можуть проявитися в радикалізації електорального вибору, тобто – у зростанні підтримки крайнє правих та/або лівих політичних сил на поточних парламентських виборах.

Виборча кампанія характеризується застосуванням з боку влади (партії влади), *по-перше*, апробованими впродовж останніх двох років засобами перешкодження мирним зібранням громадян, які наразі використовуються проти агітаційних заходів опозиційних політичних сил і кандидатів. *По-друге* – безпрецедентним за масштабами зловживанням адміністративним ресурсом та опосередкованим підкупом виборців – спрямуванням бюджетних коштів на розв'язання соціальних проблем або базових електоральних областей Партії регіонів, або територій округів, де балотуються висунуті нею та її союзниками кандидати. Такий підкуп (неможливий без використання адміністративного ресурсу) дійсно може вплинути на волевиявлення виборців, оскільки, як свідчать результати соціологічного дослідження, більшість із них не розуміють реальної природи та мети подібних бюджетних асигнувань.

Таким чином, у передвиборчій боротьбі, насамперед провладними політичними силами використовуються засоби маніпулювання волевиявленням виборців. Тим часом, поточні вибори, з точки зору міжнародної спільноти, є чи не останнім шансом для влади продемонструвати готовність керуватися принципами верховенства права, відновити конкурентність політичної системи України. Тому забезпечення максимально можливої відповідності виборів міжнародним стандартам є життєво важливим завданням і влади, і громадянського суспільства України.

⁷⁶ Див. повні тексти резолюцій: Резолюція ПАРЄ по Україні. – Українська правда, 26 січня 2012р.; Резолюція Європарламенту: Україна має звільнити Тимошенко і Луценка. – Українська правда, 24 травня 2012р.

**Яким чином за період діяльності Президента України В.Януковича і
Прем'єр-міністра М.Азарова змінилося становище в Україні в наведених сферах?**
% опитаних

		УКРАЇНА	РЕГІОНИ				ВІК					ПАРТІЙНІ УПОДОБАННЯ						
			Захід	Центр	Південь	Схід	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші	Батьківщина	Свобода	КПУ	Україна – Вперед	Партія регіонів	УДАР	Важко відповісти
Пенсійне забезпечення	Змінилося на краще	23,2	15,2	20,3	46,6	19,6	18,9	21,4	23,3	25,2	26,8	11,5	8,5	24,3	21,3	53,3	17,2	16,5
	Змінилося на гірше	35,5	45,5	42,4	19,7	30,0	34,6	32,7	37,8	35,4	36,8	52,1	62,7	42,3	38,7	7,2	34,4	35,2
	Не змінилося	33,4	31,9	32,5	20,0	41,2	32,4	37,0	34,0	32,2	32,1	31,4	25,4	29,7	28,0	33,7	36,9	38,5
	Важко відповісти	8,0	7,5	4,2	12,1	8,7	13,9	8,7	4,1	6,4	3,9	4,9	3,4	3,6	10,6	5,6	10,8	9,8
Економічне становище країни	Змінилося на краще	15,5	4,1	10,5	31,1	20,1	13,4	13,9	14,2	18,3	17,6	1,5	6,8	15,2	2,6	49,2	1,9	11,9
	Змінилося на гірше	47,6	63,8	54,5	35,7	36,7	49,7	48,7	51,5	44,5	44,8	71,8	72,9	44,6	55,3	9,6	55,8	47,7
	Не змінилося	29,1	27,2	31,5	23,3	30,4	27,9	29,9	29,1	30,5	28,8	24,0	13,6	30,4	25,0	34,0	37,2	30,9
	Важко відповісти	7,7	4,4	3,1	8,5	11,9	9,0	7,2	4,7	5,2	7,8	2,5	3,4	9,8	17,1	6,5	4,5	9,2
Становище російськомовного населення	Змінилося на краще	14,5	24,7	10,3	22,5	9,0	13,0	13,6	16,2	16,3	14,3	12,7	28,8	9,8	11,8	24,9	14,7	9,5
	Змінилося на гірше	17,6	19,8	22,3	11,4	14,5	19,8	19,1	20,6	15,7	13,7	26,7	25,4	16,1	19,7	3,3	16,0	17,8
	Не змінилося	56,8	40,9	59,6	54,6	64,4	54,2	56,5	54,8	57,6	60,4	46,8	35,6	68,8	57,9	65,3	57,1	60,4
	Важко відповісти	11,0	14,4	7,2	10,5	11,9	12,6	10,4	8,1	10,2	11,0	13,2	10,2	5,4	10,5	6,3	12,2	12,3
Ситуація у країні в цілому	Змінилося на краще	12,5	2,8	11,0	23,9	14,5	9,9	12,1	13,1	15,1	13,1	1,2	1,7	9,9	2,6	44,9	1,9	5,5
	Змінилося на гірше	48,9	66,8	54,2	34,3	39,9	50,9	52,2	51,7	44,2	46,5	75,0	76,3	43,2	56,6	10,2	64,3	47,1
	Не змінилося	30,3	26,0	29,6	28,8	34,1	30,2	28,2	28,2	31,1	32,4	18,6	18,6	34,2	30,3	37,4	32,5	35,8
	Важко відповісти	8,4	3,9	4,5	11,8	11,1	8,6	7,2	6,1	8,1	7,6	4,7	3,4	12,6	10,5	6,5	1,3	11,6
Впевненість громадян у завтрашньому дні	Змінилося на краще	12,4	3,1	7,7	22,9	17,7	10,4	12,7	11,6	13,9	13,5	1,2	0,0	9,8	3,9	44,1	0,6	6,7
	Змінилося на гірше	49,2	64,5	57,3	36,3	38,4	52,5	52,3	52,6	44,9	45,1	75,5	74,6	50,0	57,9	8,6	61,1	46,8
	Не змінилося	34,0	30,1	32,9	32,0	38,4	32,2	31,8	31,7	37,4	36,5	21,6	25,4	36,6	27,6	43,1	35,0	39,4
	Важко відповісти	4,3	2,3	2,0	8,5	5,0	4,6	3,2	3,8	3,8	4,3	1,7	0,0	3,6	9,2	4,0	3,2	7,0
Міжнародний імідж України	Змінилося на краще	12,0	7,7	11,9	20,3	10,7	11,7	10,1	10,2	13,1	13,7	2,9	5,1	11,6	5,3	34,7	3,8	6,7
	Змінилося на гірше	51,2	64,8	58,2	39,7	41,6	52,5	55,4	53,4	50,9	46,4	72,5	78,0	48,2	52,6	18,9	67,5	49,2
	Не змінилося	26,5	22,1	25,3	27,9	29,5	24,7	25,8	28,9	26,7	26,6	18,4	11,9	27,7	31,6	34,0	25,5	28,7
	Важко відповісти	10,4	5,1	4,3	11,1	17,8	10,8	8,4	7,3	9,0	12,5	5,6	5,1	12,5	9,2	12,1	3,2	15,3
Дотримання законності державними службовцями	Змінилося на краще	11,7	5,9	7,9	21,6	14,3	11,2	12,1	10,7	11,3	12,7	2,5	1,7	8,2	6,7	35,6	3,8	7,4
	Змінилося на гірше	37,5	49,6	45,5	23,9	28,8	41,0	38,7	42,0	33,1	33,7	58,8	65,0	33,6	48,0	6,5	47,1	32,5
	Не змінилося	40,8	35,5	39,3	43,6	44,2	34,8	41,6	41,7	45,9	41,6	32,8	30,0	50,9	33,3	48,4	39,5	45,4
	Важко відповісти	9,9	9,0	7,2	10,5	12,5	13,0	7,5	5,2	9,6	11,8	5,9	3,3	7,3	12,0	9,5	9,6	14,7
Прозорість і відкритість діяльності влади	Змінилося на краще	10,8	3,9	9,0	22,9	11,1	8,4	9,5	10,8	12,8	12,5	1,0	3,4	9,0	2,6	37,6	1,9	5,5
	Змінилося на гірше	39,8	57,8	50,0	24,2	26,3	41,2	39,0	44,8	38,8	36,3	64,9	74,6	27,0	48,7	6,8	55,4	38,3
	Не змінилося	39,5	28,5	35,3	42,5	48,7	38,1	43,6	37,2	38,3	40,2	27,8	18,6	52,3	39,5	47,0	35,7	41,7
	Важко відповісти	10,0	9,3	5,4	9,8	13,7	12,1	7,8	7,0	9,6	10,4	5,9	3,4	11,7	9,2	8,6	6,4	14,4
Забезпечення прав і свобод громадян	Змінилося на краще	9,8	2,3	7,4	22,3	10,8	8,8	9,0	11,0	10,2	10,2	1,0	5,1	8,1	0,0	34,6	1,9	4,6
	Змінилося на гірше	41,2	67,6	46,7	24,6	27,9	42,4	42,8	47,5	38,1	36,9	67,1	76,3	30,6	46,7	7,0	52,9	37,6
	Не змінилося	41,7	26,2	40,7	43,3	51,1	39,3	43,1	34,5	45,3	45,3	28,5	18,6	53,2	42,7	52,6	37,6	48,9
	Важко відповісти	7,2	3,6	4,8	8,5	10,1	9,5	4,9	6,1	5,8	7,3	3,4	0,0	8,1	10,6	5,8	6,4	8,9
Рівень добробуту Вашої родини	Змінилося на краще	9,2	3,9	11,2	6,2	11,7	8,6	6,4	9,0	11,0	10,8	2,0	0,0	11,6	2,7	28,4	1,9	5,8
	Змінилося на гірше	46,3	52,6	52,0	34,6	42,3	46,3	48,0	50,3	42,2	45,3	60,2	64,4	53,6	54,7	10,7	49,7	51,8
	Не змінилося	40,4	39,9	35,2	51,0	40,8	40,7	42,2	36,6	42,4	40,0	34,6	30,5	34,8	37,3	58,1	44,6	37,5
	Важко відповісти	4,1	3,4	1,2	6,9	5,0	4,4	3,5	3,5	3,5	3,5	2,9	5,1	0,0	5,3	2,8	3,8	4,9

**Яким чином за період діяльності Президента України В.Януковича і
Прем'єр-міністра М.Азарова змінилося становище в Україні в наведених сферах?**
% опитаних

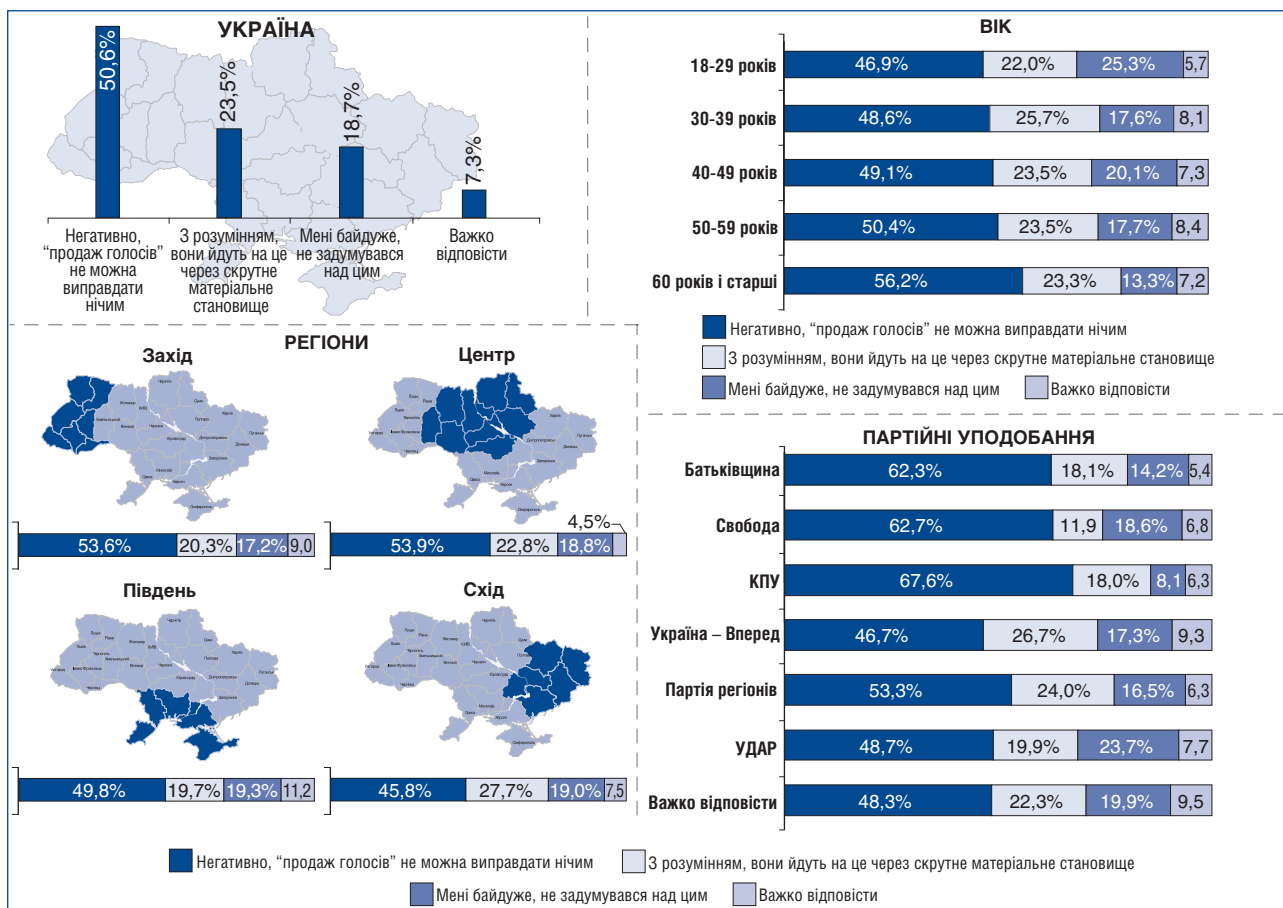
(продовження)

		УКРАЇНА	РЕГІОНИ				ВІК					ПАРТІЙНІ УПОДОБАННЯ						
			Захід	Центр	Південь	Схід	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші	Батьківщина	Свобода	КПУ	Україна – Вперед!	Партія регіонів	УДАР	Важко відповісти
Ставлення влади до громадян	Змінилося на краще	9,1	3,3	5,9	18,7	11,4	7,9	7,5	8,7	11,0	10,4	0,7	0,0	7,1	0,0	33,2	0,6	5,5
	Змінилося на гірше	40,7	58,2	47,2	23,9	31,7	42,7	39,8	45,9	38,4	37,6	62,9	74,6	33,9	45,3	7,7	53,5	39,4
	Не змінилося	42,6	32,3	41,8	46,9	47,6	41,6	45,0	39,5	43,9	43,3	31,7	23,7	50,9	46,7	51,2	39,5	45,0
	Важко відповісти	7,6	5,4	4,3	10,2	8,8	7,7	7,5	5,2	5,5	7,8	3,9	1,7	8,0	8,0	7,7	6,4	10,1
Оплата праці	Змінилося на краще	8,9	5,6	11,0	6,2	10,4	8,6	5,8	7,0	9,6	12,1	3,2	1,7	10,7	2,6	25,4	4,5	4,6
	Змінилося на гірше	45,9	57,4	48,0	53,6	33,5	45,3	45,7	49,6	46,2	43,8	61,7	71,2	48,2	47,4	17,7	50,3	46,3
	Не змінилося	38,5	30,8	36,3	30,7	48,7	38,9	43,4	38,8	39,5	34,1	29,2	25,4	37,5	35,5	50,8	39,5	41,1
	Важко відповісти	6,6	5,6	4,3	7,8	7,2	6,8	5,2	3,8	3,5	9,2	5,7	1,7	3,6	13,1	5,8	5,1	7,7
Рівень свободи слова	Змінилося на краще	8,3	3,1	6,0	17,6	9,4	7,0	7,2	7,3	9,0	10,4	1,5	5,0	8,1	4,0	27,0	0,6	3,1
	Змінилося на гірше	38,6	60,9	45,4	20,6	27,2	39,6	41,0	45,9	38,6	31,6	61,7	73,3	25,2	45,3	8,9	51,9	33,9
	Не змінилося	43,9	28,5	41,8	48,4	53,0	42,1	44,5	41,0	43,8	47,2	31,7	16,7	56,8	44,0	56,6	39,7	49,8
	Важко відповісти	9,1	7,5	6,3	12,1	10,2	11,0	7,2	5,2	7,8	10,6	5,2	5,0	9,9	6,6	7,5	7,7	12,8
Рівень демократії	Змінилося на краще	8,1	3,6	5,8	19,0	8,2	6,2	6,4	7,5	10,7	9,8	1,0	3,4	6,3	5,3	27,4	1,9	4,3
	Змінилося на гірше	42,4	65,6	51,4	24,3	28,2	43,0	48,6	45,2	40,9	36,9	69,3	78,0	27,9	48,7	7,9	59,2	40,1
	Не змінилося	39,8	24,4	34,8	44,6	51,6	38,8	38,2	41,4	39,1	41,6	25,1	16,9	52,3	40,8	56,3	31,2	43,1
	Важко відповісти	9,6	6,4	7,7	11,8	11,9	12,1	6,9	5,5	9,0	11,6	4,4	1,7	13,5	5,2	8,4	7,6	12,5
Ставлення громадян до влади	Змінилося на краще	7,2	1,8	4,8	18,7	7,6	6,2	5,8	7,6	8,1	8,2	0,5	0,0	8,0	1,3	25,9	0,6	4,0
	Змінилося на гірше	45,4	61,0	52,2	28,2	37,3	47,8	44,7	45,6	46,7	42,8	66,5	74,1	44,6	50,0	12,4	62,4	43,1
	Не змінилося	39,5	30,8	38,1	42,3	44,9	36,8	40,1	41,0	39,4	40,6	27,1	19,0	41,1	40,8	53,4	31,2	41,0
	Важко відповісти	7,8	6,4	4,0	10,2	9,9	8,8	8,9	5,5	5,2	7,6	5,1	6,9	6,3	7,9	8,2	5,1	11,6
Ситуація зі злочинністю	Змінилося на краще	7,2	1,5	10,3	6,6	7,9	5,7	7,5	7,8	7,0	8,0	1,2	1,7	5,5	2,6	25,2	0,6	2,4
	Змінилося на гірше	38,4	54,5	45,5	20,7	29,8	38,3	39,0	41,9	39,0	35,3	58,1	60,3	36,4	46,1	11,4	43,9	36,0
	Не змінилося	44,4	32,9	36,9	60,7	51,0	45,6	44,5	40,4	43,3	46,7	32,4	34,5	50,9	42,1	56,2	42,0	48,5
	Важко відповісти	10,0	10,5	7,1	10,5	11,1	10,4	8,7	9,3	9,9	9,6	8,3	3,4	7,3	9,2	6,8	12,7	13,1
Становище україномовного населення	Змінилося на краще	7,0	2,1	3,9	20,3	7,0	5,5	6,9	7,3	8,4	7,0	1,7	1,7	6,3	1,3	20,7	1,9	5,2
	Змінилося на гірше	25,8	47,3	29,9	13,8	14,5	26,0	24,9	31,4	23,2	24,3	43,0	64,4	14,4	29,3	3,7	34,4	22,9
	Не змінилося	57,5	41,9	59,6	53,1	66,5	56,4	58,7	54,7	59,1	58,3	46,2	28,8	70,3	58,7	68,8	56,1	59,8
	Важко відповісти	9,8	8,5	6,0	12,5	11,1	12,1	9,0	5,8	8,4	9,6	8,6	5,1	9,0	10,6	5,8	7,6	12,2
Забезпечення прав опозиції	Змінилося на краще	6,0	2,3	4,8	13,2	6,2	6,4	5,5	5,8	5,5	6,7	0,7	3,4	6,3	2,7	20,2	1,3	1,2
	Змінилося на гірше	55,0	74,2	62,9	43,4	41,4	55,3	61,0	59,3	52,9	49,4	80,4	79,7	48,6	69,3	20,9	71,2	50,6
	Не змінилося	28,5	17,8	25,4	28,6	37,7	25,6	25,1	27,9	32,0	31,4	14,7	16,9	32,4	20,0	45,1	19,9	35,6
	Важко відповісти	10,5	5,7	6,5	13,5	14,5	12,8	8,1	6,1	9,0	12,4	4,2	0,0	12,6	8,0	13,7	7,1	12,6
Спроможність громадян впливати на дії влади	Змінилося на краще	6,0	1,8	4,6	8,2	9,0	6,4	4,9	5,2	6,1	7,1	0,5	0,0	8,0	2,7	19,6	1,3	3,7
	Змінилося на гірше	42,0	60,0	48,8	26,2	31,9	44,2	43,9	44,3	41,0	37,6	65,8	69,5	33,9	46,7	8,6	57,3	36,7
	Не змінилося	43,9	32,8	42,1	53,4	47,7	40,0	44,2	44,3	44,8	46,3	30,2	28,8	50,9	41,3	62,5	36,9	47,4
	Важко відповісти	8,1	5,4	4,0	10,8	11,2	9,5	6,4	5,5	7,3	8,8	2,9	1,7	7,1	9,3	9,1	4,5	12,2
Рівень цін і тарифів	Змінилося на краще	2,9	1,5	3,1	1,3	4,3	2,6	3,5	3,2	1,5	3,7	0,2	0,0	4,5	1,3	8,9	0,6	1,5
	Змінилося на гірше	74,5	76,9	76,4	77,0	70,0	73,6	74,4	76,5	73,5	74,6	82,1	93,1	81,3	84,0	59,3	82,8	71,0
	Не змінилося	18,9	18,2	17,9	17,0	21,2	19,6	17,6	18,3	20,9	18,4	15,2	5,2	12,5	13,3	28,3	13,4	22,9
	Важко відповісти	3,6	3,1	2,0	4,3	4,1	4,2	4,0	1,7	3,5	2,7	1,7	1,7	1,8	1,3	3,3	3,2	4,6

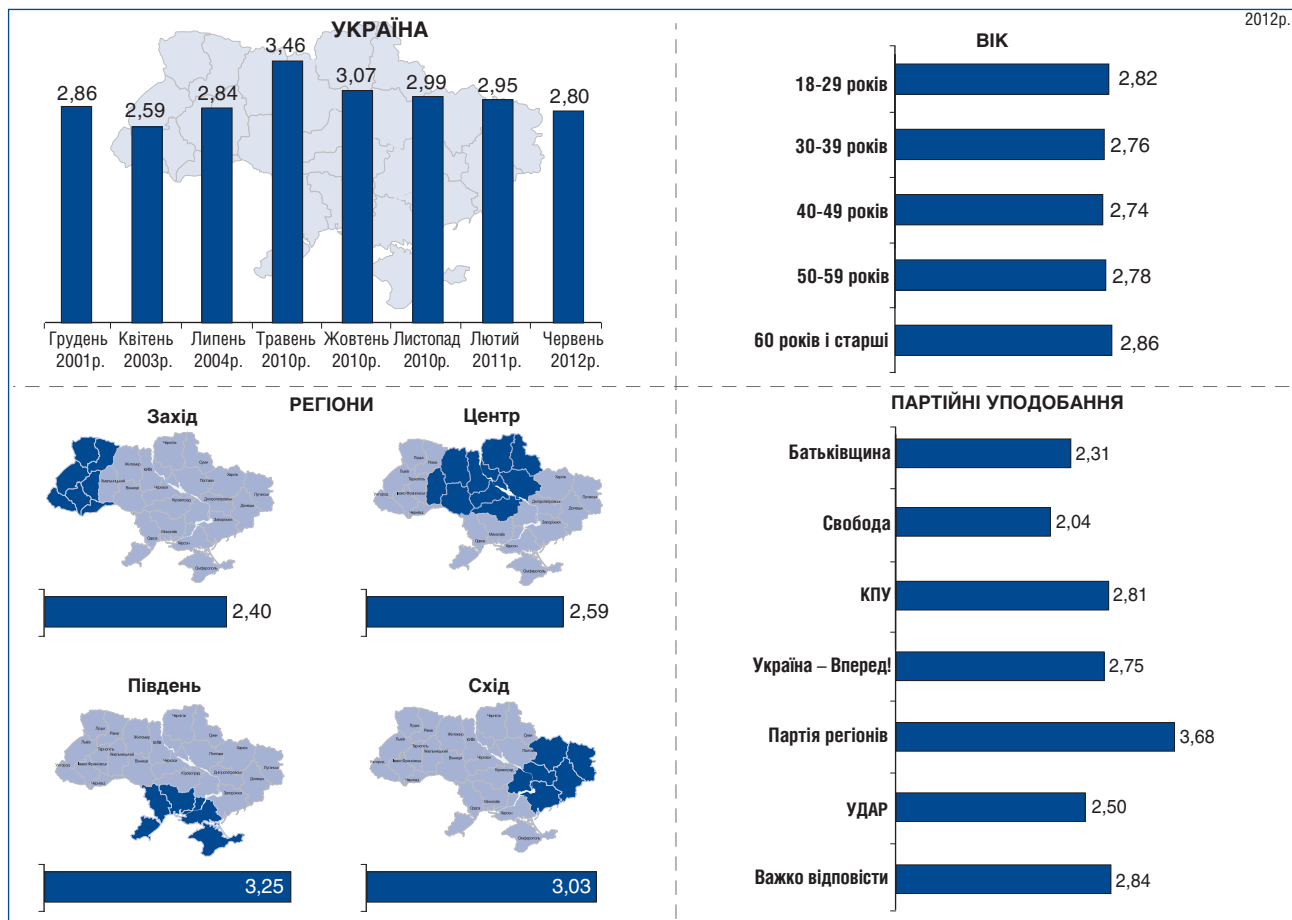
В Україні часто можна почути думку, що під час виборів відбуваються порушення і фальсифікації.
Хто є головним джерелом цих порушень і фальсифікацій?
% опитаних

	УКРАЇНА	РЕГІОНИ				ВІК					ПАРТІЙНІ УПОДОБАННЯ						
		Захід	Центр	Південь	Схід	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші	Батьківщина	Свобода	КПУ	Україна – Вперед	Партія регіонів	УДАР	Важко відповісти
Великий бізнес, що впливає на політику	28,6	31,3	31,5	16,4	29,8	28,9	27,8	31,5	28,1	27,1	32,4	35,0	29,7	25,0	20,5	33,3	27,6
Кандидати в депутати, які балотуються в мажоритарних округах	11,7	12,3	14,4	9,5	9,7	13,7	14,2	11,0	8,1	11,5	9,6	5,0	11,7	14,5	11,9	12,8	11,0
Політичні партії	10,1	10,5	7,6	10,5	12,3	9,5	7,5	10,7	13,6	9,7	11,8	5,0	9,9	9,2	12,8	7,1	9,2
Представники центральної влади	9,8	10,5	10,2	7,2	10,2	9,5	12,5	8,4	9,0	9,7	11,5	18,3	6,3	14,5	4,7	17,9	8,0
Члени виборчих комісій	7,3	6,7	8,2	11,5	5,0	5,3	8,4	8,1	6,4	8,4	8,6	8,3	9,9	5,3	11,9	3,8	3,4
Представники місцевої влади	5,0	5,1	5,9	5,3	4,0	3,3	5,8	4,0	7,5	4,9	5,9	3,3	0,0	9,2	4,7	5,1	5,8
Виборці	2,3	5,4	1,2	1,0	2,1	2,0	3,2	2,6	2,0	2,1	2,5	5,0	4,5	2,6	2,3	1,3	3,1
Засоби масової інформації	1,8	0,8	2,3	0,0	2,7	2,4	1,4	0,9	0,9	2,7	1,2	3,3	4,5	1,3	2,1	0,6	1,8
Суди	1,1	0,8	0,5	1,0	2,0	0,9	0,9	1,7	1,2	1,0	1,0	1,7	0,9	0,0	2,1	0,6	0,3
Міліція	0,9	0,8	0,6	0,3	1,4	0,4	1,4	0,9	0,9	1,0	1,0	0,0	0,0	3,9	0,7	1,3	0,6
Міжнародні організації	0,7	0,5	0,5	1,0	0,8	0,4	0,0	1,7	0,6	0,6	0,5	1,7	0,9	1,3	0,7	0,6	0,6
Українські неурядові організації	0,5	0,0	0,2	0,7	1,2	0,7	0,0	1,2	0,9	0,2	0,0	0,0	0,9	1,3	0,9	0,6	0,6
Збройні Сили	0,2	0,3	0,3	0,0	0,2	0,0	0,0	1,2	0,0	0,0	0,2	0,0	0,9	0,0	0,2	0,0	0,0
Ніхто	3,9	2,1	1,2	16,8	1,8	5,5	2,0	4,6	4,1	3,3	2,0	1,7	4,5	0,0	9,1	2,6	2,8
Важко відповісти / не відповіли	16,0	13,1	15,6	18,7	16,9	17,6	14,7	11,6	16,8	17,8	11,8	11,6	15,3	11,8	15,4	12,1	25,1

Як Ви ставитеся до того, що виборці “продають” свої голоси?
% опитаних

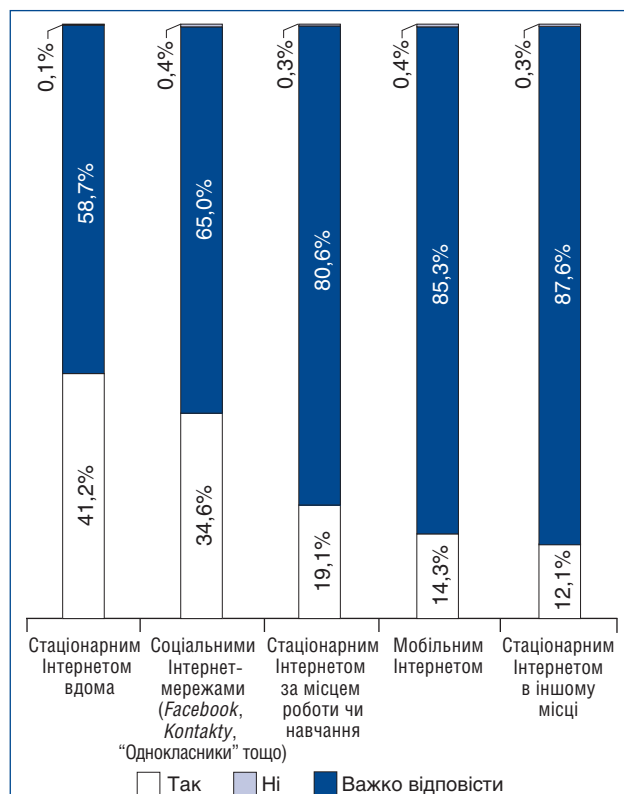

Оцінка наявного рівня демократії в українському суспільстві*, % опитаних

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де "1" означає, що в країні панує диктатура, "5" – що в країні досягнуто повної демократії.

Чи користуєтеся Ви...? % опитаних

З яких джерел Ви плануєте одержати інформацію про програми кандидатів?*

* Респондентам пропонувалося відзначити кілька прийнятних варіантів відповіді.

Чи можна вважати підкупом виборців (про який зараз багато говорять)...? % опитаних

		УКРАЇНА													
Виплата людям грошей в обмін на виборчий бюлетень у день виборів	Так	87,8%													
	Ні	6,2													
	Важко відповісти	5,9													
Роздавання людям грошей від імені кандидата в депутати	Так	81,7%													
	Ні	11,4													
	Важко відповісти	6,9													
Роздавання людям речей, продуктів тощо від імені кандидата в депутати	Так	71,5%													
	Ні	19,7													
	Важко відповісти	8,8%													
Зобов'язання кандидата в депутати вкласти в округ значні суми грошей після виборів у випадку перемоги	Так	52,7%													
	Ні	30,7													
	Важко відповісти	16,7%													
Спрямування в округ з ініціативи кандидата в депутати грошей із державного бюджету на побудову доріг, водогонів, каналізації, клубів, шкіл, дитячих садків тощо	Так	39,2%													
	Ні	45,5													
	Важко відповісти	15,2%													
		ТАК				НІ				ВАЖКО ВІДПОВІСТИ					

		РЕГІОНИ				ВІК						ПАРТІЙНІ УПОДОБАННЯ					
		Захід	Центр	Південь	Схід	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші	Батьківщина	Свобода	КПУ	Україна – Вперед!	Партія регіонів	УДАР	Важко відповісти
Виплата людям грошей в обмін на виборчий бюлетень у день виборів	Так	83,3	91,1	94,4	84,0	88,3	89,9	87,5	86,9	86,7	88,5	93,2	94,6	84,0	83,9	91,1	88,4
	Ні	11,8	4,6	2,0	6,5	6,2	4,0	5,5	7,6	7,4	8,1	6,8	1,8	6,7	8,4	5,7	3,7
	Важко відповісти	4,6	3,9	3,6	9,0	5,1	6,1	6,7	5,2	5,5	2,9	0,0	2,7	9,3	7,5	3,2	8,0
Роздавання людям грошей від імені кандидата в депутати	Так	78,9	85,2	89,5	76,0	81,7	84,7	81,7	80,0	81,1	84,8	89,8	84,7	78,9	80,0	79,0	82,0
	Ні	12,9	10,0	4,6	15,2	10,8	10,1	11,3	12,8	12,0	9,8	8,5	8,1	13,2	11,9	14,0	11,3
	Важко відповісти	7,5	4,3	5,6	8,2	6,8	5,2	6,7	7,0	5,9	4,7	1,7	6,3	6,6	7,7	6,4	6,7
Роздавання людям речей, продуктів тощо від імені кандидата в депутати	Так	67,2	77,3	82,0	63,4	71,5	74,0	72,2	68,3	71,8	74,8	70,7	80,2	70,7	67,6	71,8	69,7
	Ні	19,0	17,3	12,1	26,1	19,2	17,9	18,8	22,4	20,0	16,7	22,4	16,2	20,0	22,6	20,5	21,4
	Важко відповісти	13,6	4,9	5,9	10,0	8,8	8,1	8,7	9,0	7,8	8,1	6,9	2,7	9,3	9,6	7,7	8,9
Зобов'язання кандидата в депутати вкласти в округ значні суми грошей після виборів у випадку перемоги	Так	51,2	55,8	61,3	46,4	51,8	55,2	53,2	53,9	50,6	52,5	54,2	62,2	57,9	45,0	53,8	57,4
	Ні	33,9	29,0	21,6	34,6	32,4	31,5	32,7	27,8	29,2	32,8	39,8	18,9	34,2	35,4	34,0	24,8
	Важко відповісти	14,7	14,8	17,0	18,6	15,4	13,3	13,9	18,0	19,8	14,2	6,8	18,0	7,9	19,3	12,2	17,8
Спрямування в округ з ініціативи кандидата в депутати грошей із державного бюджету на побудову доріг, водогонів, каналізації, клубів, шкіл, дитячих садків тощо	Так	45,8	41,6	26,6	38,9	37,4	42,2	39,4	37,5	39,8	44,9	41,4	45,9	44,0	29,1	45,5	37,6
	Ні	38,6	44,8	48,2	48,8	48,0	43,9	45,8	48,0	42,4	39,2	48,3	33,3	37,3	56,4	44,9	46,2
	Важко відповісти	15,4	13,1	24,9	11,9	14,1	13,9	14,5	14,2	17,3	15,4	10,3	19,8	17,3	14,2	9,6	16,2

За яку суму Ви готові проголосувати за політичну силу чи кандидата в депутати, за якого без грошової винагороди не стали би голосувати?

Середня сума 2 650 грн.

Не відповіли – 76,9 %

Чи зміниться (і яким чином) суспільно-політична ситуація в державі після виборів? % опитаних

УКРАЇНА		Захід					Центр					Південь					Схід				
		ВІК, років					ПАРТІЙНІ УПОДОБАННЯ					ВІК, років					ПАРТІЙНІ УПОДОБАННЯ				
		18-29	30-39	40-49	50-59	60 і старші	Батьківщина	Свобода	КПУ	Україна – Вперед!	Партія регіонів	18-29	30-39	40-49	50-59	60 і старші	Батьківщина	Свобода	КПУ	Україна – Вперед!	Партія регіонів
Так, зміниться на краще	Так, зміниться на краще	23,3%	19,6%	17,9%	29,2%	28,2%	18,7	23,4	24,6	26,4	24,5	18,7	23,4	24,6	26,4	24,5	17,4	8,5	18,8	21,6	55,9
	Так, зміниться на гірше	7,4%	8,8%	7,4%	6,2%	7,3%	7,5	6,6	8,4	7,8	6,9	7,5	6,6	8,4	7,8	6,9	7,1	18,6	7,1	8,1	3,0
	Ні, не зміниться	41,3%	34,8%	51,0%	35,1%	38,5%	39,6	43,6	42,0	41,2	40,6	39,6	43,6	42,0	41,2	40,6	44,0	33,9	46,4	41,9	20,5
	Важко відповісти	28,0%	36,7%	23,7%	29,5%	26,1%	34,2	26,3	25,0	24,7	28,0	34,2	26,3	25,0	24,7	28,0	31,5	39,0	27,7	28,4	20,6

4. СУСПІЛЬНІ НАСТРОЇ В ПЕРІОД ВИБОРЧОЇ КАМΠΑНІЇ ТА ОЧІКУВАННЯ ВІД ПАРЛАМЕНТУ НОВОГО СКЛИКАННЯ

Суспільні настрої, соціальне самопочуття, стан громадської думки є важливими складовими електорального вибору – оскільки, як зазначалося вище, саме суб'єктивні оцінки громадянами подій і процесів, що відбуваються у країні, їх ставлення до влади, політичних партій та інших суб'єктів виборчого процесу, а також ідейно-політичні орієнтації громадян, їх розуміння характеру політичних сил (провладного/опозиційного), змісту діяльності та ролі народних депутатів переважно мірою визначатимуть результати виборів.

Важливими чинниками електорального вибору є також певні характеристики політичних партій та окремих кандидатів у народні депутати – наявність чіткої програми дій партії чи кандидата, історія їх попередньої діяльності (в т.ч. в Парламенті), особистісні якості лідера партії або кандидата тощо.

З іншого боку, коли вже визначені партії і кандидати - учасники виборів, виборці можуть скласти певне уявлення про можливий склад нової Верховної Ради та оцінити, чого можна від нього очікувати, з огляду, зокрема й на місце та роль Парламенту в системі влади, що склалася в Україні після конституційної “антиреформи” 2010р.

4.1. СУСПІЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФОН ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ

Оцінка напрямку розвитку подій у країні. Станом на серпень 2012р., більшість (58%) громадян вважали, що події у країні розвиваються у неправильному напрямі. У тому, що напрям є правильним, переконані лише 20% опитаних. Проте, ці показники є кращими, ніж у жовтні 2011р., коли вони становили 69% і 14%, відповідно (діаграма “Події в Україні розвиваються у правильному чи неправильному напрямі?”, с.56).

Підтримка діяльності Президента, Парламенту та Уряду України. Повністю підтримують діяльність Президента України лише 13% громадян; Парламенту – 4%, Уряду – 7%. Водночас, порівняно з груднем 2011р., дещо знизилося число тих, хто не підтримує діяльність цих інститутів влади: Президента – з 59% до 47%; Парламенту – з 67% до 54%; Уряду – з 63% до 48% (діаграми “Чи підтримуєте Ви діяльність...?”, с.57, 58, 16).

Оцінки дій влади. Рівень задоволеності громадян політикою, що її проводить діюча влада, є низьким. Так, внутрішньою політикою влади задоволені

лише 24% опитаних (проти 66% незадоволених); економічною – 19% (проти 71%); соціальною – 22% (проти 67%); зовнішньою – 25% (проти 60%); мовною і культурною – 28% (проти 58%); оборонною – 27% (проти 47%); нарешті – ставленням влади до опозиції – 20% (проти 64%).

Невдоволення політикою влади в усіх перелічених сферах переважає в усіх вікових групах і в усіх регіонах України. В останньому випадку лише два винятки: на Півдні число задоволених оборонною політикою діючої влади є вищим, ніж число незадоволених нею (42% і 30%, відповідно); на Півдні і Сході різниця між задоволеними та незадоволеними мовною і культурною політикою влади є статистично не значимою.

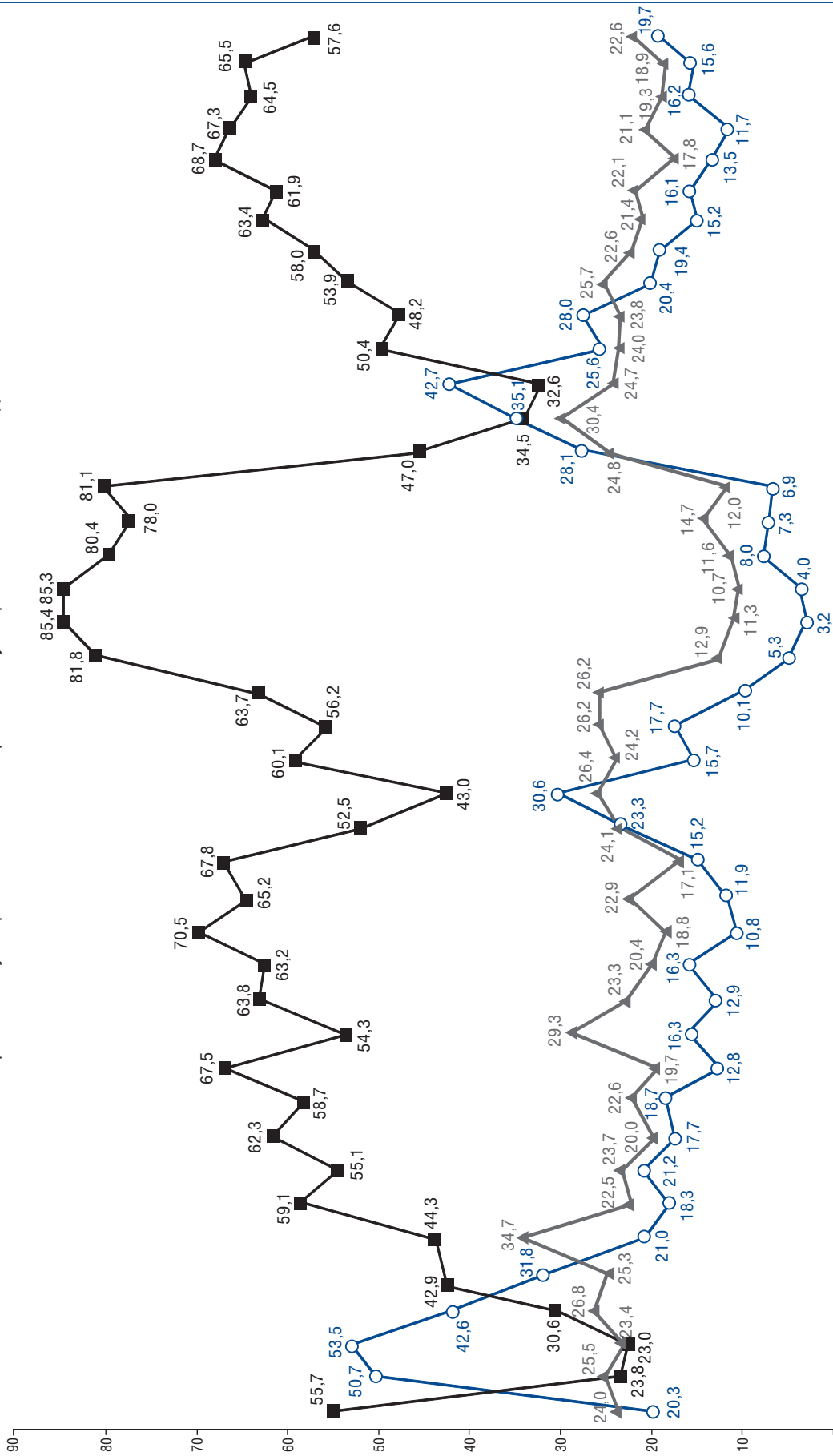
Водночас, зазначені оцінки виразно корелюють з електоральними уподобаннями респондентів¹. Так, серед потенційного електорату ПР більшість – задоволені політикою влади (від 77% задоволених внутрішньою політикою до 64% задоволених ставленням влади до опозиції). Натомість серед потенційного електорату всіх інших партій виразно переважає число незадоволених політикою влади в усіх сферах (таблиці “Чи задоволені Ви...?”, с.59).

¹ “Потенційний електорат”, “потенційні виборці” – респонденти, які засвідчили готовність на гіпотетичних парламентських виборах (“якби вибори відбувалися найближчим часом”) проголосувати за відповідну партію. Аналізувалися позиції потенційного електорату “прохідних” партій – тих, які за результатами опитування могли б подолати 5% виборчий бар'єр: ВО “Батьківщина”, Партія регіонів, “УДАР”, КПУ, а також партії, що, за результатами опитування, перебувають “на межі” бар'єра, набравши понад 4% голосів потенційних виборців, – ВО “Свобода” та партія “Україна – Вперед!”. Рейтинги партій наведені на карті “Рейтинги прохідних партій в Україні та в регіонах”, с.64-65.

Події в Україні розвиваються у правильному чи неправильному напрямі?

% опитаних

—○— У правильному напрямі —■— У неправильному напрямі —▲— Важко відповісти

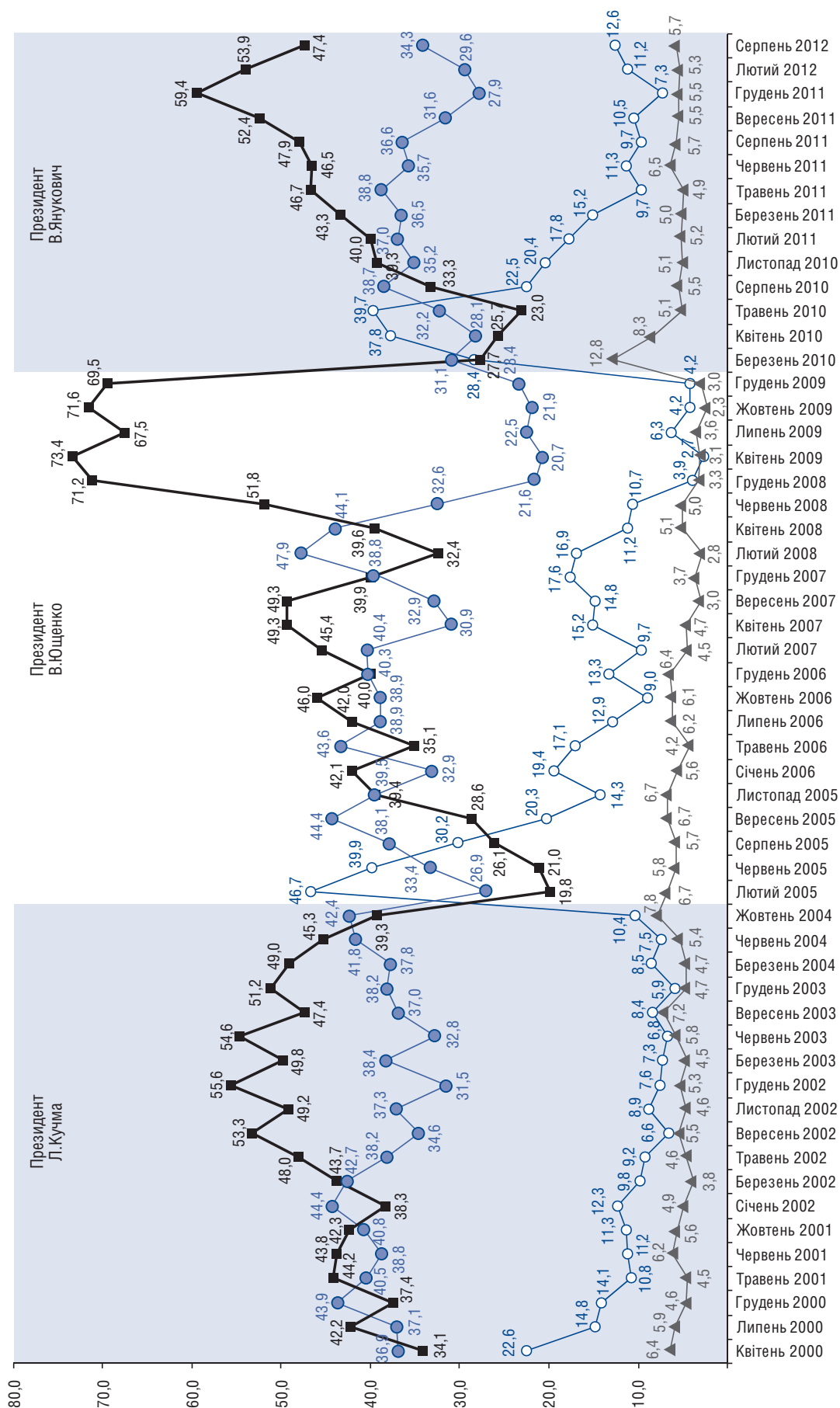

Чи підтримуєте Ви діяльність Президента України?

% опитаних

○ Повністю підтримую ● Підтримую окремі заходи ■ Не підтримую ▲ Важко відповісти

Оцінки змін, що сталися за час каденції Президента В.Януковича та Уряду М.Азарова². Оцінки зазначених змін є негативними для влади. Респонденти, які відзначили покращення в тих чи інших сферах суспільного життя, становлять меншість: від 23% упевнених у покращенні пенсійного забезпечення, до 3% тих, хто засвідчив покращення рівня цін і тарифів. Більшість респондентів відзначили або погіршення ситуації, або вважають, що ситуація в тій чи іншій сфері не змінилася.

Це стосується всіх регіонів України за одним винятком: на Півдні відносна більшість опитаних відзначили покращення пенсійного забезпечення. Примітно, що водночас у вікових групах пенсійного (понад 60 років) і передпенсійного віку (50-59 років) покращення в цій сфері відзначили лише 27% і 25% опитаних, відповідно, а більшість респондентів цих вікових груп або відзначили погіршення, або заявили, що будь-яких змін немає.

Електоральна прихильність до партії влади впливає на оцінки змін значно меншою мірою, ніж у попередньому випадку. Так, серед потенційного електорату ПР більшість або відносна більшість опитаних відзначили зміни на краще лише у трьох сферах: пенсійне забезпечення (53%); економічне становище країни (49%); ситуація у країні в цілому (45%).

Соціальне самопочуття громадян. Соціальне самопочуття громадян свідчить про пріоритетність для переважної частини українського суспільства проблем матеріального становища та добробуту. Соціальної напруженості додає відзначена вище зростаюча майнова поляризація, поглиблення прірви між мізерною часткою надбагатих сімей і абсолютною більшістю бідних (тією чи іншою мірою), а також – неналежне ставлення влади до громадян і неспроможність останніх впливати на владу (врізка “Відносини “громадянин – влада””).

ВІДНОСИНИ “ГРОМАДЯНИН – ВЛАДА”

- **ставлення влади до громадян:** за час президентства В.Януковича та діяльності Уряду М.Азарова покращення ставлення влади до громадян помітили лише 9% громадян (від 19% на Півдні до 3% на Заході); погіршення – 41% (від 58% на Заході до 24% на Півдні); відсутність змін – 43% (від 47% на Півдні і Сході до 32% у Центрі). Особливих відмінностей в оцінках цієї сфери за ознакою віку немає. **За ознакою електоральних уподобань, потенційні виборці партії влади виглядають більшими оптимістами:** третина з них відзначили покращення ставлення влади до громадян; однак, більшість – упевнені, що це ставлення залишилося без змін (51%) або погіршилося (8%);
- **спроможність громадян впливати на дії влади:** покращення в цій частині відзначили лише 6% опитаних (від 8-9% на Півдні і Сході до 2% на Заході); погіршення – 42% (від 60% на Заході до 26% на Півдні); відсутність змін – 44% (від 53% на Півдні до 33% на Заході). Вікових відмінностей в розподілі оцінок зазначеної спроможності фактично немає. **За ознакою електоральних уподобань, як і в попередньому випадку, децю вищим є оптимізм електорату ПР:** майже 20% його впевнені в покращенні ситуації в цій сфері, однак 9% відзначають погіршення, а 63% – відсутність змін, порівняно з попереднім періодом;
- **дотримання законності державними службовцями:** зміни на краще відзначили лише 12% громадян (від 22% на Півдні до 6% на Заході); на гірше – 38% (від 50% на Заході до 24% на Півдні); відсутність змін – 41% (від 44% на Сході та Півдні до 36% на Заході). Вікових відмінностей в розподілі оцінок фактично немає. **За ознакою електоральних прихильностей, оцінки потенційних виборців ПР є виразно вищими:** 36% з них вважають, що ситуація в цій сфері покращилася; лише 7% – вказують на погіршення; 48% – на відсутність змін.

Узагальнюючим показником соціального самопочуття є, зокрема, **упевненість громадян у завтрашньому дні.** В цій частині лише 12% опитаних відзначили покращення за час каденції В.Януковича та діяльності Уряду М.Азарова (від 23% на Півдні до 3% на Заході), натомість 49% – погіршення ситуації (від 65% на Заході до 38% на Сході), 34% – відсутність змін, порівняно з попереднім періодом (від 30% у Центрі до 38% на Сході). **Найбільш тривожною ознакою є те, що на погіршення впевненості в завтрашньому дні вказують більшість представників молодшої вікової групи (18-29 років) – 53%, а також активного трудового віку (30-49 років) – 52-53%. Більш упевнено почувають себе потенційні виборці ПР:** 44% з них засвідчили покращення в цій частині й лише 9% – погіршення.

4.2. СТАВЛЕННЯ ДО ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ТА ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНІ ОРІЄНТАЦІЇ ГРОМАДЯН

Партії як представники інтересів суспільних груп. Сподівання на політичні партії як на представників інтересів суспільних груп **упродовж останніх двох років зменшилися.** Так, якщо у 2010р. на такий статус партій вказали 27% громадян, то в червні 2012р. – лише 17%. При цьому, найбільшою мірою покладаються на політичні партії в Центрі (20%), найменшою – на Півдні (14%). Серед потенційного електорату “прохідних” партій надії на них покладають від 17% (“Україна – Вперед!”) до 21% опитаних (“Батьківщина”).

Стосовно окремих політиків як представників інтересів громадська думка не змінилася (10% у 2010р., 11% – у 2012р.). Найбільшою мірою покладаються на “окремих політиків” на Заході країни (20%). За ознакою електоральних симпатій: від 20% (“Україна – Вперед!”) до 5% (КПУ).

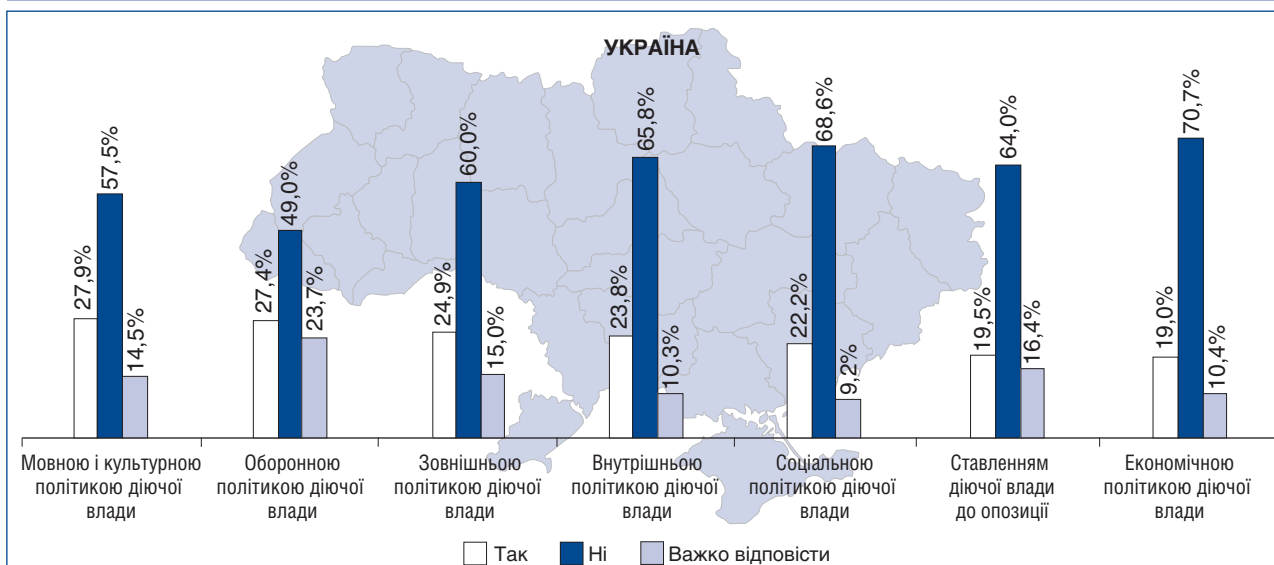
Доречно відзначити, що, порівняно з 2010р., громадяни децю частіше бачать представниками своїх інтересів громадські організації (14% і 16,5%, відповідно) і ЗМІ (6% і 10%, відповідно) (таблиці “Хто має представляти Ваші інтереси в суспільних процесах у першу чергу?”, с.60).

Ідейно-політичні орієнтації громадян. Відносна більшість громадян або не орієнтуються в політичних течіях, або засвідчують, що їх переконанням не відповідає жоден з представлених в Україні ідейно-політичний напрям, або не може визначитися з прихильністю до того чи іншого напрямку (варіант відповіді “важко відповісти”). Станом на червень 2012р., частина таких громадян становила 48%³; зокрема, серед молоді 18-29 років вона є найбільшою, порівняно з іншими віковими групами, і складала понад 54%.

Серед тих, хто визначився з ідейно-політичними уподобаннями, першу позицію має національно-демократичний напрям (14%), другу – соціал-демократичний (9%), третю – політичний напрям, що містить ідеї возз’єднання України з Росією (8%).

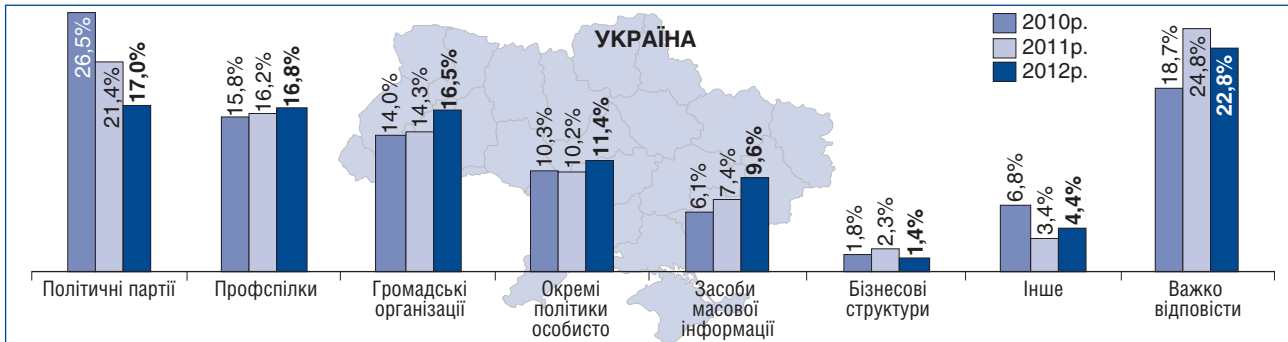
² У цьому та в наступному підрозділах використані результати опитування, узагальнені в таблиці “Яким чином за період діяльності Президента України В.Януковича і Прем’єр-міністра М.Азарова змінилося становище в Україні...?”, с.50-51.

³ Слід відзначити, що з лютого 2004р. частина тих, хто загалом не визначився із власними ідейно-політичними уподобаннями, демонструє тенденцію до зростання. Так, тоді вона становила 41%; у квітні 2004р. – 43%; у листопаді 2005р. – 45%; у грудні 2009р. – 43%; у травні 2010р. – 50%.

Чи задоволені Ви...?
% опитаних

		РЕГІОНИ				ВІК					ПАРТІЙНІ УПОДОБАННЯ						
		Захід	Центр	Південь	Схід	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші	Батьківщина	Свобода	КПУ	Україна – Вперед!	Партія регіонів	УДАР	Важко відповісти
Мовною і культурною політикою діючої влади	Так	8,7	23,0	37,6	39,7	24,4	24,5	27,5	29,4	32,4	8,1	6,8	33,3	29,3	71,1	10,3	19,8
	Ні	80,8	69,2	44,4	38,4	58,1	62,0	60,6	55,5	53,3	82,6	88,1	51,4	57,3	15,6	77,6	62,2
	Важко відповісти	10,5	7,6	17,6	21,3	17,2	13,0	11,6	15,1	13,5	9,3	5,1	15,3	13,3	12,2	17,1	17,7
Оборонною політикою діючої влади	Так	10,8	25,1	42,0	32,6	24,5	26,6	28,8	28,8	28,4	12,0	3,4	25,9	34,7	66,2	11,5	20,2
	Ні	66,4	58,1	29,5	38,7	50,8	51,2	50,6	46,2	46,9	67,6	81,4	47,3	45,3	12,8	64,1	48,9
	Важко відповісти	22,8	16,5	28,2	28,6	24,5	22,3	20,3	25,0	24,5	20,0	15,3	26,8	20,0	24,4	30,3	30,9
Зовнішньою політикою діючої влади	Так	11,8	20,0	39,5	30,6	20,9	24,6	25,3	25,8	27,8	7,8	3,4	22,5	13,2	70,4	7,0	17,7
	Ні	79,5	69,3	43,8	46,7	63,2	62,7	63,7	56,5	55,5	83,3	89,8	60,4	77,6	14,7	86,6	57,5
	Важко відповісти	8,7	10,5	16,3	22,5	15,9	12,7	10,8	17,7	16,5	8,8	6,8	17,1	9,2	6,4	24,2	24,8
Внутрішньою політикою діючої влади	Так	7,5	15,7	41,0	33,6	19,3	20,8	22,7	27,0	28,6	3,4	3,4	20,7	6,6	77,4	5,7	15,3
	Ні	82,8	78,4	48,5	51,3	67,0	68,8	70,1	61,9	62,5	92,6	94,9	67,6	78,9	14,7	86,6	66,1
	Важко відповісти	9,8	5,7	10,2	14,9	13,6	10,4	7,0	11,0	8,6	3,9	1,7	11,7	14,5	7,6	18,0	18,6
Соціальною політикою діючої влади	Так	9,2	16,0	39,3	27,3	18,7	21,4	23,5	22,3	24,9	5,1	5,1	20,5	7,9	69,2	5,1	15,0
	Ні	82,3	75,6	51,1	61,6	68,9	70,8	69,9	67,5	66,7	89,7	93,2	75,0	80,3	23,1	84,7	70,6
	Важко відповісти	8,2	8,2	9,2	10,4	12,3	7,8	6,4	10,1	8,0	4,9	1,7	4,5	11,8	10,2	13,8	14,4
Ставленням діючої влади до опозиції	Так	4,1	11,0	34,4	30,1	17,2	16,8	20,1	19,2	23,3	1,2	3,4	23,2	7,9	63,9	2,6	10,7
	Ні	86,1	73,6	48,5	48,7	63,4	70,2	65,4	63,1	60,1	91,9	94,8	60,7	76,3	17,7	89,1	64,2
	Важко відповісти	9,8	15,3	16,7	21,0	19,4	13,0	14,2	17,7	16,4	6,8	1,7	16,1	15,8	8,3	24,5	25,1
Економічною політикою діючої влади	Так	7,2	9,7	34,8	27,5	16,3	16,7	18,8	20,0	22,4	2,9	1,7	15,2	3,9	60,7	3,8	15,3
	Ні	84,8	83,8	55,7	56,3	71,6	74,1	73,6	69,0	66,5	93,6	98,3	72,3	82,9	26,7	91,1	69,9
	Важко відповісти	8,0	6,0	9,2	16,0	12,1	9,2	7,2	10,4	11,0	3,4	0,0	11,6	13,1	5,1	14,1	14,7

Хто має представляти Ваші інтереси в суспільних процесах у першу чергу? % опитаних

	РЕГІОНИ				ВІК					ПАРТІЙНІ УПОДОБАННЯ						
	Захід	Центр	Південь	Схід	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші	Батьківщина	Свобода	КПУ	Україна – Вперед!	Партія регіонів	УДАР	Важко відпові
Політичні партії	15,7	20,1	14,1	16,2	15,4	16,8	19,5	16,3	17,5	20,8	18,3	19,8	17,1	20,0	17,9	14,4
Профспілки	9,3	10,8	29,2	21,5	15,0	19,4	17,2	18,6	15,5	11,0	11,7	28,8	13,2	24,9	12,2	11,3
Громадські організації	14,2	17,3	18,0	16,3	18,3	17,7	13,7	19,2	14,3	17,2	15,0	13,5	17,1	16,7	19,2	17,5
Окремі політики	19,6	12,8	5,2	8,1	11,5	12,2	12,8	11,3	9,8	15,0	10,0	5,4	19,7	10,7	14,7	5,8
Засоби масової інформації	10,6	7,4	7,5	12,0	9,3	8,4	10,2	10,5	9,6	12,0	8,3	9,9	11,8	8,4	9,0	8,6
Бізнесові структури	1,3	1,4	1,0	1,7	1,5	0,9	1,7	1,2	1,4	2,0	1,7	0,9	0,0	1,4	0,6	1,8
Інше	4,9	7,4	1,3	2,6	3,3	2,6	6,7	3,2	5,9	4,9	8,3	3,6	3,9	1,6	5,1	6,7
Важко відповісти	24,5	22,8	23,7	21,7	25,8	22,0	18,3	19,8	26,1	17,2	26,7	18,0	17,1	16,3	21,2	33,7

Однак, зазначені уподобання мають виразні регіональні відмінності:

- на Заході країни виразно домінує національно-демократичний напрям (29%), другу позицію із значним відривом посідає соціал-демократичний (9%), третю – християнсько-демократичний (6%). Число тих, хто не визначився, становить 42%⁴;
- на Півдні і Сході переважає політичний напрям, що містить ідеї возз'єднання України з Росією (по 14%), другу позицію посідає комуністичний напрям (9% і 8%, відповідно), третю – національно-демократичний (8%). При цьому, на Сході третю позицію з національно-демократичним напрямом ділить соціал-демократичний – 8% (на Півдні цей напрям має удвічі менше прихильників – 4%). Число тих, хто не визначився: на Півдні – 53%; на Сході – 44%;
- у Центрі переважають національно-демократичний (15%) і соціал-демократичний (13%) напрями; решту напрямів відзначили істотно менше опитаних. Число тих, хто не визначився – 54%.

Відповідність ідейно-політичних орієнтацій та електоральних прихильностей. Ідейно-політичні переконання громадян загалом відповідають їх електоральним симпатіям. Так, серед потенційних виборців “Батьківщини” і “Свободи” представлені насамперед прихильники національно-демократичного напрямку

(28% і 39%, відповідно), а серед виборців “Свободи” – і національно-радикального (17% проти 2% серед електорату “Батьківщини”); другу позицію посідають прихильники соціал-демократії – 11% і 15%, відповідно. Логічним є те, що серед електорату “Свободи” немає прихильників комуністичного напрямку (серед виборців “Батьківщини” їх близько 2%).

Серед потенційних виборців КПУ виразно домінують прихильники комуністичного ідейно-політичного напрямку (67%).

Серед виборців ПР представлені насамперед прихильники напрямку, що містить ідеї возз'єднання України з Росією (22%), на другій позиції – послідовники соціал-демократичних ідей (13%), на третій – національно-демократичного напрямку (8%).

У потенційному електораті “Україна – Вперед!” основну групу становлять прихильники соціал-демократії (16%) і національно-демократичного напрямку (13%). В електораті “УДАРу” – навпаки, дещо більше представлені насамперед прихильники національно-демократичного напрямку (18%), менше – соціал-демократичного (13%).

Примітно, що найменше тих, хто не визначився із власними ідейно-політичними позиціями, – серед електорату “Свободи” (17%) і КПУ (19%) (таблиця “Який ідейно-політичний напрям найбільшою мірою відповідає Вашим переконанням?”).

Розуміння опозиційності політичної партії або кандидата в депутати. Серед ознак опозиційності партії (кандидата) першу позицію посіла “публічна заява

⁴ Тут і далі “ті, хто не визначився” – група, до якої зараховані ті, хто не орієнтується в політичних течіях, ті, чий переконанням не відповідає жоден з представлених в Україні ідейно-політичний напрям, а також ті, хто обрав варіант відповіді “важко відповісти”.

Який ідейно-політичний напрям найбільшою мірою відповідає Вашим переконанням?
% опитаних

	УКРАЇНА						РЕГІОНИ (2012р.)				ВІК (2012р.)					ПАРТІЙНІ УПОДОБАННЯ (2012р.)						
	Лютий 2004р.	Квітень 2004р.	Листопад 2005р.	Грудень 2009р.	Травень 2010р.	Червень 2012р.	Захід	Центр	Південь	Схід	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші	Батьківщина	Свобода	КПУ	Україна – Вперед!	Партія регіонів	УДАР	Важко відпові
Національно-демократичний	12,8	11,3	13,8	15,4	13,2	14,2	28,5	14,8	7,5	8,3	13,8	17,3	14,8	16,2	10,8	28,4	39,0	1,8	13,2	7,7	17,6	10,4
Соціал-демократичний	6,7	6,9	5,1	7,2	4,3	9,2	8,5	12,9	4,3	8,2	9,2	8,6	10,5	11,6	7,1	11,2	15,3	2,7	15,8	13,3	7,5	6,7
Політичний напрям, що охоплює ідеї возз'єднання України з Росією	11,3	11,1	12,8	14,0	16,3	8,2	2,1	3,7	13,8	13,5	7,0	7,2	10,8	8,7	7,8	1,0	1,7	0,9	11,8	21,7	4,4	3,7
Комуністичний	11,3	10,0	6,2	5,4	4,6	5,2	0,8	3,2	8,5	8,3	1,1	2,3	2,0	4,3	13,7	1,7	0,0	66,7	0,0	3,0	0,6	2,1
Екологічний (“зелені”)	6,5	6,3	3,4	2,8	3,2	3,5	1,8	2,0	6,9	4,6	4,6	2,9	4,9	3,2	2,5	2,9	0,0	2,7	3,9	2,1	9,4	4,0
Ліберальний	1,5	2,2	1,0	4,4	1,9	3,1	3,6	2,0	2,3	4,1	3,3	5,2	4,1	2,0	1,4	2,9	3,4	0,0	5,3	3,0	6,3	3,4
Соціалістичний	4,1	4,0	5,7	3,0	1,3	2,9	1,0	3,1	2,3	4,2	2,0	2,9	3,8	3,5	2,9	2,0	0,0	0,9	2,6	3,3	3,1	2,8
Християнсько-демократичний	2,4	3,0	2,8	2,3	2,3	2,6	6,4	1,8	1,0	1,8	2,0	2,9	2,9	3,2	2,2	4,6	3,4	1,8	0,0	2,6	5,0	0,9
Національно-комуністичний	0,2	0,6	0,3	0,3	0,7	1,9	1,8	0,3	0,3	1,2	0,7	0,6	1,2	1,4	1,0	1,0	3,4	3,6	0,0	0,7	0,6	0,3
Національно-радикальний	0,8	1,2	1,2	1,8	1,8	0,9	3,3	1,4	0,3	2,1	1,5	3,2	1,7	2,6	0,8	2,0	16,9	0,0	2,6	1,9	1,9	0,3
Інший	0,8	0,5	2,3	0,5	0,5	0,2	0,3	0,3	0,0	0,2	0,4	0,0	0,0	0,0	0,2	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Жодний	16,2	13,9	10,1	6,4	13,3	5,6	8,7	5,8	3,3	4,7	5,9	7,5	5,2	4,6	4,7	2,2	3,4	2,7	0,0	3,0	7,5	7,4
Я не орієнтуюся в політичних течіях	17,4	21,3	20,8	25,5	26,1	30,1	22,1	32,6	42,0	26,7	33,4	26,5	26,5	27,2	33,9	25,4	6,8	14,4	27,6	25,9	25,2	34,7
Важко відповісти	7,7	7,8	14,4	10,9	10,4	12,5	11,1	16,0	7,5	12,1	14,9	13,0	11,6	11,6	11,0	14,2	6,8	1,8	17,1	11,9	10,7	23,3

про незгоду з політикою Президента та виконавчої влади” (47%); другу – “виступи за зміну Президента” (30%); третю – “неналежність депутата від певної партії до складу пропрезидентської парламентської більшості” (28%).

“Публічна заява про незгоду з політикою Президента та виконавчої влади” виглядає визначальним чинником опозиційності партії (кандидата) в очах потенційних виборців усіх прохідних політичних сил. Водночас, для електорату “Свободи” дещо більше значення має “не входження членів партії до складу Уряду і президентських структур” (44%, друга позиція). “Координація діяльності з іншими опозиційними силами” ввійшла у трійку головних ознак опозиційності для виборців “Україна – Вперед!” (30%, третя позиція) і ПР (31%, друга позиція) (діаграма “Яка партія (кандидат) можуть вважатися опозиційними?”, с.62).

4.3. ГОЛОВНІ ЧИННИКИ ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО ВИБОРУ

Електоральні наміри в координатах “партія провладна/опозиційна”. Загалом, провладні чи опозиційні позиції політичних партій не мають для виборців особливого значення. Так, за партії, що перебувають в опозиції, проголосували б 23% громадян; за ті, що підтримують владу – 22%; для 21% опозиційність чи не опозиційність партій або кандидатів від партій не мають значення. Близько 9% віддали б голоси за певну “третю силу”, яка не підтримує владу й не перебуває в опозиції. 12% – не визначилися в цьому

питанні (діаграма “За які політичні партії Ви голосуватимете на наступних парламентських виборах?”, с.63).

Значимість окремих характеристик партії (кандидата). Першорядну значимість для виборців матимуть наступні характеристики партій:

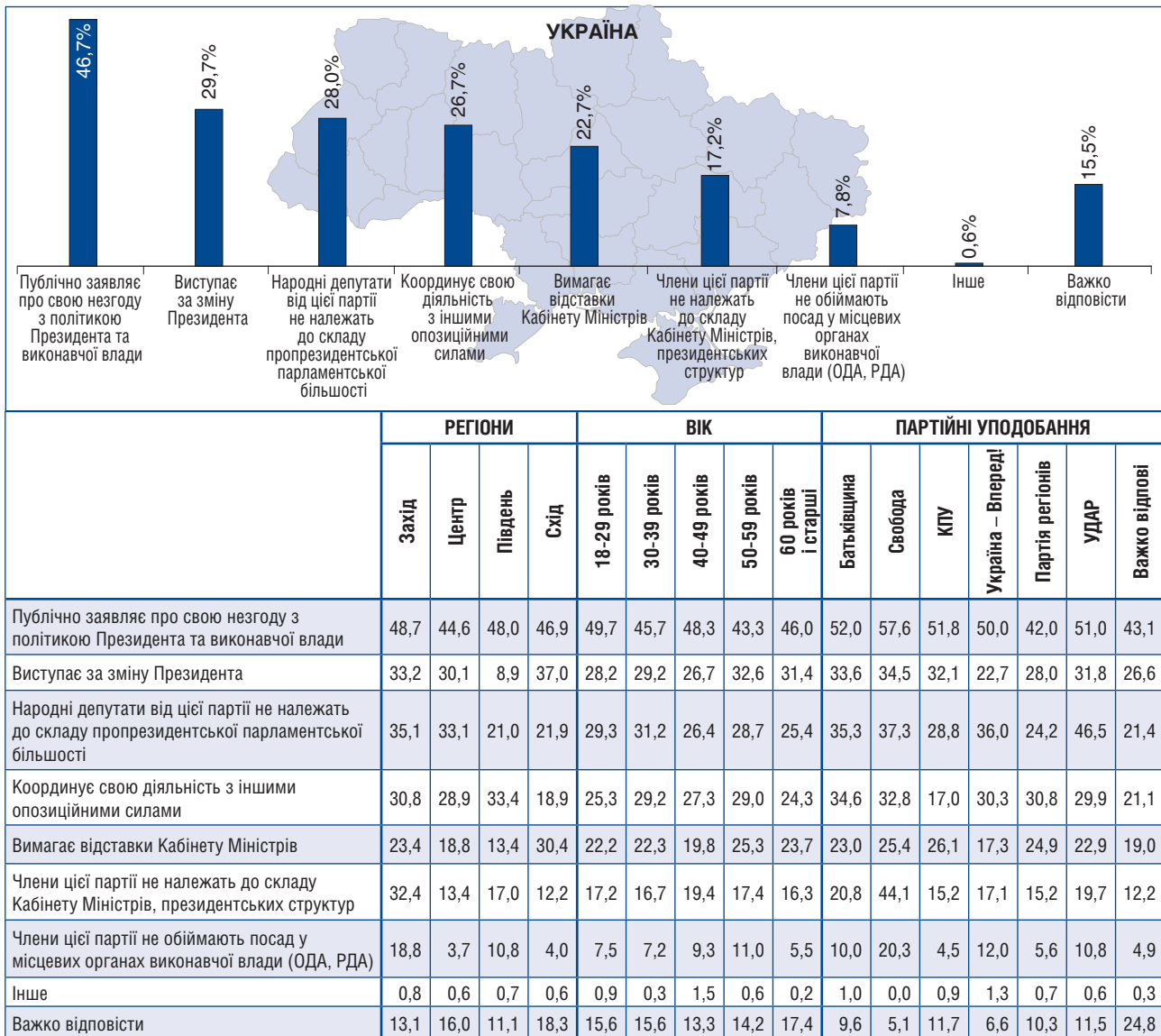
- **ідеологія, виборча програма партії:** цю позицію відзначили 45% (від 52% на Півдні до 41% на Заході);
- **особа лідера партії** – 41% (від 53% на Заході до 26% на Півдні);
- **позитивне ставлення до попередньої діяльності партії** – 34% (від 46% на Півдні до 30% у Центрі).

Ці три позиції становлять трійку лідерів рейтингу значимості характеристик партій для виборців усіх вікових категорій і всіх регіонів країни.

Найменшою значимістю виборці надають: привабливій політичній рекламі партії (3%); особистому знайомству з членами партії, належності партії до влади, рівню популярності партії (наскільки вона є відомою) – по 4%, а також належності партії до опозиції та назві партії (по 5%). **Не дуже привабливою для виборців виглядає наявність у списку партії відомих та авторитетних осіб** – 10% (можливо, за винятком виборців Заходу, де на значимість цієї обставини вказали 18% жителів).

Яка партія (кандидат) може вважатися опозиційною?*

% опитаних

* Респондентам пропонувалося відзначити кілька прийнятних варіантів відповіді.

Що стосується кандидата, висунутого певною політичною партією, то його особистісні якості матимуть значення лише для 29% виборців, причому – практично незалежно від регіону.

За ознакою електоральних прихильностей, можна відзначити, що виборці “Батьківщини” та “УДАРу” першорядної значимості надають особі лідера партії (перші позиції, 50% і 57%, відповідно), “Свободи”, КПУ, “Україна – Вперед!” і ПР – ідеології і виборчій програмі партій (відповідно, 68%, 57% і по 48%). Особистісні якості кандидата, висунутого партією, є найбільш значимими для виборців ПР (33%), найменш – “Свободи” (20%) (таблиця “Коли Ви голосуєте на виборах за партію чи кандидата від певної політичної партії, що для Вас насамперед має значення?”, с.62).

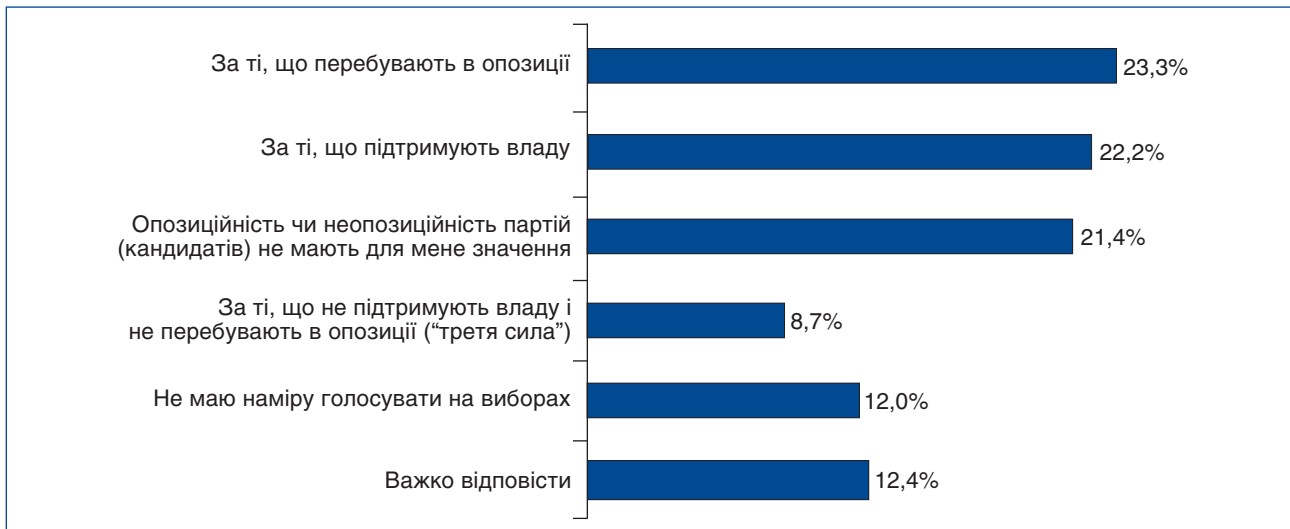
Значимість ставлення партії (кандидата) до актуальних суспільних тем. Найбільш важливим для громадян буде ставлення партії (кандидата) насамперед до наступних тем:

- добробут громадян – середня оцінка важливості за п’ятибальною шкалою – 4,72 (від 4,76 у Центрі до 4,67 на Заході);
- економіка в цілому – 4,71 (від 4,79 на Півдні до 4,66 на Заході і Сході);
- наведення порядку в державі – 4,67 (від 4,82 на Півдні до 4,59 на Сході).

Наведений рейтинг тем є однаковим для всіх регіонів, за винятком Півдня, де першу позицію посідає тема “наведення порядку в державі” (4,89), другу – “економіка в цілому” (4,79), третю – “внутрішня політика” (4,72), а “добробут громадян” є на четвертому місці (4,71)⁵.

⁵ Примітною є та обставина, що теми добробуту, соціального захисту та економіки в цілому є домінуючими в усіх передвиборних програмах прохідних партій; темі наведення порядку в державі, боротьбі зі зловживаннями, корупцією найбільшу увагу надають ВО “Батьківщина”, “УДАР”, “Свобода”, тоді як програма ПР цієї теми практично не торкається (додаток 1 “Передвиборні програми основних політичних партій...”; у таблиці наведені положення програм партій, поданих до ЦВК).

За які політичні партії Ви голосуватимете на наступних парламентських виборах?
% опитаних

Привертають увагу дві обставини. Перша: тема рівня свободи та демократії посіла в рейтингу найбільш важливих лише восьму позицію – як загальну (4,40), так і в усіх регіонах, за винятком Заходу, де вона вийшла на сьоме місце (4,44), а також у всіх вікових групах, *включно з молоддю 18-29 років* (4,41) і всіх групах потенційних виборців, за винятком виборців "Батьківщини" (сьоме місце, 4,56) і "Свободи" (п'яте місце, 4,58 бала).

Друга: найбільш чутливі теми, які активно використовуються окремими політичними силами в передвиборній боротьбі, не є найбільш значимими для громадян і посіли останні позиції в рейтингу. Так, тема "ставлення до історії України, оцінки певних історичних постатей та осіб" має дев'яту позицію (4,21), "ставлення до питань мови" – десятю з 10 наведених в опитувальнику тем. Це стосується всіх вікових груп і всіх регіонів (лише на Заході названі теми помінялися місцями).

Трійки найбільш важливих тем, визначених потенційними виборцями прохідних партій, різняться мало. Лише у виборців "Свободи" на третю позицію вийшла "зовнішня політика", а у виборців "Україна – Вперед!" третю позицію поділили "боротьба з корупцією" і "боротьба із злочинністю" (діаграма "Наскільки важливим для вибору партії, за яку Ви будете голосувати, є її ставлення до наведених тем?", с.67).

Важливість інформації про кандидата в депутати Парламенту. Найважливішою виборці вважають інформацію насамперед про:

- виконання/невиконання кандидатом попередніх зобов'язань – цю позицію відзначили 58% опитаних (від 61% у Центрі до 55% на Сході);
- дії кандидата, спрямовані на вирішення головних політичних та економічних проблем – 52% (від 55% у Центрі до 47% на Півдні);
- досвід роботи кандидата – 48% (від 54% у Центрі до 45% на Заході і Сході);
- програма кандидата та його моральні якості (39% і 38%, відповідно).

Найменш важливою є інформація про: стаття кандидата (2%); релігійність і належність до певної конфесії, місце народження (по 5%); членство в партії (6%); наявність підтримки з боку регіональних еліт, національність (по 7%; слід зауважити, що на Заході інформація про національність кандидата є більш важливою – там її відзначили 14% опитаних); ставлення до кандидата з боку влади та опозиції, захоплення і звички (по 8%). Інформацію про мову, якою спілкується кандидат, вважають найважливішою лише 10% громадян, однак тут спостерігаються виразні регіональні відмінності: так, на Заході ця інформація є найважливішою для 23% жителів, на Півдні – для 4%.

Такий рейтинг важливості інформації з незначними варіаціями є характерним для всіх вікових груп і всіх регіонів країни.

Видається примітним, що інформацію про наявність/відсутність зв'язків кандидата з кримінальними структурами вважають найважливішою лише 32%; звинувачення в корупції – 23%. Може скластися враження, що більшість українських громадян здатні змиритися з корумпованістю кандидата, його зв'язками з криміналітетом, якщо він виконав попередні обіцянки (наприклад, допоміг газифікувати певну територію, побудувати школу тощо) або спрямовує дії на вирішення гострих проблем (наприклад, голосує за виплату т.зв. "чорнобильських").

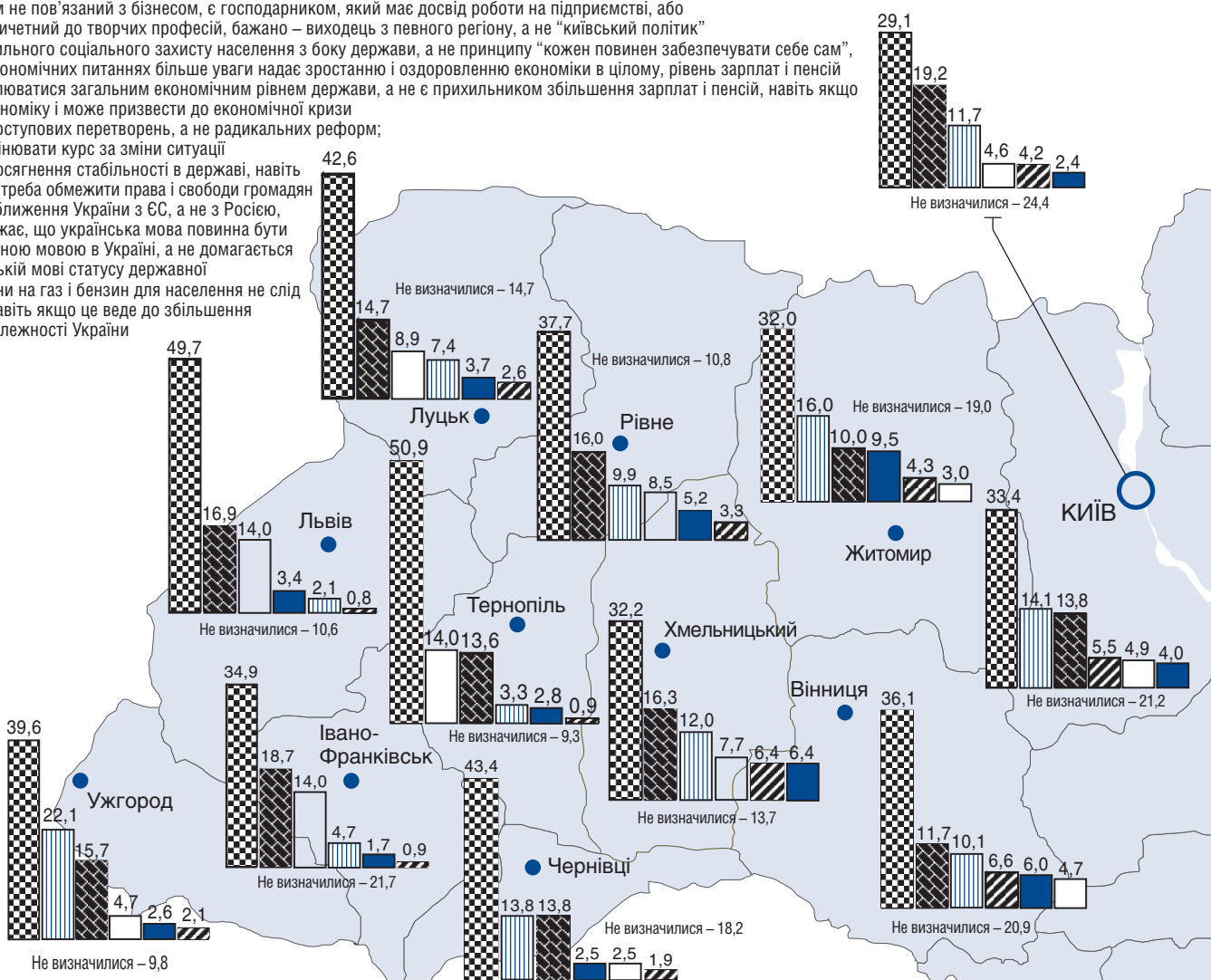
Рейтинги важливості інформації за ознакою електоральних прихильностей виборців дещо різняться. Так, виборці "Свободи" та "УДАР" вивели важливість інформації про наявність/відсутність зв'язків кандидата з кримінальними структурами, відповідно, на третю та четверту позиції рейтингу (42% і 39%, відповідно), а виборці ПР – на четверту позицію передвиборчу програму кандидата (49%).

Порівняно більшу важливість мають: мова, якою спілкується кандидат – для виборців "Батьківщини", "УДАР" і "Свободи" (по 18% і 22%, відповідно); національність кандидата – для виборців "Свободи", "УДАР" і "Батьківщини" (19%, 13% і 11%, відповідно); релігійність кандидата та його належність до певної конфесії – для виборців "Свободи" (12%) (таблиця "Яка інформація про кандидата в депутати ВР є для Вас найважливішою?", с.69).

“Портрет” народного депутата України очима виборців Заходу України**

- чоловік, ніж жінка; старшого віку
- дотримується певних ідейно-політичних поглядів; має власну точку зору, а не приймає точку зору більшості
- має досвід у політиці, можливо, але ще не обирався народним депутатом; представник опозиції
- є місцевим політиком і кандидатом, висунутим партією, а не самовисуванцем
- жодним чином не пов'язаний з бізнесом, є господарником, який має досвід роботи на підприємстві, або юристом, не причетний до творчих професій, бажано – виходець з певного регіону, а не “київський політик”
- прихильник сильного соціального захисту населення з боку держави, а не принципу “кожен повинен забезпечувати себе сам”, водночас – в економічних питаннях більше уваги надає зростанню і оздоровленню економіки в цілому, рівень зарплат і пенсій повинен зумовлюватися загальним економічним рівнем держави, а не є прихильником збільшення зарплат і пенсій, навіть якщо це підриває економіку і може призвести до економічної кризи
- прихильник поступових перетворень, а не радикальних реформ; не поспішає змінювати курс за зміни ситуації
- прихильник досягнення стабільності в державі, навіть якщо для цього треба обмежити права і свободи громадян
- прихильник зближення України з ЄС, а не з Росією, водночас – вважає, що українська мова повинна бути єдиною державною мовою в Україні, а не домагається надання російській мові статусу державної
- вважає, що ціни на газ і бензин для населення не слід підвищувати, навіть якщо це веде до збільшення енергетичної залежності України

РЕЙТИНГИ ПРОХІДНИХ ПАРТІЙ

“Портрет” народного депутата України очима виборців Центру України**

- чоловік, ніж жінка; молодшого віку
- дотримується певних ідейно-політичних поглядів; має власну точку зору, а не приймає точку зору більшості
- має досвід у політиці, можливо, вже був народним депутатом; представник опозиції
- є місцевим політиком і кандидатом, висунутим партією, а не самовисуванцем
- жодним чином не пов'язаний з бізнесом, є господарником, який має досвід роботи на підприємстві, або юристом, не причетний до творчих професій, при цьому – близьким за матеріальним станом до більшості жителів округу і здатним розуміти їх матеріальні проблеми, бажано – виходець з певного регіону, а не “київський політик”
- прихильник сильного соціального захисту населення з боку держави, а не принципу “кожен повинен забезпечувати себе сам”, водночас – в економічних питаннях більше уваги надає зростанню і оздоровленню економіки в цілому, рівень зарплат і пенсій повинен зумовлюватися загальним економічним рівнем держави, а не є прихильником збільшення зарплат і пенсій, навіть якщо це підриває економіку і може призвести до економічної кризи
- діє відповідно до обставин
- прихильник досягнення стабільності в державі, навіть якщо для цього треба обмежити права і свободи громадян
- прихильник зближення України з ЄС, а не з Росією, водночас – вважає, що українська мова повинна бути єдиною державною мовою в Україні, а не домагається надання російській мові статусу державної
- вважає, що ціни на газ і бензин для населення не слід підвищувати, навіть якщо це веде до збільшення енергетичної залежності України

- Політична партія Всеукраїнське об'єднання “Батьківщина”
- Партія регіонів
- Політична партія “УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка”
- Політична партія Всеукраїнське об'єднання “Свобода”
- Партія Наталії Королевської “Україна – Вперед!”
- Комуністична партія України

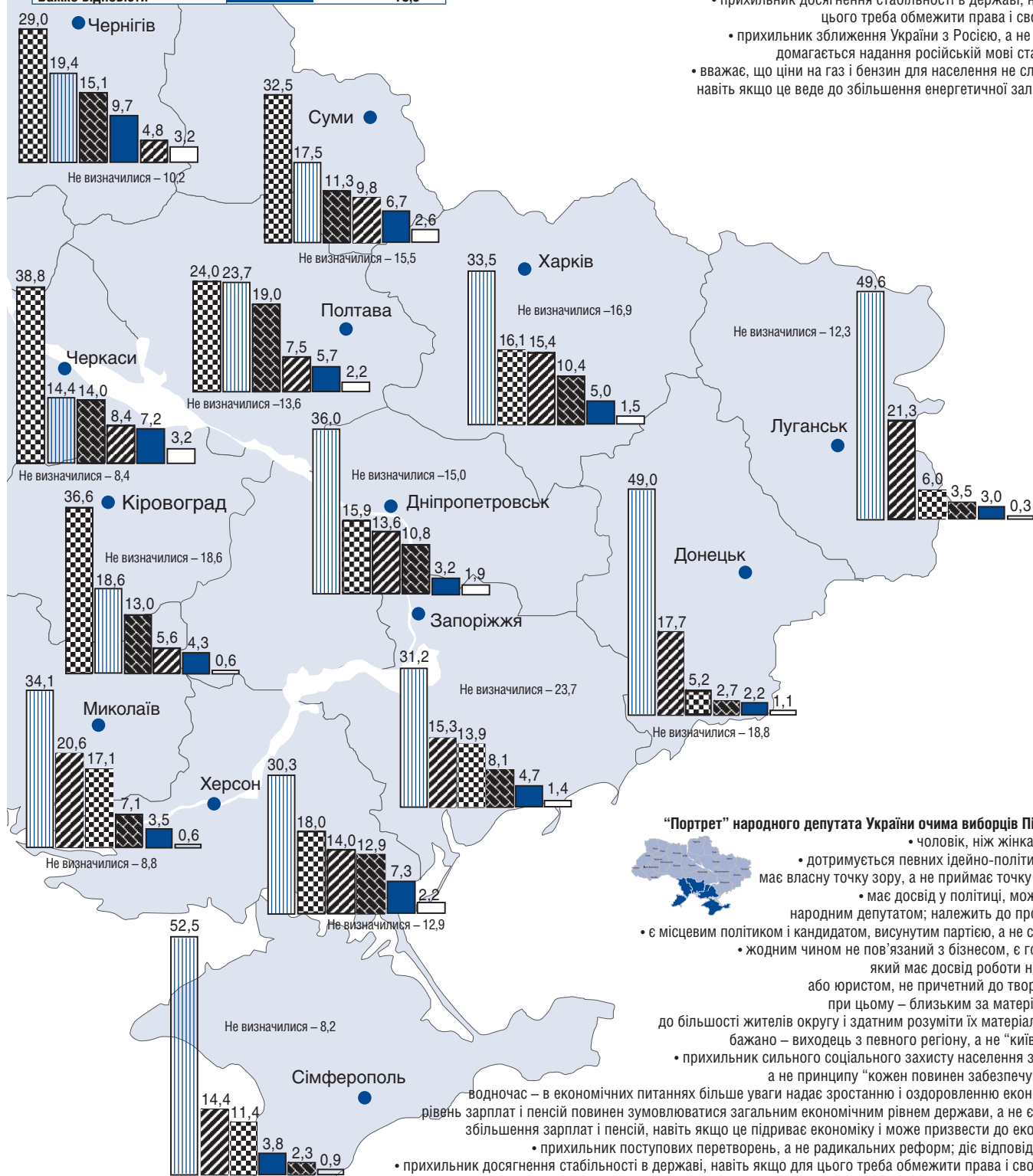
* На карті наведені відсотки тих, хто має намір взяти участь у виборах. Опитування проводилося дослідницькою компанією “ГФК Юкрейн”, Соціологічною групою “Рейтинг”, Центром соціальних і маркетингових досліджень “Соціс” та Центром Разумкова з 27 липня по 9 серпня 2012р. Було опитано 10 979 респондентів віком від 18 років у всіх областях України. Теоретична похибка вибірки – 1,0%. Використовується такий розподіл областей за регіонами: Захід: Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області; Південь: Крим, Одеська, Схід: Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Харківська області; Центр: м. Київ, Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Черкаська.

** “Портрети” складені за результатами соціологічного дослідження, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова в усіх регіонах України з 31 травня по 6 червня 2012р.

В УКРАЇНІ ТА В РЕГІОНАХ*

Якби найближчим часом відбувалися вибори до Верховної Ради і до виборчого бюлетеня були внесені такі партії, за яку партію Ви б проголосували? % тих, хто має намір взяти участь у виборах

ВО "Батьківщина"	26,2
Партія регіонів	24,6
"УДАР"	11,8
Комуністична партія України	9,4
"Україна – Вперед!"	4,3
ВО "Свобода"	4,2
Народна партія	1,3
"Наша Україна"	0,8
Радикальна партія О.Ляшка	0,4
Голосував би за іншу партію	1,7
Важко відповісти	15,3

"Портрет" народного депутата України очима виборців Сходу України**

- чоловік, ніж жінка; старшого віку
- дотримується певних ідейно-політичних поглядів; має власну точку зору, а не приймає точку зору більшості
 - має досвід у політиці, можливо, вже був народним депутатом; належить до провладної партії
 - є місцевим політиком і кандидатом, висунутим партією, а не самовисуванцем
- жодним чином не пов'язаний з бізнесом, є господарником, який має досвід роботи на підприємстві, або юристом, не причетний до творчих професій, при цьому – близьким за матеріальним станом до більшості жителів округу і здатним розуміти їх матеріальні проблеми, бажано – виходець з певного регіону, а не "київський політик"
- прихильник сильного соціального захисту населення з боку держави, а не принципу "кожен повинен забезпечувати себе сам", водночас – в економічних питаннях більше уваги надає зростанню і оздоровленню економіки в цілому, рівень зарплат і пенсій повинен зумовлюватися загальним економічним рівнем держави, а не є прихильником збільшення зарплат і пенсій, навіть якщо це підриває економіку і може призвести до економічної кризи
- прихильник поступових перетворень, а не радикальних реформ; діє відповідно до обставин
 - прихильник досягнення стабільності в державі, навіть якщо для цього треба обмежити права і свободи громадян
 - прихильник зближення України з Росією, а не ЄС, водночас – домагається надання російській мові статусу державної
- вважає, що ціни на газ і бензин для населення не слід підвищувати, навіть якщо це веде до збільшення енергетичної залежності України

"Портрет" народного депутата України очима виборців Півдня України**

- чоловік, ніж жінка; старшого віку
- дотримується певних ідейно-політичних поглядів; має власну точку зору, а не приймає точку зору більшості
 - має досвід у політиці, можливо, вже був народним депутатом; належить до провладної партії
 - є місцевим політиком і кандидатом, висунутим партією, а не самовисуванцем
- жодним чином не пов'язаний з бізнесом, є господарником, який має досвід роботи на підприємстві, або юристом, не причетний до творчих професій, при цьому – близьким за матеріальним станом до більшості жителів округу і здатним розуміти їх матеріальні проблеми, бажано – виходець з певного регіону, а не "київський політик"
- прихильник сильного соціального захисту населення з боку держави, а не принципу "кожен повинен забезпечувати себе сам", водночас – в економічних питаннях більше уваги надає зростанню і оздоровленню економіки в цілому, рівень зарплат і пенсій повинен зумовлюватися загальним економічним рівнем держави, а не є прихильником збільшення зарплат і пенсій, навіть якщо це підриває економіку і може призвести до економічної кризи
- прихильник поступових перетворень, а не радикальних реформ; діє відповідно до обставин
 - прихильник досягнення стабільності в державі, навіть якщо для цього треба обмежити права і свободи громадян
 - прихильник зближення України з Росією, а не ЄС, водночас – домагається надання російській мові статусу державної
- вважає, що Україна має бути незалежною від енергопостачання з інших країн, навіть якщо для цього доведеться підвищити ціни на енергоносії для населення

**Коли Ви голосуєте на виборах за партію чи кандидата від певної політичної партії,
що для Вас насамперед має значення?***
% опитаних

	УКРАЇНА	РЕГІОНИ				ВІК					ПАРТІЙНІ УПОДОБАННЯ						
		Захід	Центр	Південь	Схід	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші	Батьківщина	Свобода	КПУ	Україна – Вперед!	Партія регіонів!	УДАР	Важко відпові
Ідеологія, виборча програма партії	44,7	40,8	45,8	52,1	42,6	43,8	44,5	46,2	50,0	41,0	44,1	67,8	57,1	48,0	47,6	47,1	42,5
Особа лідера партії	40,9	52,7	49,3	25,9	32,9	35,7	41,9	41,7	42,7	43,3	49,8	42,4	39,3	43,4	39,9	56,7	41,3
Позитивне ставлення до минулої діяльності партії	34,3	34,2	30,2	45,9	33,0	33,9	31,7	32,8	34,8	37,1	36,1	35,6	50,9	25,3	40,6	32,5	32,7
Особистісні якості кандидата, висунутого партією	28,6	27,5	29,4	30,7	27,5	28,6	29,4	27,6	29,9	27,8	27,0	20,3	27,9	29,3	33,1	29,5	28,7
Активність місцевої організації партії	21,3	14,6	21,8	15,7	27,4	21,1	21,7	23,3	22,0	19,6	18,1	13,8	20,5	21,3	29,4	20,4	26,6
Наявність у виборчому списку відомих та авторитетних осіб	9,9	17,5	8,5	6,9	8,1	10,4	8,7	10,7	9,0	10,2	12,3	13,8	6,3	10,7	7,9	15,3	8,0
Назва партії	4,8	6,7	2,5	4,6	5,9	4,0	4,9	4,9	3,8	6,1	5,1	8,5	8,0	10,5	6,1	2,5	3,1
Належність партії до опозиції	4,6	9,8	4,0	3,9	2,1	3,5	4,0	5,2	4,9	4,7	13,5	10,3	0,0	6,6	1,6	5,7	0,6
Те, наскільки партія є відомою	4,2	2,6	1,5	3,6	7,9	4,4	5,5	3,8	2,0	4,9	2,7	3,4	4,5	0,0	4,2	6,4	4,9
Належність партії до влади	4,0	2,1	2,5	7,5	5,3	4,2	4,9	2,3	2,9	5,1	1,0	0,0	2,7	3,9	12,1	1,9	2,1
Особисте знайомство з членами цієї партії	3,5	2,3	4,3	3,0	3,7	4,6	4,3	2,6	2,6	3,1	3,9	3,4	2,7	9,2	3,7	1,9	3,1
Приваблива політична реклама партії	2,6	2,1	2,5	2,6	3,3	2,0	3,5	1,7	2,6	3,3	2,2	3,4	1,8	5,3	3,3	1,9	2,4
Інше	1,2	0,5	1,5	0,7	1,5	1,3	1,2	1,7	1,5	0,4	0,7	0,0	0,0	0,0	0,7	1,3	1,5
Важко відповісти	8,4	7,4	5,7	5,2	13,4	9,9	8,4	9,6	7,5	7,0	3,7	3,4	2,7	1,3	2,6	1,3	11,0

* Респондентам пропонувалося відзначити не більше трьох прийнятних варіантів відповіді.

Важливість певних дій кандидата в депутати. Найбільш важливими для виборців будуть наступні характеристики діяльності кандидата (наводяться характеристики, оцінені в понад 4,10 бала за п'ятибальною шкалою; майже в усіх випадках максимальне значення стосується Півдня, мінімальне – Заходу):

- **активна робота на пленарних засіданнях Верховної Ради** – 4,25 (від 4,63 до 4,05);
- **зобов'язання проводити публічне обговорення всіх законопроектів, що стосуються більшості громадян** – так само 4,25 бала (від 4,70 до 3,92);
- **активна законотворча робота** – 4,23 (від 4,40 до 4,03);
- **активна робота в комітетах** – 4,19 (від 4,50 до 3,94);
- **зобов'язання ініціювати прийняття закону про покарання депутата, який голосує не своєю карткою** – 4,18 (від 4,53 до 3,89);
- **зобов'язання щоквартально публікувати у ЗМІ та Інтернеті звіт про роботу** – 4,18 (від 4,66 до 3,93);
- **оприлюднення у ЗМІ та Інтернеті декларації про доходи** – 4,14 (від 4,59 до 3,93).

Порівняно меншого значення виборці надають таким характеристикам кандидата:

- **наявність потужної команди помічників-консультантів** – 3,87 (від 4,28 до 3,52);
- **наявність особистого сайту в Інтернеті** – 3,15 (від 3,82 до 2,77);
- **наявність власної сторінки в соціальних мережах** – 3,08 (від 3,79 до 2,70).

Рейтинги характеристик є дещо різними для виборців різних регіонів і прихильників різних політичних партій, але ці відмінності не є принциповими (таблиця “Під час голосування за кандидата в народні депутати України наскільки важливими для Вас...?”, с.70).

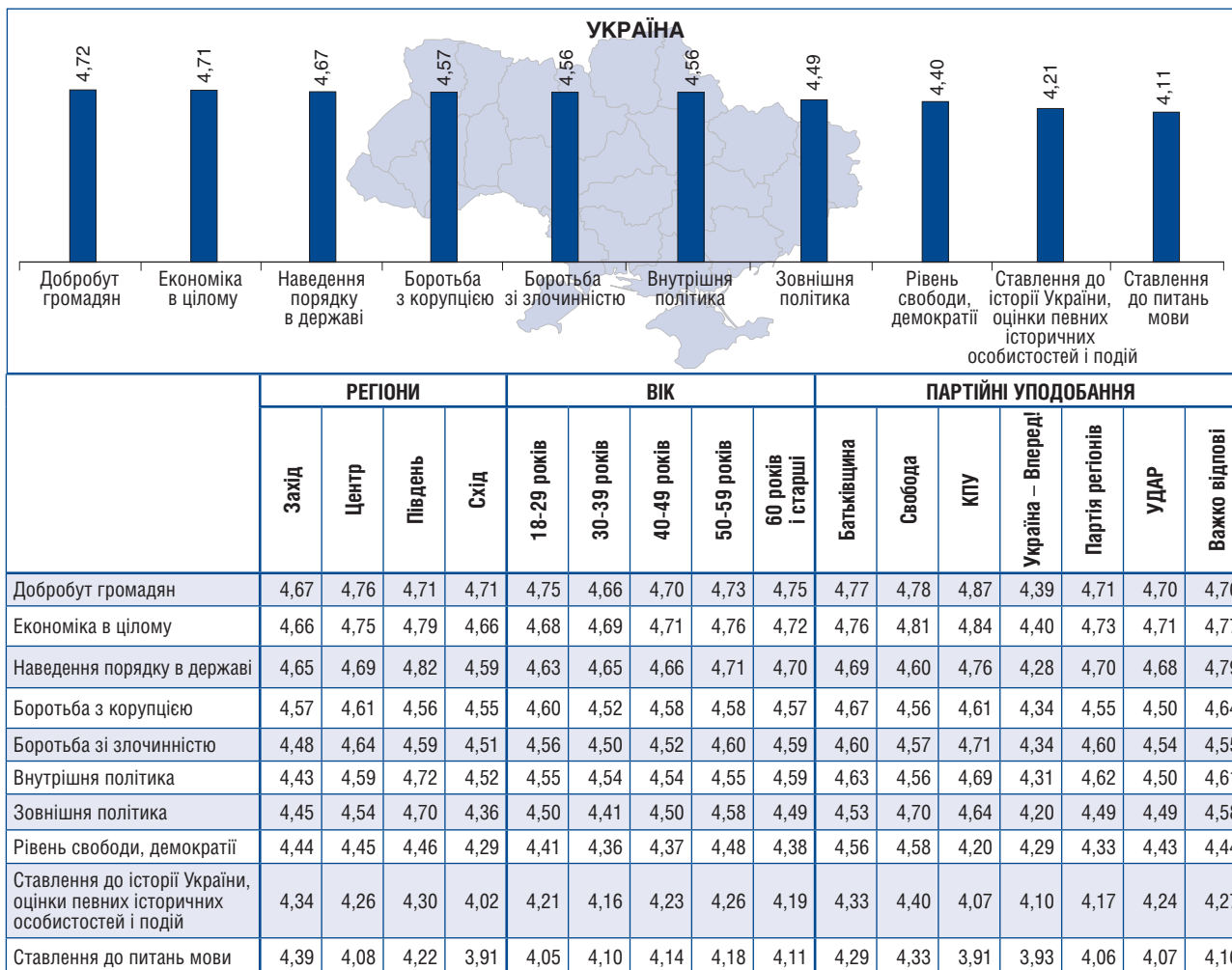
4.4. УЯВЛЕННЯ ГРОМАДЯН ПРО НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ⁶

Уявлення громадян про головне призначення народного депутата, його місце та роль у системі державної влади є досить різними:

- 23% громадян упевнені, що народний депутат – це насамперед “гарант захисту прав людей” (від 27% у Центрі до 19% на Заході);
- 21% – бачать його як “представника громадян у законодавчому органі” (від 25% на Заході до 17% на Сході);
- 19% – як “людину, яка розробляє та ухвалює закони” (від 24% на Сході до 14% на Заході);

⁶ У цьому підрозділі використані результати опитування, узагальнені в таблицях і діаграмах “Народний депутат України – це насамперед...” (с.72); ““Портрет” майбутнього народного депутата, якого громадяни хотіли б обрати до Верховної Ради України” (с.74-75). “Портрети” майбутнього народного депутата очима виборців кожного регіону наведені на карті “Рейтинги прохідних партій в Україні та в регіонах”, с.64-65.

Наскільки важливим для вибору партії, за яку Ви будете голосувати, є її ставлення до наведених тем?***
середній бал

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де "1" означає, що ставлення є "зовсім не важливим", а "5" – "дуже важливим".

- 18% – як "представника певної політичної сили, виразника її ідеології" (від 23% на Заході до 14% на Сході);
- 10% – як "контролера дій органів виконавчої влади в центрі та на місцях" (від 13% на Півдні до 7% на Заході).

Що стосується відмінностей в уявленнях, залежно від електоральних симпатій респондентів: для потенційних виборців "Батьківщини" народний депутат – це насамперед "представник громадян у законодавчому органі" (25%); виборців КПУ – "людина, яка розробляє та ухвалює закони" (25%); виборців ПР, "Свободи" та "УДАРу" – "гарант захисту прав людей" (30%, 24% і 26%, відповідно).

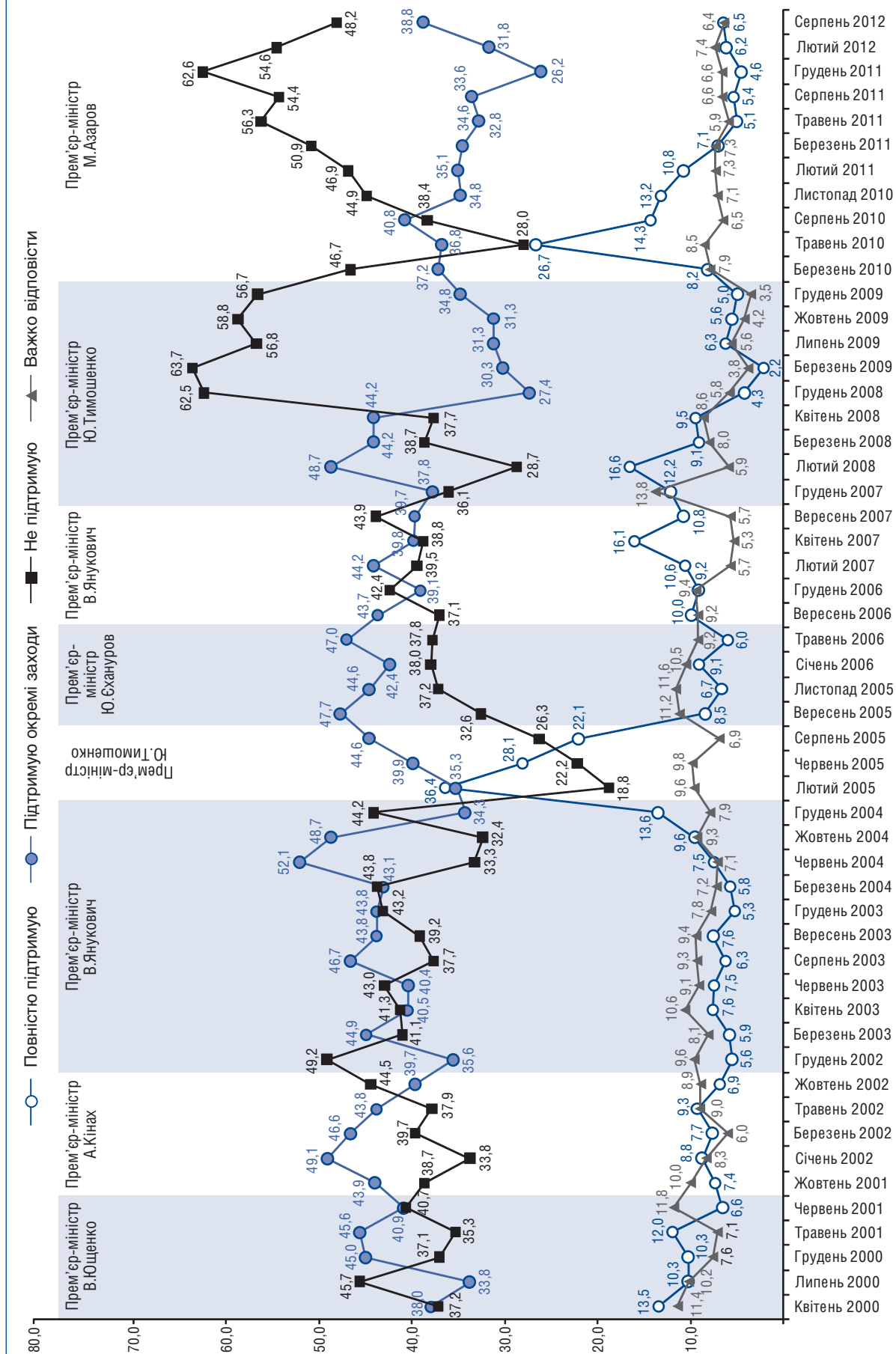
Більш докладно особистісні якості бажаного для громадян народного депутата в узагальненому вигляді наведені у врізці "Узагальнений портрет майбутнього народного депутата очима виборців". Аналізуючи цей "портрет", можна помітити дві показові риси, які характеризують, власне, саме українське суспільство: переважання регіональної ідентичності, яке виявляється в більшій довірі до місцевих політиків та/або вихідців із "свого" регіону та надання пріоритету "стабільності" навіть ціною обмеження прав і свобод громадян.

УЗАГАЛЬНЕНИЙ "ПОРТРЕТ" МАЙБУТНЬОГО НАРОДНОГО ДЕПУТАТА ОЧИМА ВИБОРЦІВ

Бажаний депутат українського Парламенту – це радше:

- чоловік, ніж жінка;
- дотримується певних ідейно-політичних поглядів; має власну точку зору, а не приймає точку зору більшості
- має досвід у політиці, можливо, вже був народним депутатом; представник опозиції
- є місцевим політиком і кандидатом, висунутим партією, а не самовисуванцем
- не причетний до бізнесу, є господарником, який має досвід роботи на підприємстві, або юристом, при цьому – близьким за матеріальним становищем до більшості жителів округу і здатним розуміти їх матеріальні проблеми, бажано – виходець з певного регіону, а не "київський політик"
- прихильник сильного соціального захисту населення з боку держави, а не принципу "кожен повинен забезпечувати себе сам", водночас – в економічних питаннях більше уваги надає зростанню економіки в цілому і вважає, що рівень зарплат і пенсій повинен зумовлюватися загальним економічним рівнем держави, а не є прихильником збільшення зарплат і пенсій, навіть якщо це підриває економіку та може призвести до економічної кризи
- прихильник поступових перетворень, а не радикальних реформ; не поспішає змінювати курс за зміни ситуації
- прихильник досягнення стабільності в державі, навіть якщо для цього треба обмежити права і свободи громадян
- прихильник зближення України з Росією, а не ЄС, водночас – вважає, що українська мова має бути єдиною державною мовою в Україні, а не домагається надання російській статусу другої державної
- вважає, що ціни на газ і бензин для населення не слід підвищувати, навіть якщо це призводить до збільшення енергетичної залежності України

Чи підтримуєте Ви діяльність Уряду України?

Яка інформація про кандидата в депутати Верховної Ради є для Вас найважливішою?*
% опитаних

	УКРАЇНА	РЕГІОНИ				ВІК					ПАРТІЙНІ УПОДОБАННЯ						
		Захід	Центр	Південь	Схід	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші	Батьківщина	Свобода	КПУ	Україна – Вперед!	Партія регіонів	УДАР	Важко відпові
Виконання або невиконання кандидатом попередніх обіцянок	57,8	57,2	60,6	57,7	55,3	59,5	53,2	55,8	59,4	59,7	65,2	55,9	63,1	58,7	58,3	59,2	53,2
Дії кандидата, спрямовані на вирішення головних політичних та економічних проблем	52,2	53,0	54,7	47,2	51,6	51,5	53,2	49,0	53,2	53,6	57,7	61,0	66,7	59,2	54,5	61,5	43,4
Досвід роботи	48,3	44,5	53,5	49,2	44,9	44,5	48,0	46,1	52,0	50,9	50,4	39,7	55,9	42,7	56,9	35,7	53,8
Передвиборна програма кандидата	38,6	26,2	37,4	48,2	42,6	36,1	38,2	37,5	45,3	37,1	32,6	30,5	49,5	34,7	49,4	38,9	37,3
Моральні якості	38,3	41,9	39,8	33,1	37,3	37,0	37,2	38,6	42,7	37,4	39,5	39,7	36,0	38,2	38,0	45,9	43,4
Професіоналізм	35,6	38,3	29,9	38,7	38,1	35,5	34,6	32,6	43,2	33,3	33,6	37,9	40,2	40,8	45,5	31,2	35,8
Інформація про наявність або відсутність зв'язків із кримінальними структурами	31,6	34,1	25,9	22,3	39,9	31,3	33,1	31,7	32,5	30,2	37,0	42,4	34,8	30,3	27,0	39,1	28,4
Люди, котрі з ним працюють	28,5	28,5	23,5	24,6	35,2	28,4	28,6	25,9	31,9	28,0	27,0	35,6	32,1	28,0	38,7	32,5	22,9
Програма партії, що підтримує кандидата	28,2	19,8	23,6	31,5	35,9	26,0	26,3	29,0	30,8	29,2	24,6	28,8	35,7	32,9	38,8	24,2	24,2
Його біографія	23,7	21,6	23,1	26,9	23,9	22,2	21,4	23,3	25,0	25,9	24,3	23,7	25,0	26,7	25,9	33,3	21,7
Звинувачення кандидата в корупції	23,3	19,3	22,2	18,4	28,9	22,9	23,4	22,7	24,1	23,3	17,6	23,7	30,4	23,7	25,6	25,6	26,0
Пріоритети кандидата у внутрішній політиці	22,3	24,4	16,8	23,9	25,7	21,4	24,0	19,4	25,9	21,5	24,3	23,7	28,6	21,3	28,4	27,6	16,2
Бізнес, яким займається кандидат або його родичі	21,9	21,3	22,7	15,7	24,2	22,2	25,9	18,9	23,8	19,6	21,1	24,1	17,9	18,7	23,8	25,5	22,3
Освіта	19,2	17,2	20,2	15,1	21,3	18,9	19,9	17,2	20,0	19,8	21,8	25,9	14,3	21,3	21,2	18,6	17,8
Зв'язки кандидата з різними фінансово-промисловими групами	19,0	17,7	17,4	13,1	24,0	19,4	19,0	19,8	19,2	18,0	17,4	27,1	18,9	16,0	18,2	21,0	21,4
Особисті доходи кандидата і майно, яким він володіє	17,9	21,8	13,0	15,7	21,5	17,4	16,5	17,7	16,8	20,5	19,1	13,6	25,9	18,4	17,0	19,7	14,7
Зовнішньополітичні пріоритети кандидата	17,8	18,5	11,9	20,7	21,9	17,2	18,8	18,8	18,6	16,2	18,6	27,1	25,0	15,8	19,8	23,6	12,2
Кількість грошей, що він витрачає на виборчу кампанію і джерела цих грошей	17,2	19,2	14,2	9,8	22,4	18,3	15,9	18,6	17,7	15,7	15,4	28,8	20,7	12,0	17,0	21,8	15,9
Інформація про нього, надана громадськими організаціями	16,4	14,9	9,4	20,3	22,4	15,2	13,3	16,9	18,0	18,2	16,7	15,5	22,5	25,3	18,9	21,0	12,5
Вік кандидата	16,3	15,6	19,4	11,5	15,7	16,5	16,8	14,8	14,8	17,6	15,0	18,6	13,5	18,7	18,9	23,6	15,9
Мова, якою він спілкується	10,3	22,6	8,6	3,6	7,9	10,1	12,7	9,0	10,1	10,0	18,4	22,0	5,4	9,3	5,6	17,8	7,6
Захоплення і звички	8,3	8,7	8,3	7,9	8,4	10,3	6,9	8,4	9,9	6,5	8,6	8,6	2,7	10,5	6,1	15,3	10,7
Ставлення до кандидата з боку влади й опозиції	8,1	11,6	4,3	7,9	9,7	7,9	7,2	7,5	9,9	8,0	11,8	15,3	3,6	9,2	8,2	13,4	4,6
Національність	7,3	13,9	6,3	5,2	5,3	8,1	6,6	6,7	6,4	8,0	10,8	19,0	5,4	8,0	5,1	12,8	4,9
Підтримка з боку регіональних політичних еліт	7,2	6,2	3,7	5,6	12,0	6,8	6,4	6,4	7,8	8,0	6,4	8,6	10,8	1,3	11,4	5,1	5,5
Членство в політичній партії	6,3	4,9	5,2	4,3	9,0	5,1	4,9	5,5	6,1	8,8	6,9	3,4	16,2	8,0	10,3	4,5	2,4
Місце народження	5,2	5,7	5,7	1,0	6,4	5,3	4,6	5,2	4,7	5,9	4,2	6,8	4,5	0,0	8,2	10,2	3,7
Чи є він віруючим і до якої конфесії належить	4,5	8,7	1,8	4,2	5,0	4,0	2,9	4,1	5,5	6,1	6,1	11,9	2,7	1,3	4,9	6,4	1,8
Стать кандидата	1,9	2,1	1,4	0,7	2,9	2,0	2,0	3,2	0,3	2,0	1,2	1,7	0,9	3,9	1,9	5,1	1,8
Інше	0,7	0,5	0,8	0,3	0,8	1,3	0,6	1,2	0,3	0,2	0,5	0,0	0,0	0,0	0,2	0,6	0,0
Важко відповісти	4,0	3,8	2,5	2,0	6,7	3,7	4,0	5,2	2,0	4,9	1,2	1,7	2,7	0,0	0,0	0,0	5,5

* Респондентам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

Під час голосування за кандидата в народні депутати України
наскільки важливими для Вас є здійснення ним наведених дій?*

середній бал

	УКРАЇНА	РЕГІОНИ				ВІК					ПАРТІЙНІ УПОДОБАННЯ						
		Захід	Центр	Південь	Схід	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші	Батьківщина	Свобода	КПУ	Україна – Вперед!	Партія регіонів	УДАР	Важко відпові
Активна робота на пленарних засіданнях Верховної Ради	4,25	4,05	4,21	4,63	4,23	4,19	4,20	4,25	4,28	4,32	4,23	4,24	4,41	4,17	4,44	4,17	4,19
Зобов'язання проводити публічне обговорення всіх законопроектів, які стосуються більшості громадян	4,25	3,92	4,16	4,70	4,32	4,23	4,21	4,26	4,27	4,30	4,12	3,84	4,61	4,19	4,45	4,28	4,14
Активна законотворча робота	4,23	4,03	4,24	4,40	4,26	4,15	4,15	4,28	4,29	4,28	4,25	4,22	4,34	4,13	4,34	4,09	4,21
Активна робота в комітетах	4,19	3,94	4,15	4,50	4,22	4,14	4,18	4,19	4,16	4,26	4,15	4,09	4,44	4,13	4,38	4,08	4,09
Зобов'язання ініціювати прийняття закону про покарання депутата, який голосує не своєю картою	4,18	3,89	4,11	4,53	4,27	4,23	4,14	4,11	4,22	4,21	4,10	4,07	4,33	4,05	4,32	4,38	4,05
Зобов'язання щоквартально публікувати в ЗМІ та Інтернеті звіт про роботу	4,18	3,93	4,04	4,66	4,21	4,20	4,09	4,13	4,23	4,21	4,05	4,11	4,47	4,19	4,36	4,18	4,04
Оприлюднення в ЗМІ та Інтернеті декларації про доходи	4,14	4,02	3,93	4,59	4,19	4,13	4,03	4,15	4,21	4,15	4,08	3,94	4,30	4,17	4,29	4,25	3,98
Зобов'язання завжди голосувати особисто без будь-яких винятків	4,09	3,77	3,98	4,44	4,21	4,10	3,97	4,05	4,09	4,18	3,99	3,98	4,25	3,91	4,33	4,20	3,87
Зобов'язання звітувати через ЗМІ та Інтернет про витрати бюджетних коштів після кожної пленарної сесії Парламенту	4,05	3,72	3,94	4,51	4,12	4,15	4,01	4,02	3,98	4,05	3,94	3,99	4,35	3,92	4,22	4,13	3,86
Оприлюднення в ЗМІ та Інтернеті графіка особистого прийому виборців	4,05	3,78	3,93	4,41	4,14	4,08	4,02	4,04	4,07	4,03	4,03	3,81	4,31	4,02	4,21	4,15	3,84
Наявність потужної команди помічників-консультантів	3,87	3,52	3,87	4,28	3,89	3,93	3,83	3,88	3,82	3,89	3,77	3,70	3,79	3,90	4,04	3,94	3,82
Наявність особистого сайту в Інтернеті	3,15	2,77	3,07	3,82	3,13	3,42	3,22	3,17	3,07	2,88	2,96	3,05	2,71	3,20	3,36	3,27	3,11
Наявність власної сторінки в соціальних мережах (Facebook, Kontakty, Twitter...)	3,08	2,70	2,99	3,79	3,04	3,31	3,14	3,11	3,00	2,83	2,90	2,75	2,71	3,04	3,26	3,22	3,10

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де "1" означає є "зовсім не важливим", а "5" – "дуже важливим".

4.5. СУСПІЛЬНІ ОЧІКУВАННЯ ВІД НОВОГО СКЛАДУ ПАРЛАМЕНТУ

Очікування від нового складу Парламенту не є особливо оптимістичними. Громадяни загалом не очікують від нової Верховної Ради розв'язання окремих, найбільш гострих суспільно-політичних, економічних, зовнішньополітичних проблем. Виняток становить лише позиція "сприяння зближенню України з РФ", де показник очікувань становить 7,1⁷.

Найменшою мірою громадяни очікують, що новий Парламент скасує, *по-перше*, пільги для депутатів, державних службовців, прокурорів, суддів та ін.: показник очікувань (-46,1, від -70,2 у Центрі до -19,4 на Півдні); *по-друге*, депутатську недоторканність (-44,9, від -64,4 у Центрі до -19,7 на Півдні).

Низькими є очікування стосовно таких позицій, як "відновлення справедливості в державі, зменшення розшарування суспільства" (-32,7, від -53,9 у Центрі до -11,8 на Півдні); "посилення гарантій безкоштовної медицини" (-32,4, від -45,8 у Центрі до -21,3 на Сході). Стосовно решти позицій, наведених в опитувальнику, очікування є дещо вищими, але всі показники очікувань мають від'ємне значення, крім згаданого вище винятку.

Рівень позитивних очікувань є вищим на Півдні. Так, жителі регіону сподіваються, що новий Парламент:

- сприятиме зближенню України з РФ (34,6);
- ухвалить закони, які забезпечать покращення соціально-економічної ситуації в державі (22,6);
- посилять контроль над діяльністю органів виконавчої влади в центрі та на місцях (11,9).

Певні сподівання спостерігаються також стосовно: ухвалення законів, які забезпечать рішучу боротьбу із злочинністю і корупцією (2,3); скасування або зміну чинних неефективних законів (1,7); забезпечення входження України до ЄС (1,3).

На Сході громадяни покладають певні надії лише на те, що новий Парламент: сприятиме зближенню України з РФ (12,3); ухвалить закони, які забезпечать покращення соціально-економічної ситуації в державі (8,1); підтримає подальшу приватизацію державних підприємств (4,2).

За ознакою електоральних уподобань, найбільш песимістичними є очікування від нового Парламенту електорату "Батьківщини", "Свободи", партії "Україна – Вперед!" та "УДАРу" (фактично жодного позитивного показника). Виборці партії влади, природно, є найбільшими оптимістами (13 позитивних показників, від 58,9 стосовно позиції, що новий Парламент "ухвалить закони, які забезпечать покращення соціально-економічної ситуації в державі" до 3,7 стосовно того, що він "забезпечить входження України до ЄС". Виборці КПУ очікують від нового Парламенту лише сприяння зближенню України з РФ (30,6) і, певною мірою – ухвалення законів, які покращать соціально-економічну ситуацію в державі (9,9) (таблиця "Якою мірою Ви очікуєте, що нова Верховна Рада...", с.73).

Загальна оцінка змін. Відносна більшість громадян не очікують будь-яких змін у суспільно-політичній ситуації після виборів – цієї позиції дотримуються 41% опитаних (від 51% в Центрі до 35% на Заході та Півдні).

Очікують змін на краще – 23% (насамперед на Півдні і Сході – 29% і 28%, відповідно; на Заході та в Центрі оптимістів менше – 20% і 18%, відповідно).

Впевнені у змінах на гірше – лише 7% опитаних, представлених як у вікових групах, так і в регіонах більш-менш рівномірно. 28% респондентів не мають визначеної думки стосовно змін ситуації після виборів.

За ознакою електоральних симпатій, змін на краще очікують найбільшою мірою виборці ПР (56%), найменшою – “Свободи” (9%); змін на гірше – навпаки: найбільшою мірою – виборці “Свободи” (19%), найменшою – електорат ПР (3%). Не очікують жодних змін насамперед виборці КПУ (46%), “Батьківщини” (44%) та “Україна – Вперед!” (42%). Найменше громадян, які поділяють таку думку, серед виборців ПР (21%); серед виборців “Свободи” – 34%.

Привертає увагу також та обставина, що серед прихильників прохідних партій є досить значна частина виборців, які не змогли визначитися стосовно змін після виборів: серед електорату “Свободи” – 39%, “УДАР” – 34%; “Батьківщини” – 32%; КПУ та “Україна – Вперед!” – по 28%. Лише серед електорату ПР тих, хто не визначився – 21% (таблиця “Чи зміниться (і яким чином) суспільно-політична ситуація в державі після виборів?”, с.54).

Така ситуація в поєднанні з мізерним числом оптимістів у цілому (за винятком електорату ПР) може свідчити як про невіру виборців у перемогу вибраних ними партій, так і в ширість намірів і спроможність цих партій змінити ситуацію на краще.

ВИСНОВКИ

Поточна парламентська виборча кампанія відбувається на фоні загалом несприятливих, песимістичних суспільних настроїв, низького рівня підтримки інститутів державної влади, переважно негативного соціального самопочуття громадян – що, як зазначалося вище, може проявитися на виборах у радикалізації електорального вибору (збільшенні підтримки крайнє лівих та/або правих політичних сил).

Запровадження змішаної системи парламентських виборів формально відповідає ставленню громадян до політичних партій і високому рівню невизначеності їх ідейно-політичних позицій. З іншого боку, слід мати на увазі ту обставину, що переважна більшість політичних партій в Україні не є ідеологічними, не відбиває інтереси певної суспільної верстви, це радше “бізнес-проекти” або

структури, створені “під лідера”. Таким чином, можна припустити, що влада, будучи свідомою нездатності провладних політичних сил перемогти за пропорційною системою, використала суспільні настрої у власних інтересах: домогтися більшості в Парламенті шляхом проведення своїх кандидатів у мажоритарних округах.

Водночас, ідейно-політичні переконання громадян, які з ними визначилися, загалом відповідають їх електоральним симпатіям. Виходячи з позицій потенційних виборців, можна припустити, що головну конкуренцію одній із партій-лідерів виборчих перегонів – ВО “Батьківщина”, складатимуть менш потужні суперники – “УДАР”, “Україна – Вперед!”, ВО “Свободи”. Ці чотири політичні сили мають фактично одне електоральне поле, яке складають насамперед прихильники націонал-демократичного і соціал-демократичного ідейно-політичних напрямів, а також ті, хто досі не визначилися із власними ідейно-політичними позиціями⁸.

До головних чинників електорального вибору громадян можна віднести:

- ідеологію, виборчу програму партії, особу її лідера і позитивне ставлення до її попередньої діяльності. Що стосується кандидата, висунутого певною політичною партією, то його особистісні якості матимуть значення лише для менш ніж третини громадян. Виборці “Батьківщини” та “УДАР” першорядної значимості надають особі лідера партії, “Свободи”, КПУ, “Україна – Вперед!” і ПР – ідеології і виборчій програмі. Особистісні якості кандидата, висунутого партією, є найбільш значимими для виборців ПР;
- ставлення партії (кандидата) насамперед до тем добробуту громадян, економіки в цілому, наведення порядку в державі. При цьому, найбільш чутливі теми (“ставлення до історії України, оцінки певних історичних постатей та осіб”, “ставлення до питань мови”), які активно використовуються окремими політичними силами в передвиборній боротьбі, не є найбільш значимими для громадян;
- інформація про кандидата в депутати Парламенту, що стосується, насамперед виконання/невиконання ним попередніх зобов’язань; його дій, спрямованих на вирішення головних політичних та економічних проблем; досвід його роботи; програми кандидата та його моральних якостей;
- важливими для виборців будуть також наступні характеристики та дії кандидата в депутати: активна робота на пленарних засіданнях Верховної Ради; зобов’язання проводити публічне обговорення всіх законопроектів, що стосуються більшості громадян; активна законодавча робота; активна робота в комітетах; зобов’язання ініціювати прийняття закону про покарання депутата, який голосує не своєю карткою; зобов’язання щоквартально публікувати у ЗМІ та Інтернеті звіт про роботу; оприлюднення у ЗМІ та Інтернеті декларації про доходи.

⁷ Різниця голосів позитивних і негативних очікувань у відсотках. Негативні очікування подаються із знаком “мінус”.

⁸ Серед виборців “Україна – Вперед!” таких 44,7%, “Батьківщини” – 39,6%, “УДАР” – 35,9%, “Свободи” – 13,6% (наводиться сума відповідей “я не орієнтуюся в політичних течіях” та “важко відповісти”).

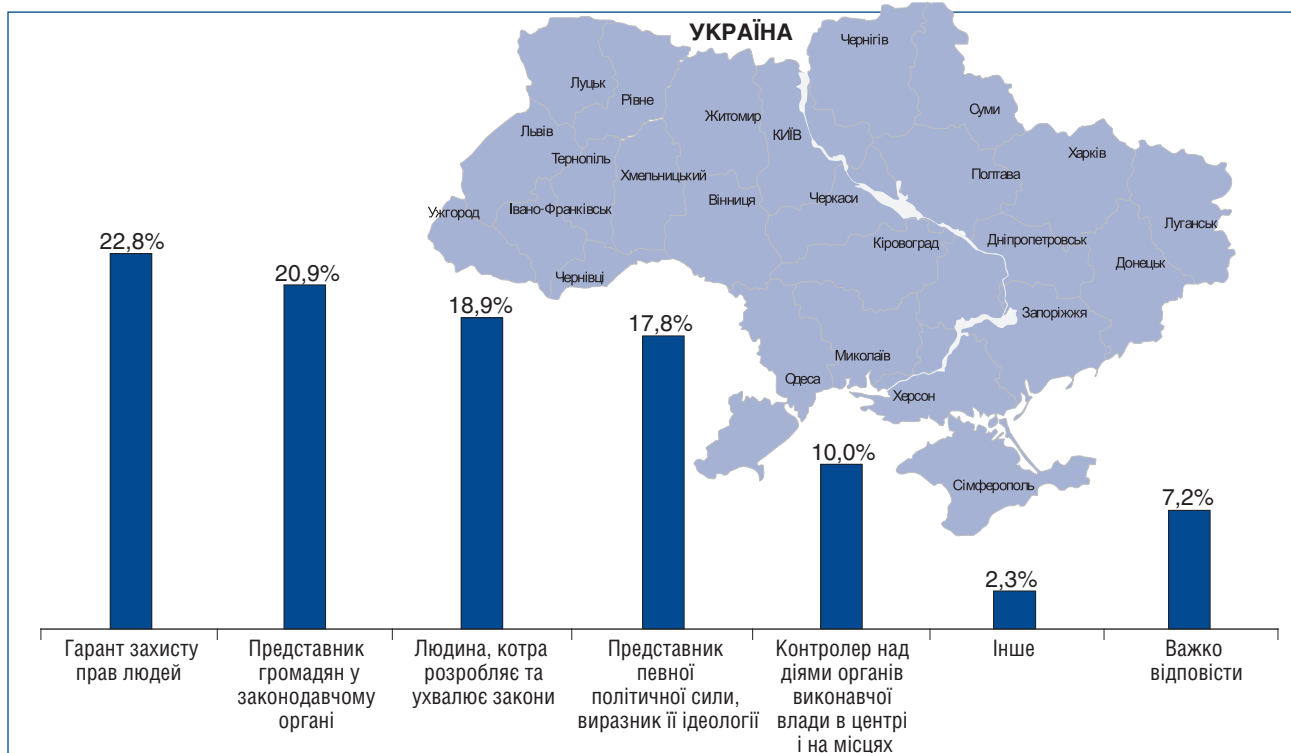
Уявлення громадян про народного депутата України є досить різними, проте відносна більшість опитаних вказують насамперед на його представницькі функції (“гарант захисту прав людей”, “представник громадян у законодавчому органі”).

Що стосується бажаних якостей майбутнього народного депутата, то більшість громадян надають перевагу досвідченому місцевому політику (який, можливо, вже був народним депутатом), висунутому (опозиційною) політичною партією, фахівцю в галузі законодавства або господарнику з досвідом роботи на підприємстві, який має власну точку зору, дотримується певних ідейно-політичних поглядів, є прихильником зближення України з Росією

(або з ЄС – залежно від регіону проживання), а за своїм матеріальним становищем є близьким до жителів виборчого округу. Загалом, громадяни не хотіли б бачити народного депутата – бізнесмена або людину творчої професії, заможну, здатну вкладати власні кошти в розв’язання проблем округу.

Очікування від нового складу Парламенту є досить поміркованими. Громадяни загалом не очікують ні змін у суспільно-політичній ситуації після виборів, ні розв’язання новою Верховною Радою найбільш гострих суспільно-політичних, економічних, зовнішньополітичних проблем, за винятком подальшого зближення України з Росією – що є, фактично, констатацією нинішнього курсу діючої влади.

Народний депутат України – це насамперед..., % опитаних

	РЕГІОНИ				ВІК					ПАРТІЙНІ УПОДОБАННЯ						
	Захід	Центр	Південь	Схід	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші	Батьківщина	Свобода	КПУ	Україна – Вперед!	Партія регіонів	УДАР	Важко відповісти
Гарант захисту прав людей	18,5	26,5	22,2	22,0	22,2	22,6	22,6	23,5	23,1	19,8	24,1	23,2	14,7	29,8	25,6	18,0
Представник громадян у законодавчому органі	24,9	22,7	20,9	16,9	20,7	21,4	23,5	19,7	19,8	24,7	22,4	16,1	22,7	20,0	23,7	17,4
Людина, котра розробляє та ухвалює закони	14,4	15,6	21,6	23,6	17,6	22,3	17,1	19,4	18,6	18,1	15,5	25,0	30,7	20,5	16,7	19,3
Представник певної політичної сили, виразник її ідеології	23,1	19,6	16,3	13,7	18,2	16,2	17,4	19,7	17,6	21,8	19,0	17,0	17,3	14,7	18,6	15,6
Контролер над діями органів виконавчої влади в центрі і на місцях	7,2	8,5	13,1	11,9	10,8	9,0	11,6	9,6	9,6	7,1	8,6	10,7	13,3	11,4	7,7	12,5
Інше	4,4	3,1	1,0	0,8	2,2	2,3	2,6	2,3	2,0	2,9	3,4	0,0	0,0	0,5	3,8	2,4
Важко відповісти	7,5	4,2	4,0	11,2	8,3	6,1	5,2	5,8	9,4	5,6	6,9	8,0	1,3	3,2	3,8	14,7

Якою мірою Ви очікуєте, що нова Верховна Рада України, обрана в жовтні 2012р...?*
% опитаних

		Україна	РЕГІОНИ				ВІК					ПАРТІЙНІ УПОДОБАННЯ						
			Захід	Центр	Південь	Схід	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші	Батьківщина	Свобода	КПУ	Україна – Вперед!	Партія регіонів	УДАР	Важко відповісти
Скасує пільги для депутатів, державних службовців, прокурорів, суддів тощо	Очікують *	19,3	22,5	9,0	37,0	19,3	19,4	18,8	18,8	20,0	19,4	14,9	18,6	12,6	17,3	35,9	22,2	15,5
	Не очікують **	65,4	59,2	79,2	56,4	59,8	64,1	69,3	67,3	65,1	63,0	72,1	62,7	75,7	76,0	49,3	63,7	66,9
	Показник очікувань ***	-46,1	-36,7	-70,2	-19,4	-40,5	-44,7	-50,5	-48,5	-45,1	-43,6	-57,2	-44,1	-63,1	-58,7	-13,4	-41,5	-51,4
Скасує депутатську недоторканність	Очікують *	19,9	18,7	12,7	36,7	20,1	20,1	20,1	21,2	18,1	20,3	16,9	13,6	13,4	21,4	36,4	18,6	17,0
	Не очікують **	64,8	61,5	77,1	56,4	58,8	65,2	68,0	63,4	66,0	62,8	68,7	71,2	75,9	74,7	47,5	69,2	65,8
	Показник очікувань ***	-44,9	-42,8	-64,4	-19,7	-38,7	-45,1	-47,9	-42,2	-47,9	-42,5	-51,8	-57,6	-62,5	-53,3	-11,1	-50,6	-48,8
Відновить справедливість у державі, зменшить розшарування суспільства	Очікують *	25,3	25,9	16,4	38,5	27,4	23,1	26,8	27,8	25,8	24,3	22,3	15,3	21,5	30,6	47,6	22,3	16,8
	Не очікують **	58,0	54,3	70,3	50,3	51,6	58,4	59,8	58,0	58,3	56,1	60,1	66,1	64,3	62,7	38,6	62,5	62,1
	Показник очікувань ***	-32,7	-28,4	-53,9	-11,8	-24,2	-35,3	-33,0	-30,2	-32,5	-31,8	-37,8	-50,8	-42,8	-32,1	9,0	-40,2	-45,3
Посилить гарантії безкоштовної медицини	Очікують *	25,0	20,5	20,6	34,1	27,7	22,2	26,6	23,3	24,6	27,9	21,2	11,9	26,1	25,3	51,4	19,2	14,0
	Не очікують **	57,4	55,6	66,4	59,4	49,0	58,3	56,9	60,2	61,2	52,8	62,2	67,8	62,1	65,3	36,0	65,4	61,0
	Показник очікувань ***	-32,4	-35,1	-45,8	-25,3	-21,3	-36,1	-30,3	-36,9	-36,6	-24,9	-41,0	-55,9	-36,0	-40,0	15,4	-46,2	-47,0
Краще захищатиме інтереси простих людей	Очікують *	30,8	31,4	23,0	40,5	33,8	28,3	28,9	33,1	30,6	33,1	25,7	25,4	32,4	26,6	61,9	28,7	17,7
	Не очікують **	54,1	48,9	66,4	53,6	45,4	55,4	57,3	54,1	55,2	50,2	59,1	59,3	56,7	64,0	27,5	59,2	61,1
	Показник очікувань ***	-23,3	-17,5	-43,4	-13,1	-11,6	-27,1	-28,4	-21,0	-24,6	-17,1	-33,4	-33,9	-24,3	-37,4	34,4	-30,5	-43,4
Забезпечить входження України до ЄС	Очікують *	25,5	30,6	22,0	40,4	18,9	28,8	26,4	28,1	27,0	19,4	26,0	31,6	12,5	21,6	38,9	29,2	20,3
	Не очікують **	47,6	46,5	54,3	39,1	45,6	43,5	51,0	47,3	50,0	47,3	50,5	45,0	58,0	52,7	35,2	46,9	49,7
	Показник очікувань ***	-22,1	-15,9	-32,3	1,3	-26,7	-14,7	-24,6	-19,2	-23,0	-27,9	-24,5	-13,4	-45,5	-31,1	3,7	-17,7	-29,4
Ухвалить рішення про націоналізацію приватизованих підприємств	Очікують *	24,7	23,9	17,1	37,6	26,7	21,6	26,6	26,8	27,4	23,1	21,4	25,9	31,5	26,3	43,9	19,1	15,6
	Не очікують **	43,9	40,8	50,9	40,6	40,2	44,1	47,6	45,4	44,2	39,9	49,5	44,9	43,2	47,4	25,9	52,8	46,5
	Показник очікувань ***	-19,2	-16,9	-33,8	-3,0	-13,5	-22,5	-21,0	-18,6	-16,8	-16,8	-28,1	-19,0	-11,7	-21,1	18,0	-33,7	-30,9
Скасує або змінить чинні неефективні закони	Очікують *	30,5	28,2	23,5	44,3	32,1	28,9	30,9	32,4	30,6	30,0	26,2	20,7	30,3	28,9	55,5	31,8	21,1
	Не очікують **	45,7	44,1	58,0	42,6	35,9	44,8	48,5	45,8	48,7	42,5	50,7	50,0	44,7	53,9	27,7	48,4	50,7
	Показник очікувань ***	-15,2	-15,9	-34,5	1,7	-3,8	-15,9	-17,6	-13,4	-18,1	-12,5	-24,5	-29,3	-14,4	-25,0	27,8	-16,6	-29,6
Не допустить посилення прав роботодавців щодо найманих робітників у новому Трудовому кодексі	Очікують *	29,6	28,9	21,5	47,9	29,5	27,1	28,4	31,2	31,4	30,2	25,6	22,0	28,5	23,7	59,2	29,5	17,5
	Не очікують **	43,7	35,8	56,1	38,6	38,2	44,2	47,6	46,1	44,0	39,0	47,6	50,9	50,9	52,7	18,6	49,4	50,2
	Показник очікувань ***	-14,1	-6,9	-34,6	9,3	-8,7	-17,1	-19,2	-14,9	-12,6	-8,8	-22,0	-28,9	-22,4	-29,0	40,6	-19,9	-32,7
Ухвалить закони, які забезпечать рішучу боротьбу зі злочинністю і корупцією	Очікують *	33,0	33,2	26,4	45,2	33,5	30,7	35,1	32,1	32,9	34,0	26,9	30,5	40,5	23,7	63,4	31,8	22,0
	Не очікують **	46,6	43,4	57,5	42,9	39,4	45,0	47,2	49,8	49,2	43,7	53,6	47,4	46,8	59,2	21,9	46,5	52,3
	Показник очікувань ***	-13,6	-10,2	-31,1	2,3	-5,9	-14,3	-12,1	-17,7	-16,3	-9,7	-26,7	-16,9	-6,3	-35,5	41,5	-14,7	-30,3
Змінить Податковий кодекс, зробить його сприятливішим для здійснення підприємницької діяльності	Очікують *	29,5	28,8	24,3	47,7	26,8	29,1	30,2	29,8	34,9	25,4	28,7	21,7	22,5	18,7	56,4	31,4	17,4
	Не очікують **	43,0	39,2	54,6	34,9	37,5	43,4	44,9	47,7	40,7	39,9	46,5	48,3	41,4	57,4	20,1	50,0	45,9
	Показник очікувань ***	-13,5	-10,4	-30,3	12,8	-10,7	-14,3	-14,7	-17,9	-5,8	-14,5	-17,8	-26,6	-18,9	-38,7	36,3	-18,6	-28,5
Посилить контроль над діяльністю органів виконавчої влади в центрі та на місцях	Очікують *	33,3	29,7	26,3	52,2	33,8	32,0	33,4	33,9	34,3	33,3	25,7	28,8	37,5	25,4	61,0	33,3	22,9
	Не очікують **	45,8	43,4	59,4	40,3	36,0	41,1	49,0	48,4	47,4	44,7	53,7	52,5	47,4	60,0	23,1	44,9	52,6
	Показник очікувань ***	-12,5	-13,7	-33,1	11,9	-2,2	-9,1	-15,6	-14,5	-13,1	-11,4	-28,0	-23,7	-9,9	-34,6	37,9	-11,6	-29,7
Ухвалить закони, які забезпечать покращення соціально-економічної ситуації в державі	Очікують *	37,0	33,1	27,8	55,9	39,3	34,8	40,8	36,2	40,1	34,7	27,2	28,8	41,1	30,2	73,6	33,4	28,2
	Не очікують **	40,8	40,1	54,6	33,3	31,2	39,8	39,1	46,6	39,6	39,6	51,8	42,3	31,2	55,3	14,7	42,3	45,9
	Показник очікувань ***	-3,8	-7,0	-26,8	22,6	8,1	-5,0	1,7	-10,4	0,5	-4,9	-24,6	-13,5	9,9	-25,1	58,9	-8,9	-17,7
Підтримає подальшу приватизацію державних підприємств	Очікують *	34,1	40,2	34,3	24,5	35,0	37,2	34,9	32,4	38,8	28,7	36,8	33,9	27,9	32,9	36,9	33,7	31,5
	Не очікують **	35,1	27,6	36,9	50,3	30,8	30,6	36,4	38,9	37,1	34,5	36,0	35,6	39,6	46,1	31,7	38,8	33,0
	Показник очікувань ***	-1,0	12,6	-2,6	-25,8	4,2	6,6	-1,5	-6,5	1,7	-5,8	0,8	-1,7	-11,7	-13,2	5,2	-5,1	-1,5
Сприятиме зближенню України з РФ	Очікують *	38,1	27,5	34,1	57,1	39,7	37,6	36,3	35,1	41,6	39,6	27,5	25,9	53,1	32,5	65,1	27,8	33,7
	Не очікують **	31,0	35,4	36,1	22,5	27,4	29,7	32,6	35,1	31,4	28,2	39,4	39,7	22,5	37,7	16,5	38,0	36,8
	Показник очікувань ***	7,1	-7,9	-2,0	34,6	12,3	7,9	3,7	0,0	10,2	11,4	-11,9	-13,8	30,6	-5,2	48,6	-10,2	-3,1

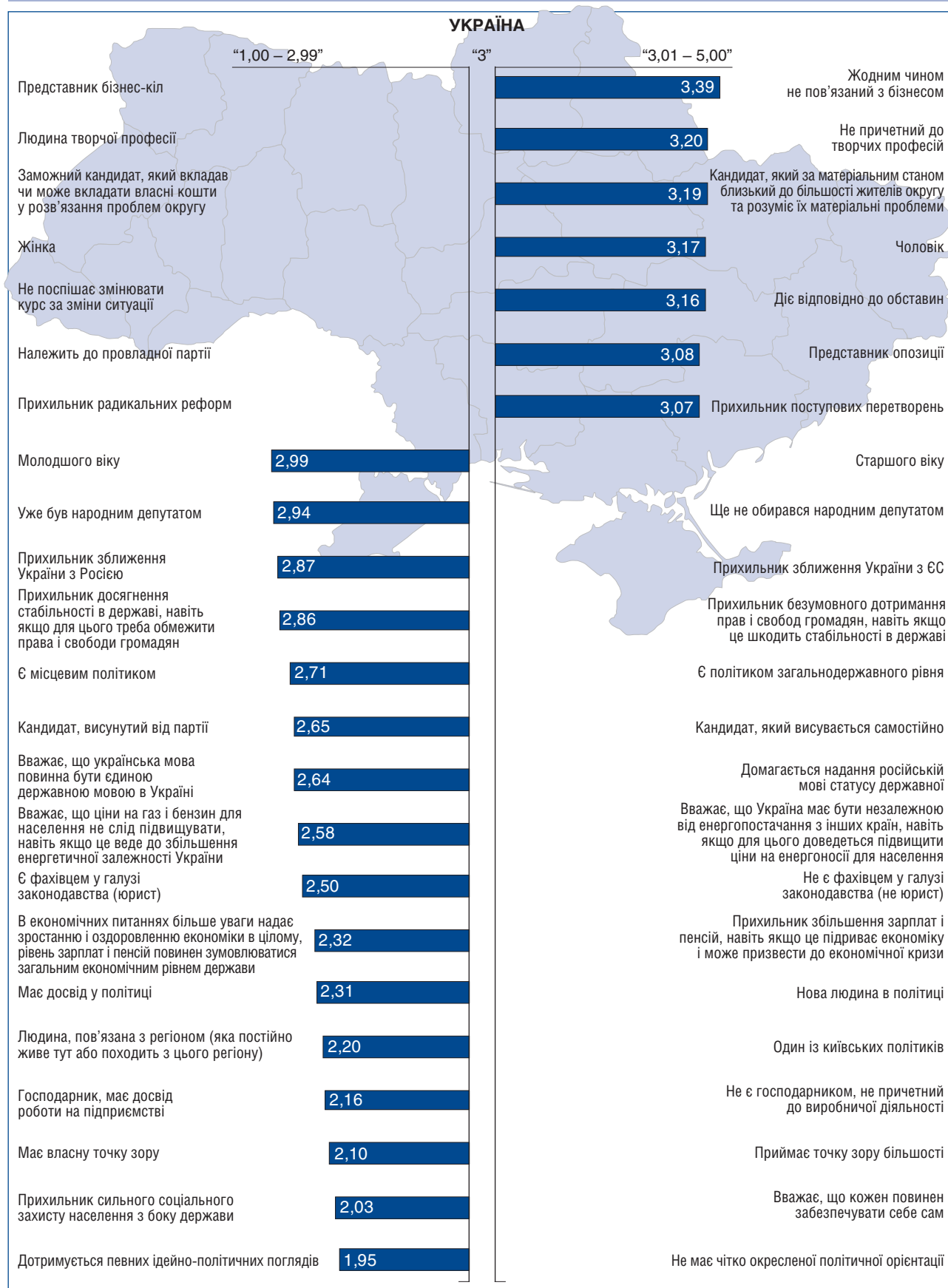
* Варіант відповіді "важко відповісти" в таблиці не наводиться.

** Сума відповідей "це станеться" та "скоріше за все, це станеться".

*** Сума відповідей "цього не станеться" та "скоріше за все, цього не станеться".

**** Різниця між числом респондентів, які очікують і які не очікують відповідних наслідків.

"Портрет" майбутнього народного депутата, якого громадяни хотіли б обрати до Верховної Ради України*, середній бал

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де "1" означає, що респондент цілком погоджується із твердженням ліворуч, "5" – що цілком погоджується із твердженням праворуч, а "3" означає, що не надає переваги жодному з тверджень. Респонденти могли обрати будь-яке число на шкалі.

“Портрет” майбутнього народного депутата, якого громадяни хотіли б обрати до Верховної Ради України*, середній бал
(продовження)

	РЕГІОНИ				ВІК					ПАРТІЙНІ УПОДОБАННЯ							
	Захід	Центр	Південь	Схід	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші	Батьківщина	Свобода	КПУ	Україна – Вперед!	Партія регіонів	УДАР	Важко відпові	
Представник бізнес-кіл	3,28	3,36	3,52	3,42	3,27	3,33	3,40	3,41	3,52	3,37	3,26	3,92	3,31	3,36	3,36	3,35	Жодним чином не пов'язаний з бізнесом
Людина творчої професії	3,12	3,11	3,18	3,34	3,17	3,25	3,19	3,11	3,25	3,08	3,34	3,43	3,09	3,35	3,26	3,21	Не причетний до творчих професій
Заможний кандидат, який вкладав чи може вкладати власні кошти у розв'язання проблем округу	3,01	3,06	3,49	3,29	3,11	3,06	3,21	3,26	3,29	3,23	3,31	3,57	3,02	3,27	2,95	3,07	Кандидат, який за матеріальним станом близький до більшості жителів округу та розуміє їх матеріальні проблеми
Жінка	3,06	3,13	3,29	3,21	3,14	3,18	3,13	3,14	3,21	2,92	3,06	3,24	2,56	3,34	3,45	3,21	Чоловік
Не поспішає змінювати курс за зміни ситуації	2,79	3,21	3,46	3,20	3,17	3,08	3,18	3,18	3,19	3,15	2,89	3,12	3,27	3,09	3,28	3,27	Діє відповідно до обставин
Належить до провладної партії	3,68	3,13	2,74	2,83	3,09	3,09	3,13	3,11	3,01	3,91	3,82	2,82	3,29	2,17	3,49	2,96	Представник опозиції
Прихильник радикальних реформ	3,09	3,02	3,10	3,09	3,06	3,02	3,07	3,05	3,12	3,13	2,79	3,07	2,90	3,09	3,10	3,05	Прихильник поступових перетворень
Молодшого віку	2,66	2,94	3,12	3,17	2,93	2,88	2,94	3,03	3,12	2,75	2,72	3,42	2,69	3,20	2,71	3,06	Старшого віку
Уже був народним депутатом	3,13	2,86	2,79	2,96	2,95	3,04	2,94	2,93	2,86	3,01	2,94	2,77	2,98	2,67	3,23	2,95	Ще не обирався народним депутатом
Прихильник зближення України з Росією	3,81	3,04	2,19	2,45	3,12	2,95	2,95	2,84	2,54	3,64	4,05	1,90	3,04	2,10	3,54	2,83	Прихильник зближення України з ЄС
Прихильник досягнення стабільності в державі, навіть якщо для цього треба обмежити права і свободи громадян	2,88	2,86	2,63	2,95	2,94	2,91	2,80	2,84	2,81	2,94	3,46	2,79	2,99	2,51	3,12	2,87	Прихильник безумовного дотримання прав і свобод громадян, навіть якщо це шкодить стабільності в державі
Є місцевим політиком	2,71	2,63	2,47	2,90	2,73	2,80	2,67	2,78	2,62	2,76	2,55	2,98	2,69	2,71	2,96	2,65	Є політиком загально-державного рівня
Кандидат, висунутий від партії	2,72	2,66	2,55	2,64	2,71	2,65	2,64	2,63	2,61	2,64	2,44	2,27	2,66	2,51	2,99	2,65	Кандидат, який висувається самостійно
Вважає, що українська мова повинна бути єдиною державною мовою в Україні	1,61	2,19	3,74	3,20	2,56	2,64	2,65	2,65	2,71	1,82	1,58	3,35	2,65	3,38	2,30	2,60	Домагається надання російській мові статусу державної
Вважає, що ціни на газ і бензин для населення не слід підвищувати, навіть якщо це веде до збільшення енергетичної залежності України	2,52	2,39	3,14	2,53	2,61	2,68	2,59	2,51	2,52	2,47	2,96	2,48	2,63	2,70	2,59	2,57	Вважає, що Україна має бути незалежною від енергопостачання з інших країн, навіть якщо для цього доведеться підвищити ціни на енергоносії для населення
Є фахівцем у галузі законодавства (юрист)	2,39	2,43	2,80	2,50	2,43	2,50	2,59	2,50	2,51	2,40	2,42	2,63	2,47	2,52	2,43	2,50	Не є фахівцем у галузі законодавства (не юрист)
В економічних питаннях більше уваги надає зростанню і оздоровленню економіки в цілому, рівень зарплат і пенсій повинен зумовлюватися загальним економічним рівнем держави	2,27	2,44	1,91	2,42	2,34	2,35	2,27	2,29	2,35	2,32	2,28	2,58	2,36	2,11	2,29	2,36	Прихильник збільшення зарплат і пенсій, навіть якщо це підриває економіку і може призвести до економічної кризи
Має досвід у політиці	2,35	2,20	2,43	2,33	2,36	2,44	2,29	2,28	2,20	2,36	2,01	1,90	2,68	2,15	2,76	2,36	Нова людина в політиці
Людина, пов'язана з регіоном (яка постійно живе тут або походить з цього регіону)	2,22	2,19	1,88	2,34	2,23	2,27	2,21	2,21	2,10	2,29	2,06	1,93	2,39	2,02	2,50	2,27	Один із київських політиків
Господарник, має досвід роботи на підприємстві	2,21	2,07	2,28	2,15	2,27	2,21	2,18	2,13	2,03	2,16	2,42	2,03	2,28	2,02	2,27	2,17	Не є господарником, не причетний до виробничої діяльності
Має власну точку зору	1,95	1,96	2,66	2,07	2,12	2,11	2,19	2,05	2,06	2,07	1,90	1,88	1,97	2,15	1,98	2,06	Приймає точку зору більшості
Прихильник сильного соціального захисту населення з боку держави	2,17	2,13	1,58	2,07	2,08	2,21	2,08	1,99	1,88	2,09	2,35	1,62	2,22	1,89	2,22	2,06	Вважає, що кожен повинен забезпечувати себе сам
Дотримується певних ідейно-політичних поглядів	1,86	1,94	1,75	2,11	2,03	1,96	1,93	1,91	1,92	1,87	1,87	1,74	1,81	1,89	2,05	2,01	Не має чітко окресленої політичної орієнтації

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де “1” означає, що респондент цілком погоджується із твердженням ліворуч, “5” – що цілком погоджується із твердженням праворуч, а “3” означає, що не надає переваги жодному з тверджень. Респонденти могли обрати будь-яке число на шкалі.

5. ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

ВИСНОВКИ

Світовий досвід свідчить, що парламентаризм є необхідним атрибутом демократії. За відповідних умов Парламент є ефективним механізмом здійснення державної влади та демократичного контролю над її виконавчими структурами, запобіжником її узурпації іншими владними інститутами, зокрема Главою держави та Урядом.

В Україні парламентаризм поставлений під загрозу знищення, в державі наполегливо запроваджуються засади суто президентської моделі влади з ознаками авторитаризму. Цьому опосередковано сприяють незрілість і пасивність громадянського суспільства, слабкі демократичні традиції державотворення, недостатній рівень політичної і правової культури української еліти, брак консолідації опозиційних політичних сил.

1. Діяльність Верховної Ради України лише частково відповідає *Керівним принципам демократичних парламентів*. Внаслідок конституційної “антиреформи” 2010р. та деяких змін до законодавства, повноваження Верховної Ради VI скликання (та наступних) значно звужені і зведені до законодавчого закріплення президентських та урядових ініціатив. Верховна Рада фактично перетворилася на елемент президентської “вертикалі влади”, що незалежними експертами сприймається як тривожний симптом, а представниками діючої влади – подається як здобуток, забезпечення суспільно-політичної стабільності та керованості держави.

Знижуються ефективність і якість законодавчої діяльності Верховної Ради. Кількість ухвалених правових актів зростає, проте дві третини з них є лише змінами до чинного законодавства – тоді як ряд суспільно необхідних актів досі не прийняті. Переважна більшість ухвалених законів і кодексів через недостатню підготовленість постійно зазнають численних змін. Значна частина законопроектів не мають економічного обґрунтування. Дві третини розглянутих Конституційним Судом законів повністю чи частково визнані неконституційними. Впродовж останніх двох років зростає кількість законів, що мають відверто лобістський або корупційногенний характер.

Представницька функція виконується українським Парламентом неналежною мірою. Запровадження пропорційної виборчої системи із закритими списками призвело фактично до зосередження всієї політичної влади в руках кількох потужних партій і блоків. Вплив виборців на персональний склад і діяльність Парламенту фактично втрачений, натомість зростає вплив на законодавчий орган влади з боку ФПГ.

Контрольна та установча функції українського Парламенту за рахунок неконституційного перерозподілу її повноважень між Президентом та Урядом значно звужені, виконуються формально та дедалі менше відіграють роль дієвих механізмів впливу на державну політику.

2. У новому Законі “Про вибори народних депутатів України” відбилася загальна тенденція законодавчої діяльності Верховної Ради, що полягає у внесенні до законодавчих актів неправових (у т.ч. неконституційних) положень і норм, які роблять формально законними суспільно небезпечні діяння або створюють нормативні передумови для різного роду зловживань і маніпуляцій.

Повернення до пропорційно-мажоритарної системи не відповідає зобов'язанням більшості політичних сил запровадити пропорційну виборчу систему з відкритими списками й розглядається багатьма політичними діячами та експертами як серйозний регрес. Мотивами підтримки провладними політичними силами таких змін є намагання поповнити свої лави в Парламенті за рахунок депутатів-мажоритарників.

Попри загалом досить повну регламентацію у виборчому законодавстві процедур підготовки і проведення виборів 2012р., багато його положень є недосконалими, внутрішньо суперечливими. Новим Законом про вибори практично легалізована можливість застосування багатьох технологій, що створюють передумови для різного роду зловживань і маніпуляцій під час виборів. З правової та організаційної точок зору, найбільш чутливими на парламентських виборах 2012р. є питання утворення виборчих округів, формування виборчих комісій, проведення передвиборної агітації, фінансування виборчої кампанії, спостереження за перебігом голосування на виборчих дільницях, а також встановлення результатів голосування.

3. Передвиборна діяльність влади має всі ознаки системності, спрямована на отримання на виборах потрібного для неї результату та охоплює всі етапи виборчого процесу: підготовку, проведення та реагування на результати виборів. Головними напрямками такої діяльності є або можуть бути наступні.

• *На підготовчому етапі:* нейтралізація лідерів опозиції через вибіркове, політично вмотивоване судочинство; стимулювання розколу всередині опозиційних сил; широкий наступ на ЗМІ та забезпечення переваги присутності в інформаційному просторі матеріалів, які сприяють покращенню іміджу влади і принижують її опонентів; широке використання адміністративного ресурсу для маніпулювання громадською свідомістю та волевиявленням виборців; перешкоджання агітаційним кампаніям кандидатів-конкурентів; “правильне” утворення виборчих округів; формування лояльних виборчих комісій; маніпулювання зі списками виборців; проведення за кошти Державного бюджету соціально-економічних та організаційних заходів з метою залучення електорату; дискредитація репутації незалежних громадських організацій і соціологічних служб, що тягне за собою зниження довіри до результатів їх діяльності; спотворення результатів соціологічних досліджень і маніпуляція ними.

• *На етапі проведення виборів:* обмеження присутності на виборчих дільницях незалежних спостерігачів, перешкоджання їх роботі; тиск на членів виборчих комісій усіх рівнів; залучення соціологічних служб із сумнівною репутацією для проведення екзит-полів із заздалегідь відомим результатом; використання брудних технологій спотворення процесу та результатів голосування.

Найбільш небезпечними з точки зору уможливлення фальсифікацій в день голосування та під час встановлення результатів голосування є наступні виборчі процедури:

- голосування за межами приміщень виборчої дільниці – за місцем перебування виборців, які не здатні пересуватися самостійно;
- підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці (завідомо неправильний підрахунок голосів, у т.ч. шляхом безпідставного збільшення/зменшення кількості голосів, поданих за певного кандидата, штучного збільшення кількості недійсних бюлетенів тощо);
- складення протоколу ДВК про підрахунок голосів і протоколу ОВК про встановлення підсумків голосування в межах одномандатного округу – (внесення до них завідомо неправдивих даних);
- безпідставне визнання ДВК чи ОВК голосування недійсними чи невизнання його дійсним за відсутності для цього передбачених Законом підстав.

• *На післявиборчому етапі:* використання підконтрольних судів і прокуратури для прийняття “потрібних” юридичних рішень стосовно результатів виборів в одномандатних округах і загальнодержавному виборчому окрузі; обмеження свободи мирних зібрань (у т.ч. як заходів передвиборчої агітації опозиційних політичних сил і кандидатів у депутати); підготовка альтернативних масових акцій на підтримку “потрібних” результатів виборів, здатних нейтралізувати акції опозиційних сил; використання раніше призначених на керівні посади силових органів політично ангажованих та особисто відданих Президенту осіб і лояльного особового складу правоохоронних органів, прихильність якого забезпечується за рахунок проведених напередодні виборів заходів із збільшення фінансування та покращення матеріального забезпечення силових структур.

Характерною рисою поточного виборчого процесу вже стала відсутність належного правового реагування правоохоронних органів, у т.ч. прокуратури, не лише на оприлюднені ЗМІ повідомлення про порушення виборчого закону, але й на офіційні звернення до них суб’єктів виборчого процесу, включно з ЦВК (зокрема, ряд звернень ЦВК такого роду були або повернуті Генеральною прокуратурою до ЦВК або надіслані до ОВК).

4. Таким чином, наразі в Україні не створено загальних об’єктивних передумов для проведення вільних, чесних і конкурентних виборів. Недосконалість виборчого законодавства та відсутність належного правового реагування на його порушення, високий рівень корумпованості державного апарату, ігнорування принципу поділу влади та фактична концентрація всієї державної

влади в руках Президента, політична ангажованість багатьох провідних ЗМІ, залежність суду і згортання демократичних процесів створюють широкі можливості для застосування адміністративного ресурсу, підкупу виборців, неправомірного впливу на суб’єктів виборчого процесу, інших зловживань у виборчому процесі та в кінцевому підсумку – спотворення реального волевиявлення громадян.

5. Несприятливими є соціально-економічна ситуація парламентської виборчої кампанії і суспільно-психологічні настрої. Наростання соціально-економічних проблем, поширення “бідності працюючих”, критичне поглиблення майнової поляризації суспільства вкрай негативно відбиваються на соціальному самопочутті переважної більшості українських громадян, зумовлюють їх недовіру до інститутів влади та впевненість у тому, що всі вищі інститути влади, зокрема й Парламент, діють в інтересах насамперед великого капіталу та/або “ділків” тіньового бізнесу.

До соціально-економічних проблем останніми роками додаються проблеми порушення громадянських прав, зокрема – прав на свободу слова та мирні зібрання. Активізація громадських протестних рухів стикається з дедалі жорсткішим опором влади, яка вдається або до судових заборон мирних мітингів, або – дедалі частіше – до їх силового припинення. Такі дії влади можуть зумовити лише підвищення рівня протестних настроїв.

У результаті, суспільне невдоволення соціально-економічною ситуацією у країні та наступом влади на громадянські права, а також зростаючі протестні настрої можуть проявитися в радикалізації електорального вибору, тобто – у зростанні підтримки крайніх правих та/або лівих політичних сил на поточних парламентських виборах.

6. Очікування як громадян, так і експертів від нового складу Парламенту є переважно негативними. Більшість опитаних не сподіваються на розв’язання новою Верховною Радою головних соціально-економічних чи суспільно-політичних проблем. Єдина сфера, де в окремих регіонах країни переважають позитивні очікування – це зближення України з Росією, що можна розглядати як констатацію курсу діючої влади та невіру у здатність опозиції домогтися реалізації задекларованого курсу на євроінтеграцію України.

7. Зважаючи на закріплення чинною Конституцією президентсько-парламентської моделі державного устрою, результати парламентських виборів 2012р. не стануть для України та її міжнародних партнерів “моментом істини”, але можуть стати подією, здатною або припинити стагнаційні процеси та наростання авторитарних тенденцій, повернути країну на шлях демократичного розвитку, або надовго законсервувати наявну ситуацію.

Проведення чесних і прозорих парламентських виборів є однією з головних передумов для позитивної оцінки їх результатів партнерами, подолання кризи довіри та відновлення конструктивної взаємодії України з Європейським Союзом. У разі визнання виборів недемократичними, виникає загроза міжнародної ізоляції України та переорієнтація її зовнішньополітичного курсу на євразійську інтеграцію.

ПРОПОЗИЦІЇ

1. Посилення впливу громадян на процес формування Верховної Ради, підвищення ефективності механізмів політичної відповідальності

З метою посилення впливу виборців на формування персонального складу Верховної Ради України:

- розробити і прийняти Виборчий кодекс України, який би передбачив демократичні стандарти проведення виборів народних депутатів. У процесі оновлення законодавства про вибори до Верховної Ради передбачити запровадження виборчої системи, що дозволяє поєднати партійний принцип формування законодавчого органу з наданням виборцям можливостей впливати на персональний склад депутатського корпусу;
- забезпечити стабільність основних положень виборчого законодавства (зокрема, виборчої системи, порядку формування виборчих комісій, порядку голосування).

З метою підвищення відповідальності політичних партій, кандидатів у депутати та народних депутатів України:

- посилити вимоги до передвиборних програм, що подаються до ЦВК, передбачивши, зокрема, надання цих документів у повному форматі і скороченому (для публікації у ЗМІ). При цьому, перший документ має містити розгорнутий виклад цілей і завдань партії (блоку) на п'ять років, а також шляхів їх реалізації (перелік конкретних законодавчих ініціатив, їх основних положень);
- встановити чіткі і взаємоузгоджені правила фінансування політичних партій і виборчих кампаній шляхом внесення змін до законів "Про політичні партії в Україні" та "Про вибори народних депутатів України". Під час визначення джерел, обсягу, механізмів фінансування політичних партій враховувати дотримання ними принципів законності і прозорості та спиратися на досвід країн з усталеними демократичними традиціями;
- посилити контроль і відповідальність політичних партій та кандидатів на парламентських виборах за дотримання норм законодавства про фінансування виборчих кампаній, насамперед щодо законності джерел і механізмів фінансування та його прозорості для виборців;
- підвищити відповідальність народних депутатів України за недотримання *Присяги народного депутата* через віднесення порушення присяги до підстав дострокового припинення повноважень народного депутата України;
- запровадити практику щорічних публічних звітів про виконання передвиборних програм (зобов'язань, обіцянок): політичних партій, представлених у Верховній Раді України; депутатів, обраних в одномандатних виборчих округах;
- законодавчо врегулювати процедури притягнення народних депутатів до кримінальної відповідальності; максимально обмежити їх депутатський імунітет;
- внести до підстав дострокового припинення повноважень народного депутата України порушення ним принципу особистого голосування.

З метою забезпечення неухильного дотримання всіма органами та інститутами влади політичних прав і свобод громадян, незалежно від їх ставлення до влади, симпатій до тих чи інших політичних сил:

- започаткувати з 2013р. практику підготовки та видання, крім Щорічної доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні, окремої Доповіді про дотримання прав і свобод громадян правоохоронними органами. Доповідь має готуватися спільно з правозахисними громадськими організаціями та підлягати обов'язковому заслуховуванню на відкритому пленарному засіданні Верховної Ради України з трансляцією у прямому ефірі, крім телеканалу Рада, також і Першого національного телеканалу;
- ухвалити Закон про мирні зібрання та відповідні зміни до чинного законодавства з урахуванням висновків Венеціанської комісії, позицій міжнародних і вітчизняних експертів, правозахисних організацій. Закон має забезпечити безперешкодну реалізацію громадянами їх конституційного права на мирні зібрання, унеможливити його обмеження органами місцевого самоврядування, в т.ч. через використання судів.

2. Збалансування системи влади, створення дієвої системи стримувань і противаг, недопущення надмірної концентрації влади в одному з інститутів

З метою відновлення і зміцнення балансу повноважень вищих владних інститутів:

(1) скасувати Закон "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України" від 17 травня 2012р., яким необґрунтовано звужені повноваження Верховної Ради;

(2) законодавчо внаормувати процедури притягнення до відповідальності (імпічменту) Президента України;

(3) під час розробки проекту нової редакції Конституції України передбачити:

- формування Уряду парламентською більшістю та гарантії прав парламентської меншості;
- чітке розмежування функцій і повноважень між вищими владними інститутами, усунення їх дублювання; систему взаємних стримувань і противаг;
- запровадження дієвих запобіжників надмірній концентрації повноважень у одного з вищих владних інститутів, що може мати наслідком порушення принципу поділу влади, а також її узурпації;
- надання Програмі діяльності Кабінету Міністрів конституційного статусу, встановивши її обов'язковість як програмного документа Уряду. Передбачити, що Програма діяльності Кабінету Міністрів базується на узгоджених політичних позиціях і програмних завданнях коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді; визначити терміни її подання та затвердження;
- запровадження інституту конструктивного вотуму недовіри Кабінету Міністрів чи окремому члену Уряду.

3. Удосконалення та підвищення ефективності системи врядування

На перспективу, користуючись задекларованою партією влади прихильністю до програмно-цілевих принципів у стратегічному плануванні та реалізації державної політики економічного та соціального

розвитку України, доцільно запропонувати **перегляд системи стратегічного менеджменту, структури планувальних документів, раціонального визначення ролі та місця всіх інститутів та органів державної влади, їх сертифікацію згідно з вимогами до належного врядування (стандарти ISO 9000).**

Розпочати доцільно з відновлення та доопрацювання скасованої діючим Урядом *Програми запровадження системи управління якістю в органах виконавчої влади*¹.

Передбачити цією Програмою функціональне обстеження органів державної влади, що беруть участь у формуванні засад державної політики, розробці та ухваленні планів, програм, державного бюджету, реалізації державної політики та контролі над її виконанням, з наступною оптимізацією їх функцій, структури і взаємозв'язків – через оприлюднення результатів обстеження (з дотриманням норм публічної інформації), широкого їх обговорення в експертних і громадських колах, пошук консенсусу стосовно остаточних варіантів рішень з наступним втіленням їх у практику діяльності всіх гілок і рівнів державної влади.

Робота в цьому напрямі засвідчить прагматичну налаштованість державного керівництва на демократичні перетворення, підвищить його авторитет і покращить міжнародний імідж України, сприятиме запровадженню новітніх технологій і найкращих стандартів у сфері управління, а також залученню стратегічних інвестицій в економіку.

Водночас, у нинішній ситуації впровадження цієї ініціативи є можливим і здатне призвести до позитивних результатів лише за умов наявності політичної волі Глави держави та дієвого контролю з боку громадянського суспільства.

4. Забезпечення умов вільної політичної конкуренції, створення правових гарантій діяльності опозиції

З метою встановлення належних відносин між владою та опозицією:

- врахувати у Виборчому кодексі України рекомендації Венеціанської комісії, інших міжнародних і вітчизняних експертних інституцій, гарантувати всім учасникам виборів рівні права на всіх етапах виборчого процесу;

- ухвалити закон про парламентську опозицію, визначивши її статус, гарантії та права; передбачити в ньому заборону ухвалювати без обговорення з опозицією ключові для соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку держави закони (зокрема, закони про: державний бюджет, Програму діяльності Кабінету Міністрів України, про засади зовнішньої та внутрішньої політики тощо);

- забезпечити рівний доступ парламентської більшості та парламентської опозиції до комунальних і державних ЗМІ, зокрема до Першого національного телеканалу.

5. Удосконалення законодавства про політичні партії

З метою належного унормування діяльності політичних партій, підвищення їх політичної відповідальності перед суспільством і виборцями:

(1) внести зміни до Закону “Про політичні партії в Україні”, якими передбачити такі вимоги до статутів і програм політичних партій:

у статутах:

- чітка регламентація процедур обрання керівництва партії, формування статутних органів, скликання і проведення їх засідань, прийняття рішень, зокрема щодо формування списків кандидатів у депутати різних рівнів, інших внутрішньопартійних процедур;

- закріплення порядку висунення кандидатів у депутати різних рівнів та на посади в органах державної влади, забезпечення публічності і прозорості цього процесу як для рядових членів партії, так і для громадян;

- наявність норм про звітність перед партією депутатів різних рівнів та осіб, висунутих партією на посади в органах державної влади

у партійних програмах:

- обов'язкове висвітлення позицій партії стосовно головних сфер суспільного життя, внутрішньої і зовнішньої політики держави.

(2) запровадити практику щорічних публічних звітів:

- центральних органів політичних партій – про результати діяльності парламентських фракцій партій та народних депутатів, обраних від партії;

- представників партії - членів Уряду – про стан виконання передвиборних програм;

- місцевих осередків партій – про діяльність партійних фракцій та обраних від партії депутатів відповідних рад, міських, сільських, селищних голів.

(3) з метою диверсифікації джерел фінансування політичних партій, збільшення рівня незалежності від ФПГ, боротьби з політичною корупцією:

- відновити дію норми про фінансування статутної діяльності партій з державного бюджету, передбачивши надання такого фінансування не лише парламентським партіям, але й партіям, які набрали не менше 1% голосів на виборах до Верховної Ради;

- розширити перелік легальних джерел фінансування статутної діяльності політичних партій, використовуючи відповідний досвід європейських країн;

- заборонити фінансування політичних партій юридичними особами недержавної форми власності, які постачають товари (роботи, послуги) за кошти державного бюджету;

- запровадити обмеження граничних розмірів надходжень на фінансування статутної діяльності партії з одного джерела протягом року. Аналогічну норму передбачити у виборчому законодавстві;

- визначити суб'єктів, уповноважених здійснювати контроль над фінансовою діяльністю політичних партій, їх повноваження, порядок їх реалізації, санкції за порушення цих норм;

- запровадити санкції за недотримання партіями норми Закону про щорічне оприлюднення в загальнодержавному ЗМІ фінансового звіту про доходи та видатки, а також звіту про майно політичної партії. Передбачити обов'язкове надання у фінансовій звітності інформації про:

(а) донорів, які зробили пожертви (одноразові чи сукупні) вищі, за встановлену законом межу,

(б) доходи та видатки місцевих організацій партії.

¹ Програма затверджена Постановою КМУ №614 від 11 травня 2006р., скасована – Постановою КМУ №704 від 22 червня 2011р.

ЕКСПЕРТИ ПРО ПАРЛАМЕНТ І ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ В УКРАЇНІ

Під час експертного опитування, проведеного Центром Разумкова, експертам було запропоновано чотири блоки питань: вплив на діяльність Парламенту та відносини у трикутнику “Президент – Парламент – Уряд” відновлення дії Конституції України в редакції 1996р.; характер складу та діяльності Верховної Ради VI скликання; характеристики поточної виборчої кампанії; перспективи майбутньої Верховної Ради та очікування від її діяльності.

Узагальнення результатів експертного опитування дозволяє зробити наступні висновки¹

1. На думку більшості експертів, відновлення дії Конституції в редакції 1996р. призвело до: посилення політичної корупції і впливу ФПГ на політику (62%); зменшення контрольної функції Парламенту (59%); перетворення його на орган, що автоматично підтримує Уряд (55%); збільшення можливостей для лобістської діяльності (53%).

Дещо змінилися, порівняно з 2010р., позиції експертів стосовно забезпечення Конституцією балансу повноважень у трикутнику “Президент – Парламент – Уряд”: якщо у 2010р. 63% експертів вважали, що Конституція зазначеного балансу не забезпечує, то наразі – лише 43%. Натомість 16% (проти 2% у 2010р.) – упевнені, що баланс забезпечується. Однак, водночас 50% експертів засвідчили, що Президенту надано забагато повноважень.

2. Оцінюючи Парламент VI скликання, більшість експертів висловили:

- незадоволення його роботою (83%);
- впевненість у тому, що його діяльність спрямована на захист інтересів насамперед великого капіталу (59%), тіньового бізнесу (35%) та керівників органів державного управління (34%); лише 30% експертів відзначили, що Парламент діє насамперед в інтересах громадян;
- думку про те, що різниця в діяльності головних парламентських політичних сил є помітно вираженою (42%, відносна більшість) – тоді як різниця між їх передвиборними програмами є незначною (43%). Помітною є різниця позицій більшості та опозиції в гуманітарній політиці – 65% (проти 57% у 2011р.), політиці безпеки і оборони – 47% (проти 36%), соціальній політиці – 45% (проти 37%). Водночас, дещо зменшилася в очах експертів зазначена різниця в політиці зарплати, доходів населення, податків з фізичних осіб – 36% (проти 46%), цін і тарифів для населення – 32% (проти 42%).

3. Оцінюючи вплив змішаної системи виборів на майбутній Парламент, відносна більшість (45%) експертів відзначили, що змішана система матиме як позитивні, так і негативні наслідки. Конкретизуючи їх, експерти відзначили серед позитивних наслідків: підвищення значимості окремого народного депутата та вищий ступінь незалежності депутатів-мажоритарників; серед негативних: зростання політичної корупції і впливу грошей на політику та створення різноманітних “ситуативних більшостей”².

4. Експерти вважають, що для електорального вибору громадян найважливішими є:

- ставлення партії до наступних тем: добробут громадян; наведення порідку в державі; боротьба з корупцією; економіка в цілому; боротьба зі злочинністю³;
- характеристики кандидатів у депутати: непричетність до корупційних дій; відсутність фактів порушень прав і свобод людини; незмінність політичної позиції відповідно до волевиявлення виборців; попередня діяльність; прозорість задекларованих доходів і майна та їх відповідність способу життя; допомога, яку кандидат надав людям⁴. Відповідно, важливою для виборців є інформація про: виконання/невиконання кандидатом його попередніх зобов'язань і його моральні якості, про наявність/відсутність зв'язків з кримінальними структурами і звинувачень у корупції, про його дії, спрямовані на вирішення головних політичних та економічних проблем, та рівень професіоналізму⁵.

Експертам ставилося питання стосовно суб'єктів можливих порушень і фальсифікацій на виборах. В рейтингу потенційних порушників перші позиції посіли: представники центральної влади (19%); великий бізнес, що впливає на політику (18%); представники місцевої влади (16%); політичні партії (12%); члени виборчих комісій (10%).

¹ Опитування проведено з 15 червня по 3 липня 2012р. Опитано 106 експертів у всіх регіонах України (депутати Верховної Ради, представники державних і неурядових дослідницьких установ, науковці, незалежні експерти, представники регіонального керівництва політичних партій, журналісти).

² Наводяться наслідки, які відзначили відносна більшість експертів – понад 40%.

³ Наводяться теми, важливість яких оцінена в понад 4 бали за п'ятибальною шкалою.

⁴ Наводяться характеристики, які відзначили понад 80% експертів.

⁵ Наводяться позиції, які відзначили понад 50% експертів.

5. Перспективи майбутнього Парламенту експерти оцінюють песимістично, вважаючи, зокрема, що:

- його політична структуризація відбуватиметься насамперед під впливом персональних кар'єрних інтересів депутатів і лобістських та корпоративних чинників;
- він радше не намагатиметься змінити формат відносин з Урядом (44% проти 40% експертів, які впевнені у протилежному);
- скоріш за все, він не вирішить жодної суспільно значимої проблеми, за винятком подальшої приватизації та, певною мірою – посилення контролю над діяльністю органів виконавчої влади в центрі та на місцях.

Відповідно, відносна більшість (38%) експертів упевнені, що суспільно-політична ситуація після виборів не зміниться. Змін на краще очікують 26% експертів, на гірше – 8%; 28% – не змогли визначитися.

Окремим питанням до експертів (як і до громадян) було питання доцільності та форми проведення “праймеріз” – попереднього обговорення кандидатів у депутати. Примітно, що лише по 14% експертів і громадян не вважають запровадження такого заходу доцільним. Думки решти різнилися в частині форми його проведення: так, відносна більшість експертів (28%) і громадян (20%) висловилися за будь-яку форму, запропоновану партіями. Однак, другу позицію експерти відвели соціологічному опитуванню (25%), а громадяни – зборам бажаних взяти участь в обговоренні (16%). Відповідно, третя позиція в опитуванні експертів – за згаданими зборами (14%), в опитуванні громадян – за соціологічним опитуванням (12%)⁶.

Чи призвело повернення до Конституції 1996р. до...?

% опитаних експертів

	Так, призвело	Ні, не призвело	Важко відповісти/не відповіли
Посилення політичної корупції, впливу ФПГ на політику	62,3	26,4	11,3
Зменшення контрольної функції Парламенту	59,4	26,4	14,2
Перетворення Верховної Ради України на орган, що автоматично підтримує Уряд	54,7	29,2	16,0
Збільшення можливостей для лобістської діяльності	52,8	28,3	18,9
Деградації парламентаризму в країні загалом	49,1	34,9	16,0
Погіршення якості законотворчості	49,1	34,0	17,0
Втрати партіями впливу на результати діяльності своїх представників у Парламенті	43,4	37,7	18,9
Покращення якості законодавчого процесу	22,6	58,5	18,9
Посилення впливу регіонів на ухвалення державних рішень	17,0	66,0	17,0
Відновлення справжнього парламентаризму	10,4	77,4	12,3

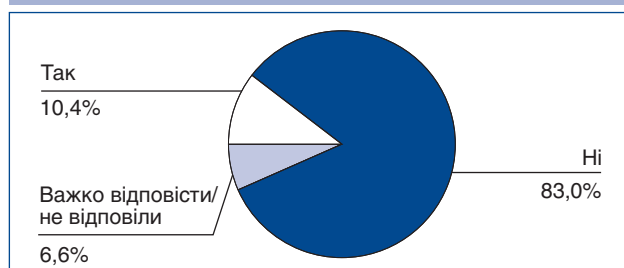
Чи забезпечує Конституція України в її нинішньому вигляді баланс повноважень у трикутнику “Президент – Парламент – Уряд”?

% опитаних експертів

Чи задоволені Ви діяльністю Верховної Ради України?

% опитаних експертів

На захист інтересів яких соціальних груп насамперед спрямована діяльність Верховної Ради України?*

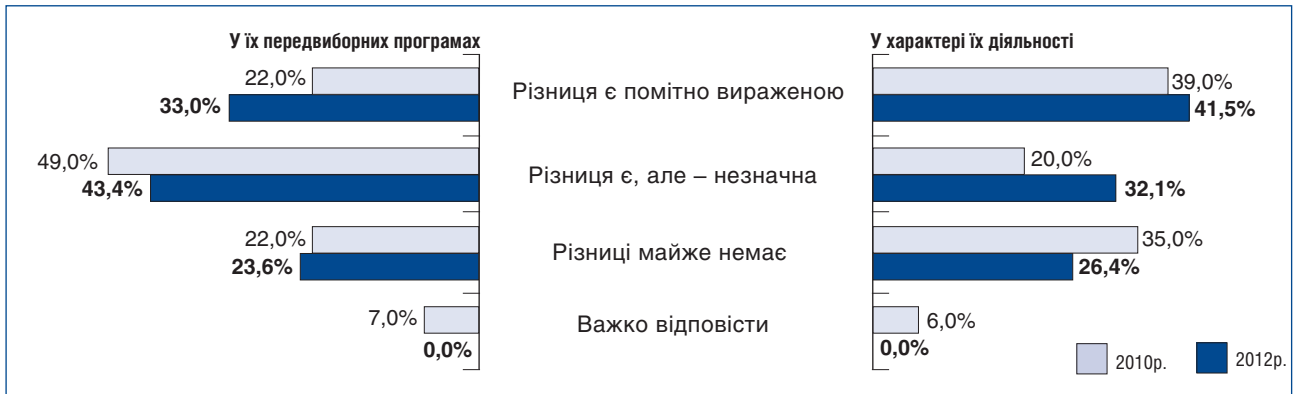
% опитаних експертів

Представників великого капіталу	59,4
Ділків тіньового бізнесу	34,9
Керівників органів державного управління	34,0
Громадян України в цілому	30,2
Керівників державних підприємств	17,9
Пенсіонерів, людей літнього віку	6,6
Працівників бюджетної сфери	6,6
Молоді	3,8
Робітників	3,8
Селян	3,8
Фахівців і службовців	2,8
Середніх і дрібних підприємців	0,9
Ветеранів, “афганців”, “чорнобильців”	0,0
Інших	3,8
Важко відповісти	5,7

* Експертам пропонувалося відзначити не більше трьох прийнятних варіантів відповіді.

⁶ Див. діаграми “Сьогодні політики досить часто говорять...”, с.85.

Наскільки істотною є різниця між головними політичними силами, представленими в нинішній Верховній Раді України?
% опитаних експертів

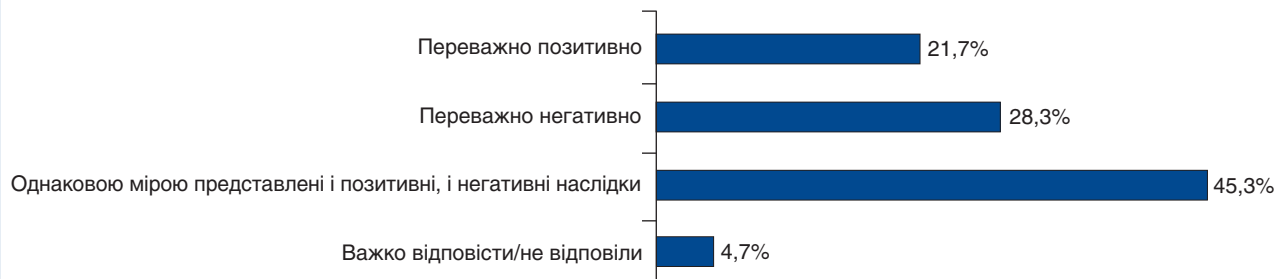
Наскільки істотною є різниця між представленими у Верховній Раді політичними силами, що належать до складу провладної більшості “Стабільність і реформи” (Партія регіонів, Блок Литвина, Комуністична партія України) і тими, що декларують опозиційність (Блок Юлії Тимошенко, фракція “Наша Україна – Народна самооборона”), в кожній із наведених сфер?
% опитаних експертів

	Різниця є помітно вираженою		Різниця є, але – незначна		Різниця майже немає		Важко відповісти/ не відповіли	
	2011р.	2012р.	2011р.	2012р.	2011р.	2012р.	2011р.	2012р.
Гуманітарна політика (освіта, культура, релігія та ін.)	57,3	65,1	25,2	22,6	12,6	11,3	4,9	0,9
Зовнішня політика	60,2	60,4	27,2	29,2	7,8	6,6	4,9	3,8
Правова політика (конституційна реформа, законодавство про вибори, суди та правоохоронні органи тощо)	55,3	55,7	29,1	33,0	9,7	7,5	5,8	3,8
Політика у сфері безпеки і оборони	35,9	47,2	37,9	32,1	18,4	15,1	7,8	5,7
Соціальна політика (пенсійне та соціальне забезпечення, медицина)	36,9	45,3	43,7	25,5	14,6	26,4	4,9	2,8
Економічна політика в цілому	40,8	42,5	40,8	42,5	14,6	12,3	3,9	2,8
Політика заробітної плати, доходів населення, податків з фізичних осіб	45,6	35,8	36,9	36,8	13,6	26,4	3,9	0,9
Питання цін і тарифів для населення	41,7	32,1	35,0	40,6	16,5	27,4	6,8	0,0

Існує думка, що одним з досягнень діючої влади є створення ефективної вертикалі влади та відсутність розбіжностей між Президентом і Прем'єр-міністром України. У зв'язку з цим, якою мірою Ви згодні з кожним з наведених суджень?
% опитаних експертів

Яким чином позначиться на якості законотворення повернення до змішаної виборчої системи?
% опитаних експертів

У чому полягає позитивний вплив повернення до змішаної виборчої системи на якість законотворення?*
% опитаних експертів

Підвищить значимість окремого народного депутата України	42,5
Депутати-мажоритарники більш незалежні, ніж члени партій	40,6
Посилить вплив регіонів	34,9
Посприяє оновленню персонального складу Парламенту	30,2
Зменшить вплив партій на прийняття рішень	23,6
Посилить вплив громадян на результати політичної діяльності	21,7
Посприяє представництву етнічних меншин, які компактно проживають	12,3
Сприятиме формуванню вертикалі влади	11,3
Інше	0,9
Не бачаю позитивного впливу повернення до змішаної виборчої системи на якість законотворення	19,8
Важко відповісти	2,8

* Експертам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

У чому полягає негативний вплив повернення до змішаної виборчої системи на якість законотворення?*
% опитаних експертів

Призведе до зростання політичної корупції, впливу грошей на політику	46,2
Призведе до створення різноманітних "ситуативних більшостей"	43,4
Це де-факто збільшить "майновий ценз" для кандидатів у депутати	36,8
Зменшить роль партій у політичних процесах	36,8
Знівелює політичну відповідальність	29,2
Погіршить можливість структурування Парламенту	28,3
Закріпить визначальний вплив Президента України на Парламент	21,7
Остаточно підпорядкує представницьку гілку влади виконавчій	10,4
Парламент остаточно втратить значення як центр ухвалення політичних рішень	10,4
Інше	0,9
Не бачаю негативного впливу повернення до змішаної виборчої системи на якість законотворення	15,1
Важко відповісти	2,8

* Експертам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

Наскільки важливим для виборців під час вибору партії, за яку вони будуть голосувати, є ставлення партії до наведених тем?*
середній бал

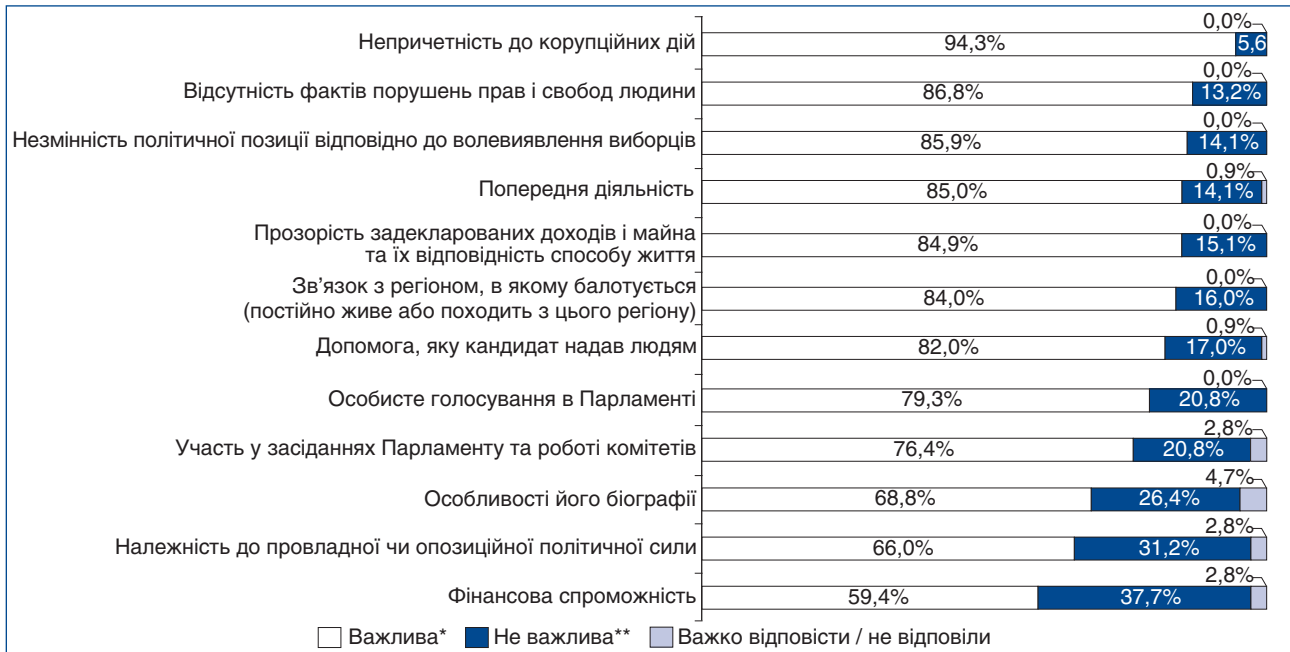
Добробут громадян	4,54
Наведення порядку в державі	4,35
Боротьба з корупцією	4,27
Економіка в цілому	4,27
Боротьба зі злочинністю	4,10
Внутрішня політика	3,87
Зовнішня політика	3,82
Рівень свободи, демократії	3,73
Ставлення до питань мови	3,61
Ставлення до історії України, оцінки певних історичних особистостей і подій	3,37

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де "1" означає мінімальну актуальність, а "5" – максимальну.

В Україні часто можна почути думку, що під час виборів відбуваються порушення і фальсифікації. Хто є головним джерелом цих порушень і фальсифікацій?
% опитаних експертів

Представники центральної влади	18,9
Великий бізнес, що впливає на політику	17,9
Представники місцевої влади	16,0
Політичні партії	12,3
Члени виборчих комісій	10,4
Кандидати в депутати, які балотуються в мажоритарних округах	3,8
Засоби масової інформації	1,9
Виборці	1,9
Збройні Сили	0,0
Міжнародні організації	0,0
Міліція	0,0
Суди	0,0
Українські неурядові організації	0,0
Ніхто	2,8
Важко відповісти/не відповіли	14,1

Наскільки важливими і суспільно-значимими є кожна з наведених характеристик кандидатів у народні депутати України?
% опитаних експертів

* Сума відповідей "важлива" та "скоріше важлива".

** Сума відповідей "не важлива" та "скоріше не важлива".

Яка інформація про кандидата в депутати Верховної Ради є для виборців найважливішою?*
% опитаних експертів

Виконання або невиконання кандидатом попередніх зобов'язань	63,2
Моральні якості	62,3
Інформація про наявність або відсутність зв'язків із кримінальними структурами	56,6
Звинувачення кандидата в корупції	55,7
Дії кандидата, спрямовані на вирішення головних політичних та економічних проблем	53,8
Професіоналізм	51,9
Передвиборна програма кандидата	46,2
Кількість грошей, що він витрачає на виборчу кампанію і джерела цих грошей	43,4
Його біографія	42,5
Бізнес, яким займається кандидат або його родичі	41,5
Досвід роботи	38,7
Зв'язки кандидата з різними фінансово-промисловими групами	38,7
Люди, які з ним працюють	37,7
Особисті доходи кандидата та майно, яким він володіє	33,0
Пріоритети кандидата у внутрішній політиці	33,0
Освіта	32,1
Членство в політичній партії	30,2
Програма партії, що підтримує кандидата	27,4
Підтримка з боку регіональних політичних еліт	26,4
Ставлення до кандидата з боку влади й опозиції	26,4
Зовнішньополітичні пріоритети кандидата	24,5
Мова, якою він спілкується	24,5
Вік кандидата	20,8
Національність	18,9
Чи є він віруючим і до якої конфесії належить	16,0
Інформація про нього, надана громадськими організаціями	15,1
Місце народження	12,3
Захоплення і звички	9,4
Стать кандидата	5,7
Інше	1,9
Важко відповісти	0,0

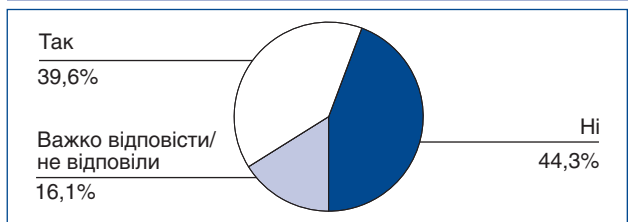
* Експертам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

Під впливом яких чинників відбуватиметься політична структуризація майбутньої Верховної Ради України?*
середній бал

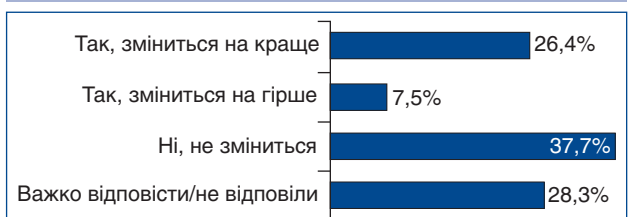
Згідно з персональними інтересами щодо отримання посад у Парламенті чи виконавчій владі	3,79
Під впливом клієнтських, лобістських і корпоративних чинників	3,74
Згідно з орієнтацією на політичних лідерів	3,65
Згідно з поділом на більшість та опозицію	3,61
За партійним принципом	3,39
Згідно з ідеологічними, ціннісними, програмними критеріями	2,53
Згідно з інтересами соціальних груп	2,12

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де "1" означає, що вплив є мінімальним, а "5" – максимальним.

Чи спробує нова Верховна Рада змінити формат відносин з Кабінетом Міністрів?*
% опитаних експертів

Чи зміниться (і яким чином) суспільно-політична ситуація в державі після виборів?*
% опитаних експертів

Якою мірою Ви очікуєте, що нова Верховна Рада України, обрана в жовтні 2012р...?§
% опитаних експертів

	Очікують*	Не очікують**	Показник очікувань***
Скасує пільги для депутатів, державних службовців, прокурорів, суддів тощо	16,0	78,3	-62,3
Посилить гарантії безкоштовної медицини	19,8	70,7	-50,9
Скасує депутатську недоторканність	21,7	72,6	-50,9
Ухвалить рішення про націоналізацію приватизованих підприємств	21,7	65,1	-43,4
Забезпечить входження України до ЄС	26,4	65,1	-40,5
Краще захищатиме інтереси простих людей	28,3	64,1	-35,8
Ухвалить закони, які забезпечать рішучу боротьбу зі злочинністю і корупцією	30,2	61,3	-31,1
Відновить справедливість у державі, зменшить розшарування суспільства	33,0	63,2	-30,2
Змінить Податковий кодекс, зробить його сприятливішим для здійснення підприємницької діяльності	33,9	58,5	-24,6
Не допустить посилення прав роботодавців щодо найманих робітників у новому Трудовому кодексі	36,8	53,7	-16,9
Ухвалить закони, які забезпечать покращення соціально-економічної ситуації в державі	38,7	51,0	-12,3
Сприятиме зближенню України з РФ	34,0	44,4	-10,4
Скасує або змінить чинні неефективні закони	39,7	48,2	-8,5
Посилить контроль над діяльністю органів виконавчої влади в центрі та на місцях	49,0	40,5	8,5
Підтримає подальшу приватизацію державних підприємств	64,2	21,7	42,5

§ Варіант відповіді "важко відповісти" в таблиці не наводиться.

* Сума відповідей "це станеться" та "скоріше за все, це станеться".

** Сума відповідей "цього не станеться" та "скоріше за все, цього не станеться".

*** Різниця між числом респондентів, які очікують і які не очікують відповідних наслідків.

Сьогодні політики досить часто говорять про необхідність проведення попереднього обговорення кандидатів у депутати, т.зв. "праймеріз". У якій формі доцільно його [обговорення] проводити?
% опитаних експертів

% опитаних громадян

	РЕГІОНИ				ВІК					ПАРТІЙНІ УПОДОБАННЯ					
	Захід	Центр	Південь	Схід	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші	Батьківщина	Свобода	КПУ	Україна – Вперед!	Партія регіонів	УДАР
Влаштує будь-яка форма, запропонована партіями	22,3	22,5	25,8	13,2	20,3	19,9	19,0	21,8	19,0	22,1	16,9	16,1	10,4	23,1	30,6
Збори громадян, які бажають взяти участь в обговоренні	14,6	18,5	12,1	14,6	13,2	18,5	16,0	14,8	15,3	13,2	13,6	25,0	23,4	18,6	14,9
Соціологічне опитування	11,3	11,2	15,7	12,5	13,2	14,2	14,6	13,1	8,2	14,2	13,6	9,8	13,0	14,2	7,0
Мітинг і голосування по його завершенню	5,1	3,1	3,6	6,8	2,0	2,9	5,0	6,4	7,3	4,7	5,1	6,3	13,0	5,8	2,7
Голосування в Інтернеті на спеціальному сайті	3,6	5,5	3,9	3,7	7,7	5,2	2,6	2,6	2,5	3,9	8,5	1,8	3,9	3,7	6,7
Інше	0,8	3,2	1,0	0,2	1,1	0,6	2,3	2,3	1,0	1,0	1,7	0,9	1,3	0,9	2,4
Не вважаю за доцільне проводити таке обговорення	7,7	14,3	18,3	14,2	15,0	13,9	15,7	10,5	13,1	13,0	8,5	17,9	9,1	13,5	11,9
Важко відповісти	34,6	21,7	19,6	34,9	27,3	24,9	24,8	28,5	33,5	28,0	32,2	22,3	26,0	20,1	36,3

УКРАЇНСЬКИЙ ПАРЛАМЕНТАРИЗМ: ПРОБЛЕМИ І ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Вибори до Верховної Ради VII скликання, поза сумнівом, є головною політичною подією 2012р. Причому, вони знову (після десятирічної перерви) проводитимуться за змішаною виборчою системою. Проте, це не єдина особливість, що відрізняє їх від попередніх. Зокрема, на думку багатьох експертів, в Україні спостерігається посилення президентської гілки влади й послаблення ролі Парламенту – і не лише у “трикутнику влади”, але й в житті держави загалом.

Для всебічного аналізу проблем українського парламентаризму Центр Разумкова звернувся до керівників Верховної Ради України (діючих і попередніх) з проханням відповісти на три питання. Але, упродовж червня-вересня ц.р. відповіді надійшли лише від шістьох політиків. Тексти отриманих інтерв'ю подані нижче в алфавітному порядку

ОПТИМАЛЬНИЙ СКЛАД ВЕРХОВНОЇ РАДИ МАЄ БУТИ ЗБАЛАНСОВАНИМ

Степан ГАВРИШ,
заступник голови Верховної
Ради України III скликання

– Який склад Верховної Ради України найбільшою мірою відповідав її конституційно визначеним повноваженням?

Я завжди був упевнений в тому, що згідно з установленими Конституційними демократичними принципами найоптимальнішим складом Верховної Ради має бути збалансований партійно-мажоритарний. Змішана система виборів є найоптимальнішою, якщо ми говоримо про реальний плюралізм, розуміємо це як один із видів системи стримувань і противаг, хочемо унеможливити узурпацію влади через швидкий прихід до єдиної правлячої партії з фасадною призначеною опозицією, і бажаємо розширити вплив виборців на управління державою. Тому мажоритарна складова системи виборів дозволяє виборцю мати свого прямого представника в його ж власне представницькій владі. З іншого боку, це зобов'язує партії до переходу на ціннісну ідеологічну основу роботи з виборцями, та зменшує ризики приватизації партій великим бізнесом. Закриті виборчі списки продемонстрували деформацію Парламенту та перетворення його на *Верховний Совет*, який затверджує лише правила гри, що їх встановлює у країні правлячий клуб. За цих

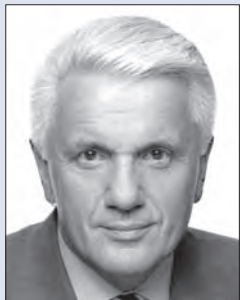
умов не варто очікувати дива від будь-якої моделі пропорційних виборів з відкритими списками. Очевидно, що **потрібно шукати компроміс між партійною структуризацією Парламенту та мажоритарною системою** для модернізації насамперед відносин із виборцями, залучення їх через законотворчий процес, ініційований мажоритарниками від їх імені, для розширення бази демократії, а таким чином – народовладдя. **Партії ж хочуть здійснювати владу як повноважні, але ненадійні та некомпетентні представники українського народу.** Зрозуміло, мій коментар стосується перехідної політичної системи, що надовго затрималася в Україні. Тому склад Верховної Ради України III і IV скликань найбільшою мірою відповідав її конституційно визначеним повноваженням.

– Що заважає Парламенту нинішнього (VI) скликання повністю реалізувати свої функції?

Абсолютна керованість Парламентом з боку Адміністрації Президента та Кабінету Міністрів, імперативна партійна дисципліна, яка, незалежно від партійного квитка, поширюється на всіх політичних союзників партії влади в парламентській більшості, а також – відсутність стратегії законодавчих прийнятих для суспільства реформ. За цих умов, неможливість депутата політичної більшості реалізувати власну законодавчу ініціативу значення практично не має.

– Яких заходів необхідно вжити для поглиблення розвитку парламентаризму в Україні?

Прийняти в легальний спосіб нову Конституцію України, затвердивши її на всенародному референдумі. В ній потрібно передбачити нову систему стримувань і противаг, інструменти гарантій функціонування гілок влади з чітким розподілом їх функцій і повноважень, розширити функції самоврядування народу, забезпечити реальне функціонування інститутів громадянського суспільства, створити системи, які б зробили неможливими будь-яку узурпацію влади, та посилити контрольні функції суспільства над владою. ■

**НАСАМПЕРЕД, ТРЕБА ПРОВЕСТИ
НАСТУПНІ ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ
В КОНСТИТУЦІЙНИЙ СПОСІБ**

Володимир ЛИТВИН,
Голова Верховної Ради України
IV та VI скликань

– Який склад Верховної Ради України найбільшою мірою відповідав її конституційно визначеним повноваженням?

Перш ніж дати конкретну відповідь на питання, прокоментую його другу частину – конституційність повноважень Верховної Ради. Цьогоріч український політикум визнав потребу модернізації Основного Закону внаслідок закономірних соціально-політичних змін у суспільстві, а отже – країна вступила в активну фазу реанімації конституційного процесу.

Нагадаю, що торік з цією метою Президент України ініціював створення Конституційної Асамблеї, яка наразі запрацювала. До її роботи залучені кращі експертні сили вітчизняного правничого середовища, науковці з різних царин суспільного життя, представники громадських організацій і незалежних експертно-аналітичних центрів. Зокрема, передбачена й участь Центру Разумкова.

Надалі досягнуті напрацювання чекає всенародне обговорення, а також прискіпливий аналіз міжнародних фахівців і насамперед Венеціанської комісії.

Підкреслю, що найпомітнішу роль у цьому питанні має відіграти Верховна Рада України. Адже **поглиблення демократичного процесу неможливо уявити без участі та вагомого внеску найвищого представницького та єдиного законодавчого органу влади – основоположного інституту народовладдя в державі**. Не претендуючи на роль ясновидця, можу передбачити, що конституційні повноваження Парламенту, *по-перше*, змінюватимуться; *по-друге*, набуватимуть більшої суспільної ваги; і нарешті, *по-третє*, вимагатимуть значно більшої відповідальності депутатського корпусу перед суспільством.

Тепер щодо безпосередньої відповіді на питання. Далеко не завжди є вдячною справа порівнювати парламентські склади різних скликань. Хоча б тому, що в будь-якому подібному змаганні є суттєвий ризик похибки та суб'єктивізму в оцінках.

Проте наважуся стверджувати, що склади Верховної Ради України I (1990-1994рр.), II (1994-1998рр.) і значною мірою IV (2002-2006рр.) скликань найбільшою мірою відповідали масштабам викликів українському суспільству та державотворчих завдань, що їх загалом успішно розв'язував український Парламент у межах своїх конституційних повноважень.

Це твердження не є голосливим навіть через те, що на підставі законодавчої статистики цих скликань

можна наочно продемонструвати дієвість парламентаризму в закладенні законодавчого фундаменту української держави, прийнятті масиву основоположних законів, які утворили несучу конструкцію української державності. Для підтвердження цього судження нагадаю, що ці три парламентських скликання прийняли понад дві третини всіх схвалених за останні 22 роки кодексів та усіх законів, які регулюють економічну політику держави, державне будівництво, та майже дві третини законодавства у сфері гуманітарної політики України.

Можливо, й не варто наполягати на абсолютизації наступних висновків, але моє головне пояснення такої професійності Верховної Ради перших скликань полягає не стільки в індивідуальній професійності народних депутатів, а радше в таких політичних парадигмах, як: максимальний суспільний запит на законодавчі реформи відповідно до гострих проблем формування державності; дієва виборча система відбору політично та соціально ініціативних лідерів різних політичних поглядів; значна суспільна активність населення та рівень його довіри Парламенту; висока підзвітність, а отже – відповідальність народних депутатів.

Вірогідно, наступне припущення комусь видаватиметься максималістським, і все ж таки вважаю, що ці конструктивні парадигми української політичної реальності перших парламентських скликань зазнали з часом радикальної ерозії через “експериментування” з виборчою системою України на угоду окремим політичним лідерам і нав'язаною ними загалу ілюзію **“партійної структуризації” українського суспільства**, якої насправді, в цивілізованому європейському розумінні суспільної побудови згідно з громадськими інтересами, **і до сьогодні повною мірою не досягнуто**.

Унаслідок цього, **політичні партії перетворилися на “електоральні локомотиви” амбітних, особисто вмотивованих політиків**. За умов відсутності чіткої ідеології, політичних платформ і стратегій, майже дві сотні партій слугують не меті структуризації суспільства, а швидше – його електоральній дезорієнтації. Низька підзвітність членів Парламенту виборцям, неможливість відкликання депутатів і лавина лобістських ініціатив в інтересах партійних бонз і корпоративних груп драматично “обвалили” авторитет Парламенту в очах населення, опустили рівень довіри йому до рекордних з 1994р. 7% суспільної підтримки, згідно з моніторингом Інституту соціології України.

Імовірно, у зв'язку з цим мій наступний діагноз видаватиметься надто суворим, але він радше тяжіє до об'єктивності, ніж до фантазмагоричних сюжетів майбуття.

Отже, **український парламентаризм перебуває у глибокій кризі**, що створює загрозливий ґрунт для наростання тенденцій авторитаризму, безконтрольності інших гілок влади – виконавчої та судової, руйнування демократії в цілому, масової суспільної апатії та наростання розриву між владою і носієм влади – народом. Такий стан суспільства є прямою загрозою українській державності.

Висловлю дещо парадоксальну думку: краще недобрий парламентаризм, ніж добрий авторитаризм, що незворотно – рано чи пізно – вироджується в тоталітаризм з усіма властивими для нього непоправними наслідками. Неминучу закономірність розвитку подій саме за таким сценарієм доводить попередня історія людства та особливо – нещодавня, зокрема, т.зв.

“арабська весна”. І хоча, як іноді стверджують, історія вчить тому, що вона ще нікого нікому не навчила, хочеться вірити в перемогу здорового глузду над кепкуванням дотепників.

Тільки подальший розвиток демократичних засад парламентаризму в Україні здатен вивести країну на шлях загальноєвропейського у світі цивілізаційного руху, незважаючи на всі наявні та умовні складнощі цього процесу. Кожен український громадянин мусить докласти до цього зусилля. Якщо ж залишатись осторонь, то тоді, як писав класик, “не питай, за ким б’є дзвін...”.

– Що заважає Парламенту нинішнього (VI) скликання повністю реалізувати свої функції?

У цьому питанні приховані певні очікування щодо відповіді на нього. Втім, треба бути реалістами. Тільки Томмазо Кампанелла міг вірити в ідеальний державоустрій Міста Сонця, що насправді був відірваним від реального життя класичним зразком ідеалізму. До речі, якщо пам’ятаєте, це був державоустрій з елементами дивовижного поєднання авторитаризму та демократизму в управлінні.

Як на мене, відповідь на це питання, у принципі, міститься у відповіді на попереднє питання. Є певні й досить виразні особливості VI скликання Верховної Ради, обраної у 2007р. Посеред каденції Парламенту цього скликання відбулися президентські вибори в Україні і змінився Глава держави. Це вплинуло на докорінну зміну розстановки сил у Парламенті, спровокувало численні “депутатські міграції”, переходи під інші знамена, зруйнувало неписані правила взаємин і домовленості всередині депутатського корпусу. Замість колишньої монолітної, добре організованої і прагматично вмотивованої опозиції виникла роздрібнена, багатоцентрична та, часом “істерична” опозиція. Її серйозне знесилення на тлі потужної консолідації більшості на межі монополізації права на прийняття законодавчих рішень помітно підірвало цілісність Парламенту, його здатність приймати рішення в інтересах усього суспільства. Ззовні почало формуватися враження про Парламент як епіцентр внутрішньої нестабільності, політичної “вибухової речовини” та навіть як фактор можливої суспільної дестабілізації.

Це вкрай загрозливий чинник для сприйняття єдиного законодавчого органу як основного осередку демократії на владному Олімпі. Власне альтернативою недовіри до демократії може бути лише довіра до її антагоністичної моделі і тут знову невмолимо насувається тінь авторитаризму.

Не можна не згадати і про те, що останніми місяцями головною перешкодою для чіткої, розміреної і продуктивної роботи Парламенту став такий “вселенський” політичний фактор, як наближення парламентських виборів. Їх передчуття пронизує всю роботу Парламенту та депутатів, накладає хвилями популізму самий зміст та атмосферу законодавчого процесу.

Іноді здається, що для деяких народних депутатів України цей фактор перетворився на домінуючу політичного життя та буквально забиває собою всі здорові прагнення до нормально побудованої та ретельно продуманої законодавчої роботи.

І це також, на мою думку, згубно позначається на підтриманні авторитету Парламенту.

– Яких заходів необхідно вжити для поглиблення розвитку парламентаризму в Україні?

Використане в питанні слово “заходи”, мабуть, недостатньо співмірно відбиває масштаб і морально-етичну складову тих змін, що мають відбутись заради відновлення впливу парламентаризму в Україні.

За умови значної втрати довіри з боку виборців до народних обранців і вкрай низький авторитет депутатського корпусу в суспільстві, треба усвідомлювати, що мову належить вести не про “поглиблення”, а саме про відродження реального парламентаризму в Україні.

Отже, сформулюю своє бачення тих перетворень, до речі, абсолютно легітимних і за відповідних обставин цілком здійсненних, що дозволять відродити та підняти авторитет парламентаризму в Україні. Намагатимусь зробити це у стислій тезовій формі, щоб уникнути двозначності та можливих повторів.

По-перше й насамперед, треба провести наступні парламентські вибори в конституційний спосіб, тобто через вільні вибори на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Демократичний, цивілізований виборчий процес відповідно до міжнародних стандартів, без зловживань всілякими “ресурсами” буде першим і найважливішим внеском у розвиток парламентаризму в Україні на роки й десятиліття.

По-друге, вдосконалення виборчого законодавства, яке б відповідало не лише усталеним міжнародним нормам і стандартам, але й ментальності українських виборців, стану і структурі українського суспільства.

Парламентаризм – не тільки державний інститут представницької влади, себто система вибору, організації, повноважень і діяльності Парламенту. Його сила визначена Конституцією: “носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ”, який “здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування”. Таким чином, *по-третє*, саме ця основоположна складова парламентаризму в Україні вимагає особливої уваги з боку держави, Президента України як гаранта Конституції, урядових і неурядових організацій – тобто, з боку всього суспільства. **Систематичне та системне розширення участі народу в управлінні державою через Парламент – головна рушійна сила парламентаризму.** Без цього всі парламенти України залишатимуться “декорацією демократії” з низьким суспільним рейтингом та малоефективним інструментом у системі стримуючих сил і балансів у складному державному механізмі України. ■

НЕПРЕМЕННЫЕ УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ ПАРЛАМЕНТАРИЗМА В УКРАИНЕ – УСИЛЕНИЕ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПАРТИЙ, ПРЕОДОЛЕНИЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КОРРУПЦИИ, УСИЛЕНИЕ РОЛИ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ

Виктор МЕДВЕДЧУК,
первый заместитель
Председателя Верховной
Рады Украины III созыва

– Який склад Верховної Ради України найбільшою мірою відповідав її конституційно визначеним повноваженням?

Украина была поставлена перед необходимостью создавать Парламент и другие, выражаясь марксистским языком, органы “буржуазной демократии” в условиях, когда ни ее политический класс, ни страна в целом к этому ментально готовы не были. Максимум, на что страна была в состоянии претендовать по состоянию на 1990г., когда были проведены первые конкурентные выборы в Верховную Раду, – это медленные, “врастающие” (или “позлементные” в терминологии К.Поппера) рыночные реформы, когда по мере расширения товарно-денежных отношений трансформируются частное и публичное право. Успеху таких преобразований способствовало и то, что самая активная часть общества была в этих реформах кровно заинтересована. Естественно, что на переходный период, было бы предпочтительным сохранение монополии правящей партии по образцу китайского пути преобразований. Говорю об этом как искренний приверженец парламентаризма, который никогда не состоял в КПСС. Судьбе, однако, было угодно распорядиться иначе. Думаю, что свою роль сыграли особенности и российского, и украинского политического менталитета, а именно: отсутствие гибкости, которое приводит к тому, что политическая система отторгает позлементные эволюционные изменения, либо тяготея к консервации отживших форм, либо же вдруг сама себя уничтожая, как это и случилось у нас в начале 1990-ых годов.

В результате, мы получили довольно незрелый парламентаризм. Нельзя сказать, что депутаты, избранные в 1990, 1994, 1998, 2002, 2006 и 2007 годах, с точки зрения соблюдения норм конституционного права, демонстрировали какое-то экстраординарное стремление к выходу за рамки своих полномочий. **Проблема в ином: политический класс Украины упорно уходил от формирования демократической системы политической ответственности** (“ответственного министерства”, как говаривали в старину). Такая система предполагает, что влиятельные и организованные политические партии, набравшие большинство голосов на выборах и образовавшие парламентское большинство, формируют правительство (чаще всего коалиционное).

Однако и субординировать политическую жизнь под всевластного президента-автократа по образцу

некоторых центральноазиатских постсоветских государств, у нас также не желали. Все это зачастую приводило к полуанархии – рассогласованности в действиях Президента и Правительства, с одной стороны, и Верховной Рады, с другой.

Долгие годы у нас вообще не существовало оформленного парламентского большинства. Большинство носило преимущественно ситуационный характер. Возникло даже некое идеологическое прикрытие для подобного рода безобразной ситуации. Говорили, что, мол, “парламент должен быть в оппозиции к власти” (как будто сам он не представляет законодательную власть). Ну а затем, в 2004г. у нас на смену безответственным парламентам дорвался до власти абсолютно безответственный Президент В.Ющенко сотоварищи, “блистательно” исполнившие роль могильщиков украинской государственности. При их правлении деятельность Верховной Рады оказалась полупарализованной и дисфункциональной.

– Що заважає Парламенту нинішнього (VI) скликання повністю реалізувати свої функції?

В отличие от времен полуанархического правления В.Ющенко, Парламент является функциональным с той точки зрения, что законы принимаются, конфликта в треугольнике “Президент – Правительство – Верховная Рада” нет, решения ВР являются прогнозируемыми.

Однако какую цену за это заплачено? **Все прекрасно понимают, что большинство сколочено за счет перебегчиков с помощью административного ресурса**, где кнутом, где пряником. **Цена – отказ от демократической конституционной реформы и потенциальная нестабильность**, поскольку такого рода “принципиальные политики” имеют обыкновение “сдавать” своих политических патронов, как только система начинает давать первую течь.

В свое время, предлагалась иная модель формирования стабильного большинства, работающего в тесной связке с Правительством. Речь шла о том, чтобы **перейти к двухтуровой системе парламентских выборов, согласно которой во втором туре принимают участие две партии, набравшие относительно большинство. Партия-победитель получает 226 мандатов**. Понимаю, что и эта модель может быть подвергнута критике. Однако она предлагает подход, позволяющий обеспечить, *во-первых*, демократическую конкуренцию на выборах; *во-вторых*, систему политической ответственности; *в-третьих*, сохранить стабильность. Схожая система функционирует в Италии, позволяя избежать “министерской чехарды”.

– Яких заходів необхідно вжити для поглиблення розвитку парламентаризму в Україні?

Мой ответ на этот вопрос я дал еще в 2003г., когда инициировал проведение политической реформы, результатом реализации которой стало преобразование Украины из президентско-парламентской в парламентско-президентскую республику. Сегодня, через два года после отмены политической реформы, все здравомыслящие люди имели возможность убедиться в том, что **политическая трансформация Украины в демократическое правовое государство возможна только путем усиления роли Верховной Рады.**

Конечно, вид нынешнего Парламента не внушает оптимизма, и я отчасти понимаю тех, кто выступает против того, чтобы наделять Верховную Раду большими полномочиями, чем те, что имеются у нее сегодня. К тому же, не вызывает сомнений тот факт, что новый Парламент, который изберут в октябре, качественно никак не будет отличаться от ныне действующего. Именно поэтому я придерживаюсь той точки зрения, что **расширение полномочий Парламента должно сопровождаться и трансформацией самого Парламента.** Отчасти позитивные трансформации произойдут уже в силу того, что в рамках парламентской модели политические силы будут вынуждены учиться договариваться.

Непременным же условием развития парламентаризма в Украине является усиление политических партий. Сегодня украинские политические партии в своем большинстве – это либо объединение вокруг вождя-популиста, либо бизнес-политические клубы. Но и в одном, и во втором случае речь идет не более чем о симулякрах партий. И если мы не вернемся к пропорциональной системе выборов (желательно с региональными открытыми списками, которая придает динамику партийному развитию), то нынешняя ситуация останется неизменной.

Вторая существенная задача, от решения которой зависит возможность развития парламентаризма в Украине – это **преодоление политической коррупции.** Вспомним, что в Верховной Раде в 1998-2002гг. были отдельные депутаты, которые меняли фракцию до 14 раз! И ни одни клятвы, даже если кандидаты в депутаты будут подписывать их кровью, не спасут нас от того, что в новом Парламенте не будет “перебежчиков”. Цивилизованным способом решения проблемы может быть только введение императивного мандата. Не призывы к честности и моральности депутата, а жесткая норма, требующая от депутата реализации курса той политической силы, принадлежности к которой обеспечила ему депутатский мандат, – это самый эффективный механизм обеспечения персональной ответственности парламентариев. Только так можно избавиться от “тушек”: отказываешься быть “солдатом партии” – сдай мандат! Когда-нибудь, по мере роста политической культуры, можно будет от императивного мандата отказаться, а пока – я иного выхода не вижу.

Наконец, третьим необходимым условием развития политической демократии является **усиление роли местного самоуправления.** К сожалению, по политическим причинам проведенная в 2004г. реформа Конституции осталась незавершенной, и в Украине так и не были расширены права местных советов. Между тем, политические партии должны

быть крепко связаны с регионами, иметь представительство в местных советах, что позволит им хорошо понимать проблемы страны, людей, которые в ней живут. ■

Олександр МОРОЗ,
Голова Верховної Ради України
II та V скликань

– Який склад Верховної Ради України найбільшою мірою відповідав її конституційно визначеним повноваженням?

Склад другої каденції. Він формувався практично без адміністративного ресурсу.

– Що заважає Парламенту нинішнього (VI) скликання повністю реалізувати свої функції?

Його повна підпорядкованість виконавчій владі, що суперечить конституційному статусу Парламенту як незалежної гілки влади.

– Яких заходів необхідно вжити для поглиблення розвитку парламентаризму в Україні?

Запровадити Закон про вибори на основі відкритих партійних списків. ■

**НЕОБХІДНА СПІЛЬНА ВОЛЯ
НИНІШНЬОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ**

Віктор МУСІЯКА,
заступник Голови Верховної
Ради України II скликання

– Який склад Верховної Ради України найбільшою мірою відповідав її конституційно визначеним повноваженням?

Найбільшою мірою виконував конституційно визначені повноваження склад Верховної Ради II скликання (1994-1998рр.). Саме цей склад Парламенту ухвалив Конституцію Нової України. При тому, що Конституція 1996р. заклала основи президентсько-парламентської республіки, коли ще не були відпрацьовані всі механізми відносин гілок влади між собою і президентської влади як позасистемної субстанції. Парламент налагодив законодавчий процес, створив правові засади функціонування гілок влади, місцевого самоврядування. Чітко визначився характер і зміст відносин між незалежним органом народного представництва і Президентом. Верховна Рада України була поважним органом влади та, особливо з огляду на сьогоднішній день, заслуговувала цього.

– Що заважає Парламенту нинішнього (VI) скликання повністю реалізувати свої функції?

Ніщо не заважало Парламенту VI скликання належно реалізувати свої функції, крім факту його “приватизації”, як, власне, і всіх важелів державної влади та місцевого самоврядування, олігархічною “спільнотою”. Просто таку роль цьому органу відведено в системі влади.

– Яких заходів необхідно вжити для поглиблення розвитку парламентаризму в Україні?

Основою відродження парламентаризму в Україні може бути лише відновлення конституційного ладу, легітимізація української держави. Це можливо максимально швидко здійснити за наявності спільної волі нинішньої політичної еліти шляхом перетворення Верховної Ради VII скликання в Конституанту¹. Максимум, упродовж року нею має бути ухвалена нова редакція Конституції України, затверджена на всенародному референдумі. Після цього, Парламент має припинити своє функціонування у складі, обраному у 2012р. З інтервалом у два місяці необхідно на основі нової редакції Конституції провести вибори до Верховної Ради та органів місцевого самоврядування, а також – Президента. Це дозволить ввести всю систему влади та місцевого самоврядування в легітимну конституційно-правову площину. Тоді реально можна буде дбати про відновлення українського парламентаризму. ■

ЗАВДАННЯ ПАРЛАМЕНТУ – СЛУЖИТИ НАРОДУ

Арсеній ЯЦЕНЮК,
Голова Верховної Ради України
VI скликання

– Який склад Верховної Ради України найбільшою мірою відповідав її конституційно визначеним повноваженням?

Напевно, найбільш адекватним був склад Верховної Ради II скликання, обраний у 1994р. Тоді для обрання не були потрібні гроші, не кажучи вже про великі гроші. І кандидатів, і виборців об'єднувало відчуття причетності до розбудови нової держави, відповідальність за свій вибір і результати роботи Парламенту. Про адміністративний ресурс не було й мови – про його існування ще не знали. Тож Верховна Рада II скликання була найвідповідальнішою і найбільшою мірою схожою на справжній європейський парламент.

Саме вона виборола гідне місце Верховної Ради в політичній системі України під час конституційного

процесу, який відбувався в жорсткому протистоянні з тодішнім Президентом Л.Кучмою.

Тоді ж було фактично закладено основи парламентаризму, політичного діалогу і знаходження компромісів на користь країни й народу. Почалася політична структуризація суспільства й Парламенту: у Верховній Раді II скликання офіційно оформились і почали ефективно діяти фракції політичних партій.

Відповідальність, з якою працювали народні депутати, Верховна Рада загалом, давала підстави сподіватися, що дуже швидко буде подолано не лише соціально-економічну кризу, а й будуть розбудовані демократичні інститути держави. **Вірилося, що Україна незворотно обрала шлях у цивілізовану сім'ю європейських народів.**

Звичайно, було й чимало помилок, зроблених і через незнання, і через наївність, і через чийсь розрахунок. Але загалом результат її роботи був дуже позитивним.

На превеликий жаль, кожен наступний склад Верховної Ради викликав дедалі більше критики й дедалі менше поваги: з'явилися директори-розпорядники Парламенту, виявилось, що доленосні рішення можна ухвалювати не лише в “будинку під куполом”, а будь-де, політична доцільність і протистояння почали переважати здоровий глузд. Нормою стали голосування за іншого депутата, постійні міжфракційні міграції поодиноких депутатів і цілих груп, кулуарні домовленості і підкуп. Парламентаризм деградував, бо до Верховної Ради почали потрапляти дедалі більше депутатів, готових продаватися – і не надто дорого.

Сподіваюся, що після виборів 28 жовтня ми відродимо у Верховній Раді український парламентаризм у його європейському розумінні.

– Що заважає Парламенту нинішнього (VI) скликання повністю реалізувати свої функції?

Якщо стисло, то продажність, відсутність почуття власної людської гідності, переважання у багатьох депутатів меркантильних інтересів над інтересами суспільства та держави.

Це мабуть найгірший склад Парламенту з часу відновлення державності. Насамперед, за моральними якостями великої частини народних депутатів. Складається враження, що Україна та Верховна Рада існують незалежно одна від одної, і жодного зв'язку між ними немає.

Після приходу до влади В.Януковича всі без винятку гілки влади в Україні цілком втратили легітимність: адже люди не голосували ні за раптові зміни їх повноважень, ні за подовження термінів діяльності рад усіх рівнів, ні, тим паче, щоб це все відбувалося шляхом гри в “наперстки”.

Верховна Рада як представницький орган влади померла задовго до 28 жовтня 2012р., бо втратила конституційні повноваження понад рік тому, вони були подовжені в шахрайський спосіб.

¹ Конституанта – всенародний вищий колегіальний тимчасовий представницький орган, що спеціально утворюється для розробки і прийняття конституції держави (ред.).

Сталося це тому, як вже наголошувалося, що власні, щоб не сказати шкурні, інтереси купки людей переважили інтереси суспільства та держави. Частина депутатів, втративши політичну відповідальність і людську гідність, перетворилися на “тушок”.

Парламент фактично став придатком до Адміністрації Президента: закони приймалися з голосу, без належного вивчення, попри рішення профільних комітетів тощо. Деякі з них підривають українську державність та її перспективи. Це перший в історії України Парламент, в якому підконтрольна президентській Адміністрації більшість добровільно відмовилася від багатьох важливих повноважень на користь Президента та виконавчої влади.

У цій Верховній Раді здоровий глузд наразі переможений. Але в нормальному демократичному суспільстві так бути не може, і так не буде в новому Парламенті. **У жодному суспільстві не ціниться продажність.**

Звісно, є й ті мої колеги, які до самого кінця боролися за збереження бодай якихось залишків парламентаризму, захищали демократичні принципи, українські цінності та європейський вибір. На жаль, нині ми перебуваємо в меншості.

Тож **найперше завдання**, яким його бачить Об'єднана опозиція, – це **повернути до Верховної Ради парламентаризм і політичну відповідальність**. Ми повинні впровадити нову якість української політики, показати нашому суспільству, всій світовій демократичній спільноті, що в Україні є здорові сили: вони мають цінності, а не ціну; мають мораль і сучасний світогляд, а не “поняття”. Ми хочемо нормального життя за сучасними європейськими правилами й готові боротися за свої ідеали. Переконали, ми вітимо їх у життя!

– Яких заходів необхідно вжити для поглиблення розвитку парламентаризму в Україні?

Перед тим як говорити про розвиток парламентаризму в Україні, спочатку необхідно відновити конституційний лад у державі, відновити дію принципу поділу влади та встановити баланс між її гілками, покінути з політичними переслідуваннями.

Тож спочатку необхідно відродити парламентаризм, а потім його розвивати. Для цього потрібні не слова й декларації, а дії і щоденна боротьба.

У підмурівок парламентаризму покладено непорушність процедури виборів за сучасними правилами європейської демократії на всіх етапах виборчого процесу. Виборчий закон не повинен змінюватися на догоду тим чи іншим інтересам: чи політичних сил, чи кримінальних кланів, чи їх симбіозу, що ми зараз і спостерігаємо в Україні.

Тож для відновлення та розвитку парламентаризму потрібно вжити заходів, що лежать у двох дотичних площинах.

Перша, внутрішньопарламентська, має на меті негайне відновлення повноважень Парламенту, яких він зрікся на користь Президента. Наступним кроком має стати проведення політичної реформи з чіткою фіксацією ролі Верховної Ради в політичній системі держави, насамперед – у формуванні Уряду та ухваленні програми його діяльності та наданні їй можливості розслідування дій усіх без винятку найвищих посадових осіб, а за необхідності й оголошення імпічменту Президенту.

Також мусимо законодавчо обмежити нинішню надмірну недоторканність народних обранців, президента, суддів, прокурорів: **усе, що надмірне, породжує хвороби безкарності.**

Своєю чергою, права опозиції захищатиме спеціальний закон, що дозволить реалізувати конституційну норму “ніхто не може піддаватися переслідуванням за свої голосування”.

Для того, щоб депутати нарешті зрозуміли, перед ким вони дійсно відповідають, буде впроваджено механізм відкликання.

Ми забезпечимо виконання конституційної норми про особисте голосування. Це можна зробити дуже просто – увімкнути систему “Рада”, встановлену за часів мого перебування на посаді Голови Верховної Ради. А для того, щоб запобігти бажанню голосувати “за іншого”, – запровадити кримінальну відповідальність за голосування чужою карткою.

Сподіваюся, що такі заходи дадуть потужний імпульс для стимуляції здорової законотворчості, спрямованої на розвиток суспільства та держави. Нами вже розроблено і внесено кілька законопроектів, спрямованих на відновлення нормальної роботи Парламенту, відродження та розвиток парламентаризму. Зрозуміло, що ця більшість відмовилася їх розглядати. Ми їх обов'язково ухвалимо в наступній Верховній Раді.

Інший аспект цього питання – зовнішній, він перебуває поза стінами будинку Верховної Ради, не стосується парламентських процедур. Це відповідальність виборців: за свій вибір, за якість тих партій і кандидатів, за яких вони голосуватимуть 28 жовтня. Це відповідальність партій за тих, кого вони висунули кандидатами. Це відповідальність виборчих комісій за те, щоб встановлені ними результати відбивали волевиявлення громадян, а не бажання влади.

Я переконаний: **якщо ззовні не буде належного громадянського контролю над діяльністю Верховної Ради, то не буде й відродження парламентаризму загалом.** Лише український народ як єдине джерело влади має право й обов'язок вимагати від народних депутатів захисту своїх інтересів. Завдання ж Парламенту – служити народу! ■

УКРАЇНА НАПЕРЕДОДНІ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ: ЧИ СПРАВДЯТЬСЯ ОЧІКУВАННЯ ГРОМАДЯН?*

ТРЕБА ЗАХИЩАТИ РЕЗУЛЬТАТИ ВИБОРІВ

Валентин НАЛИВАЙЧЕНКО,
лідер громадської ініціативи
“Оновлення країни”, кандидат
у народні депутати України
від політичної партії “УДАР”

Стисло зупинюся на головних тенденціях. **Перше.** Всі ми побачили огидний портрет політичної корупції в Україні, що його давно вимальовують експерти та політологи. Відповідь на те, що є і що відбулося з українським Парламентом, саме й полягає у визнанні цієї головної хвороби. **Ціна політичної корупції – зрадництво.**

Опозиційні політичні сили наразі потерпають від недосконалості нещодавно ухваленого зрадницького за суттю виборчого закону. Усі його недоліки повною мірою виявляються під час роботи в мажоритарних округах, в окружних виборчих комісіях, куди не допускають наших людей. Проблеми є і в дільничних виборчих комісіях, де ми бачимо маніпулювання та підготовку до фальсифікацій.

Друге. Слід визнати, що особливо ці вибори є доброю нагодою, щоб політичні сили, міжнародні та вітчизняні експерти потужно підтримали громадські організації і громадське середовище. Вони на це заслуговують, тому що, наприклад, багато українських громадських організацій виступили з ініціативою позбавити пільг усіх без винятку: народних депутатів, урядовців і Президента, а зекономлені кошти спрямувати на боротьбу з такими небезпечними хворобами, як туберкульоз, ВІЛ/СНІД та ін.

Третє. Зараз опозиційні політичні сили об'єднує розуміння того, що треба захищати результати виборів. Треба відкинути всі образи і взаємні підозри й усвідомити, що кожен мажоритарний округ, кожна комісія, протокол – це те, заради чого варто об'єднатись і довести суспільству, не хто гірший, а як краще це зробити. ■

ЛЮДИ ВІДЧУЛИ ЦІННІСТЬ СВОБОДИ СЛОВА

Ксенія ЛЯПІНА,
народний депутат України,
кандидат у народні депутати
України від ВО “Батьківщина”

Ця виборча кампанія є дуже цікавою. Ми розуміємо, наскільки великими є ризики для України і як вплине суспільний вибір на майбутнє України. Вкотре країна стоїть перед певним світоглядним вибором. Для мене, як для кандидата в депутати по мажоритарному округу і як для людини, яка схильна до аналітики, дуже цікаво впродовж усього цього часу спілкуватися з виборцями та дивитися на результати досліджень, що я проводила безпосередньо в окрузі. Тут можна побачити, як через думки та позиції виборців визначаються проблеми та переваги майбутнього Парламенту.

Що ми спостерігаємо? Насправді, в голові виборця народжуються абсолютно протилежні та несумісні схеми побудови України. З одного боку, й досі живою є радянська думка, що держава має забезпечити кожного всім, а сам громадянин ні про що не повинен турбуватися. З іншого – формуються нові погляди стосовно того, що держава має створювати умови, а забезпечувати лише тих, хто цього потребує. Ці дві абсолютно протилежні концепції іноді вживаються у свідомості однієї людини. Тобто людина, закликаючи до побудови держави, в якій розвиватиметься виробництво, забезпечені робочі місця, зокрема для молоді й талановитих людей, водночас відстоює безоплатне користування громадським транспортом не лише для пенсіонерів, але й для школярів і студентів.

Як це не прикро визнавати, але ми всі в цьому винуваті, ми не будували нашу агітаційну роботу на чітких ідейно-ідеологічних засадах. Дуже часто ми зверталися до виборця з гаслом “усе – всім!”. На жаль, на цих виборах така тенденція продовжується. **Всі партії приблизно однаково обіцяють.** Наприклад,

* Круглий стіл відбувся 26 вересня 2012р. Тексти доповідей підготовлені за стенограмою дискусії, наводяться у скороченому вигляді, подаються в порядку виступів учасників під час дискусії, мовою, якою послуговувався доповідач.

обіцянка позбавити депутатів пільг. Нагадаю, що ми – всі депутати – це вже обіцяли, і виборці не дуже вірять, що ми це виконаємо.

Наступна цікава тенденція полягає в тому, що, з одного боку, **виборець розуміє, що олігархія знищує майбутнє України** й негативно ставиться до олігархів, мультимільйонерів. З іншого – та ж людина вимагає, щоб кандидат у депутати негайно щось заасфальтував власним коштом, побудував дитячі майданчики і т.ін. Тобто, кандидат має бути людиною без грошей, і водночас має власним коштом щось робити. Для виборців поєднання подібних протилежних речей є певним стандартом.

На жаль, все це програмує майбутнє, тобто виборець вкотре може зробити вибір, не усвідомлюючи власний соціально-економічний інтерес, а реагуючи на якісь штампи, емоційні наслідки якихось випадкових дій. Це викликає занепокоєння щодо якості наступного Парламенту.

Одразу після виборів довіра до влади зростає. Навіть після останніх президентських виборів півроку спостерігались якісь ілюзії у виборців, вони очікували на суцільний позитив. Цього не сталося, люди почали розчаровуватися. З Парламентом ситуація може виявитися ще гіршою – через помилки виборців, які фактично запрограмовані їх власними суперечливими позиціями.

Крім того, виборці все ще хворобливо ставляться до дискусії. Кожен хоче чути лише ту думку, яку поділяє. Якщо він чує протилежне, то вважає, що це треба заборонити, або таку думку не поширювати. Дискусія сприймається досить контраверсійно. Часто чуємо від одних і тих самих виборців дві протилежні рекомендації, не треба слухати опонентів, бо вони сваряться і т.п. Тобто якість дискусії на політичному рівні залишається низькою, і виборці, відчуваючи це, схилиються до думки про непотрібність дискусії як такої. Хоча напевно, якщо б вони відчули якісну дискусію, а не сварки на різних ток-шоу, то можливо, змінили б ставлення до цього питання.

Загалом, ставлення громадян до Парламенту зараз є дуже складним, однак не позбавлене певних позитивних тенденцій. *Перша тенденція* полягає в тому, що п'ять років тому виборці мало надавали уваги персональній роботі кожного депутата, майже зовсім поза увагою були відвідування депутатами засідань, персональні голосування тощо. Тобто виборці не пильнували за людиною, яку вони обирали. Сьогодні, мені здається, саме до цього громадські рухи привертають увагу громадян, і це є позитивним моментом. **Виборці почали активно цікавитися відвідуванням депутатами засідань Верховної Ради, персональним голосуванням, тим, щоб кандидат не був мовчазним і висловлювався в Парламенті.** Тобто, закладені певні позитивні критерії вибору.

Друга позитивна тенденція – ситуація з відключенням ТВі, яка стала каталізатором суспільних процесів, коли люди почали розуміти цінність свободи слова. Раніше вони дивилися на це – як на щось абстрактне. Сьогодні ми маємо конкретний приклад втрати свободи слова і люди це відчули. На кожній зустрічі мене запитують: що Ви робите,

і що нам робити, щоб повернути ТВі в телемережі? Виборці від нас вимагають конкретних рекомендацій, дій, заходів, вони самі хочуть брати в них участь, і це є дуже позитивною тенденцією. **Люди відчули цінність свободи слова в дуже конкретній формі й готові брати безпосередню участь у захисті цієї свободи.**

Ці дві позитивні тенденції визначатимуть майбутнє Парламенту. Ті кандидати, які виступають проти свободи слова, втрачають підтримку, вони не будуть для людей бажаними. Часто трапляється, що депутати виносять на голосування якісь варварські закони, наприклад, закон про наклеп, але під тиском громадськості змушені їх відкликати.

Спрогнозувати зараз склад Парламенту практично неможливо. Ми розуміємо, що буде частина депутатів, дуже чітко ідеологічно зорієнтована, і це так само критерій для виборця, але, на жаль, буде частина, яка пройде завдяки певним “матеріальним вкладенням”, і ця частина може поводитися досить не прогнозовано.

Однак, сьогодні ми спостерігаємо суттєві зміни суспільства, що само по собі є позитивом. ■

ЯКЩО МИ НЕ ЗМІНИМО СТАВЛЕННЯ ПОЛІТИКА ДО СВОГО ВИБОРЦЯ, МИ НЕ ЗМІНИМО СВОЮ КРАЇНУ

Віктор ЧУМАК,
директор Українського інституту
публічної політики,
кандидат у народні депутати
України від партії “УДАР”

Цілком згоден з попередніми висновками стосовно очікувань виборців. Не погоджуюся напевно з тим, що виборці не потребують жорсткої дискусії. На сьогодні я провів 61 зустріч з виборцями. Їх число буває різним – 15, 30 осіб. Навіть якщо є одна людина, ми дискутуємо з нею, адже вона несе інформацію і транслює її далі.

Хотів би проаналізувати, чому панують такі настрої. За всі роки моєї роботи в експертному середовищі критикувати політиків стало для мене звичкою. **Програми беззмістовні, це суміш популізму з різних політичних ідеологій, які переписуються з року в рік у різних варіантах, їх розробляє, як кажуть, один політолог для кількох політичних сил.** Я весь час запитував: невже не можна говорити з виборцем про певні проблеми державної політики? Невже не можна порушувати серйозні питання?

Але зараз, як учасник виборчого процесу, я зрозумів, що це не погані політики, це розумні політики, які роблять це політичною технологією з метою зменшити фокус уваги виборців на політику. Якщо говорити про державну політику, то треба відповідати за

слова, за свої програми. А так людина, яка йде в політику, за великим рахунком, розказує казки на ніч, обіцяючи й те, чого в принципі досягти неможливо. Альтернативи у виборця практично немає, і він віддає свій голос за цього політика. І виходить так, що планка вимог виборця до політика знижується.

Наразі, спілкуючись з виборцями, ми говоримо про розбиті дороги, не відремонтовані ліфти, вікна, дитячі майданчики. І виходить так, що виборець одразу вимагає: а ви можете зробити те чи інше? Він абсолютно чітко розуміє, що така “халява” є можливою лише раз на п’ять років, і якщо ти встигнеш скористатися нею – ти на коні, якщо не встигнеш – втрачаєш шанс і треба потім чекати наступного. І це визначає рівень довіри до Парламенту. Отже, **довіра катастрофічно знижується, і до кожного окремого політика, і до законодавчого органу загалом.**

Навіщо будувати політику, якісь містки довіри між собою і виборцем? Навіщо звітувати перед ним кожного місяця? Навіщо ходити до нього й чути його думку? Навіщо цю думку імплементувати потім у рішення Верховної Ради? Якщо можна потім просто відкупитися. Навіщо людині, яка роздає гречку чи тонометри, робити якісь публічні звіти про державну політику? Можна просто актом купівлі-продажу завершити відносини з виборцем. Потреби йти до нього в депутата більше немає.

І як цю політичну технологію зламати? Якщо ми не змінимо зміст дискусії між виборцем і політиком (якщо політик не буде говорити про те, скільки він ставитиме ліхтарів, скільки треба в окрузі відремонтувати доріг, а буде говорити як працює система та що треба зробити, щоб система це все ремонтувала), не зміниться це співвідношення довіри-недовіри між виборцями та політиками.

Вважаю, що не все втрачено. На початку кожної зустрічі з виборцями я кажу: я розумію, що ви мені не вірите, більше того – я розумію, що виборці вважають, ніби я йду до влади, аби наповнити кишені, аби дорватися до годівниці. Але після години розмови, коли ти повертаєш дискусію іноді в дуже жорстке русло й починаєш змінювати її характер, розповідаючи, як працює система і як зробити, щоб вона змінила ставлення до цієї людини, людина починає тебе сприймати. Тому в цій ситуації є безумовно вина виборця, але є й вина політика. **І якщо ми не змінимо ставлення політика до свого виборця, з яким йому працювати, то ми не змінимо свою країну, а її треба міняти.** ■

Круглий стіл, 26 вересня 2012р.

ДЛЯ ВЛАДИ ГОЛОВНОЮ МЕТОЮ Є НЕ ФАЛЬСИФІКАЦІЯ, А ЛЕГІТИМАЦІЯ ВИБОРІВ

Віталій БАЛА,
директор “Агентства
моделювання ситуацій”

Я неприємно здивований виборчою кампанією практично всіх без винятку політичних сил. Вона **не мотивує виборців до голосування**. Ми спостерігаємо якісь “фронтові” заяви, поділ усіх і всього на чорне й біле. Але, якщо ми поділили все на чорне й біле, то ніхто не хоче чути іншу думку. В цьому, насамперед винуваті політики та політичні сили.

Для влади головною метою є не фальсифікація, про яку так багато говорять, а легітимація виборів – і не лише перед міжнародним товариством, але й всередині країни. І вони над цим і працюватимуть. Адже не дарма заборонили колись популярний “політичний туризм”. Встановлення відеокамер на виборчих дільницях також сприятиме легітимізації.

А для опозиції, напевно, головними є: *по-перше*, мотивація участі у виборах, *по-друге* – захист їх результатів. Без цього важко розраховувати на результат. І я б менше говорив про фальсифікації, бо це не сприяє активізації участі у виборах електорату опозиції.

Опоненти влади мали б зосередитися на двох моментах. *Перший* – дати людям надію. Тобто довести, що коли вони прийдуть до влади, все зміниться на краще. Іншими словами: опозиція мала б стати альтернативою і пропонувати свій шлях розвитку країни. Але політична реклама доводить, що це влада є альтернативою опозиції, оскільки саме вона розповідає, як є погано і як вона робитиме добре. Це є певним політичним абсурдом.

Другий момент – опозиція мала б звернутися до гідності людей. Це могло б стати потужним мотивом до участі у виборах.

Стосовно очікувань від парламентарів. Мені здається, це залежить від самих громадян – яких парламентарів вони оберуть, такі й будуть. Але є нюанс. Політичні сили (можливо, мажоритарникам це вдасться краще) не провели перший етап кампанії, який я називаю просвітницьким. Вони мали донести до людей, що вони робитимуть, що буде з країною, коли вони прийдуть до влади. Вони мали показати порядок денний після виборів. Вони цього не зробили, тому не були сформовані реальні месиджі, якими можна було мотивувати виборців тому ми були свідками того, що люди не сприймають дискусію.

Стосовно нового Парламенту. Треба привернути увагу до законопроектів, що їх прийматиме новий Парламент. Саме з цього можна буде визначити політичний розклад сил і справжніх переможців. Якщо

Парламент почне відновлювати свої повноваження (незалежно від заяв і створюваних коаліцій), то можна вважати, що Україна помалу починає повертатися на демократичний шлях розвитку, у правове русло.

Цікавим критерієм оцінки Парламенту буде також співвідношення нових і нинішніх депутатів. Якщо більшу частину Парламенту складатимуть нинішні депутати, то доброго очікувати від нього не доводиться. Але все до цього йде...

ПЕРЕНЕСЕННЯ УВАГИ НА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ – СПОСІБ ЗБЕРЕГТИ КРАЇНУ

Юрій ГАНУЩАК,
народний депутат України,
кандидат у народні депутати
України від ВО "Батьківщина"

Хочу розвіяти кілька ілюзій. *Перша* – це ілюзії бізнесменів середнього рівня нібито вони будуть у Верховній Раді незалежними. Їх швидко зламують, для цього є дуже потужні механізми. Ми входимо у фазу надзвичайної монополізації країни, де купка людей з великого бізнесу (такі, як Р.Ахметов, Д.Фірташ і В.Пінчук) можуть собі дозволити не йти до Парламенту, а "смикати за нитки". Решта, хто прийде, (а) не захистять свій бізнес; (б) не примножать його.

Друга ілюзія – що пройшовши до Парламенту, можна уникнути кримінальної відповідальності. Розмови про недоторканність – не більш ніж міф. **За найменшим порухом руки М.Чечетова недоторканність знімається без проблем.** Єдине – це потребує зусиль, треба попрацювати, аби все було більш-менш чисто. Такий варіант, як із Ю.Тимошенко вже не пройде, бо матиме широкий розголос, треба робити це більш-менш професійно, а так вони працювати не вміють.

Третя – що група мажоритарників зможе знизити градус протистояння між опозицією і владою. Тут слід зробити відступ і пояснити, що я маю на увазі.

Головною характерною рисою для України є те, що в нас вибори – як останній бій, тобто битва за державу як таку. Це одна з ознак постколоніальної країни. І як у всіх країнах такого типу, у нас координати протистояння досить чіткі: проімперське (проросійське) – національне (проукраїнське). Головних моментів три – мова, релігія, нація. За ними дедалі більше ділять країну, і чи буде вона об'єднана, "склеєна" після виборів – залишається великим питанням...

Отже – чи знизять мажоритарними градус протистояння?

У Парламенті – це добре видно – переговорників немає, їх знищують за першої нагоди. Тобто **влада зовсім не слухає опозицію, а опозиція – владу.** Після ув'язнення Ю.Тимошенко, перемовини про

узгодження будь-яких дій припинилися. І мажоритарними, на жаль, цю ситуацію не змінять. "Сірого" не буде, буде лише біле та чорне. Ти або у владі, або в опозиції. У владі – не чіпаємо, в опозиції – розоряємо.

Загалом, планка вимог до мажоритарників впала щонайнижче. Вже навіть не запитують про колись популярну тему газових домовленостей. Питання починаються з переліку проблем у дворі й ними ж завершуються. Жодна партія (за винятком "УДАР") не подбала, щоб зробити нормою відбору кандидатів професійність. Мажоритарну частину кандидатів партії фактично "кинули на спалення". Тому вважаю, що **професійність наступної Ради буде надзвичайно низькою.**

Далі: слід спрямувати очікування виборців в інше русло. Я часто пояснюю, що завдання депутата Парламенту – встановлення "правил гри", депутат має писати закони. Але людям це не потрібно, їм потрібна конкретна дія. Тому наші суперники акцентують увагу на конкретному: я гречку дав, гойдалки зробив (хоча це все за рахунок бюджету робилося, але я зумів ці гроші спрямувати саме до вас). **І якщо очікування є такими, то хто вкрав з бюджету для округу, той молодець.**

Єдиний спосіб це змінити – першим же законом нового Парламенту запровадити децентралізацію влади. Необхідно розвивати місцеве самоврядування, дати можливість органам місцевого самоврядування брати на себе максимальну відповідальність, врешті – дати їм можливість робити помилки. Без помилок і їх визнання та виправлення немає прогресу, є деградація. А Верховна Рада ніколи не визнає, що припустилася помилки. Навіть скасування закону про наклеп – це лише відвертання уваги від "земельного дербану", закону про ринок землі. Вони внесли законопроект про наклеп – і всі ЗМІ та громадськість зосередилися на його обговоренні.

Зараз багато ЗМІ не звертають уваги на питання регіонального рівня, бо це – втрата реклами. Вони працюють винятково на скандалах, що підвищує їх рейтинги. Ніхто не хоче розглядати "важкі" теми: ЖКГ, законодавство про державні закупівлі, місцеве самоврядування, територіальна організація влади тощо. Ніхто, включно з опозиційним "5 каналом", не хоче це висвітлювати. Це є величезною проблемою, оскільки лише перенесення уваги з "мовного" та подібних питань на місцеве самоврядування – єдиний спосіб зберегти країну.

Круглий стіл, 26 вересня 2012р.

БАГАТО ЗАЛЕЖИТЬ ВІД ГІДНОСТІ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ, ЯКІ БУДУТЬ ОБРАНІ

Ігор ЖДАНОВ,
президент Аналітичного центру
“Відкрита політика”

У мене складається враження, що я повернувся на початок 2000-х років. Тоді в Центрі Разумкова ми готували дві доповіді – про парламентаризм і про опозицію. Тодішні та нинішні оцінки майже не відрізняються. Тоді йшлося про кризу парламентаризму, про недостатній рівень виконання Верховною Радою її функцій, насамперед – контрольної. І сьогодні можна сказати те ж саме.

Тим часом, після президентських виборів 2010р. Верховна Рада мала шанс зберегтись як повноцінний парламентський орган, оскільки за тодішньою Конституцією Уряд не йшов у відставку у зв'язку з обранням нового Президента, і коаліція мала формуватися на основі фракцій, а не індивідуального членства. Проте, внаслідок рішень Конституційного Суду та індивідуальних рішень парламентарів, ми “маємо те, що маємо”. Впродовж 2010-2011рр. ми побачили, як спочатку політичними методами Парламент був перетворений на філіал Адміністрації Президента, а потім псевдоправовими методами (через рішення суду) була здійснена т.зв. конституційна “анти-реформа”. Ми побачили, що **Партія регіонів має єдине завдання – обмежити роль Парламенту і створити владну вертикаль.**

На жаль, сприйняття опозиції як за “пізнього” Л.Кучми, так і за “раннього” В.Януковича є практично однаковим. Не враховуються пропозиції опозиційних політичних сил у Парламенті. Кілька прикладів: до Закону про місцеві вибори від опозиції запропоновано 600 поправок, враховано – нуль; до Податкового кодексу – 6 000 поправок (в т.ч. від представників влади), враховано – нуль.

Внаслідок прийняття Кодексу 245 тис. підприємств знищено, вони не працюють. Я сам є приватним підприємцем і не працював півтора роки, доки у 2012р. не змінився Податковий Кодекс, що дало змогу працювати малим підприємцям. Ось таким є ставлення до пропозицій громадськості, опозиції.

А якщо опозиція не має можливості представляти інтереси значної частини суспільства, якщо на неї не зважають у Парламенті, вона виходить на вулицю, від парламентських методів роботи переходить до позапарламентських...

Щодо суспільних настроїв. Спостерігаємо переламний момент. Якщо до квітня 2012р. збільшувалося число розчарованих і в нинішній владі, і в ситуації у країні загалом (на той час 65% громадян вважали,

що події розвиваються в неправильному напрямі), то зараз це число зменшилось і складає близько 55%. Це означає, що соціальні ініціативи, проголошені Президентом, прийняття закону про мови – як виконання виборчих обіцянок дозволили і В.Януковичу, і Партії регіонів повернути собі частину підтримки виборців і підвищити свій рейтинг.

Свідомість нашого виборця – амбівалентна, що й визначає ставлення до кандидатів у депутати. З одного боку, переважають цинічно-прагматичні і споживацькі настрої: якщо на попередніх виборах усі очікували, що щось дадуть, то зараз вимагають, щоб дали. Інакше діяльність народного депутата не сприймається.

З іншого боку, – приклад телеканалу ТВі показав, що люди готові підтримувати ті речі, які донедавна вони вважали абсолютно абстрактними, але коли їм вимкнули канал, люди почали протестувати та навіть переказувати гроші на його підтримку.

Зрозуміло, що після зміни виборчої системи наступна Верховна Рада буде зовсім іншою. **Пропорційна частина буде певним прообразом і моделлю голосування в першому турі президентських виборів, і більшість мажоритарників будуть орієнтуватися на ту чи іншу політичну силу, враховуючи результати політичних партій за пропорційною системою.**

Є вірогідність зміни Конституції, зокрема в частині виборів Президента в Парламенті. З цим можна було б погодитися, але за однієї умови – повноваження Президента мають бути такими, як у парламентських республіках. Наприклад, як у Німеччині, де Президент практично ні на що не впливає, а виконує суто представницькі, церемоніальні функції. Якщо ж буде запропонована і суспільству, і політичним силам модель, за якої зберігатимуться ті повноваження, що їх наразі має В.Янукович, то вибори Президента Парламентом є абсолютно неприйнятними.

Очевидно, що нам сьогодні необхідно посилювати парламентаризм, зміцнювати контрольні функції Парламенту та відповідно – зменшувати повноваження Президента, які сьогодні поширюються навіть на призначення всіх 490 голів районних адміністрацій.

Я переконаний, що тут багато залежить від гідності народних депутатів, які будуть обрані, від того, чи зможуть вони відстояти власні інтереси як парламентарів, інтереси Парламенту й парламентаризму та, врешті, інтереси держави й суспільства загалом. ■

Круглий стіл, 26 вересня 2012р.

ПЕРЕД ПАРЛАМЕНТОМ СТОЯТИМУТЬ ДУЖЕ СЕРЙОЗНІ ЗАВДАННЯ – ВІДНОВИТИ РОЛЬ, ПОВНОВАЖЕННЯ І ФУНКЦІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ

Микола КНЯЖИЦЬКИЙ,
керівник каналу ТВі,
кандидат у народні депутати
України від ВО "Батьківщина"

Я, як і всі журналісти, спостерігав за тим, що відбувалося з українським Парламентом. Після т.зв. "судової реформи" судова система втратила незалежність. Після "парламентської реформи" – Верховна Рада втратила вплив, і говорити про те, що в Україні існує повноцінний парламентаризм не можна, існує певна пародія, "квазі-парламентаризм".

Змінити це досить важко – оскільки за відсутності судової системи, народні депутати, незалежно від їх партійної належності, обрані в мажоритарних округах, відчуватимуть тиск правоохоронної системи. Багато хто з них є бізнесменами, і для збереження власного бізнесу вони приєднуюватимуться до більшості, тим самим консервуючи той стан справ, який є зараз.

Стосовно ЗМІ. Тиск на наш канал зумовлений кількома причинами. *Перша – ми не підконтрольні владі.* Представників різних політичних сил запрошують на різні канали, – і на Інтер, і на Перший Національний, і на 5 канал, запрошують до С.Шустера і до Є.Кисельова, говорять про це в новинах. Фонд "Відродження" спільно з цими каналами оголошує різноманітні акції, спрямовані на контроль над чесними новинами.

Але на жодному каналі, крім нашого, не було і немає серйозних журналістських розслідувань про корупцію. Це друга причина. А як виборці можуть оцінювати дії сьогоднішньої влади, якщо розслідувань про корупцію, яка спостерігається у виборчих округах, немає? Нещодавно в одному окрузі, під час спілкування з людьми, ми бачили, як провладний кандидат латав асфальт і на кожній такій латці писав своє прізвище. Це набуває карикатурних форм, і ніхто не каже – підкуп це чи ні. За чий кошт це робиться? З державного бюджету (як це відбувається в Одесі, Харкові чи інших містах), чи за приватні кошти? Звідки походять ці приватні гроші? Цих питань жоден канал не порушує.

Не можуть вибори бути чесними без контролю з боку ЗМІ. Чому ЗМІ не забезпечують громадський контроль? За незалежністю регуляторних органів, зокрема, Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, мав би наглядати Парламент. Але наш закон прописаний таким чином, що частина членів ради призначається Президентом, частина – Парламентом. Очевидно, всіх їх призначав

Президент через слухняну більшість у Парламенті. Парламентського контролю над цим органом немає.

Так само немає реального парламентського контролю над силовими відомствами. А в який спосіб зараз беруть участь силові в передвиборній кампанії, ми всі чудово знаємо. Певні відомства (такі, як СБУ) законодавчо виведені з-під парламентського контролю через цю псевдореформу. **Треба називати речі своїми іменами: фактично, виборами сьогодні керує одна людина – Президент України.** Міжнародне співтовариство через спостерігачів пильно стежить за виборами, оскільки впливу на контроль над виборчим процесом не має жодна політична сила, крім Партії регіонів.

І тому перед наступним Парламентом стоятимуть дуже серйозні завдання – відновити роль, повноваження і функції Верховної Ради. Знову зауважу, надзвичайно великий тиск чинитиметься на мажоритарників. **Єдина надія на те, що в усіх опозиційних політичних силах набереться критична маса людей, не причетних до знищення парламентаризму та до нинішньої влади.** Вони будуть представлені в Парламенті і зможуть контролювати виконавчу владу, а також те, що відбувається в країні.

Це є найголовнішим завданням наступного Парламенту, спільним завданням усіх демократичних сил. Дуже сподіваюся, що у Верховній Раді набереться 150 представників демократичних сил, які зможуть долучитися до діалогу з демократичним світом і змінити нинішню ситуацію. В іншому разі – Україна не матиме жодних перспектив. ■

БУДУЩИЙ ПАРЛАМЕНТ ПРЕВРАТИТСЯ В ГЛАВНОЕ ДЕЙСТВУЮЩЕЕ ЛИЦО

Віктор НЕБОЖЕНКО,
директор соціологічної служби
"Український барометр"

Нас ждет очень интересное будущее. Сейчас идет некая "холодная война" власти против населения и избирателей. И не надо врать, – власть выигрывает. Люди проиграли, Украина проиграла. Но 28 октября все закончится, и мы с облегчением будем смотреть другой "бразильско-украинский сериал", где будет мучиться уже власть, а оппозиции, кстати, еще надо найти свое место в этом сериале.

Что бы мы не говорили, а **Украина в кризисе, она требует изменений.** Скоро появится новый Парламент. Лучше он будет или хуже, но там появятся новые люди. Мажоритарщикам нелегко – им нужно обновить и население, и власть, такие люди пройдут в Парламент, и управлять ими будет очень трудно.

Кризис продолжается. Происходит резкое падение престижа президентской власти при усилении авторитаризма. Кроме того, усиливается геополитическая изоляция. Дело в том, что большинство депутатов нового Парламента объективно не будут готовы работать в оппозиции, но новый Парламент все равно станет центром притяжения всех демократических сил. Это единственная площадка, где будут воспитываться новые политические лидеры, или, по крайней мере, придется подтягиваться старым. Объективно, будет конфликт между Президентом и новым Парламентом.

Во-первых, мы перешли от олигархического капитализма к “семейному”, а “семейный капитализм” принципиально не нуждается в любом парламенте, потому что не наберется на парламент столько родственников и друзей. С этим не справляются даже юго-азиатские страны.

Во-вторых, сейчас не чувствуется, но через полгода мы начнем говорить о том, что “новый” Парламент моложе “старого” Президента, и одни и те же политические и экономические решения будут по-разному восприниматься молодым Парламентом (который будет осторожным, ибо он не захочет, чтобы его распустили) и Президентом, для которого уже “включен счетчик”.

После 28 октября начнется следующий этап, приуроченный к президентским выборам. Сразу возникнет конфликт по поводу Премьер-министра. Абстрактно говоря, конфликт будет между Помидоровым, Арбузовым и Яблочкиным. Уже сейчас очевидно, новому Парламенту придется разделиться: кто за кого. И это будет очень серьезно, ибо это – серьезные люди. Они будут уважать экспертов, появляться на их мероприятиях. Им будет не хватать только поездки в Межигорье. С Кабином тоже ситуация будет непростая.

Логика сегодняшнего авторитарного режима требует постоянного уничтожения не только местного самоуправления, не только украинской бюрократии и олигархии, но и высших институтов. Поэтому Парламенту придется стать эпицентром конфликта. И, несмотря на конституционный переворот, который привел нас к Президентской республике образца 1996г., именно Парламент превратится в главного действующего героя, именно там будут решаться все противоречия. В этой ситуации Президент придет к печальному выводу, что потрачены большие средства и силы на тотальную фальсификацию, которые себя не оправдали, и надо с этим Парламентом что-то делать. ■

Круглый стіл, 26 вересня 2012р.

ЗАКОН ДАЄ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ КОНТРОЛЮ НАД ВИБОРАМИ, І ЦИМ НЕОБХІДНО СКОРИСТАТИСЯ

Олександр БАРАБАШ,
віце-президент Асоціації
народних депутатів України

Забезпечення прозорих, чесних і демократичних виборів є фундаментальною проблемою цього виборчого процесу. Якщо вибори такими не будуть, тоді проблема формування волевиявлення виборців стає проблемою “в собі”, тобто, воля виборців – це одне, а результат виборів у протоколах – це інше.

Перебіг нинішньої виборчої кампанії є найгіршим з усіх виборів (я брав участь у виборах у різних статусах з 1989р.), і це дуже погана тенденція. На жаль, я помилявся, коли раніше казав, що все буде так, як завжди. Це не стосується згаданих у попередніх виступах традиційних проблем з гречкою чи ремонтними роботами. Так було і 22 роки тому, і боротися з цим – десь навіть романтично. Такі явища є на всіх виборах, у т.ч. в демократичних країнах. Для будь-яких виборців важливішими є їх власні проблеми (в різних варіаціях), ніж абстрактні програми партій та їх абстрактні чесноти.

Проблеми чесності та достовірності виборів, ставлення до законів постають надто гостро, оскільки ціна цих виборів є дуже високою. Це, по-перше, висока політична ціна. Як ніколи раніше, перед країною гостро стоїть питання цивілізаційного вибору. А, по-друге, величезна концентрація капіталу, а капітал живе за об'єктивним законом. Цей закон ще у XIX ст. сформулював К.Маркс: “Капітал боїться відсутності прибутку, як природа боїться порожнечі. Але якщо є прибуток, капітал стає сміливим. Забезпечте 10%, і капітал згоден на будь-яке застосування, за 20% він стає жвавим, за 50% готовий зламати собі голову, за 100% він зневажає всі людські закони, за 300% немає такого злочину, на який би він не зважився, хоч і під страхом шибениці”.

Здається, ми наблизилися до стадії, коли капітал, нехтуючи законами, готовий піти на злочин. А в деяких округах ми впевнено рухаємося до наступної стадії. На жаль, ознакою цієї загрозливої тенденції є участь вищих органів державної влади України. Маю на увазі наступне.

Перше. Верховна Рада 17 листопада 2011р. ухвалила закон, який не лише зберіг унікальну антидемократичну та антиконституційну систему закритих виборчих списків, де виборці фактично зведені до статистів, але й також залишив дуже багато прогалин для його “творчого” застосування.

Друге. Конституційний Суд своїм абсолютно необґрунтованим рішенням позбавив права голосу 400 тис. наших громадян за кордоном.

Третє. ЦВК, на жаль, не є захисником чесних і прозорих виборів, а швидше генератором певних тенденцій. Йдеться про: (а) утворення виборчих округів, яке формально відбулося за законом, але дуже багато мало нарікань з точки зору доцільності, раціональності і здорового глузду; (б) не були утворені виборчі дільниці у слідчих ізоляторах (де близько 30 тис. виборців), в санаторіях (де 28 жовтня будуть відпочивати приблизно 100 тис. осіб); (в) під час реєстрації кандидатів закон застосовували довільно (за одне пропущене слово в заяві людей позбавляли права бути обраними); (г) процедура утворення ОВК і ДВК засвідчила наміри ЦВК сприяти нечесним методам ведення виборчої кампанії.

Доречно нагадати відому фразу В.Леніна: “...формально правильно, а по суті – издевательство”. Тобто, **формально жеребкування відбулося за законом, але за суттю – це узаконене шахрайство.** Мене дуже потішила заява прес-центру ЦВК, зроблена у стилі “*наш ответ Керзону*”, де було сказано, що “войовничі” експерти погано говорять про ЦВК, але виборці все зрозуміють. Сам факт такої заяви свідчить про те, що в ЦВК розуміють, що їх пояснення такого способу жеребкування виглядає дуже смішним. Воно полягає в тому, що жеребкування для одного округу триває 40 хв., і якщо проводити його для 225 округів, то воно б тривало понад шість днів, і вони б не встигли зробити це вчасно. Дивно у ХХІ ст. проводити жеребкування по 40 хв.! Є комп’ютерне жеребкування, є генератор випадкових чисел, які могли б це все зробити за дві хв. Є лототрони, які це зроблять за три хв. І замість того, щоб витрачати мільярд гривень на веб-камери, можна було б придбати за кілька десятків тисяч лототрони і провести це жеребкування.

Така сама тенденція прослідковувалась і під час жеребкування до дільничних виборчих комісій, коли буквально за кілька днів до закінчення терміну подання кандидатур ЦВК змінила прядок жеребкування, застосувавши “творчий” метод формування окружних комісій. Наприклад, в окрузі №222 понад 70 суб’єктів виборчого процесу подали кандидатури до виборчих комісій. Серед них були такі партії, про які я вперше чую. Але вони (близько 30 партій) подають кандидатури в усі виборчі комісії!

Якщо цій тенденції не протиставити масовий спротив, то під час підбиття підсумків голосування ми впритул наблизимося до стадії, коли не буде злочину, перед яким можна зупинитися. Це сьогодні відбувається в багатьох виборчих округах Києва. Наведу кілька прикладів. У 222 виборчому окрузі на Солом’янці відбувається абсолютно не природний перетік виборців. Добре, що ЦВК це припинила. Був факт зв’язного побиття довіреної особи одного з кандидатів і спроба спалення його автомобіля. Також зафіксовані багато фактів нападу на пункти розповсюдження агітаційних матеріалів певних кандидатів від опозиції. При цьому суд у забезпечення відповідного позову, зобов’язав взяти майно та агітаційні палатки на баланс іншого кандидата. Хоча суд наступного дня це абсурдне рішення скасував, осад залишається.

Сьогодні є дуже багато таких випадків, і чим більшою є концентрація капіталу в округах, тим більшою є загроза того, що ми під час встановлення підсумків виборів можемо стикнутися з найжорстокішими та найцинічнішими методами. Я звертаюся наперед до кандидатів і політичних партій. Саме в їх руках доля і чесність виборів. Закон дає можливості для контролю над ними, і ним необхідно скористатися. ■

ЗДАЄТЬСЯ, ЩО ПЕСИМІСТИЧНІ ОЧІКУВАННЯ ГРОМАДЯН СПРАВДЖУЮТЬСЯ

Ольга АЙВАЗОВСЬКА,
голова Правління
громадянської мережі “ОПОРА”

У рамках моніторингової кампанії доводиться багато подорожувати Україною. Перебуваючи в одній, дуже великій, східній області, я змогла поговорити з деякими політиками, які в неформальному спілкуванні повідомили про результати внутрішньої (штабної) соціології, недоступної для ЗМІ. У цій області, де понад 20 виборчих округів, найвищий рейтинг у мажоритарному окрузі має кандидат від політичної сили, яка, по суті, монополізувала електоральну підтримку в регіоні.

Він не є політиком, нещодавно там з’явився, має відоме прізвище та найвищий рейтинг в області. Так сталося тому, що цей **кандидат прийшов до виборців з тим, чого вони прагли – без негативного рейтингу.** Він ще не встиг нічого зробити, зокрема через те, що останніми роками не перебував в Україні, але приїхав до виборців з подарунками, з великою кількістю обіцянок.

Обласний центр спрямовує в цей округ нові транспортні засоби і ще багато чого робить. Виборці на це реагують відповідним чином, незважаючи на те, що є інші округи, де кандидати використовують такі самі методи дуже давно, – але перемагає бренд політичної сили, яка має абсолютну підтримку в межах цього регіону.

Тобто, **очікування виборців, на жаль, є не такими, на які сподівались експерти.** Крім того, очікування виборців певною мірою є наслідком політичної деградації і загального несприйняття політиками один одного. Ми мусимо це констатувати й говорити про це. Якщо ми хочемо конкурентних, чесних і демократичних виборів, то повинні говорити упродовж виборчих кампаній не лише про процедури чи конкретні пропозиції у програмах, але й дати інформацію виборцям, чого можна хотіти від народного депутата.

Адже хотіти можна набагато більшого, ніж пропонується в рамках пакета з ТВ-тюнером, продуктивним набором чи майданчиком, але виборці цього не знають. Відповідно – маємо дані соціології, що їх постійно оприлюднюють “Демократичні ініціативи”, зокрема щодо очікувань на чесні вибори. Ці очікування, як завжди, є наднизькими. Ми мусимо констатувати, що загальний “больовий поріг” щодо виборів є надзвичайно високим, – тобто **виборця вже практично нічим не здивувати.**

З приводу виборчої кампанії. Склалася така ситуація, що процедурна частина кампанії відбувається у двох площинах. **Перша.** Це величезні інвестиції у вибори, відеоспостереження, раннє запрошення міжнародних місій і т.п. Це все добре. Однак, вибори почалися давно, ще минулого року, і перший негативний крок, що був зроблений, – прийняття закону

про вибори, точніше – його зміст. Хоча його легітимізувала конституційна більшість, ми знаємо, в який спосіб це відбувалось і також знаємо, що документ, який потрапив до Верховної Ради, не зовсім той, що його бачили експерти, Венеціанська комісія, *IFES* та інші. Можна сказати, що напруженість стосовно цих виборів створилася вже тоді.

Інше питання – постійне вдосконалення цього закону з боку ЦВК. Загалом, перший проект технічних змін, що був запропонований і який не пройшов через політичний страх, є дуже великим мінусом, у т.ч. для опозиції. Оскільки купу технічних питань, що зараз даються взнаки, можна було зняти. Те, що зараз крок за кроком робить ЦВК, свідчить, що її постанови утворюють нові законодавчі норми, які подекуди суперечать Конституції. Все це часто проходить повз уваги громадськості, експертів та ЗМІ.

Друга. З міркувань політичної доцільності порушуються права громадян, а саме – питання заборони тимчасової зміни виборчої адреси (на цей час це можна зробити, фактично, лише в рамках одномандатного мажоритарного округу). Загальна логіка не є зрозумілою. Є право громадянина обирати, і для того, щоб нівелювати дії кількох кандидатів у межах України, які зараз зловживають правом на тимчасову зміну виборчої адреси, ми позбавляємо права вибору чесних громадян – але при цьому не караємо тих, хто фактично чинить зловживання і відповідно до Кримінального кодексу (ст.157) має нести відповідальність.

Принцип жеребкування представництва в усіх 225 окружних виборчих комісіях підвищує рівень політичної і громадської напруженості ще на 100%. Адже не зрозуміло, для чого “через коліно” проводити технічні партії до більшості у виборчих комісіях, якщо й так у величезній кількості округів є серйозні переваги тих чи інших політичних сил. Очевидно, немає вміння й бажання працювати по-іншому.

Конкурентність виборів забезпечена частково, але замість того, щоб вона складалася з рівності можливостей доступу кандидатів до виборців чи медіа, в рівному ставленні влади до кандидатів, ми бачимо конкурентність на вулиці, в рукопашних бійках біля платок, у сутичках між кандидатами та їх представниками. Але ми не бачитимемо цієї конкуренції у виборчих комісіях, судах, ЗМІ, під час дебатів і т.п. Мені здається, що очікування громадян справджуються, а ці очікування є дуже песимістичними. ■

ДАВАТИ СУСПІЛЬСТВУ АЛЬТЕРНАТИВУ НА МАЙБУТНЄ

Андрій ІЛЧЕНКО,
депутат Київської обласної ради,
кандидат у народні депутати
України від ВО “Свобода”

Ми реалісти – і розуміємо, що нічого особливого очікувати від наступного Парламенту не варто. Всі чітко усвідомлюють, що ці вибори є перехідними, які навряд чи вплинуть на ситуацію найближчим

часом. Ми розуміємо, що **сьогодні суспільство абсолютно зневірене та апатичне.**

На жаль, треба визнати, що виразна альтернатива тому, що відбувається в країні, ще не вироблена. Навіть якщо буде більшість чи певне число опозиційних депутатів у Парламенті, які не дадуть Партії регіонів та її сателітам монополізувати політичний процес, сьогодні це мало що змінить, оскільки наш Парламент нічого не вирішує, особливо після “анти-реформи” 2010р.

Парламент можна розглядати як певну трибуну чи катализатор політики, яка має здійснюватися “на вулицях”, а не в Парламенті, тому що парламентська політика в Україні сьогодні знищена і навряд чи ці вибори її відновлять, принаймні в повноцінному вигляді. Вони можуть лише відновити певний політичний процес, скасувати монополію однієї партії, повернути хоча б якусь нормальну конкуренцію в Парламент, але **головна політика робитиметься на вулицях.**

У цьому контексті **питання легітимності наступного Парламенту виглядає ключовим.** Зрозуміло, якщо він буде абсолютно нелегітимним, як його попередник, з більшістю, створеною з “тушок” і на основі політичної корупції, тоді нам треба забути, що в Україні є установа під назвою “Парламент”. Тоді слід зрозуміти, що потрібно переходити до зовсім інших методів боротьби й думати про зовсім інші методи зміни політичного режиму в Україні.

Що стосується мажоритарних округів, то тут ситуація суперечлива. З одного боку, це дає можливість влити в Парламент “свіжу кров”, привести людей, які дійсно є сильними особистостями, а не просто коханками, водіями, охоронцями чи масажистами. Але з іншого боку, ми розуміємо, які зараз використовуються методи саме в мажоритарних округах, які перетворюються на плацдарм просування чергового “грошового мішка”, “гречконосця”, людину, яку хтось патронує.

Щодо виборчого законодавства. Цей закон є абсолютно недолугим, він зберіг закриті виборчі списки, що є політичним анахронізмом, неприйнятним для демократичного процесу. **Цей закон сприяє олігархізації, корумпованості політики.** Він створює умови для фальсифікацій. Зокрема, діє норма про те, що партія, яка висунула хоча б одного мажоритарника, хоча б на одному окрузі, має право подавати кандидатури до окружних виборчих комісій в усій Україні. І такі партії виграють жеребкування та подають кандидатів до всіх окружних комісій. Це повна маячня! Як можна було голосувати за такий закон з таким пунктом, який очевидно відкриває шлях корупції і фальсифікації парламентських виборів.

Так само в законі прописано, що людина може голосувати за мажоритарника не у своєму окрузі. Чому не можна було написати, що людина може не у своєму окрузі голосувати лише за партійний список, а за мажоритарників – втрачає право голосу? Ну як може людина, яка не живе в окрузі, голосувати за мажоритарного кандидата? Добре, що цю норму дещо по-іншому трактують, це велика перемога. Ми про цю недолугість кричали на кожному кроці. Якщо б ця норма була, то в Києві не переміг би жоден кандидат від опозиції, і це не лише 222 округ, або мій – 215, з торговельною мережею “Епіцентр”. Тоді б до кожного округу привезли би 10, 20, 30 тис. людей,

навіть влаштували б “карусель” по всьому Києву, і в столиці перемогли б провладні кандидати.

Добре, що завдяки громадськості та політичним силам ЦВК це скасувала. Я є кандидатом-мажоритарником, працюю щодня в окрузі, провів близько 200 зустрічей з людьми й можу говорити про настрої виборців Києва. Сьогодні довіру до політиків можна повернути лише безпосереднім спілкуванням, особистим контактом з людьми. Дійсно, апатія є катастрофічною, причому найбільшою мірою розчарований потенційно опозиційний електорат, який точно не голосуватиме за Партію регіонів, але при цьому розчарувався і в опозиційних політиках. Добре, що ця кількість зневіри поки не перейшла в якість. Люди кажуть, для нас всі однакові, ми нічого не хочемо робити і т.ін.

Але природа не терпить порожнечі й суспільство теж. Зараз з’явиться якась зрозуміла відповідь на величезний запит щодо системної зміни в політиці. Всі розуміють, що треба докорінно змінювати систему. Але політики недостатньо опрацювали цю альтернативу, щоб люди дійсно, вже сьогодні, готові були в неї повірити. Нам, опозиції, треба принаймні не програти. **Не можна допустити колосальних фальсифікацій, політичної монополії однієї партії на всю Україну.** А вже після цього маємо своїм прикладом показувати відмінність від влади, давати суспільству альтернативу на майбутнє. ■

ВІДНОВИТИ ПОЛІТИЧНУ ВАГУ ВЕРХОВНОЇ РАДИ

Володимир ФЕСЕНКО,
голова правління Центру
прикладних політичних
досліджень “Пента”

Ключовою темою в аналізі нинішньої виборчої ситуації є суспільні настрої. **Ми бачимо суміш недовіри, скепсису, критичного ставлення до влади та одночасно споживацьких настроїв,** за принципом “з паршивої вівці хоч вовни жмуть”. Ця суцільна недовіра до влади та опозиції фактично і призводить до таких споживацьких настроїв і небажання брати участь у виборах.

Проте є певні сподівання на зміну ситуації. Для політичних партій є дуже важливим обрати вірну стратегію і тактику, враховуючи таку суміш настроїв у суспільстві. Зараз ми спостерігаємо вибори як велику гру в обцянки, в які ще досі вірять значна частина виборців, вибори як велике шоу з подарунками та тоталізатором. Частина суспільства із задоволенням бере участь у цьому шоу, тим паче, що в рамках виборчої кампанії дійсно можна реалізувати певні побутові інтереси.

Показово, що **вибори призвели до зменшення політичної напруженості.** Влада поки ще пераграла опонентів. Вона скористалася у своїх інтересах цими споживацькими настроями і цією недовірою.

А опозиція не знайшла адекватної відповіді. Вона висунула радикальні гасла, в які значна частина опозиційно налаштованих виборців не вірять. Вони поділяють критичне ставлення до влади, але не вірять, що опозиція її зупинить. Тут **треба думати, як подолати цей бар’єр відчуження і недовіри, як мобілізувати опозиційно налаштованих виборців.**

Слід також відзначити, що з парламентськими виборами пов’язані сподівання на зміну політичної ситуації і в країні, і в парламенті. Питання лише в тому, як це вдасться реалізувати.

Я песимістично ставлюся до передвиборних програм та очікувань, пов’язаних з ними. Партії зараз реагують не стільки на інтереси виборців, скільки на настрої, а також на певні політичні міфи. На жаль, настроїв як таких, пов’язаних зі сталими інтересами окремих соціальних груп, просто немає. Є інтерес покращення життя, який використовує правляча партія, а щодо критичних настроїв, то вони є дещо абстрактними і їх ще треба сфокусувати. А в політичних міфах, зокрема про нові сили, про оновлення української політики, є своя позитивна складова, але вона теж проявляється в достатньо деформованому вигляді. Кандидати в мажоритарних округах просто грають на інстинктах виборця, зокрема на цих споживацьких настроях, про які вже так багато говорилося.

Щодо виборчої системи. Її зміна має дещо суперечливий вплив. З одного боку, треба розуміти й пам’ятати, що відновлення мажоритарної складової було відповіддю на запит частини суспільства. Близько 40% громадян виступали за повернення мажоритарної складової виборів, за відновлення зв’язку з територіальними інтересами. Це також потрібно і для українського парламентаризму. З іншого – в якій формі це потрібно зробити. Зробили в такій формі, яка давала певні преференції та бонуси правлячій партії, нейтралізувала падіння її рейтингів. І тут виявилися негативи мажоритарної складової.

Ми вже бачимо, що **саме в мажоритарних округах буде надмірне використання адміністративного ресурсу.** І саме там більше конфліктів, більше бруд, а іноді й крові. І картинка “брудних виборів” буде складатися саме завдяки мажоритарним округам. Про те, як цього позбутися, треба думати на майбутнє. Багато експертів вважають, що тут треба шукати гнучкий правовий механізм у виборчій системі. Йдеться про систему з відкритими виборчими списками, де водночас будуть враховані як територіальні інтереси, так і особистісний чинник.

Правляча партія використовує змішану виборчу систему у власних інтересах і, скоріш за все, саме завдяки мажоритарникам зможе сформувати нову парламентську більшість. Але ця нова більшість навряд чи буде такою стабільною і стійкою, як нинішня. І це є відносним позитивом змішаної виборчої системи.

Загалом, проблема не у виборчій системі як такій, а в тому, як працює сама система виборів, технологія виборів. Наприклад, система жеребкування – ніби демократична процедура, але як вона використовується? І це вже питання для законодавців наступного Парламенту. **Треба законодавчо визначити, щоб жеребкування працювало як демократична процедура, а не процедура маніпуляції демократичним процесом.**

Щодо майбутнього українського парламентаризму. Треба бути чесними: криза українського парламентаризму почалася не у 2010р., а набагато раніше, й **один із чинників цієї кризи – система закритих партійних списків**, яка перетворила більшість депутатів на звичайних кнопкодавів. Коли робота Верховної Ради залежить від кількох десятків депутатів, всі інші – не впливають на процес. І партійні списки формувалися волею вождів, далеко не завжди бралися до уваги критерії професіоналізму депутатів, ідеологічні засади. І зараз ця хвороба збереглася через пропційну складову виборів.

Ще один **важливий чинник – це безвідповідальне ставлення партій та їх лідерів до парламентської роботи та діяльності фракцій і депутатів**. І ми це бачимо на прикладі правлячої партії. Як можна відверто нехтувати депутатськими обов'язками? Це ненормально, і на це немає жодної реакції! Я дуже неоднозначно сприймаю діяльність руху “Чесно”, але на їх інформацію, критичні зауваження треба реагувати. Проте в багатьох випадках немає жодної реакції. Особливо, коли йдеться про брутальне порушення депутатських обов'язків. Наприклад, ставлення до голосування чужими картками. Лише коли громадськість порушила це питання, тоді почали на нього реагувати. Навіть опозиція захворіла на цю хворобу. Сподіваюся, що в наступному Парламенті розпочнеться лікування цієї хвороби, як і багатьох інших.

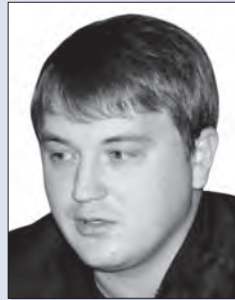
Однак для подолання кризи українського парламентаризму замало відновити повноваження Верховної Ради. Я нагадаю, наприкінці 1990-х років і на початку 2000-х років теж не все було гаразд з Парламентом, але він був набагато сильнішим і дієвішим, навіть за Конституції 1996р. Він був самостійнішим. І це вже виклик для всіх політичних сил і депутатів, – відновити політичну вагу Верховної Ради, а не сподіватися лише на зміни Конституції.

На мій погляд, тут головним є не тільки політичні зміни, а кардинальна зміна парадигми поведінки українських партій та окремих парламентарів. Якщо цього не зробити, не буде й відновлення довіри до Верховної Ради. Але відновлення довіри – це не лише лікування українського парламентаризму, це лікування влади в цілому. Якщо ми не будемо змінювати владу в цілому, нічого не станеться і з українським парламентаризмом. ■

Круглий стіл, 26 вересня 2012р.

НЕОБХІДНО РАЗОМ ВІДСТОЮВАТИ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИБОРІВ

Євген СУСЛОВ,
народний депутат України,
кандидат у народні
депутати України
від партії “Україна – Вперед!”

Подорожуючи Україною, активно спілкуючись з людьми, я дійшов висновку – **ми ще не готові до виборів у мажоритарних округах**. Проблемою виявилось те, що наше суспільство, громадськість не підготовлені до правильного оцінювання та обиравання кандидатів. Тобто, насамперед оцінювати їх законодавчу роботу, а не фінансові можливості та матеріальну допомогу.

Відвідаючи презентацію руху “Чесно”, звернув увагу на те, що найважливішим критерієм оцінки кожного народного депутата минулого скликання була саме його професійність як народного депутата, тобто його законодавчі ініціативи, позиції, які він відстоював у Парламенті, отже – його депутатська робота. Це головне, а решта заслуг – потім. **Люди мають оцінювати власну думку народного депутата**, а не те, як справно він натискав кнопки для голосування. Отже – треба більше спілкуватися з людьми і пропонувати суспільству якісний вибір як політичних сил, так і мажоритарних кандидатів.

Зараз непростою є ситуація в мажоритарних округах, особливо в Західній Україні, де досить сильними є позиції опозиційних сил. Там свідомо висунуто “слабких” кандидатів. Зрозуміло, що вони пішли на вибори не для того, щоб перемогти та мати більшість у Парламенті, а просто для того, щоб взяти участь у виборчому процесі.

Щоб змінити владу необхідно забезпечити демократичну більшість у Парламенті. Треба чесно конкурувати. Ми, зі свого боку, дійсно намагаємося показати людям нові обличчя, забезпечити нову якість політики.

Величезною проблемою зараз стане захист голосів. Усіх запевняють у тому, що немає можливості захистити голоси, що за людей все вирішено, що як би вони не проголосували, а результат уже відомий і т.ін. Це є найбільшою небезпекою, тому до 28 жовтня всі політичні сили та мажоритарники мають працювати, щоб виборець прийшов і проголосував. Особливо це стосується Києва та великих міст, де набагато важче мотивувати та привести виборців до дільниць. Я переконаний, **якщо ми всі разом зберемось і будемо відстоювати результати виборів, ми їх відстоїмо**.

Я нещодавно був у с.Гвіздець, поблизу Коломиї. Мене здивувало, що там громада зібралась і побудувала народний будинок. Працювала вся громада – від 15-річних до 90-річних жителів, безкоштовно, розуміючи, що роблять це для себе. Вони зробили якісний Будинок культури, в якому є медичне обслуговування, бібліотека і спортзал.

Ми маємо зрозуміти, що вибори ми робимо не для когось, а щоб організуватись і змінити цю систему. Дуже важливо децентралізувати владу, й дати можливість розвиватися місцевому самоврядуванню. Треба міняти систему. Маючи бажання, можна змінити все. ■

ВПЛИВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС СЬОГОДНІ Є ДОСИТЬ ВИСОКИМ

Павло РОЗЕНКО,
провідний експерт
Центру Разумкова,
кандидат у народні депутати
України від партії “УДАР”

Говорити про те, що Парламент втратив довіру лише останніми роками напевне є некоректним. Я мав можливість працювати у Верховній Раді, починаючи з 1994р., і бачу, наскільки Парламент з того часу втратив авторитет як загалом, так і кожен народний депутат окремо.

У Конституції України визначена назва нашого Парламенту – Верховна Рада України. Але те, що сьогодні знаходиться в будинку №5 по вул. М.Грушевського, за своїм змістом зовсім не відповідає цьому словосполученню. **По-перше, вона вже не є Верховною, бо сьогодні в Парламенті не ухвалюється жодних рішень.** Перед початком кожного засідання Парламенту одній (усім відомій) людині кладуть папірець, в якому ставиться плюс чи мінус, і далі, відповідно до помаху його правої руки, здійснюються всі голосування. Не Верховною Радою ухвалюються рішення, а тією людиною, яка ставить ці плюси чи мінуси.

Суспільство це все бачить – і розчарування діяльністю Парламенту збільшується. Усі ми розуміємо, що, в принципі, в Парламенті можна залишити лише двох народних депутатів: В.Литвина і М.Чечетова. Перший буде сидіти у президії та оголошувати порядок денний, другий – сигналізувати “за” чи “проти”. Потім голосуючий просто буде підписувати ці рішення та подавати на розгляд Президенту.

По-друге, Верховна Рада перестала бути радою. З Парламенту фактично зникла фахова дискусія навколо того чи іншого питання. Як немає дискусії серед депутатів, так і немає контакту парламентарів з представниками громадянського суспільства, науковцями, експертами. На рівні комітетів видимість обговорення ніби є, але сказати, що такі дискусії впливають на остаточні рішення, які ухвалюються в сесійній залі – не можна.

Відсутність такої співпраці та зведення нанівець головної засади роботи Парламенту – обговорення, пошуку консенсусу або компромісу – негативно впливають на якість ухвалених законопроектів. Як приклад, можна навести Податковий кодекс, який ухвалено практично без жодного обговорення, але на сьогодні до нього внесено близько 1 000 поправок.

Як експерт із соціальної політики, я можу сказати, що подібна ситуація була і з пенсійною реформою. Ніхто не заперечував, що пенсійну реформу потрібно проводити, і бажано – чимшвидше. Але ж ніяк не в тій якості, в якій її провів Уряд. Питання про пенсійний вік можна було дискутувати, але підвищення страхового стажу від самого початку виглядало згубним для майбутнього системи пенсійного страхування. Але ніхто не захотів дослуховуватися до науковців і фахівців, просто зламали народних депутатів “через коліно” і “протягли” пенсійний законопроект у сесійній залі.

І що ми вже сьогодні бачимо? Уже зареєстровані подання і від депутатів із Партії регіонів, і від В.Литвина стосовно того, що треба повернутися до попереднього страхового стажу. Це вдалий приклад якості законотворчої роботи!

По-третє – цей Парламент працює не на інтереси України. Виразними прикладами є: ратифікація Харківських угод та ухвалення законодавства про мову, приєднання до зони вільної торгівлі з СНД та ін. Очевидно, що вектор діяльності нашого Парламенту більше східний, ніж проукраїнський. Вищий законодавчий орган сьогодні відстоює інтереси не України як держави, а невеликої групи людей, які сьогодні перебувають у владі.

Імовірно, що наступна Верховна Рада буде іншою. Я згоден з усіма критичними настроями та зауваженнями щодо чинного Закону “Про вибори народних депутатів України”. Вважаю, великою помилкою опозиції було те, що вона легітимізувала своїми голосами зміну виборчої системи та підтримала зміни до виборчого законодавства. Це суттєвий крок назад. Проте, є висока ймовірність, що цей крок стане двома кроками вперед щодо долі парламентаризму в Україні.

Очевидним позитивом цієї ситуації є те, що Парламент не буде однорідним. Навіть усередині однієї політичної сили, однієї фракції не буде однорідності. Буде присутній фактор партійних інтересів (це пропорційна частина), але буде й досить серйозний фактор мажоритарників. Адже необхідність контактувати з людьми, дивитися їм в очі, пояснювати логіку своїх дій у Парламенті буде в кожного народного депутата, обраного в мажоритарному окрузі. Одна справа – проголосувати за Пенсійну реформу, перебуваючи в Парламенті завдяки партійним спискам, і геть інша – коли треба прийти в округ, подивитися в очі людям і сказати, чому ти так проголосував.

Я не робив би прогнозів щодо недовговічності наступного складу Верховної Ради. Змішана виборча система саме і є тим невеличким запобіжником, що унеможливить ситуацію з її розпуском. В.Юшенку було простіше розпустити пропорційний Парламент, простіше було переконати самих народних депутатів піти на вибори, бо була гарантія їх обрання депутатами через систему партійних списків. Переконати мажоритарника, який може й не докладав надзусиль для перемоги у виборах, в необхідності знову пройти колом мажоритарної системи – буде дуже непросто. Адже для кожного мажоритарника, навіть на Донеччині, ці три місяці передвиборної кампанії були шаленим стресом. Що б ми не казали: що на них працює влада, є бюджетне фінансування, створені всі можливості, але це все псування нервів, загалом здоров'я та витрата величезних коштів із власної кишені. Я не думаю, що через два чи три роки загояться ці “рани”, і мажоритарник буде готовий до розпуску Парламенту та участі

в дострокових виборах. **Змішана система дає досить високі шанси новому складу Парламенту відпрацювати весь свій конституційний термін.**

Безумовно, багато залежить від результатів виборів. На мій погляд, усім демократичним та опозиційним силам уже найближчим часом треба продемонструвати здатність до компромісів, насамперед щодо погодження кандидатур в одномандатних мажоритарних округах. Наскільки це вдасться, настільки буде видно, чи здатні ці політичні сили працювати в майбутньому Парламенті і вважати себе справжніми професійними політиками.

Я також дуже сподіваюся на посилення тиску громадянського суспільства на депутатів майбутньої Верховної Ради. Багато хто критикує рух “Чесно”, але всім було дуже цікаво дізнатися про те, що в нинішньому складі Ради було лише два чи три народних депутати, які з першого дня голосували винятково особисто. І завдяки цій громадській ініціативі, сподіваюся, що в наступній Верховній Раді персонально голосуючих депутатів буде мінімум сотня. Це є гарним прикладом впливу громадськості на ситуацію у вищих ешелонах влади. Вплив громадянського суспільства на політичний процес сьогодні є досить високим – і його треба дедалі посилювати, адже він може та буде давати конкретний результат з конкретних питань життя країни. ■

ЗАСТОСУВАТИ ДЕМОКРАТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ВИСУНЕННЯ КАНДИДАТІВ

Олексій КЛЯШТОРНИЙ,
голова Центрального
координаційного комітету
Всеукраїнської профспілки
“Народна солідарність”,
громадський комітет
“Народний вибір”

Ми просуваємо ідею проведення народних праймеріз, які вже організували на Тернопільщині, в Кам’янці-Подільському й наразі проводимо їх на Київщині.

У цій дискусії загалом переважають песимістичні настрої. Замість того, щоб обговорювати, чи справдіться позитивні очікування виборців, наша дискусія точиться на тему, чи справдіться негативні очікування виборців, чи можливе якесь чудо, щоб навіть найбільш негативні прогнози не справдилися.

Певною мірою поділяю думку, що причиною цього є зниження ваги та ролі парламентаризму як такого. Але **ми завдяки цим парламентським виборам маємо шанс змінити ситуацію.** Якби насправді ми привели до Верховної Ради нову політичну більшість, яка б втілювала курс, відмінний від курсу Президента В.Януковича, – роль і вплив Парламенту були б якісно іншими.

Такого песимізму не було б, якщо б люди не вважали наперед визначеним негативні сценарій і результати цих парламентських виборів, не думали, що нинішня політична конфігурація не зазнає змін. **І громадяни, і експерти відчують якість приреченості.**

Однією з причин цього є фальсифікації. Ми бачимо, що готуються дуже масштабні фальсифікації,

коли партії, які разом наберуть менше 5% голосів, сьогодні контролюють більшість складу виборчих комісій. Такого ніде не буває, і це не випадково. Є технічні засоби, за допомогою яких можна за потреби уможливити радикальну фальсифікацію результатів виборів у загальнодержавному масштабі. Хоча можливості фальсифікації теж не безмежні – наша новітня історія, зокрема події 2004р., це показали.

Я вважаю, що причини є набагато глибшими й полягають у тому, що **ті, хто сьогодні відіграють лідерську роль в опозиції, не продемонстрували виборцям нової якості української політики.** Це стало абсолютно очевидним у момент оголошення списків партій і тих, кого ці партії висунули в мажоритарних округах. **Об’єднана опозиція** (і меншою мірою УДАР) **абсолютно свідомо зіграла із владою “в піддавки” в переважній більшості мажоритарних округів.** Ідеться про висунення кандидатів, які, вірогідно, є достойними, але в яких немає ресурсного, організаційного та, насамперед, фінансового потенціалу для того, щоб перемогти у виборах. Вважаю, що саме з цього походить відчуття приреченості.

Для подолання цього ми пропонуємо застосувати демократичні механізми висунення кандидатів, що діють не лише в США, але й у багатьох країнах Європи – від Великої Британії до Італії. Якщо у Венесуелі, за диктатури У.Чавеса, опозиція змогла застосовувати процедуру праймеріз для своїх кандидатів, тоді чому це не можна зробити в Україні? Відповідь на це питання в тому, що партійне керівництво тих сил, які на сьогодні є лідерами опозиції, віддає перевагу тому, щоб висунення кандидатів здійснювалося в закритий спосіб.

Але для демократизації цього процесу, формально ще не втрачено останнього шансу. Ми маємо можливість знімати до 16 жовтня кандидатури. Це означає, що за реальної волі керівники Об’єднаної опозиції і партії “УДАР” мають домовитися до цієї дати провести праймеріз у ключових округах.

Проте, дані соціологічних досліджень легітимізують партійні домовленості на вищих щаблях. І це свідчить, що ми за таким песимістичним сценарієм знову отримуємо стару якість політики – і не лише з боку влади, але й опозиції. За такого сценарію, інтрига виборів полягатиме лише в тому, чи проходить ВО “Свобода”, і відповідно – чи буде хоча б один справді новий чинник у новому Парламенті. ■

ДЛЯ ЧЕСНИХ І ДЕМОКРАТИЧНИХ ВИБОРІВ НЕ СТВОРЕНО ОБ’ЄКТИВНИХ ПЕРЕДУМОВ

Микола МЕЛЬНИК,
науковий консультант
Центру Разумкова

Ці вибори не будуть вільними, чесними та конкурентними, оскільки для таких виборів в Україні не створено об’єктивних передумов. Унеможливають такі вибори надзвичайно високий рівень корупційності, нівелювання принципу поділу влади та фактична

концентрація влади в руках Президента, відсутність незалежного суду та заполітизованість правоохоронних органів.

Сьогодні йшлося про те, що влада почала моделювати ці вибори під час ухвалення нового закону про вибори восени 2011р. На мій погляд, це сталося ще раніше – у процесі неконституційного утворення в Парламенті коаліції депутатських фракцій з використанням “тушок”, проведенні т.зв. “судової реформи” та “скасуванні конституційної реформи 2004р.” рішенням Конституційного Суду. Ці три ключові події визначили подальший розвиток країни й дали можливість нинішньому її керівництву моделювати на власний розсуд проведення цих та наступних виборів.

Парламентським виборам 2012р. притаманні кілька характерних рис.

Перша полягає в тому, що системні порушення виборчого закону мають витончений характер та “цивілізовану” форму. Діяння, які грубо порушують головні засади виборчого процесу, завбачливо виведені з категорії правопорушень – їх просто “узаконолено”. Тому, наприклад, сьогодні вже не потрібно силовим способом “брати” окружні та дільничні виборчі комісії, а достатньо провести їх формування “відповідно до закону”. І контроль над ними буде встановлено.

Друга полягає в очевидній політичній заангажованості виборчих комісій. При цьому є всі підстави говорити, що в більшості виборчих комісій буде переважати одна політична спрямованість – провладна. Це створює загрозу необ’єктивності та незаконності їх діяльності. Нинішня виборча кампанія засвідчила, що **проблема утворення виборчих комісій набула гіпертрофованого характеру**. Її потрібно обов’язково розв’язати до наступних виборів – інакше весь негатив організації виборчого процесу повторюватиметься надалі.

Третя риса – фактична відсутність реакції правоохоронних органів на масові порушення виборчого законодавства. Це – т.зв. “правоохоронна тиша”. Впадає в очі відсутність належного реагування правоохоронних органів не лише на порушення, оприлюднені ЗМІ, а й на офіційні звернення суб’єктів виборчого процесу, в т.ч. і ЦВК. На мій погляд, це робиться з метою створення, з одного боку, сприятливих передумов для фальсифікації виборів, з іншого – штучної видимості вільних, чесних і справедливих виборів. Для того, щоб після їх завершення продемонструвати, насамперед міжнародному співтовариству, що, на відміну від попередніх, на цих виборах було зафіксовано дуже мало порушень.

Ще однією особливістю, яка безперечно вплине на перебіг голосування та результати виборів, є встановлення на виборчих дільницях відеокамер. Можна припустити, що справжня мета застосування цього заходу у виборчому процесі не відповідає задекларованій меті. Як показують соціологічні дослідження Центру Разумкова, на думку 15% громадян це робиться, щоб залякати виборців, що про їх голосування дізнаються, ще 13% – впевнені в тому, що камери встановлюються для того, щоб знати, хто як проголосував.

Що сьогодні можна і потрібно робити, щоб наблизити виборчий процес до міжнародних стандартів і забезпечити перемогу демократії?

Насамперед, усім, хто зацікавлений у вільних і чесних виборах, об’єднати зусилля у протидії виборчим порушенням. На жаль, сьогодні реагування на такі порушення з боку суб’єктів виборчого процесу є безсистемним.

Тим часом, слід максимально фіксувати та оприлюднювати всі виявлені правопорушення. У цьому найбільшою мірою мають проявити себе юридичні служби партій. Щонайширше розповсюдження інформації про порушення може їх певною мірою нейтралізувати. Саме суспільний резонанс про запуснений механізм “виборчої міграції” на певних округах у Києві та Київській області дозволив зупинити “виборчий туризм” і примусив владу “здати назад”. Зрозуміло, що вона це зробила не тому, що такі маніпуляції суперечать правовим і демократичним засадам проведення виборів, а з міркувань, що загальні електоральні втрати для провладної партії будуть більшими, якщо не нейтралізувати ці процеси в окремих округах. До того, ж вплинули й побоювання негативного міжнародного резонансу.

Важливо також забезпечити ефективне політико-правове реагування з боку суб’єктів виборчого процесу на виборчі порушення. Особливо треба ефективно використовувати ресурс нинішніх народних депутатів України, а саме – їх право на депутатське звернення. На такі звернення має бути відповідна правова реакція з боку владних, у т.ч. правоохоронних структур. Але й сам факт їх направлення, а також інформування про це виборців матиме позитивний ефект, незалежно від реакції правоохоронців.

Ще один засіб – це суспільне реагування на виборчі порушення. Йдеться про використання громадянами свого конституційного права на масові мирні акції. Сьогодні їх провести непросто, зважаючи на велику суспільну апатію та розчарування, на безпідставні судові заборони, але за бажання законний вихід можна знайти й тут. Дієвою може бути реалізація ініціативи лідера ВО “Свобода” щодо присутності людей біля приміщень виборчих дільниць під час підрахунку голосів.

Принципово важливо – **припинити протиборство представників демократичного блоку в одномандатних округах.** На фінішну пряму має виходити лише той з кандидатів опозиційних (демократичних) сил, який сьогодні має найбільші шанси на перемогу. Всі інші – мають поступитися йому, не припиняючи роботу в окрузі та використовуючи свій потенціал як для підтримки колеги по демократичному блоку, так і для збільшення числа прихильників своєї партії.

Крім того, на день голосування та підрахунку голосів має бути вироблена окрема стратегія для захисту результатів голосування. Для її розробки та реалізації мають об’єднатися всі, хто зацікавлений в чесних виборах.

Навіть чинний недосконалий виборчий закон дає певні можливості для проведення вільних і чесних виборів. Їх можна і треба максимально використати. ■

ПЕРЕДВИБОРНІ ПРОГРАМИ ОСНОВНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГОЛОВНІ ГАСЛА, ПРІОРИТЕТИ, ПІДХОДИ ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ*

Партія регіонів	ВО "Батьківщина"	УДАР	КПУ	"Україна – Вперед!"	ВО "Свобода"
"Від стабільності – до добробуту"	"Справедлива держава, чесна влада, гідне життя"	"Від успіху людини – до успіху країни"	"Повернемо країну народу!"	"Нова економіка – нова країна"	"Своя влада – Своя власність – Своя гідність"
Соціальні ініціативи (зарплати, пенсії, житло, медицина, здоровий спосіб життя, захист довкілля, освіта, гарантії зайнятості)					
Кожен українець матиме гідну зарплату та можливість працювати за своїми навчаннями. Будуть створені нові робочі місця за рахунок: • 100% компенсації роботодавцю єдиного соціального внеску при працевлаштуванні інвалідів, сиріт, одиноких матерів та людей, старших за 50 років; • навчання безробітних актуальним професіям; • забезпечення молодих спеціалістів першим робочим місцем, стажування студентів із подальшим працевлаштуванням. Стабільно зростатимуть доходи громадян, середня зарплата у 2017р. сягне 8 000 грн. ...Забезпечимо доступним житлом молоді сім'ї, лікарів, учителів, військовослужбовців, працівників правоохоронних органів за рахунок щорічного будівництва 100 тис. квартир. Держава повинна дати можливість молоді "стати на ноги" у своїй країні. Молоді сім'ї отримують доступне житло завдяки державній потяжці під 3% річних, за рахунок соціальних контрактів із роботодавцями.	Мінімальна заробітна плата буде збільшена до 2 400 грн. – розміру реального прожиткового мінімуму на сьогодні. Новий прожитковий мінімум буде розрахований на базі норми вартості житла, як за час, а на основі вартості товарів і послуг, необхідних для нормального життя людини в сучасному суспільстві. За п'ять років ми доведемо мінімальну заробітну плату до двох прожиткових мінімумів – щоб сім'ї з дітьми, навіть з мінімальними доходами, могли жити гідно. Ми ліквідуємо ганебне явище як бідність, так і надлишок грошей у працівників. Зробимо перерахунок пенсій. Вони зростуть не на 100 грн., як перед виборами, а на 334 грн., як того вимагає закон. Несправедлива пенсійна "реформа" Януковича-Азарова-Тігіпка буде скасована. Порядок нарахування пенсій буде єдиним для всіх. Розмір пенсії залежатиме від трудового стажу, зарплати і умов праці. "Спецпенсії" не буде. Приведемо військові пенсії у відповідність до рівня грошового забезпечення тих, хто служить зараз. Позбавимо Уряд права самовільно зменшувати розмір пільг і соціальних виплат. Відновимо дію соціальних законів. Молодь отримає робочі місця . Ухвалимо закон, який гарантує перше робоче місце випускникам вузів, котрі навчалися за держзамовленням.	Встановити мінімальні зарплати та пенсії на рівні, який гарантує повноцінне життя, а не виживання. Забезпечити рівень доходів громадян, який дозволить кожному працюючому, не економлячи на харчах та одязі, на місячну зарплату купити холодильник або пральну машину; пересічній сім'ї протягом 5 років придбати автомобіль, протягом 10 років – житло. Виплачувати соціальну допомогу на виховання дітей у малозабезпечених сім'ях до досягнення ними 15 років. Забезпечити реальну рівність доходів, можливостей працевлаштування і кар'єри для жінок і чоловіків . Запровадити державне квотування робочих місць для молоді на підприємствах та установах. Стимулювати підприємства, які беруть на роботу і стажування молодь. Гарантувати доступність житла для молодих сімей. Запровадити адресність як основний принцип призначення соціальної допомоги, унеможливити її одержання замогилі особами. Застосувати єдиний для всіх принцип нарахування пенсій . Поетапно перейти до накопичувальної пенсійної системи. Поетапно запровадити доступну і прозору систему обов'язкового медичного страхування, гарантованого державою.	Забезпечення сталого зростання доходів трудящих. Частка оплати праці в собівартості продукції – не нижче 60%. Посилення державного контролю над ціноутворенням. Відтворення мережі державних та комунальних підприємств роздрібної торгівлі, послуг, аптек. Щоквартальне індексування прожиткового мінімуму, пенсій, зарплат, стипендій з урахуванням реальної інфляції. Встановлення заробітної плати працівникам бюджетної сфери на рівні середньої по промисловості. Надання медиком, працівникам культури та освіти, які працюють у державних установах, статусу державних службовців. Збереження та розширення соціальних пільг. Скасування підвищення пенсійного віку. Забезпечення поваги та гідного життя ветеранам. Повернення трудових заощаджень . Конституційне гарантування першого чергового фінансування соціальних виплатів. Забезпечення гарантій першого робочого місця для молодих фахівців та безкоштовного підвищення кваліфікації і перекваліфікації робочої сили. Впровадження системи матеріальної та соціальної допомоги молодим педагогам, особливо тим, які працюють у сільській місцевості. Розгортання масштабного будівництва соціального житла . Надання громадянам житла на правах державної та комунальної оренди без права приватизації, щоб виключити можливість спекуляції. Встановлення тарифів державою відповідно до єдиної тарифної сітки. Відновлення мережі державних оздоровчих установ для дітей.	Середня зарплата на рівні €1 000 та середня пенсія у € 500... Збільшення мінімальних пенсій та зарплат у вдвічі. Гарантувати безкоштовну медичну допомогу соціально незахищеним верствам населення (діти, інваліди, пенсіонери, безробітні). Відновлення фізкультурного руху та системи фізичного виховання дітей раннього шкільного віку. Відновлення мережі дитячих юнацьких шкіл, безкоштовних спортивних секцій. Будівництво фізкультурно-оздоровчих комплексів у кожному районі країни. Здоров'я нації має стати пріоритетним напрямком майбутньої державної політики в Україні. Не руйнуючи теперішню систему охорони здоров'я у країні, ми сформуємо нові принципи організації медичної галузі. Зміщення акценту із госпіталізації на профілактику. Спираючись на профілактичну медицину, приділяючи менше уваги усяго соціально небезпечним захворюванням (серцево-судинної системи, онкологічним, ВІЛ/СНІД, туберкульозу), впровадимо обов'язкову диспансеризацію. Кардинальне поліпшення якості медицини на засадах державноприватного партнерства. Скорочення споживання алкоголю, тютюну та наркотиків шляхом створення умов для здорового способу життя.	Відмінити несправедливу пенсійну реформу... Скасувати податок на додану вартість. Запровадити єдиний соціальний податок із доходів громадян з прогресивною шкалою оподаткування та базовою ставкою 20%. Не оподатковувати доходи громадян у розмірі мінімальної заробітної плати. Встановити прогресивні податки на розкіш. Запровадити соціально справедливу спрощену систему оподаткування. Забезпечити пільгові умови повернення на Батьківщину всіх українських заробітчан. Зароблені ними гроші і майно, за умови їх вкладення в підприємницьку діяльність в Україні, вважати інвестиціями, які не оподатковуються. Запровадити погодинну оплату праці . Встановити п'ятикратне співвідношення між максимальною і мінімальною погодинною заробітною платою у працівників бюджетної сфери. Узалежити пенсійний вік від середньої тривалості життя. Встановити пряму залежність розміру пенсії від стажу роботи та допустиме п'ятикратне співвідношення між максимальною і мінімальною пенсією для солідарної пенсійної системи. Заборонити рекламу тютюнових виробів та алкогольних напоїв на всій території України. Запровадити кримінальну відповідальність за пропаганду наркоманії та сексуальних збочень.

* Цитати з програм. Лексика, формат максимально збережений за винятком курсивів, жирного шрифту. Рубрики програм партії не завжди збігаються із розділами таблиці.

Забезпечимо якість та доступну медичну допомогу. Гарантуємо: • середню зарплату в системі охорони здоров'я не менше 8 000 грн. для лікарів та 5 500 грн. для медперсоналу; • зниження цін на ліки першої необхідності на 30%; • 100% забезпечення ліками хворих на онкологічні, серцево-судинні захворювання, туберкульоз, ВІЛ/СНІД. У кожній області відкриється перинатальний центр, будуть переоснащені пологові будинки. Забезпечимо всі сільські райони пересувними амбулаторіями. Забезпечимо людей з обмеженими фізичними можливостями належним лікуванням та необхідними технічними засобами реабілітації. Створимо умови для здорового способу життя: в кожному регіоні запрацюють нові басейни, стадіони, льодові арени та спортивні майданчики. • 20 тис. систем централізованого очищення питної води; • будівництво екологічних сміттєпереробних заводів у кожному регіоні. Покращення якості освіти включатиме: • забезпечення держзамовленням щонайменше 75% місць у ВНЗ; • виплату стипендій на рівні мінімальної зарплати; • збільшення зарплати освітянам щонайменше на 20% щороку; • повну комп'ютеризацію та підключення всіх шкіл до Інтернету.	Поки істотно не підвищиться рівень життя, заборонимо стягувати пеню за заборгованість із комунальних платежів, а тим більше позбавляти людей житла. Права пацієнта на гарантоване безкоштовне медичне обслуговування будуть захищені Законом. Розширимо мережу загальнодоступних медичних закладів, передамо до неї лікарні для депутатів і чиновників, зокрема "Феофанію". Для людей із особливими потребами реалізуємо програму "Безбар'єрна Україна". Чисте повітря, чиста вода, чисті міста і села – наша мета Освіта стане доступною і сучасною. Розширимо мережу дошкільних установ. У середній школі реалізуємо програму "Знай англійську – як українську". Збережемо систему зовнішнього незалежного оцінювання як гарантію рівних можливостей і захисту від корупції при вступі до вузів. Запровадимо державні гранти на отримання вищої освіти, стимулюватимемо дисципліну навчання молоді в провідних зарубіжних університетах.	Гарантувати обов'язковість і безоплатність повної середньої освіти, безоплатність професійно-технічної освіти. Надати вищим навчальним закладам широкі автономні права, зокрема залучати бізнес до прозорого фінансування їхньої діяльності та комерціалізувати власні наукові розробки. Започаткувати прозору програму державних грантів для навчання обдарованої молоді у найкращих вищих навчальних закладах України і світу.	Надання громадянам безкоштовної медичної допомоги. Відродження державної мережі медичних установ, насамперед – у малих містах та територіях сільрад. Забезпечення модернізації медичних установ, передусім – пологових будинків та дитячих лікарень. Забезпечення закупівлі та надання за державний коштів ліків, критично необхідних для збереження життя громадян України. Збільшення державних витрат на поліпшення умов життя людей з обмеженими можливостями. Забезпечення контролю за якістю продуктів харчування, товарів широкого вжитку та медичних послуг. Створення державних ефективних програм щодо подолання алкоголізму, наркоманії й СНІДу серед молоді. Повернення до державної безкоштовної дошкільної, середньої, професійно-технічної та вищої освіти. Забезпечення належного фінансування державних навчальних закладів. Щорічне виділення на освіту 10% ВВП. Модернізація матеріальної бази навчальних закладів державної форми власності. Розширення державних замовлень на фахівців виробничих професій.	Встановлення орендної плати за житло на рівні не вище 10% від прожиткового мінімуму, передбачення додаткових знижок для осіб, які користуються пільгами. Тільки інноваційна економіка, що спирається на фундаментальну науку, вищу та професійно-технічну освіту, виробництво та обслуговування, здатна вивести Україну з економічного глухого кута. ... створення мережі промислових парків на базі державних ВНЗ. ... розвиток мережі дошкільних установ як ключового чинника вирівнювання життєвих шансів дітей. Відродження спеціальної, технічної та професійної освіти відповідно до потреб розвитку виробничого потенціалу країни за участі виробників. Державна програма освіти впродовж життя, яка дозволить підвищувати кваліфікацію, отримувати нові знання та навички у відповідності до змін на ринку праці.
---	--	--	--	---

Громадянське суспільство (права людини, свобода слова, мова, культура, національні меншини, релігія, національна ідентичність)			
Ми виступаємо за: ... інтелектуальну свободу; свободу слова; ... рівні можливості для жінок та чоловіків в усіх сферах життя; ... законодавче забезпечення права громадян на рідну мову; ... надання російській мові статусу другої державної.	Надамо громадянському суспільству, журналістам і опозиції ефективні важелі контролю за діями влади. ... не дозволимо обмежувати свободу слова, права громадян на зібрання і мирний протест. Пріоритетним завданням стане формування сучасної української політичної нації із неповторною національною ідентичністю, власною історією та спільним європейським майбутнім. Наповнимо реальним змістом статус української мови як єдиної державної. Сприятимемо її повноцінному застосуванню в усіх сферах суспільного життя, зокрема на телебаченні, радіо, у книговидавництві, кінематографі та шоу-бізнесі. Створимо умови для вільного розвитку усіх мов, гарантуємо права національних меншин згідно з європейськими стандартами.	Підтримати український культурний продукт. Стимулювати інвестиції у сферу культури: національне книго-видання, кінематограф і кіно-прокат, написання музичних і літературних творів. Виділення достатніх коштів з місцевих бюджетів для діяльності органів самоорганізації населення.	Збільшення чисельності та рівня фінансування державних культурних установ, бібліотек, книжкових магазинів, передусім – у малих містах та сільській місцевості... Заборона пропаганди сексуальної розбещеності, насильства, расизму, ксенофобії та національної ворожнечі. Введення кримінальної відповідальності за героїзацію осіб, які співробітничали з нацистським режимом та тих, хто сьогодні пропагує ці ідеї. Підтримка канонічної Православної церкви і віруючих інших конфесій. Надання через референдум російській мові статусу другої державної.
Створення сучасних культурних центрів у кожному районі, розвиток музеїв та бібліотек, відродження мережі сільських клубів для забезпечення доступу громадян до культурних ресурсів, комп'ютеризацію культурної спадщини.		Скасувати антиукраїнський закон Ківалова-Копєснїченка "Про засади державної мовної політики". Ухвалити Закон "Про захист української мови". Створити Державний комітет мовної політики. Запровадити обов'язковий іспит з української мови для держслужбовців та кандидатів на виборні посади. Зобов'язати всіх держслужбовців вживати українську мову на роботі та під час публічних виступів. Скасувати оподаткування на українськомовне книговидавання, аудіо- та відеопродукцію, програмне забезпечення. Спрямувати кожну шосту гривню з прибутку від прокату іноземної кінопродукції на розвиток вітчизняної кіноіндустрії. Регламентувати вживання української мови у ЗМІ відповідно до кількості українців – не менше ніж 78% від друкованої площі та ефірного часу. Налагодити вітчизняне виробництво українськомовного програмного забезпечення для державних установ, навчальних закладів і вільного продажу. Зобов'язати бюджетні установи користуватися лише українським програмним продуктом. Відкрити всі архіви ВЧК-ГПУ-НКВД-МГБ-КГБ. Визнати воєнків ОУН-УПА учасниками національно-визвольної боротьби за державну Незалежність України. Оголосити 14 жовтня – День створення УПА – державним святом. Зобов'язати усі ЗМІ інформувати громадян про всіх своїх власників (для преси – у кожному номері; для ТБ та радіо – щоденно в ефірі).	

Економічна політика (макроекономіка, малий та середній бізнес, податки)				
Забезпечимо: • зростання ВВП – щонайменше 5% на рік; • стабільність національної валюти. Це буде реалізовано за рахунок: • поетапного зниження податку на прибуток підприємств до 16% у 2014р.; • запровадження податкових канікул для ІТ та інноваційних проєктів терміном на 10 років; • надання вітчизняному виробнику доступу до банківських кредитів. Оновлення інфраструктури передбачає: • будівництво сучасних автомобільних доріг, які б дали змогу потрапити з заходу на схід України за 14 годин; • нове швидкісне залізничне сполучення між столицею та регіонами; • доступні авіаперельоти для кожного українця; • реконструкцію та будівництво аеропортів, морських і річкових портів, залізничних вокзалів; • будівництво нових станцій метро та розвиток комунального транспорту. Україна позбудеться залежності від імпорту енергоносіїв. Ми збільшимо видобуток власного вугілля, нафти та спандевого газу. Розпочнемо розробку шельфових газових родовищ. Розширимо використання енергії сонця, вітру та води. Модернізуємо теплоелектро-станції для ефективного використання вітчизняного вугілля та інших видів палива.	... створимо нові робочі місця і підтримаємо підприємств. В Україні залишиться тільки сім податків. Зупинимо потік контрабанди та неякісних товарів. Оголосимо війну монополіям у всіх галузях. Створимо умови для чесної конкуренції. Захистимо споживачів від монополістично високих цін на товари та послуги. Ліквідуємо тиск режиму мільйонерів на мале та середнє підприємництво. Вся власність у країні буде прозорою. Створимо умови, за яких буде вигідніше платити податки, ніж хабарі чиновникам. Перекриємо канали виведення коштів через офшори. Проведемо розслідування майнових і фінансових обірок нових і відомих олигархів, незаконно приватизоване майно Януковича, повернемо державі. Наш план дій в економіці вже протягом року дозволить підвищити прожитковий мінімум і мінімальну зарплату до 2 400 грн., зарплату вчителів, лікарів, науковців та ін. бюджетників – удвічі. За п'ять років мінімальну зарплату збільшимо до двох прожиткових мінімумів. Із неї стягуватиметься податок на дохід. Позбавимо бізнес тиску з боку правоохоронних та адміністративних органів. Ліквідуємо податкову міліцію, яка мордує бізнес. На потреби ЖКГ і домогосподарств спрямуємо газ внутрішнього видобутку. Енергозбереження, позбавлення залежності від дорогого російського газу стане національним пріоритетом.	Скоротити кількість загальнодержавних податків і зборів, залишивши: податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, податок на додану вартість, єдиний соціальний внесок, акцизний збір, податки на нерухомість і землю. Удосконалили спрощену систему оподаткування для малого та мікробізнесу. Наблизили загальну систему оподаткування за принципами адміністрування до спрощеної. Стимулювати підприємства, які використовують альтернативні джерела енергії, енергозберігаючі та чисті технології виробництва, а також інвестують у видобуток енергоносіїв в Україні. Стимулювати інвестиції у комунальну, транспортну, інформаційну, медичну інфраструктуру у громадах, стимулювати підприємства, які інвестують у підприємство освітніх, медичних, громадських і культурних проєктів. Забезпечити прозорість системи державних закупівель. Протидіяти концентрації прав власності на підприємства однієї галузі. Запровадити державне квотування робочих місць для молоді на підприємствах та установах. Стимулювати підприємства, які беруть на роботу і стажування молодь. Запровадити прозорі і єдині для всіх правила. Скоротити кількість державних органів, які мають дозволи, контрольні та каральні повноваження. Мінімувати взаємодію громадянина з чиновником. Реалізувати принцип єдиного вікна та прозорого офісу в усіх сферах взаємодії громадянина і держави. Скоротити час для реєстрації нового бізнесу до 30 хвилин. Встановити нульову ставку податку на прибуток: для новостворених підприємств – на 3 роки, для створених на депресивних територіях і на селі – на 5 років.	Повернення у державу власність підприємств базових секторів економіки. Частка продукції машинобудування в структурі ВВП має становити не менше 30%, частка наукомісткої продукції – не менше 15%, державна підтримка виробництва вітчизняних ліків, побутової техніки, одягу та взуття, державна монополія на виробництво і реалізацію алкогольних і тютюнових виробів. Змусшення приватного капіталу виконувати соціальні зобов'язання (зарплати, відпустки, умови праці робітників, пенсійне страхування, дотримання екологічних стандартів). Заборона приватизації державних підприємств, введення відповідальності за доведення їх до банкрутства. Зобов'язання роботодавців забезпечувати житлом своїх працівників. Конституційне підтвердження права народу на володіння природними ресурсами, землею, виробничими активами. Закріплення за державою права на їхнє використання в інтересах суспільства. Державна монополія на виробництво і реалізацію алкогольних та тютюнових виробів. ... заборона офшорними компаніями володіти акціями українських підприємств. Повернення в державу власність об'єктів ЖКГ.	Держава повинна системно та цілеспрямовано підтримувати вітчизняних виробників. Ми виступаємо за: Державні стимули для модернізації виробництва, технологічного переобладнання та запровадження передових технологій. Спеціальні умови кредитування та оподаткування для підприємств, що реалізують інвестиційні проєкти та створюють нові робочі місця. Державну підтримку експортної експансії не лише великих, а й малих та середніх виробників, активний захист інтересів українських виробників за кордоном, просування бренду <i>Made in Ukraine</i>. Державну підтримку пріоритетних галузей: інформаційні технології, суднобудування, авіабудування, машинобудування, приладобудування. Перенесення в Україну високо-технологічних іноземних виробництв. Державні інвестиції в інфраструктуру за умов сувереного контролю за використанням бюджетних коштів, залучення коштів на основі державно-приватного партнерства. Будування шестисмугових магістралей, які з'єднають усі області центри України. Реалізацію проєктів спорудження швидкісних пасажирських залізниць "Північ-Південь" та "Схід-Захід". Це кардинально підвищить трудову мобільність та забезпечить інтеграцію країни. Введення податку на операції з офшорними компаніями. Онов з'ясування реєстрацію великих підприємств за місцем розташування виробничих потужностей. Податки мають платитися там, де нагромаджується прибуток. Захист прав власності. Максимальне спрощення системи оподаткування.

Село, земля				
Мораторій на продаж сільськогосподарських земель буде проведено. Не дозволимо забрати у селян землю за безцінь. Видамо акти на право власності на Вашу землю. Кредити для селян зробимо доступними, закупівельні ціни на зерно, молоко і м'ясо – справедливими. Сільські школи, лікарні, дитячі садки закритись не будуть. Кожна сільська школа отримає швидкісний доступ до Інтернету.	Продавати і здавати в оренду землі державної і комунальної власності винятково на аукціонах. Надати право власності на землі сільськогосподарського призначення виключно фізичним особам - громадянам України. Встановити нульову ставку податку на прибуток для новостворених підприємств ... на селі – на 5 років.	Заборона купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення. Зміцнення державних банків, які будуть кредитувати ... сільгоспвиробника під низьким процент. Державна підтримка кооперативних господарських об'єднань громадян, насамперед – кооперативів селян. Забезпечення щорічних інвестицій у розвиток села не менше 7% ВВП.	Збереження української землі в українських руках. Полегшення доступу сільгоспвиробників до фінансових ресурсів. Стимулювання впровадження сучасних технологій виробництва та переробки, розвитку агропромислових комплексів глибокої переробки для малих та середніх господарств.	Протидія запровадженню ринку землі сільськогосподарського призначення. Заборонити торгівлю землею сільськогосподарського призначення. Надавати її у довгострокове володіння українським громадянам із правом родинного успадкування. Дозволити продавати законно набуті наділи лише державі.
Влада (державне управління, вибори, імпічмент, недоторканність, відкликання депутатів, боротьба з корупцією, суди, місцеве самоврядування)				
Україна повністю забезпечить себе вітчизняними продуктами харчування, стане потужним експортером продовольства завдяки: • створенню 1 500 сільськогосподарських кооперативів; • будівництву нових елеваторів, встановленню ціни на земельний пай не менше 20 тис. грн. за 1 га і оренди не нижче 1 000 грн. за 1 га; • розбудові соціальної інфраструктури сільської місцевості (автодоріг, лікарень і шкіл, газифікації сіл).	Проведемо широкомасштабну реформу політичної системи, яка створить збалансовану владу. Президент буде лише одним з її інститутів, який працюватиме під контролем народу, а його повноваження будуть обмежені повноваженнями Парламенту. Судова гілка влади стане реально незалежною. Ми надамо громадянам широкі можливості впливати на владу через референдуми. Запровадимо механізм висловлення недовіри Президенту через референдум. Унормуємо процедуру імпічменту глави держави. Ухвалимо закон, який дасть змогу відкликати депутатів. У парламенті голосуватимемо лише персонально. Встановимо кримінальну відповідальність для тих, хто голосує за іншого депутата. Скасуємо недоторканність для всіх – Президента, народних депутатів, суддів. Видатки на утримання влади скоротимо удвічі. Пільги можновладцям – скасуємо.	Впровадити механізми прямої народної дії. Народна законодавча ініціатива. Законопроект, підтриманий 150 тис. громадян України, має розглядатися парламентом першочергово. Народне вето. Забезпечити громадянам право скасовувати на референдумі рішення органів державної влади і місцевого самоврядування – за винятком питань, референдум щодо яких заборонений Конституцією України. Народний вотум недовіри. Надати можливість громадам ухвалювати на місцевому референдумі рішення про недовіру голові місцевої державної адміністрації, керівнику міліції і податкової, прокурору, судді – що матиме наслідком дострокове припинення їх повноважень. Створити систему обов'язкової публічної бюджетної звітності, за якої кожен громадянин зможе в режимі реального часу стежити за доходами і витратами бюджетів всіх рівнів.	Законотворче закріплення проведення референдумів у вирішенні важливих суспільних питань. Надання профспілкам права законодавчої ініціативи. Ліквідація статусу недоторканості для представників влади. Жорстке покарання за зловживання владою. Скорочення видатків на утримання керівних осіб. Прийняття Закону, який унеможливить сімейственисть і клановість кадрів. Розширення повноважень Рахункової палати. Перехід до формування Державного бюджету "знизу". Введення виборності суддів.	Максимальне скорочення бюрократичного апарату. Наш принцип: "Менше посадовців, більше комп'ютерів". Ми виступаємо за: - Децентралізацію бюджетної політики. - Цільову державну програму розвитку малих міст України. - Документообіг та видача довідок мають здійснюватися в електронному вигляді. - Ми усуємо всі можливості використовувати суди і правоохоронні органи для незаконного відбирання та захоплення власності. Ліквідувати обласні та районні державні адміністрації, передати їхні повноваження виконкомам місцевих рад. Забезпечити територіальним громадам право відкликати депутатів рад усіх рівнів, суддів місцевих судів та право висловити недовіру голові виконавчого комітету, землевпорядникові й керівникові відділу внутрішніх справ шляхом референдуму.

Протидія політичній корупції – купівлі народних депутатів. Встановити пропорційну систему виборів до парламенту за відкритими виборчими списками. Запровадити голосування народних депутатів за відбитком пальця. Розслідувати законність приватизаційних процесів, ініційованих Урядом Азарова. Запровадити в кримінальному законодавстві принцип „що вища державна посада, то вищий рівень відповідальності за скоєний злочин”. Скасувати депутатську недо-торканість щодо кримінальних та економічних злочинів. Запровадити обрання місцевих суддів громадою строком на 5 років.			
Залишати 100% податку на доходи фізичних осіб, податку на землю та податку на нерухомість у громадах. Гарантувати, що перерозподіл надходжень від решти податків забезпечить фінансування потреб громади. Надати обраному киянами міському голові повноваження голови Київської міської державної адміністрації. Забезпечити виділення достатніх коштів з місцевих бюджетів для діяльності органів самоорганізації населення. Стимулювати інвестиції у комунальну, транспортну, інформаційну, медичну інфраструктуру у громадах. Зобов'язати саме чиновника, а не громадянина, збирати усі необхідні довідки. Протягом року забезпечити перехід на електронний документообіг. Запровадити механізм відликання депутатів всіх рівнів. Призначати усіх суддів Вищою радою юстиції. Формувати її склад виключно на 3'їзді суддів України. Запровадити суд з 12 присяжних для розгляду тяжких злочинів. Запровадити на виборах до парламенту та до місцевих рад (крім сільських і селищних) пропорційну виборчу систему з відкритими списками. Для парламентських виборів передбачити існування регіональних багатомандатних округів. Депутатів сільських і селищних рад обирати за мажоритарною системою. Запровадити проведення виборів міських голів у два тури. Надати право голосування на місцевих виборах громадянам, яким на день голосування виповнилося 16 років.	Позбавимо посадовців державних резиденцій і дач. Повернемо Межигір'я державі. Створимо Національне антикорупційне бюро, яке зламає хребет корупції у владі, насамперед у правоохоронних органах. Проведемо антикорупційну лєстрацію усіх чиновників, починаючи з суддів, прокурорів і слідчих. Кожен, хто порушив закон або живе не за декларацією, буде звільнений з посади, притягнутий до відповідальності і позбавлений права працювати на державній службі. Унаслідок лєстрації відбудеться очищення суддівської системи та державної служби. Конституційний Суд, який став подільником Януковича в узурпації влади і порушенні прав мільйонів громадян, буде ліквідовано конституційними змінами. Зупинимо потік контрабанди та неякісних товарів. Проведемо розслідування майнових і фінансових обороток сьогодишньої влади. Винних у порушенні закону притягнемо до відповідальності.		

Зовнішня політика			
• збереження позаблокового статусу України – гарантію безпеки кожного громадянина; • здобуття асоційованого членства в Євросоюзі, створення зони вільної торгівлі, зняття візових бар'єрів між Україною та ЄС; • посилення економічної співпраці в рамках зони вільної торгівлі з країнами СНД; • стратегічне партнерство з Росією, США, Китаєм; • відкриття для України ринків країн "Великої двадцятки" та країн, що розвиваються; • реалізацію конкурентних переваг країни для здобуття права на проведення спортивних та культурних заходів європейського і світового рівнів.	Ліквідуємо кризу у відносинах із Євросоюзом. Забезпечимо підписання та ратифікацію Угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі з ЄС. Досягнемо безвізового режиму з країнами Євросоюзу, партнерства з Російською Федерацією. Європейські цінності – це наші цінності.	Пріоритет зовнішньої політики – вступ до Митного союзу, Єдиного економічного простору, Євразійського економічного союзу. Припинення співробітництва із ІМВФ. Перегляд всіх нерівноправних міжнародних договорів, у першу чергу – в рамках СОТ. Конституційне закріплення нейтрального та позаблокового статусу України.	Скасувати зрадницькі "Харківські угоди".
Оборонна сфера та силові структури			
Україна повинна мати силові структури європейського зразка. Ми забезпечимо: • ефективну контрактну армію; • скасування обов'язкового призову з 1 січня 2014р. Забезпечимо доступним житлом ... військовослужбовців, працівників правоохоронних органів за 100 тис. квартир.	Відновимо парламентський і громадський контроль над силовими структурами. Чітко визначимо їх функції, скоротимо чисельність. Ці структури захищатимуть не владу від народу, а права і свободи українських громадян. Служба в лавах українського війська буде престижною. Ми проведемо реформи прокуратури і правоохоронних органів, перетворимо їх з репресивно-каральних на правозахисні, встановимо над ними ефективний цивільний контроль. Ми істотно скоротимо чисельність міліцейських спецдірозділів, які сьогодні використовуються проти мирних громадян. Їх служба буде надана можливість застосувати свої професійні навички і вміння в боротьбі зі злочинністю, охороні безпеки громадян та їхнього майна, захисті держави в лавах професійних Збройних Сил.	Розроблення нової концепції оборони, яка буде відповідати сучасним вимогам. Забезпечення переозброєння армії кращими вітчизняними зразками техніки. Забезпечення соціального захисту військовослужбовців. Надання їм статусу державного службовця.	

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЧЛЕНІВ ПАРЛАМЕНТУ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ¹			
Країна	Зарплата та інші форми матеріального забезпечення, пільги	Забезпечення діяльності, відшкодування витрат на виконання повноважень	Припинення повноважень, парламентська етика (додаткові зобов'язання), притягнення до відповідальності (імунітет)
БІЛОРУСЬ	Депутати Палати представників, члени Ради Республіки за рівнем зарплатної плати, медичного, санаторно-курортного та соціально-побутового забезпечення привірюються до міністрів Республіки Білорусь. Всі депутати, незалежно від займаної посади, за винятком голів палат Парламенту, їх заступників, отримують однакову щомісячну грошову винагороду в розмірі зарплатної плати міністра. Члену Ради Республіки, який не працює в Раді на професійній основі, виплачується доплата до зарплатної плати в розмірі різниці між середнім зарплатком за основним місцем роботи та грошовою винагородою члена Ради, працюючого на професійній основі. Для проживання з членами сімей надаються житлові приміщення республіканського спеціального службового житлового фонду у відповідності з нормативними правовими актами Президента. На період до одержання службового житлового приміщення надається двомісний готельний номер або відшкодовуються витрати по найму житлового приміщення в порядку та розмірі, встановлених законодавством. Після закінчення терміну повноважень виплачується вихідна допомога в розмірі, встановленому для міністра, забезпечується працевлаштування. Їм надається робота за їх згодою з урахуванням отриманої кваліфікації і досвіду роботи в Парламенті. За бажання надається попереднє місце роботи (посада), за винятком посади члена Уряду і виборної посади в державних органах, а за відсутності такої імовірності у зв'язку з ліквідацією попередньої посади, ліквідацією або реорганізацією організації – іншої рівноцінної роботи (посади). Військовослужбовці та інші особи, чия служба регулюється статутами та положеннями, після закінчення терміну роботи, направляються у розпорядження відповідних республіканських органів державного управління для подальшого проходження служби на раніше займаний, рівний або вищий посади за їх згодою. Час роботи в Парламенті зараховується до стажу державної служби, а також до стажу роботи (служби) за спеціальністю. Депутати підлягають обов'язковому державному страхуванню на випадок смерті (загибелі), каліцтва чи іншого uszkodження здоров'я, пов'язаних з виконанням ними парламентських повноважень, а також на випадок хвороби або втрати працездатності, що настала в період роботи в Парламенті, на умовах, встановлених для міністра. У разі смерті депутата незалежно від виплат по державному обов'язковому страхуванню і соціальному забезпеченню, сім'я виплачується одноразова допомога в розмірі 20 базових величин за рахунок коштів республіканського бюджету. Особливості соціального забезпечення депутата Палати представників, члена Ради Республіки, в т.ч. їх щомісячне грошове утримання, встановлюються Президентом. Пенсійне забезпечення депутата, в т.ч. за особливі заслуги перед Республікою Білорусь, здійснюється відповідно до пенсійного законодавства.	Депутат має право на: компенсацію витрат, пов'язаних з використанням ЗМІ, приміщень, транспорту, обладнання для звітів, зустрічей і спілкування депутата з виборцями. Місцеві Ради депутатів, виконавчі та розпорядчі органи, громадські об'єднання надають депутату Палати представників сприяння та необхідну допомогу у проведенні зустрічей і зборів з виборцями, виділяють приміщення, обладнання, транспорт, заочно сповіщають громадян про час, місце проведення звіту депутата про виконану роботу або його зустрічі з виборцями. Для ведення особистого прийому, розгляду звернень громадян та юридичних осіб, а також для здійснення іншої діяльності депутату надається окреме приміщення, обладнане меблями, засобами зв'язку та необхідною оргтехнікою. Під час виконання своїх повноважень на території Білорусі, депутати мають право користуватися повітряним, залізничним, автомобільним, водним транспортом та всіма видами міського та приміського пасажирського транспорту (за винятком таксі) за рахунок коштів, що виділяються з республіканського бюджету, а також право позачергового придбання проїзних документів і бронювання квитків. Депутати мають право користуватися залами офіційної делегації аеропортів, залізничних і річкових вокзалів. Депутату для поїздки у зв'язку зі здійсненням повноважень по території виборчого округу, адміністративно-територіальної одиниці, автотранспорт надається відповідними місцевими виконавчими та розпорядчими органами. Виплачується грошова компенсація за використання особистого транспорту для здійснення повноважень у порядку та розмірі, встановленому законодавством. Депутати мають право користуватися зв'язком, яким володіють державні органи, інші організації (в т.ч. готелі) на території Білорусі. Депутати користуються правом позачергового одержання послуг зв'язку, поселення в готелі. Депутат вправі мати до двох помічників, що працюють на постійній основі з оплатою праці, та до трьох помічників, що працюють на громадських засадах. Держава бере на себе витрати на службові відраядження.	Підстави дострокового припинення повноважень: - у зв'язку з обранням або призначенням на посаду, обіймання якої є несумісним з виконанням повноважень депутата Палати представників, члена Ради Республіки; - у зв'язку з письмовою заявою про складення повноважень за станом здоров'я або за інших обставин, що перешкоджають виконанню повноважень; - у разі визнання судом недієздатності або обмеженої дієздатності; - у разі незгоди депутата протягом трьох місяців перейти на професійну роботу в Палату представників; - у разі визнання виборів або повноважень окремих депутатів Палати представників, членів Ради Республіки недійсними; - у зв'язку з набуттям законної сили обвинувальним вироком Верховного Суду Білорусі; - у разі припинення громадянства Білорусі; - у разі відкликання; - у зв'язку з письмовою заявою про складення повноважень з особистих причин; - у разі невідслідкованості зобов'язань ст.6, ч.9 Закону "Про статус депутата Палати представників, члена Ради Республіки Національних зборів Республіки Білорусь"². Повноваження депутата Палати представників, члена Ради Республіки, що здійснюють свої повноваження на професійній основі, за рішенням відповідної палати Національних зборів можуть бути достроково припинені у разі: - неподання декларації про доходи та майно або умисного внесення до неї неповних, недостовірних відомостей; - недотримання відповідних обмежень, встановлених законом. Голосування про відкликання депутата проводиться в порядку, передбаченому для обрання депутата, за ініціативою не менше 20% громадян, що володіють виборчим правом і проживають на відповідній території. Підстави та порядок відкликання членів Ради Республіки встановлюються законом. Притягнення до відповідальності (імунітет) Депутати користуються недоторканністю під час вираження своїх думок і здійснення повноважень. Недоторканність поширюється також на їх житлове, службове приміщення, особисті і службові транспортні засоби, листування, використані ними засоби зв'язку і на належні їм документи. Вони не можуть бути притягнуті до відповідальності за позицію, висловлену під час голосування, та інші дії, що відповідають їх статусу, в т.ч. і після закінчення терміну їх повноважень. Це не відноситься до звинувачення їх в наклепі й образі. Протягом терміну повноважень вони можуть бути затримані, іншим чином позбавлені особистої свободи лише з попередньої згоди відповідної палати, за винятком випадків вчинення державної зради чи іншого особливо тяжкого злочину, а також затримання на місці скоєння злочину. Не можуть бути піддані обшуку, особистому огляду, за винятком випадків, передбачених законодавчими актами. Кримінальну справу стосовно депутата розглядає Верховний Суд Білорусі.

¹ Таблиця підготовлена на підставі матеріалів, наданих посольствами відповідних держав в Україні на запит Центру Разумкова (якщо не вказано інше).

² Не має права "приймати без згоди Президента Республіки Білорусь державні нагороди іноземних держав" – ред.

БОЛГАРІЯ Депутатам безкоштовно надається житло в Софії, якщо вони не мають власного на території Столичної громади. Депутат має право на оплачувану річну відпустку, яка збігається з відпусткою Народних Зборів. Базова зарплата депутата дорівнює трьом середнім зарплатам, до якої додаються надбавки за стаж роботи (1% за рік), науковий ступінь (10-15%), а також премії за особливі заслуги перед країною. Податки та страхові внески вираховуються із зарплати депутата.	Депутат має право на: • безкоштовний проїзд у державному та муніципальному міському транспорті, залізничному, автомобільному та водному транспорті; • компенсацію витрат на проїзд у приватних автобусах, перельоти до округів, розташованих на відстані понад 250 км від Софії (40 квитків на літак у прямому та зворотному напрямку на рік, а іншим – до 12 квитків на рік). • на робоче приміщення в Софії з необхідними технічними та комунікаційними засобами, а також на особисту веб-сторінку в Інтернеті до 15 мегабайтів, яка підтримується сервером Народних Зборів. Обсяг коштів на житло, ліміт добових компенсацій за використання власного автомобіля визначається Головою Народних Зборів.	Підстави дострокового припинення повноважень: • подання у відставку; • набуття чинності вироку, яким накладено покарання у вигляді позбавлення волі за умисний злочин або коли виконання покарання у вигляді позбавлення волі не відкладено; • встановлення неспроможності брати участь у виборах або обіймання або призначення на посаду, зайняття якої є несумісним з виконанням повноважень депутата; • смерть. У перших двох випадках рішення приймається Народними Зборами, у а третьому – Конституційним судом. У випадках, коли депутат призначається міністром, його заступає наступний за списком кандидат. На час протягом якого депутат виконує функції міністра. Після звільнення з посади міністра, повноваження депутата відновлюються, а у заступника – припиняються. Притягнення до відповідальності (імунітет) Депутат не може бути затриманий та проти нього не може бути порушене кримінальне переслідування без дозволу Народних Зборів. У разі скоєння тяжкого злочину, дозвіл на кримінальне переслідування не вимагається за письмової згоди депутата. Коли існує достатньо даних про скоєння злочину загального характеру, Генеральний прокурор надсилає мотивований лист до Народних Зборів, яким просить дозволу на порушення кримінальної справи. Підстави дострокового припинення повноважень: • перехід на державну службу; • отримання звання пера; • засудження за злочин на термін понад один рік (згідно з Законом про народне представництво 1981р.); • позбавлення волі (згідно зі ст.141 Закону про психічне здоров'я 1983р.); • обмеження в правах у зв'язку з банкрутством або рішенням про арешт майна; • засудження за корупцію або порушення закону на виборах; • рішення Палати. Наразі проходить обговорення й законодавчу експертизу законопроект (від 13 грудня 2011р.), що містить пропозиції про можливість відкликання депутатів за наступних обставин: 1. Члена Парламенту визнано винуватим у скоєнні злочину і засуджено до позбавлення волі на термін до 12 місяців. 2. Рішення Палати громад про відкликання члена Парламенту за серйозне порушення (наприклад, грубе порушення Кодексу поведінки). Клопотання про відкликання і проведення додаткових виборів мають підписати 10% зареєстрованих виборців відповідного округу. Кодекс поведінки (додаткові зобов'язання) Спікер може тимчасово відсторонити члена Парламенту від участі в засіданнях Палати громад за порушення порядку, видавши депутата із Палати до кінця дня, або Палата громад може проголосувати за відсторонення члена Парламенту на 5 днів за перше порушення і на 20 (або більше) днів за наступні порушення. Протягом цього часу відсторонений депутат не може брати участі в голосуванні та дебатах у Парламенті і не отримує зарплати. Спосіб виконання обов'язків членами Парламенту та лордами регламентується Кодексами поведінки. Члени Парламенту зобов'язані реєструвати різноманітні фінансові інтереси, що можуть вплинути на їх діяльність у Парламенті. Парламентський уповноважений стежить за веденням і використанням Реєстру інтересів членів Парламенту (<i>Register of Members' Financial Interests</i>). Він отримує і розглядає скарги щодо членів Парламенту, які можуть порушувати Кодекс поведінки та Правила, і повідомляє про свої висновки Комітет по стандартах і привілеях. Комітет по стандартах і привілеях розглядає всі питання, що стосуються поведінки членів Парламенту, в т.ч. конкретні скарги на можливі порушення Кодексу поведінки чи Правил, затверджених Палатою.
ВЕЛИКА БРИТАНІЯ Річний оклад члена Парламенту становить £65 738. Спікер, лідери фракцій та інші посадові особи отримують додаткові кошти для здійснення своїх функцій. Крім зарплати, надається фінансова допомога у зв'язку з утраттою працездатності, на соціальне забезпечення, страхування. Після завершення повноважень экс-депутату гарантується вихідна допомога в розмірі від 50% до 100% їх річного окладу залежно від стажу. Депутату дається 80 днів літньої відпустки, яка охоплює і роботу в округах.	Депутат має право на: • витрати на персонал; • офісні витрати (обладнання, витратні матеріали); • витрати на готель; • зв'язок, пошту; • дорожні витрати (поїздки між Вестмінстером, округом та місцем постійного проживання). Виділяється до £42 000 на рік на оренду офісу та зарплату його співробітникам. Різні офісні витрати для Лондона становлять £24 750 в рік, за його межами – £22 200. Для витрат на персонал у Лондоні виплачується £144 000 в рік, за його межами – £137 200. Для новообраного депутата виділяється £6 000 для відкриття свого офісу. Для покриття ділових поїздок на власному автомобілі виділяється £0.45 за милю (10 тис. миль). На проживання в готелях виділяється £150 за ніч у районі Лондона, і £120 – в інших частинах Великої Британії. Також компенсується харчування на суму £25 на добу, додатково оплачується сніданок (£15).	

Країна	Зарплата та інші форми матеріального забезпечення, пільги	Забезпечення діяльності, відшкодування витрат на виконання повноважень	Припинення повноважень, Парламентська етика (додаткові зобов'язання), притягнення до відповідальності (імунітет)
НИМЕЧЧИНА	Депутати Бундестагу мають право на грошову винагороду, достатню для забезпечення їх незалежності. Депутати, які представляють виборчі округи з числом 16-25 тис. виборців, прив'язані до бургомістрів міст і місцевих громад з населенням 50-100 тис. і до суддів верховних федеральних судів, які, як і депутати Бундестагу, здійснюють свої повноваження незалежно і підкоряються лише закону (€7 668 на місяць). Депутати не отримують жодних спеціальних платежів (відпускних, різдвяної премії тощо). 1 січня 2008р. пенсійні виплати депутатам Бундестагу перестали бути повноцінною пенсією. Тепер їх мета – заповнити нестачу в пенсійних виплатах через парламентську діяльність депутатів, які мали через неї відмовитися від роботи, що зараховується до пенсійного стажу. Згідно зі своєю функцією проміжної пенсії, з 1 січня 2008р. пенсійні виплати можуть призначатися навіть депутатам зі стажем лише в один рік. Після одного року виплати становлять 2,5% зарплати депутатів і підвищуються на 2,5% за кожен додатковий рік депутатства. Максимальна сума пенсійних виплат становить 67,5% зарплати депутатів, і цей ліміт досягається після 27 років роботи. З 1 січня 2008р. пенсійний вік депутатів поступово піднімається з 65 до 67 років. Перехідні виплати допомагають депутатам, які залишили Парламент, повернутися до попередньої роботи або знайти нову. Перехідні виплати здійснюються у розмірі однієї місячної зарплати за кожен рік роботи в Парламенті (чотири місячні зарплати після однієї повної каденції). Максимальна сума складає 18 зарплат. Починаючи з другого місяця після закінчення мандата, всі інші заробітки, включаючи доходи з приватних джерел, зараховуються в рахунок перехідних виплат. Депутати Бундестагу можуть обирати між обов'язковим і приватним страхуванням здоров'я. Близько 40% депутатів користуються обов'язковою системою страхування здоров'я. За них Бундестаг, як будь-який роботодавець, виплачує половину щомісячного страхового внеску. Депутати, які обрали приватний поліс страхування здоров'я, платять внески самостійно. Нашадки депутатів мають право на тимчасову допомогу в разі його смерті. Така допомога й подібні пільги надаються всім звільненим держслужбовцям і пенсіонерам.	Депутат має право на: • офіс з телекомунікаційним обладнанням (54 м²); • відшкодування витрат на виконання обов'язків (у т.ч. на створення й утримання одного або кількох офісів в округах, поїздки в межах округу, проживання); • право користуватися службовим транспортом для поїздок у межах Берліна. Крім того, вони мають проїзний квиток для безплатного проїду записницею і мають право на відшкодування витрат на внутрішній перельот під час виконання обов'язків. Відшкодування витрат – це індексована одноразова сума, яка коригується щороку (€3 969 на місяць). Забороняється вимагати повернення витрат на суму, вищу за суму відшкодування. Депутату надається місячна допомога на співробітників у розмірі €15 580 (брутто). Адміністрація Бундестагу виплачує їх напівпраці призначеному персоналу. Подружжю або родичам депутатів, які працюють разом з ними, виплати з цієї допомоги заборонені. Їм можна виплачувати зарплату лише з власного рахунку депутата. Бундестаг покриває вартість службових поїздок депутатів. Поїздки в межах виборчого округу оплачуються з суми відшкодування витрат депутата. Виняток становлять поїздки потягами німецької залізниці. Для цих поїздок Бундестаг забезпечує депутатів проїзним квитком (не для приватних поїздок). Якщо депутат подорожує в межах Німеччини для виконання своїх функцій літаком, спальним вагоном чи будь-яким залізничним транспортом, крім місцевих загальних пасажирських перевезень, такі витрати відшкодовуються на індивідуальній основі за пред'явленням квитанції.	<i>Підстави дострокового припинення повноважень:</i> • відставка за власним бажанням; • відкликання; • смерть; • серйозне психічне захворювання, ув'язнення на термін від одного року (за серйозний злочин). <i>Притягнення до відповідальності (імунітет)</i> Процедуру розгляду звинувачень депутатів у порушенні закону ініціює зазвичай Голова і депутати Парламенту, які ухвалюють рішення на основі Регламенту. У разі вчинення кримінального злочину Державний прокурор може розпорядитися про проведення розслідування лише, якщо Парламент дозволить позбавити депутата недоторканності. Крім того, Парламент має право з ініціативи 1/4 депутатів створити слідчий комітет, який отримуватиме відповідні свідчення на громадських слуханнях. <i>Кодекс поведінки (додаткові зобов'язання)</i> Депутат зобов'язаний письмово інформувати Голову про своє останнє місце роботи; діяльність у якості члена правління, наглядової ради, адміністративної ради, дорадчої ради або іншого органу компанії чи підприємства; про діяльність, якою він займається одночасно зі здійсненням своїх обов'язків, навіть на засадах самозайнятості або в якості найманого працівника, який отримує зарплату (продовження попередньої роботи до приходу в Бундестаг, консультатії, представництво, надання експертних висновків, викладацька діяльність) за винятком гонорарів за надання експертних висновків, письменницьку чи викладацьку діяльність, якщо сума не перевищує €1 000 на місяць або €10 000 на рік. Заяви про фінансові інтереси мають бути надані Голові впродовж трьох місяців після того, як особа стане депутатом Бундестагу, або в разі змін чи доповнень під час каденції. Депутат Бундестагу має вести окремий облік грошових пожертв і всіх видів цінних подарунків, наданих йому за його політичну діяльність. Про пожертву, вартість якої перевищує €5 000 за один календарний рік, має бути повідомлено Голову. Із зазначенням імені та адреси жертводавця і загальної суми пожертви. Пожертви, вартість яких, окремо або, у випадку кількох пожертв від одного жертводавця, разом перевищує €10 000 за один календарний рік, оприлюднюються Головою, із зазначенням суми та походження. Цінні подарунки, отримані депутатом у зв'язку з його мандатом, необхідно задекларувати й передати Голові. Депутат може звернутися з проханням зберегти в себе подарунок, якщо він сплатить Федеральному казначейству суму, еквівалентну його вартості. Кожен депутат Бундестагу в разі отримання винагороди за свою діяльність у зв'язку з предметом, що має обговорюватися у комітеті Бундестагу, має до прийняття рішення повідомити, як член цього комітету, про будь-який зв'язок між цими інтересами та обговорюваним питанням. Якщо є ознаки того, що депутат не виконав своїх обов'язків згідно з Кодексом поведінки, Голова має насамперед одержати від відповідного депутата заяву і потім ініціювати фактичне та юридичне розслідування матеріалів справи та юридичних фактів. Якщо, дослідивши факти, Голова вважає, що розглянутий випадок є відносно незначним інцидентом або дрібною недбалістю (наприклад, недекларування інформації до встановленого терміну), відповідний депутат отримує попередження. Голова інформує Президію і голів парламентських груп про результати розслідування. Заслухавши відповідного депутата, Президія робить заяву про те, чи мало місце невиконання Кодексу поведінки. Заява Президії про те, що депутат Бундестагу не виконав своїх обов'язків згідно з Кодексом поведінки, публікується у газеті, незалежно від наступних санкцій. Заява про відсутність такого порушення публікується на прохання депутата Бундестагу. Заслухавши депутата, який не виконав зобов'язань щодо звітування, Президія може прийняти рішення про примусовий штраф. Розмір штрафу залежить від серйозності випадку та ступеня провини. Штраф не може перевищувати 50% річної винагороди депутатів. Рішення про розмір штрафу приймає Голова.

РОСІЙСЬКА ФЕДЕРАЦІЯ	Депутатам Держдуми незалежно від займаної посади встановлюються однакова щомісячна грошова винагорода у розмірах, встановлених для федерального міністра. Депутатам і членам їх сімей відшкодовуються витрати, пов'язані з переїздом до Москви, а також витрати, пов'язані з переїздом до постійного місця проживання після припинення повноважень. Надається щорічна оплачувана відпустка тривалістю 42 календарних днів, гарантується медичне, санаторно-курортне та побутове забезпечення на умовах, встановлених для федерального міністра.	Депутат має право на окреме службове приміщення, обладнане меблями, оргтехнікою, засобами зв'язку в будівлі відповідної палати. Також має право на позачергове отримання проїзних документів на повітряний, залізничний, водний транспорт, а також на автобуси міжміського сполучення з наступним відшкодуванням їх вартості відповідним організаціям за рахунок федерального бюджету. Агентства цивільної авіації або аеропорти, квиткові каси залізничних вокзалів і станцій, морських вокзалів (портів), зобов'язані поза чергою надати члену Ради Федерації, депутатаві Держдуми безкоштовний квиток на одне місце в літаку або вертольоті, спальному або купейному вагоні поїзда, в каюті першого або другого класу суден усіх категорій. Проїзд в автобусах міжміського сполучення здійснюється згідно з безкоштовним квитком, одержаним позачергово в касах автовокзалів, автостанцій, транспортно-експедиційних агентств або безпосередньо під час посадки в автобус. Право на безкоштовне користування залами для офіційних осіб і делегацій аеропортів та аеровокзалів, залізничних вокзалів і станцій, морських вокзалів з наступним відшкодуванням відповідним організаціям вартості наданих послуг за рахунок коштів, передбачених законом про федеральний бюджет. Для поїздки у зв'язку із здійсненням повноважень по території РФ службовий автотранспорт надається органами державної влади суб'єктів РФ, а для поїздки по Москві і Московській області – відповідними федеральними органами державної влади.	Підстави дострокового припинення повноважень: • втрата депутатом громадянства РФ або набуття громадянства іноземної держави; • набуття законної сили обвинувальним вироком суду щодо депутата; • визнання депутата недієздатним на підставі рішення суду, що набуло законної сили; • визнання депутата безвісти відсутнім або оголошення його померлим на підставі рішення суду, що набуло законної сили; • смерті депутата; • призову депутата на військову службу за його згодою. Повноваження депутата Держдуми припиняються також у випадках: • письмової заяви депутата про складення повноважень; • обрання депутата Держдуми депутатом законодавчого (представницького) органу державної влади суб'єкта Російської Федерації або органу місцевого самоврядування, виборною посадовою особою іншого органу державної влади або органу місцевого самоврядування; • призначення депутата на державну чи муніципальну службу, входження його до складу органу управління господарського товариства або іншої комерційної організації, здійснення ним підприємницької або іншої оплачуваної діяльності, крім викладацької, наукової та іншої творчої діяльності; • розпуску Держдуми. Притягнення до відповідальності (imunitet) Депутату Держдуми гарантована недоторканність протягом всього терміну повноважень. Недоторканність члена Ради Федерації, депутата Держдуми поширюється на житлові і службові приміщення, особисті та службові транспортні засоби, які він використовує, засоби зв'язку, документи та багаж, що йому належать, на його листування. У разі порушення кримінальної справи або початку провадження у справі про адміністративне правопорушення, що передбачає адміністративну відповідальність, що накладається в судовому порядку, щодо дії члена Ради Федерації, депутата Держдуми, орган дізнання або слідчий у тривалості у тривалості термін повідомляє про це Генеральному прокурору РФ. Депутати Держдуми без згоди відповідної палати Федеральних Зборів не можуть бути притягнуті до кримінальної або адміністративної відповідальності, не можуть бути затримані, заарештовані, піддані обшуку або допиту, крім випадків затримання на місці скоєння злочину. Питання про позбавлення депутата недоторканності вирішується за поданням Генерального прокурора відповідній палаті Федеральних Зборів у порядку, передбаченому в регламенті відповідної палати. Відмова відповідної палати дати згоду на позбавлення недоторканності депутата Держдуми або члена Ради Федерації є обставиною, що виключає провадження у кримінальній справі і по справі про адміністративне правопорушення. Кодекс поведінки (додаткові зобов'язання) Контроль над дотриманням депутатами норм етичної поведінки здійснює Комісія Держдуми з мандатних питань і питань депутатської етики (Мандатна комісія). Комісія також здійснює спостереження за дотриманням порядку припинення повноважень депутатів їх повноважень, вирішує питання про позбавлення депутата недоторканності, розглядає випадки порушення депутатської етики, перевіряє та готує висновки на протести, скарги та заяви за результатами виборів депутатів до Держдуми.
-----------------------------------	---	---	--

Країна	СЛОВАЧЧИНА	Депутати Національної ради Словачької Республіки мають право на зарплату в розмірі, що відповідає 3-х кратній середній зарплатній платі в національній економіці за попередній календарний рік. Депутати самостійно сплачують внески за медичне та соціальне страхування. Депутат, який не має постійного місця проживання в межах Братиславського самоврядного краю, має право на поселення в помешканні житлового фонду Апарату Національної ради, або ж на відшкодування витрат на проживання у приміщеннях готельного типу, визначених Апаратом. Депутати не мають права на отримання державних квартир, які б залишалися за ними після завершення терміну депутатського мандата. Після завершення роботи в Парламенті депутат має право на отримання зарплати: • протягом 2 місяців (якщо депутат виконував повноваження від 5 місяців до 5 років); • протягом 3 місяців (якщо депутат виконував повноваження понад 5 років). Таке право не поширюється на депутата, якого відразу призначено на іншу державну посаду.	Забезпечення діяльності, відшкодування витрат на виконання повноважень Депутат має право на: • технічне обладнання, необхідне для виконання повноважень (портативний комп'ютер, принтер залишаються йому після закінчення мандата); • кабінет в приміщенні Апарату Парламенту, а також поза межами Парламенту; • оплату роботи асистентів; • відшкодування добових (підтверджених) витрат під час відвідування. Сума витрат на асистентів і витрат на офіси депутата поза межами Парламенту не може загалом перевищувати 2,7-кратний розмір середньомісячної заробітної плати в національній економіці. Депутати мають право безоплатно користуватися послугами залізничного транспорту того підприємства, з яким укладена угода про надання послуг із перевезення в суспільних інтересах. Службовими автомобілями депутати можуть користуватися лише для виконання окремих обов'язків депутата (зазвичай у столиці, або ж під час виконання депутатського розслідування), – на підставі заявки, наданої до транспортного управління Апарату Парламенту. Автомобілі не закріплені ні за депутатами, ні за Головами комітетів.	Припинення повноважень, парламентська етика (додаткові зобов'язання), притягнення до відповідальності (імунітет) <i>Підстави дострокового припинення повноважень:</i> • добровільне складення депутатських повноважень; • втрата права голосу; • розпуск Національної ради; • виникнення несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, згідно з п. 1 ст. 77 Конституції (виконанням обов'язків судді, прокурора, громадського захисника прав, військовослужбовця, депутата Європейського Парламенту); • набуття законної сили вироком, яким депутата засуджено за скоєння умисного злочину; • відмова депутата скласти присягу або складення присяги із застереженням (п. 2 ст. 75 Конституції); • смерть депутата; • відповідне рішення у справі захисту суспільних інтересів та запобігання конфлікту інтересів³. <i>Кодекс поведінки (додаткові зобов'язання)</i> Депутат несе дисциплінарну відповідальність за: • висловлювання, з яким він виступив у Національній раді або в її органах (скридив орган Національної ради чи депутата, або ж іншу посадову особу – штраф у сумі до €166); • порушення заборони голосування замість іншого (депутатам забороняється голосування замість іншого депутата, а також заміщення депутата іншим депутатом чи іншою особою); • проти депутата, який протолосував замість іншого депутата, буде відкрито дисциплінарне провадження), (догана і штраф €166); • серйозне порушення депутатської присяги (пропозиція скласти повноваження). <i>Притягнення до відповідальності (імунітет)</i> Імунітет розповсюджується на депутата і його помешкання. Проти депутата не може бути розпочато кримінальне переслідування, він не підлягає арешту крім випадків затримання на місці скоєння злочину. У разі затримання, негайно повідомляється Президент Національної ради і, якщо арешт не санкціонується Комітетом з питань мандата та імунітету, то депутат має бути негайно звільнений. Імунітет не звільняє депутата від обов'язків свідчення в суді.
	ХОРВАТІЯ	Депутат має право на: • заробітну плату, або різницю в заробітній платі, якщо він не отримув зарплату депутата, а дохід, який він отримує, з інших джерел, є нижчим; • отримання матеріальної допомоги після завершення повноважень; • отримання одноразової матеріальної допомоги (депутатська одноразова виплата); • пенсію згідно з Законом про пенсійне страхування; • депутат має право на вихідну допомогу протягом шести місяців від дня припинення повноважень у розмірі заробітної плати, а наступних шість місяців – на 50%. У випадку, якщо депутату після припинення депутатських повноважень до отримання права на пенсію згідно з загальними нормами не вистачає менше року, він має право на відшкодування у розмірі заробітної плати, яку отримує депутат на тій самій депутатській посаді до отримання права на пенсію, але не довше, ніж один рік. Право на пенсію депутат отримує згідно з загальними нормами (Закон про пенсійне страхування).	Депутат має право на: • помічників; • офіс; • пошту, зв'язок; • транспорт, відвідування. Депутати, які мешкають далі ніж 50 км від Загреба під час парламентської сесії, засідань робочих органів і депутатських спілок, мають право на проживання у службових квартирах, орендованих квартирах-студіо та однокімнатних квартирах. Як виняток, депутат може проживати в готелі, якщо не забезпечений житлом у згаданих квартирах. Розмір відшкодування за житло визначається окремим рішенням. Депутати мають право на відшкодування транспортних витрат (залізничний, річковий, морський і повітряний) на території Хорватії та у міському транспорті. Депутати мають право на страхування життя упродовж виконання службових обов'язків.	Підстави дострокового припинення повноважень: • відставка за власним бажанням; • рішення суду про недієздатність; • рішення суду про позбавлення волі на термін понад шість місяців; • смерть. <i>Притягнення до відповідальності (імунітет)</i> Імунітет (ст. 75 Конституції) стосується усних, письмових заяв і голосування в Парламенті. Для імунітету починається з моменту набуття мандата та гарантує захист від переслідування за позиції, висловлені під час виконання депутатських повноважень. Передбачений також захист депутата від арешту та кримінального переслідування крім випадків: затримання на місці злочину, покаранням за який передбачено ув'язнення на термін не менше п'яти років. У цьому випадку не потрібно згода Парламенту – Президенту надсилається повідомлення. Парламентський імунітет не звільняє депутата від обов'язків свідка в суді. Рішення про позбавлення імунітету ухвалюється рішенням Парламенту після заслуховування депутата. Парламент не має права висувати умови стосовно слідства чи утримання під вартою. <i>Кодекс поведінки (додаткові зобов'язання)</i> За порушення порядку на сесії згідно з положеннями Регламенту та чітко визначеними критеріями, Голова може вжити наступних дисциплінарних заходів: • попередження; • попередження з позбавленням слова; • видалення.

3 У такому рішенні, згідно з Конституційним законом "Про захист суспільних інтересів під час виконання службових обов'язків посадовими особами", буде сказано про втрату мандата в разі, якщо:

- під час попереднього провадження у справі проти депутата було прийняте рішення, що набуло законної сили, про невиконання або порушення ним обов'язків, визначених цим конституційним законом, або іншим законом;
- депутат не може законним способом підтвердити походження власних майнових статків, особливо, коли йдеться про таке майно, яке депутат не міг придбати, враховуючи рівень його доходу.

ШВЕЦІЯ	Депутати Риксдагу отримують базову місячну зарплату в розмірі 57 000 крон (\$8 700 – <i>ред.</i>), яка оподатковується прибутковим податком. Зарплата спікера Риксдагу (як і Прем'єр-міністра) – 144 000 крон на місяць. Правила, що стосуються зарплати та пільг депутатів, ґрунтуються на припущенні, що вони працюють 365 днів на рік. Коли депутат хворіє чи бере відпустку для догляду за дитиною, зарплата скорочується з розрахунку семи робочих днів на тиждень. Депутати, які проживають далі 50 км від Риксдагу, мають право на відшкодування витрат на житло в розмірі до 8 000 крон на місяць. У Риксдагу є близько 250 апартаментів, які надаються депутатам безкоштовно. Всі депутати мають право на трудову пенсію, незалежно від віку, в якому вони починають чи завершені роботу в Риксдагу. Пенсія, яку виплачує Риксдаг, є додатком до виплат загальної пенсійної системи. Депутату гарантується певний рівень місячного доходу в разі виходу у відставку раніше 65 років після прийняття трьох років безперервної роботи в Риксдагу. Пенсія розраховується, виходячи з 0,72% доходу, який, за конвертації в цілі роки, не перевищує 7,5 сум бази доходів. І 2,4% часток доходу вище цього рівня, при цьому вони не перевищують 30 базових сум. Розміри пенсії перераховуються відповідно до змін в індексі доходів. При виплаті пенсії перебіска сума складається з пенсійних прав плюс майбутні щорічні збільшення доходу на 1,6%. Після того сума переаховується щороку з урахуванням змін в індексі доходів понад 1,6%. Пенсійна система також охоплює певні пільги для утримання сім'ї депутата. Депутату надається матеріальна підтримка на період адаптації після того, як він залишає Риксдаг. Упродовж першого року база гарантованого доходу становить 80% зарплати депутатів, з окремими доплатами. З другого року гарантії зменшуються, залежно від років, проведених депутатом у Риксдагу. Для депутатів, які загалом відпрацювали не менше шести років, гарантований дохід становить 33% від базового. Найбільший – після 12 років праці – 66%. Тим, хто відпрацював 3-6 років поспіль, гарантований дохід виплачується лише один рік. Депутатам, які відпрацювали шість або більше років поспіль і досягли віку 50 років, гарантований дохід виплачується до досягнення ними 65 років. В інших випадках тривалість виплати гарантованого доходу залежить від віку депутата. Якщо колишній депутат отримує доходи з інших джерел, то сума гарантованого доходу відповідно зменшується. Передбачається також певна підтримка членів сім'ї депутата після його смерті. Депутату надається відпустка не менше ніж на місяць. Під час його відсутності обов'язки депутата виконує заступник. Заяву на відпустку тривалістю понад місяць розглядає Риксдаг, а під час перерви в роботі Палати – спікер.	Депутат має право на: • кабінет з усім необхідним обладнанням у Риксдагу; • ноутбук, мобільний телефон, багато-функціональний принтер (вдома); • оплату мобільного зв'язку та Інтернету. Помешкання депутата вважається його місцем роботи. Депутати отримують добуви для поїздок понад 50 км від їх дому в розмірі 370 крон (з яких 210 звільняються від оподаткування). Вартість розміщення в готелях під час службових поїздок відшкодовується в повному обсязі. Вартість безкоштовного харчування вираховується із суми добохів. Депутат самостійно вирішує, які поїздки йому необхідно здійснити (в межах країни) та який транспортний засіб найкраще використати для цієї поїздки з точки зору ціни, часу і впливу на довкілля. Дорожні витрати контролюються адміністрацією Риксдагу на предмет відповідності законодавству, нормам і настановам (повідомляється маршрут і мета поїздки, надаються чеки, які підтверджують усі заявлені витрати). Депутати мають право на річні сезонні квитки шведської державної залізниці. Якщо це економічно виправданно, вони мають право на сезонні авіаквитки. Сезонні квитки можна використовувати лише для службових поїздок з метою виконання службових обов'язків або інших громадських функцій. У разі використання власного автомобіля відшкодовується 26,5 крон на 10 км (з яких 18,5 крон не оподатковуються). Депутати можуть користуватися таксі, якщо немає прийнятної альтернативи громадським транспортом, або для чого є особливі підстави. Депутат користується платіжною картою для оплати службових поїздок. Щоб отримати гроші для оплати рахунку від компанії, що обслуговує платіжні картки, депутат зобов'язаний надати звіт про дорожні витрати адміністрації Риксдагу. Більшість закордонних поїздок депутатів здійснюються у складі груп комітетів і партій. Депутати також можуть отримувати кошти на індивідуальні службові поїздки за кордон (до 50 000 крон за каденцію). Рішення щодо індивідуальних поїздок за кордон приймають заступники спікера.	Підстави для дострокового припинення повноважень • відставка за власним бажанням; • втрата права на володіння мандатом (рішення з опротестування результатів голосування); • рішення суду стосовно нездатності виконувати повноваження, або скоєння злочину. Припинення до відповідальності (imunitet) Судове переслідування у зв'язку з заявою чи діями під час виконання особою службових обов'язків, позбавлення волі чи свободи пересування в межах Королівства особи, яка має або мала мандат депутата Риксдагу, не може бути розпочато, доки Риксдаг не дасть на це згоди рішенням, підтриманим не менше ніж 5/6 голосів. Якщо депутата підозрюють у скоєнні кримінальних дій, відповідні юридичні положення щодо затримання, арешту чи ув'язнення застосовуються лише, якщо він визнає провину або буде затриманий на місці злочину, або коли мінімальне покарання за злочин становить два роки ув'язнення. Прокурор письмово звертається до Риксдагу за згодою на юридичні дії проти депутата. Така процедура застосовується, якщо якась інша особа намагається отримати згоду Риксдагу на кримінальне переслідування депутата Риксдагу через його дії. Якщо заява недостатньо повна для розгляду Риксдагом, або якщо заявник не довів, що він має повноваження висувати обвинувачення, спікер відхиляє заяву. У будь-якому випадку спікер повідомляє про справу на засіданні Палати. Кодекс поведінки (додаткові зобов'язання) Жоден промовець на засіданні не має права некоректно висловлюватися про іншу особу, вдаватися до особистих образ або іншим чином (словом чи дією) порушувати порядок. Промовець має обмежувати свій виступ питанням, що розглядається. Якщо депутат порушує зазначені вимоги і не виконує зауважень спікера, спікер може заборонити йому виступати до кінця дебатів. Депутати зобов'язані повідомляти Риксдаг про свої зобов'язання та фінансові інтереси, зокрема, частки власності, громадські посади чи іншу прибуткову діяльність, на додаток до обов'язків члена Парламенту. Реєстр ведеться публічно з метою забезпечення відкритості і прозорості. Реєстр містить такі дані члена Парламенту: • участь у компаніях (частку в ТОВ або акції компанії), директорські та аудиторські обов'язки, громадські посади в муніципалітетах, місцевих радах тощо; • різного роду прибуткову діяльність, на додаток до обов'язків члена Парламенту (приватна робота в якості фермера, лікаря, правника, журналіста тощо); • фінансові угоди (зарплата чи пенсійні виплати); • наявність комерційної нерухомості; • економічні вигоди або секретарська чи дослідницька допомога, що не оплачується за рахунок коштів центрального Уряду, партії, до якої належить депутат.
--------	--	--	---

Країна	Зарплата та інші форми матеріального забезпечення, пільги	Забезпечення діяльності, відшкодування витрат на виконання повноважень	Припинення повноважень, парламентська етика (додаткові зобов'язання), притягнення до відповідальності (імунітет)
УКРАЇНА	Якщо врахувати премії, доплати за ранги, надбавки за вислугу років та ін., то в середньому зарплата депутата становить близько 17 тис. грн. Депутату виділяються кошти для здійснення повноважень, це складає 17 тис. 425 грн. щомісяця, за які депутат не звітує. До привілеїв депутата належать: 1) безкоштовне забезпечення медичним обслуговуванням і путівками для санаторно-курортного лікування⁴; 2) право на отримання одноразової грошової компенсації витрат для створення належних житлових умов (грошова компенсація), або на термін його повноважень службового житлового приміщення, або жилого приміщення для проживання. Грошова компенсація депутату виплачується одноразово у розмірі вартості житла; 3) надання щорічної оплачуваної відпустки в міжсесійний період, тривалістю 45 календарних днів з виплатою матеріальної допомоги на оздоровлення у розмірі подвійної місячної заробітної плати, т.зв. "матеріальна допомога", тобто близько 35 тис. грн. Оскільки депутати є застрахованими, то в разі загибелі (смерті) депутата страховиком виплачується спадкоємцям сума в розмірі десятирічного грошового утримання депутата на день виплати страхової суми. Верховна Рада забезпечує колішньому депутату безпосередньо після закінчення терміну його повноважень, на період його працевлаштування, виплату матеріальної допомоги в розмірі заробітної плати з урахуванням усіх доплат та надбавок, яку отримують працюючі депутати, але не більше одного року, а в разі навчання чи перекваліфікації – не більше двох років після закінчення терміну повноважень. У разі неможливості працевлаштування після зазначеного строку за колишнім депутатом зберігається виплата матеріальної допомоги в розмірі 50% заробітної плати з урахуванням усіх доплат та надбавок, яку отримують працюючі депутати, до досягнення ним пенсійного віку за умови, що трудовий стаж його перевищує 25 років для чоловіків і 20 років для жінок. За депутатом, строк повноважень якого закінчився, зберігаються безкоштовне медичне обслуговування у тих закладах охорони здоров'я, до яких він був прикріплений у період виконання депутатських повноважень, забезпечення путівками для лікування, встановлені для депутатів, а після виходу на пенсію він забезпечується транспортом для поїздки до лікарні, поліклініки та інших потреб у зв'язку з оздоровленням і лікуванням за ліміту використання автомобіля не більше 10 годин на місяць за рахунок бюджетних коштів. Після досягнення депутатом пенсійного віку та за наявності страхового стажу, необхідного для призначення пенсії за віком у мінімальному розмірі, депутату призначається пенсія в розмірі 80% суми місячної заробітної плати працюючого депутата з урахуванням усіх доплат та надбавок до посадового окладу. Максимальний розмір пенсії не може перевищувати 10 прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність. У разі виходу на пенсію депутату виплачується грошова допомога в розмірі 12 місячних посадових окладів працюючого депутата. У випадку смерті депутата призначається пенсія непрацездатним членам сім'ї, які були на його утриманні за їх заявою (при цьому дітям пенсія призначається незалежно від того, чи були вони на утриманні годувальника), в розмірі 70% суми місячної заробітної плати працюючого депутата (дію цього пункту призупинено з 1 січня до 31 грудня 2012р.).	Народний депутат України має право на: 1) безкоштовний виступ у прямому ефірі на радіо або в режимі прямого ефіру (до 10 хв. у місяць) та у прямому ефірі або в режимі прямого ефіру на телебаченні (до 20 хв. у місяць); 2) безоплатний проїзд на всіх залізничних, автомобільних, повітряних, водних внутрішніх шляхах сполучення, а також на всіх видах міського пасажирського транспорту; 3) службовий кабінет з підключенням до інформаційних мереж і безкоштовний зв'язок; 4) щомісячне відшкодування витрат, пов'язаних з виконанням депутатських повноважень у розмірі місячної заробітної плати депутата, що не підлягає оподаткуванню; 5) 31 помічника-консультанта, на чотирьох помічників-консультантів поширюється для Закону "Про державну службу", їм присвоюється не вище ніж 7 ранг державного службовця четвертої категорії, оплата їх праці здійснюється у межах загального фонду, яким встановлюється для оплати праці помічників-консультантів.	Підстави дострокового припинення повноважень: • складення повноважень за особистою заявою; • набуття законної сили обвинувальним вироком; • визнання судом депутата недієздатним або безвісно відсутнім; • припинення громадянства або виходу на постійне проживання за межі України; • призначення на посаду члена Кабінету Міністрів України або керівником центрального органу виконавчої влади; • смерті. Рішення про дострокове припинення повноважень депутата відповідно до наведених пунктів приймається у 10-денний термін за поданням комітету, до компетенції якого належать питання депутатської етики, більшістю конституційного складу Верховної Ради. У разі невиконання вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності повноваження депутата припиняються достроково на підставі закону за рішенням суду. За рішенням Верховної Ради Голова Верховної Ради зобов'язаний звернутися до суду для вирішення питання про дострокове припинення повноважень такого депутата. Притягнення до відповідальності (імунітет) Депутатам гарантується депутатська недоторканність. Депутати не можуть бути без згоди Верховної Ради притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані. Згідно з тлумаченням цього положення КС депутати звільняються від юридичної відповідальності, та до них застосовується особливий порядок притягнення до кримінальної відповідальності, який полягає в тому, що притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт можуть бути застосовані до депутата лише за згодою Верховної Ради⁵. Обшук, затримання депутата чи огляд особистих речей і багажу, транспорту, жилого чи службового приміщення депутата, а також порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції та застосування інших заходів, що відповідно до закону обмежують права і свободи депутата, допускаються лише в разі, коли Верховною Радою надано згоду на притягнення його до кримінальної відповідальності, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо. Подання про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт депутата повинно бути підтримано і внесено до Верховної Ради Генеральним прокурором. Комітет, якому доручено надати висновок щодо питання про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт, відповідно до закону визначає достатність, законність і обґрунтованість подання, законність одержання доказів, зазначених у поданні. Верховна Рада за поданням комітету, до предмета відання якого належать питання регламенту, приймає постанову про дострокове припинення повноважень депутата більшістю конституційного складу Верховної Ради.

⁴ На період з 1 січня по 31 грудня 2012р. в частині безкоштовного забезпечення путівками для санаторно-курортного лікування дію статті призупинено згідно з відповідним Законом.

⁵ Рішення Конституційного Суду №12 від 26.06.2003р.